

ดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่



นายชัยชนะ หินอ่อน

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

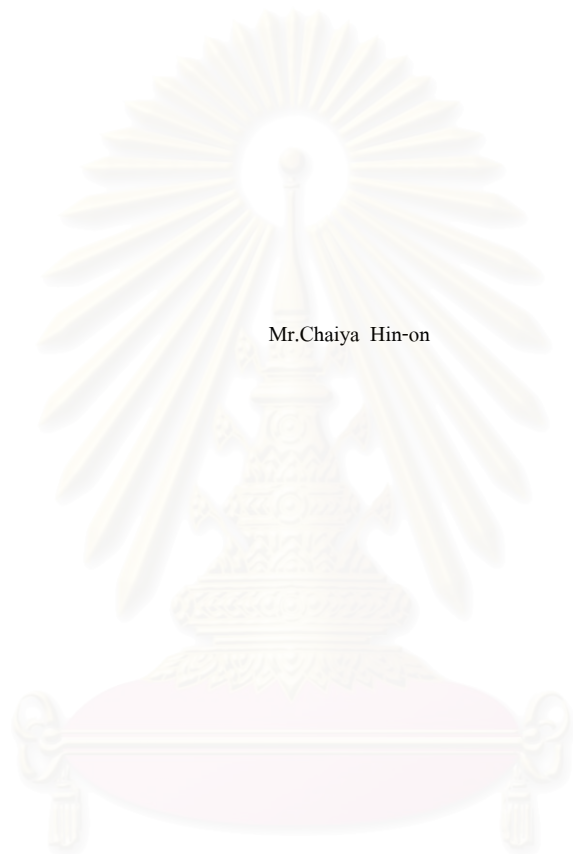
สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ROYAL COURT MUSIC OF CELEBRATORY CEREMONY
FOR THE NEWBORN PRINCES AND PRINCESSES



Mr.Chaiya Hin-on

สภามหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of The Requirement
For The Degree of Master of Arts Program in Thai Music

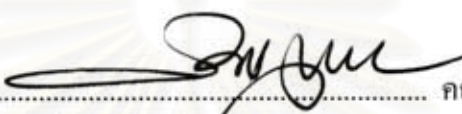
Department of Music

Faculty Fine and Applied Arts


Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ คนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
โดย นายชัยชนะ หินอ่อน
สาขาวิชา คุรุศาสตร์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.พรประพิตร เผ่าสวัสดิ์


คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท


..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยชนะ หินอ่อน)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บุญกร สำโรงทอง)


..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.พรประพิตร เผ่าสวัสดิ์)


..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)


..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จักษุ พรประสิทธิ์)

ชัชฎะ หินอ่อน : ดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่

ROYAL COURT MUSIC OF CELEBRATORY CEREMONY FOR THE NEWBORN PRINCES AND PRINCESSES อาจารย์ที่ปรึกษา : อาจารย์ ดร.พรประพิศร์ เผ่าสวัสดิ์, ๒๐๘ หน้า

งานวิจัยเรื่องดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ศึกษาองค์ประกอบทางดนตรีและวิเคราะห์ทำนองแห่งกล่อมในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์ทำนองแห่งกล่อมที่ได้บันทึกไว้โดยอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน รวมทั้งเจ้าหน้าที่วงเครื่องประโคม

ผลการศึกษาพบว่า มีหลักฐานแสดงถึงพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อพระอัครมเหสีทรงพระครรภ์และเมื่อมีพระสุติกาลของราชกุมาร อีกทั้งยังปรากฏว่าได้มีการตราพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ไว้ในกฎหมายเชียรบาล ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ได้รับการสืบทอดและบัญญัติไว้ในกฎหมายตราสามดวง โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช การแห่งกล่อมโดยวงขับไม้ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ปรากฏเป็นครั้งสุดท้ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่ามีใช้ครั้งแรกในสมัยใด

ดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่มี ๓ วงคือ วงประโคมแตรสังข์ ใช้บรรเลงประกอบในช่วงแรกเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งและบรรเลงประโคมช่วงที่สองเมื่อทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ ขลิบพระเกศา และขณะที่พราหมณ์ออกแวนเวียนเทียนวงปี่พาทย์พิธีใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ในช่วงที่หนึ่งและช่วงที่สองเพื่อสื่อความเป็นสิริมงคลในพระราชพิธี เป็นการอำนวยความสะดวกให้มีความสุข วงขับไม้ใช้บรรเลงในพระราชพิธีเพื่อเป็นการขับกล่อมพระบรมมหาราชวังให้กับพระราชกุมาร

ผลการวิจัยทำนองแห่งกล่อมพบประเด็นสำคัญคือทำนองดนตรีที่ใช้ในการแห่งกล่อมนั้นประกอบด้วยวรรคทำนองที่ยาว อยู่ในจังหวะช้าปานกลาง มีการตกแต่งเสียงด้วยระดับเสียงต่าง ๆ ตามหลักคีตศิลป์ไทย และมีเครื่องดำเนินทำนองประกอบการขับคือ ซอสามสายและบัณเฑาะว์ การดำเนินทำนองของผู้ขับทำนองแห่งกล่อมและผู้ตีซอสามสายนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ผู้ตีซอสามสายจะต้องคำนึงทางขับเป็นหลัก ในการดำเนินทำนองของซอสามสายในช่วงระหว่างการขับจะต้องดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน แต่ในขณะที่เดียวกันผู้ตีซอสามสายสามารถที่จะประดิษฐ์ทำนองที่มีความแตกต่างให้เหมาะสมกับช่วงของทำนองขับเพื่อให้เกิดความวิจิตรทางด้านทำนองเพลงจนจบกระบวนการแห่งกล่อม

ภาควิชาดุริยางคศิลป์
สาขาวิชาดุริยางค์ไทย
ปีการศึกษา ๒๕๔๘

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4787031635 : MAJOR THAI MUSIC.

KEY WORD : ROYAL COURT MUSIC / CELEBRATORY CEREMONY / SAW SAM SAI

NEWBORN PRINCES AND PRINCESSES. ADVISOR : DR. PORNPRAPIT
PHOASAVADI, 209 pp.

This research is entitled "Royal Court Music of Celebratory Ceremony for the Newborn Princes and Princesses". It aims to investigate the historical data, musical components, and the melodies that were performed and vocalized as lullaby during the last part of the ceremony.

The historical investigation led to a discovery of important evidence that recorded the celebratory ceremony of the newborn princes and princesses. The celebratory ceremony was dated back to the Ayuthaya period and was appeared in the Royal Decree. In the Rattanakosin period, King Rama I passed the royal decree to include the royal celebration as one of the mandatory royal ceremonies. There is evidence showing that the royal lullaby was performed for the last time to accompany the royal celebration of Prince Prachadhipoksakdhidej's one-month birthday anniversary during the reign of King Chulalongkorn. The date of the first royal ceremony of newborn princes and princesses which was accompanied by Wong Khab Mai was unknown.

There are three kinds of ensembles accompanying the royal celebration: (1) Wong Prakom Sankha accompanying the first and second section of the ceremony when the King arrived and began to cut the prince's hair, (2) Wong Pipat Pithee accompanying the first and the second section of the ceremony, (3) Wong Khab Mai appeared in the third part of the ceremony to accompany the royal lullaby. The musical analysis shows that the royal lullaby melodies are performed in slow tempo. Each phrase is long. The royal lullaby is accompanied by Wong Khab Mai, which consists of Saw Sam Sai and Ban Daw. The melodies of Saw Sam Sai and the vocal melodies are interacted in harmony. The Saw Sam Sai player must follow the vocalist and progress in the same manner with the vocalist, although the Saw Sam Sai player can add appropriate elaborations to emphasize aesthetics and artistic expressions.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department of Music

Field of study Thai Music

Academic year 2006

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จจากความเมตตาจากบุคคลต่าง ๆ ดังนี้ กราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. พรประพิตร ฝ่ำสวัสดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งช่วยกรุณาให้คำแนะนำและปรับแก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณ อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน อาจารย์จิรัช อัจฉรงค์ รองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี อาจารย์ศิริ วิหเวช ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จำคม พรประสิทธิ์ อาจารย์นุชชรา สอนสังข์และอาจารย์สมบูรณ์ บุญวงษ์ ที่ช่วยให้คำปรึกษาในด้านข้อมูลของการทำวิจัย

กราบขอบพระคุณนายเคนน์ สัมภวคูปต์ และว่าที่ร้อยตรีไพฑูรย์ บุญเพ็ง ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลของกรมพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

หากข้อมูลในการวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อาจเป็นแนวทางและเป็นประโยชน์ในการค้นคว้าข้อมูลต่อผู้ที่สนใจต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	๖
วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ 2 ประวัติความเป็นมา.....	๕
สมัยสุโขทัย.....	๕
สมัยอยุธยา.....	๑๐
สมัยรัตนโกสินทร์.....	๑๓
บทที่ 3 องค์ประกอบดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่.....	๕๑
วงเครื่องประโคม.....	๕๑
วงปี่พาทย์พิธี.....	๕๓
วงขับไม้.....	๑๐๐
ระเบียบวิธีการบรรเลง.....	๑๐๓
บทที่ 4 วิเคราะห์ทำนองซำลูกหลวง.....	๑๓๔
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๘๐
รายการอ้างอิง.....	๑๘๓
ภาคผนวก.....	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๒๐๕

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๑ ตารางสรุปพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ พระราชโอรสและพระราชธิดาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.....	๖๔
ตารางที่ ๒ ตารางแสดงการประโคมวงแตรสังข์ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่.....	๑๐๕
ตารางที่ ๓ ตารางแสดงวงปี่พาทย์พิธีประกอบในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่.....	๑๑๕
ตารางที่ ๔ ตารางสรุปการใช้ดนตรีประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่.....	๑๓๐



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ ๑ แตรฝรั่ง.....	๕๒
ภาพที่ ๒ สังข์.....	๕๔
ภาพที่ ๓ ฆ้องชัย.....	๕๖
ภาพที่ ๔ วงขับไม้.....	๑๐๐
ภาพที่ ๕ บัณเฑาะว์.....	๑๐๓
ภาพที่ ๖ แม่ชื้อวันอาทิตย์.....	๑๘๕
ภาพที่ ๗ แม่ชื้อวันจันทร์.....	๑๕๐
ภาพที่ ๘ แม่ชื้อวันอังคาร.....	๑๕๐
ภาพที่ ๙ แม่ชื้อวันพุธ.....	๑๕๐
ภาพที่ ๑๐ แม่ชื้อวันพฤหัสบดี.....	๑๕๐
ภาพที่ ๑๑ แม่ชื้อวันศุกร์.....	๑๕๑
ภาพที่ ๑๒ แม่ชื้อวันเสาร์.....	๑๕๑
ภาพที่ ๑๓ ท้าวเวสสุวรรณ หรือ ท้าวภูเวร.....	๑๕๓
ภาพที่ ๑๔ ท้าวเวสสุวรรณ หรือ ท้าวภูเวร.....	๑๕๓

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“พระราชพิธี” เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่สำคัญในราชสำนัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง วัฒนธรรมความเชื่อของความรู้สึก ความคิด โดยได้รับการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อสืบทอดกันมาจน เกิดกลายเป็นประเพณี (Tradition) วัฒนธรรม (Culture) และเข้าสู่พระราชสำนักจนกลายเป็นพระ ราชพิธี (The Royal Ceremony) (คณะผู้ดำเนินงานโครงการปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรีรัมย์, ๒๕๕๒ : ๑๑)

ในหนังสือศาสนพิธี คู่มือทำบุญบำเพ็ญสำหรับพุทธศาสนิกชน ที่สำนักงานเสริมสร้าง เอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์ ได้อธิบายคำว่าพระราชพิธีไว้ว่า

พระราชพิธี เป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์จัดขึ้นเป็น ประจำตามกำหนดกาลโดยเป็นพระราชประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณกาล ประการหนึ่ง และโดยเป็นการพิเศษที่ทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ จัดเป็นพระราชพิธีอีกประการหนึ่ง พระราชพิธีประการแรกที่กำหนดการ ที่เวียนมาถึงทุกกรอบปี เช่นพระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น เมื่อถึงกำหนดการจะได้ทรงพระโปรด เกล้าฯ ให้จัดพระราชประเพณีทุกปี ส่วนงานพระราชพิธีเฉพาะงานและ เฉพาะโอกาส เช่นพระราชพิธีสมโภชระวางช้างสำคัญ พระราชพิธีเดือน และขึ้นพระอุฯ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระราชพิธีทรงอภิเษกสมรส เป็นต้น(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๕๐ : ๕๖)

วัฒนธรรมที่สั่งสมและประเพณีปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่ง พิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า “พระราชพิธี” นั้น สืบเนื่องมาจากความเชื่อใน ลัทธิหรือศาสนา ซึ่งเป็นตัวแสดงให้เห็นได้ว่าในราชสำนักของไทยยังคงมีความเชื่อในเรื่อง พิธีกรรมที่สืบทอดกันมาครั้นสมัยอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงอธิบายการจัดงานพระราชพิธีอัน เกี่ยวเนื่องด้วยศาสนาและความเชื่อไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน ดังนี้

พระราชพิธีซึ่งมีสำหรับพระนครที่ได้เคยประพุดิมาแต่ก่อนจนถึงปัจจุบันนี้ อาศัยมาเป็น ๒ อย่าง อย่างหนึ่งตามตำราไสยศาสตร์ที่นับถือเทพเจ้า อิศวร นารายณ์ อย่างหนึ่งมาตามพระพุทธศาสนา แต่พิธีที่มาจากต้นเหตุทั้งสองอย่างนี้มาละระคนกันเป็นพิธีอีกอย่างขึ้นก็มี ด้วยเหตุที่เดิมพระเจ้าแผ่นดินและชาวพระนครถือศาสนาพราหมณ์ใดๆ ซึ่งนับว่าเป็นลัทธิมกคลแก่พระนครตามคัมภีร์ไสยศาสตร์ก็ประพุดิเป็นราชประเพณีสำหรับพระนครตามแบบอย่างนั้น ครั้นเมื่อภายหลังพระเจ้าแผ่นดินและราษฎรนับถือพุทธศาสนา ถึงว่า พระพุทธศาสนาที่เป็นต้นเดิมแท้ไม่มีฤทธิพิธีต้อง... ส่วนพระราชพิธีซึ่งคละปะปนกันทั้งพุทธศาสนาและไสยศาสตร์นั้น ก็เกิดขึ้นด้วยเดิมทีพระเจ้าแผ่นดินและราษฎรนับถือศาสนาพราหมณ์ว่ามาแล้ว ครั้นเมื่อรับพระพุทธศาสนา ไม่สู้เป็นปฏิบัติกัณฑ์ค้ำกันกับศาสนาอื่น ๆ ...ผู้ที่ถือพระพุทธศาสนาแท้ก็ไม่มีเหตุอันใด ซึ่งสมควรจะนับลัทธิทางไสยศาสตร์ แต่ซึ่งผู้นับถือพระพุทธศาสนาในชั้นหลังซึ่งยังไม่ได้บรรลุผลย่อมมีความหวาดหวั่นสะอึ้งสะเทือนด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ และมีความปรารถนาต่อความเจริญรุ่งเรืองอย่างแรงกล้าเมื่อได้เคยประพุดินับถือแล้วเกรงพระเป็นเจ้าและเทพยดา ซึ่งว่ามีฤทธิอำนาจลงโทษแก่ตนและผู้อื่น... ถึงแม้ว่าคนไทยถือพระพุทธศาสนาก็ยังหาอาจจะที่ละทิ้งการบูชาเช่นสรวงไปได้ไม่ การพระราชพิธีตามไสยศาสตร์จึงยังไม่ได้เลิกถอนเป็นแต่ความนับถือนั้นอ่อนไป ตกอยู่ในทำไว้ดีกว่าไม่ทำ ไม่เสียหายอันใดนัก

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าในอดีตกาลมีความเชื่อตามตำราทางไสยศาสตร์ซึ่งประกอบกับการความเชื่อตามพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดพิธีกรรมตามความเชื่อต่าง ๆ ด้วยถือว่าเป็นมงคลในการที่ประพุดิปฏิบัติตามความเชื่อ และถือปฏิบัติตั้งแต่ในราชสำนักจนถึงราษฎรทั่วไป แต่ก็มีความแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อ ถ้าเป็นพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์ที่เรียกว่าพระราชพิธีนั้น ก็มีความเชื่อของลัทธิพราหมณ์ว่าสามัญชนได้ให้ความเคารพยกย่องกษัตริย์เป็นสมมุติเทพหรือประดุจกับเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งที่ได้วาดารลงมา จึงถือเป็นผู้มีฐานันดรสูงส่ง มีพระราชทรัพย์และพระราชอำนาจมากจึงต้องมีเครื่องประกอบพิธีอันวิจิตรพิสดาร พิธีกรรมนั้นๆก็ยิ่งใหญ่แสดงถึงพระบรมเดชานุภาพอันเกรียงไกรจนไม่มีผู้ใดจะสามารถกระทำได้เสมอเหมือนได้

เครื่องราชูปโภคคือสิ่งของเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งหนึ่งสำหรับแสดงความยิ่งใหญ่และเป็นพระเกียรติยศในฐานะพระราชอำนาจเป็นกลุ่มใหญ่ได้ ๑๔ หมวดซึ่งประกอบด้วย เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ศิราภรณ์ พระสังวาล พระขำมรงค์ เครื่องสูง เครื่องประโคม เครื่องบรมอิสริยราชูปโภค พระแสงศาสตราวุธ เครื่องนมัสการ ต้นไม้ทองเงิน ราชรถ ราชยาน พระโกศและพระมหาสังข์

เครื่องประโคม เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีไว้สำหรับประโคมงานพระราชพิธีต่าง ๆ ประกอบด้วยแตรมโหระทึก สังข์แตรและกลองชนะ (นิสิตชั้นปีที่ ๔ สาขาดุริยางคศิลป์ไทย รุ่น ๑๑, ๒๕๓๐ :๑๔๓) การประโคมแตรสังข์มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา พิธีการประโคมตามหมายรับสั่งในพระราชพิธีต่าง ๆ ครั้งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแตรสังข์นี้ไม่ค่อยจะมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโอกาสในการใช้มากนัก เท่าที่ปรากฏจะใช้ในพระราชพิธีที่เป็นมงคลและใช้เกี่ยวกับฤกษ์ยามที่เป็นมงคล

จะเห็นได้ว่าพระราชพิธีที่สืบมาตั้งแต่สมัยโบราณไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธีทั้งหลายที่ทรงกระทำด้วยพระองค์เอง หรือพระราชทานให้กับผู้อื่นกระทำแทนแทบจะไม่มีพระราชพิธีใดเลยที่จะขาดการประโคมด้วยดุริยางคดนตรี เพราะเสียงประโคมของดนตรีเป็นเครื่องกระตุ้นให้บังเกิดความรู้สึกตื่นตัวและบันดาลให้เกิดสมาธิรวมอยู่ในเฉพาะพระราชพิธีที่จัดขึ้นด้วยเพลงที่บรรเลงประกอบพิธีต่าง ๆ จะต้องเลือกให้ความหมายถูกต้องกับกรณีกับการดำเนินในพระราชพิธีนั้น ๆ และเมื่อได้ใช้เครื่องบรรเลงเหล่านั้นตามประสงค์แล้วก็ยึดถือเป็นต้นแบบแผนปฏิบัติจุมิบัญญัติสืบต่อกันมาซึ่งเราเรียกว่า “ดนตรีในพระราชพิธี” (Music of The Royal Court Ceremony)

คำว่า “ดนตรีในพระราชพิธี” เป็นคำที่ประกอบกันสองส่วนระหว่างคำว่า ดนตรีกับคำว่าพระราชพิธี ดนตรินั้นเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากคำว่า ตันติ ซึ่งเป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า สายเชือก ในทางดนตรีแปลว่า ผู้มีสาย ซึ่งหมายถึงเครื่องดีดและเครื่องสีเท่านั้น (มนตรี ตราโมท ๒๕๒๗)

คำว่าดนตรี คือ เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลงหรือเครื่องบรรเลงซึ่งมีเสียงดังทำให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกคล้อยตามไปกับทำนองเพลงนั้น ๆ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕:๒๕๑)

สำหรับคำว่าพระราชพิธีหมายถึง งานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ดนตรีในพระราชพิธี มีความหมายเป็นนัยว่า เครื่องดนตรีหรือวงดนตรี ตลอดจนเพลงต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อการบรรเลงประกอบพระราชพิธีโดยกระทำให้มีความหมายและมีความสัมพันธ์กับกรณีในงานพระราชพิธีนั้น ๆ (นิสิตชั้นปีที่ ๔ สาขาดุริยางคศิลป์ไทย รุ่น ๑๑, ๒๕๓๐ :๗)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของดนตรีซึ่งเป็นเครื่องราชูปโภคอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีความสำคัญในพระราชพิธีต่าง ๆ เกือบทุกพระราชพิธี เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าดนตรีเป็นสิ่งที่ประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ มานานและมีบทบาทที่สำคัญในพระเกียรติยศและสกุลยศ ซึ่งดนตรีในพระราชพิธีนี้ได้ประกอบในพระราชพิธีที่สำคัญต่าง ๆ ตั้งแต่การประสูติจนถึงการสวรรคต ของเจ้านายในราชสำนัก

พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่เป็นพระราชพิธีหนึ่งตามราชประเพณี เมื่อมีพระประสูติการพระราชโอรส พระราชธิดาและทรงเจริญพระชนม์มีการสมโภชทำขวัญ ๓ วันแล้วต่อมาพระราชโอรส พระราชธิดาทรงเจริญอายุได้ 1 เดือน โหระพาถวายพระฤกษ์ กำหนดดวงชะตาและจะได้พระราชทานพระนาม จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตั้งการพระราชพิธี เรียกว่าสมโภชเดือน ขึ้นพระอู่ และการสืบทอดมาตั้งแต่ในสมัยอดีตกาล ซึ่งไม่พบหลักฐานที่บ่งบอกได้ว่าเกิดขึ้นในสมัยใดแต่พอจะมีหลักฐานที่พบว่าเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะมีมาก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่รายละเอียดเกี่ยวกับราชประเพณีเนื่องในการประสูติชัดเจนที่สุดที่ปรากฏครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวคือ ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีสมโภชเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงพระครรภ์และเมื่อพระราชกุมารประสูติแล้วในกฤตมณเฑียรบาล

พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชกุมารมีพระชันษา ๑ เดือน ประกอบด้วยการสมโภชพระราชกุมารขึ้นพระอู่ ในกฤตมณเฑียรบาลกล่าวไว้ไม่มากนักดังปรากฏข้อความว่า “เมื่อเถลิงอู่ได้ทองหนัก ๔” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, (๒๕๐๕ : ๑๕๒ – ๑๕๔)

พระราชพิธีสมโภชสมเด็จพระอัครมเหสีเมื่อทรงครรภ์และพระราชพิธีสมโภชพระกุมารที่ปรากฏในกฤตมณเฑียรบาล นั้นมีรายละเอียดของพิธีโดยเฉพาะของที่รับพระราชทานลดหลั่นกันไปตามลำดับชั้นยศศักดิ์ด้วย กล่าวคือ ในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ นั้น สมเด็จพระอัครมเหสีสมโภชเพียงครั้งหนึ่งของการสมโภชสมเด็จพระเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ถัดจากนั้นลงมาก็ลดระดับการสมโภชลงไปชั้นละครั้ง คือชั้นมเหสีรองชั้นพระราชเทวีและพระอัครชายา ชั้นลูกเธอ ชั้นพระเจ้าหลานเธอ ชั้นพระสนม ตามลำดับ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๔๗๔ : ๑)

ในสมัยกรุงธนบุรีไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับราชประเพณีเนื่องในการประสูติของพระราชกุมาร ในสมัยต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขึ้นครองราชย์แล้วโปรดเกล้าฯให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตชำระพระราชกำหนดกฎอัยการ รวมทั้งโบราณราชประเพณีในสมัยอยุธยา นำมาเป็นแบบแผนสำหรับปฏิบัติสืบต่อมาให้อาลักษณ์ลอกไว้เป็นหลักฐานรวมอยู่ในกฎหมายตราสามดวง ราชประเพณีเนื่องในการประสูติในสมัยรัตนโกสินทร์ คงได้รับแบบแผนสืบทอดมาจาก

สมัยอยุธยาเช่นกันเนื่องจากกฏมณเฑียรบาล ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับราชประเพณีดังกล่าวนี้ได้ใช้สืบทอดกันมาในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย

จะเห็นได้ว่า ในการประกอบพระราชพิธีสมโภชต่าง ๆ ก็จะมีการลดหลั่นตามความเหมาะสมของยศศักดิ์ด้วยซึ่งในพระราชสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ก็จะมีองค์ประกอบในพระราชพิธีอย่างเห็นได้ชัดเจน

พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ในสมัยอยุธยา ซึ่งในสมัยนั้นจะมีการทำพิธีเพียงวันเดียวเท่านั้น ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงความแตกต่างในพระราชพิธีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีข้อแตกต่างอยู่ ๒ ประการ ประการแรกคือ ในสมัยรัตนโกสินทร์จะมีการประกอบพิธี ๒ วัน อีกประการกล่าวคือถ้าเป็นชั้นเจ้าฟ้าจะต้องมีการใช้วงขับไม้ขับต่อจากพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ห่กล่อม ส่วนพระราชพิธีในรัชกาลปัจจุบัน มีการตัดทอนพระราชพิธีลงไปก็เนื่องด้วยเวลา และองค์ประกอบต่าง ๆ ตามยุคตามสมัย

วงขับไม้ที่ได้กล่าวไว้ในท้ายพิธีนั้น ใช้เพื่อบรรเลงในชั้นเจ้าฟ้าเท่านั้นกล่าวคือต้องเป็นพระราชกุมาร พระราชกุมารี อันประสูติจากพระเจ้าแผ่นดินกับสมเด็จพระบรมราชินีนาถเท่านั้น หลังจากการกล่อมของพราหมณ์แล้วก็จะใช้วงขับไม้บรรเลงในการขับกล่อมต่อไปบทเห่ช้า ลูกหลวง ซึ่งบทความเรื่องเพลงช้าลูกหลวง เพลงขอสามสาย สำหรับกล่อมพระบรมมสมเด็จพระเจ้าฟ้า ของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตรเสวี) และพูนพิศ อมาตยกุล กล่าวถึงบทเห่ช้าลูกหลวงปรากฏอยู่ด้วยดังนี้

...พระราชโอรสหรือพระราชธิดาขององค์พระมหากษัตริย์ที่ประสูติแต่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี พระนางเจ้าพระราชเทวี พระอัครชายาเจ้าพระนางเธอพระองค์เจ้า มักดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าเสมอ และในการสมโภชลงพระอู่ นั้น คนตรีไทยก็มีส่วนร่วมในพระราชพิธีนั้นด้วย การสมโภชจะมีพราหมณ์อ่านฉันท มีคนตรีประกอบด้วยผู้สี่ขอสามสายและเจ้าพนักงานไกวบัณเฑาะว์ และมีนักร้องห่กล่อมพระบรมม ท่วงทำนองจะเป็นเพลงช้า ๆ จึงเรียกว่า “เพลงช้าลูกหลวง” และยังมีเพลงอื่น ๆ บรรเลงติดต่อกันไปจนกว่าจะบรรทมหลับ เพลงช้าลูกหลวงนี้เข้าใจว่าจะมีอยู่ด้วยกันหลายระดับและหลายบท เพราะลูกหลวงนั้นมีหลายระดับนับตั้งแต่ชั้นเจ้าฟ้าลูกหลวง มาจนถึงพระองค์เจ้าลูกหลวง (ที่ประสูติแต่พระสนม) แต่ที่ทรูที่สุดคือ เพลงช้าลูกหลวงสำหรับกล่อมพระบรมมสมเด็จพระเจ้านั่นเอง (๒๕๒๗ :๑๕)

จะเห็นได้ว่าการบรรเลงเพลงช้าลูกหลวงนั้นเข้ามามีบทบาทในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ในชั้นเจ้าฟ้า และมีบทที่ใช้กล่อมตามยศศักดิ์ ซึ่งนอกจากจะมีความน่าสนใจใน

เพลงซำลูกหลวงที่มีบทที่แตกต่างกันแล้ว ยังมีเพลงอื่น ๆ ที่บรรเลงต่อจากเพลงซำลูกหลวงในพระราชพิธีนี้อีกด้วย

ด้วยเหตุที่พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่มีมูลเหตุพื้นฐานและบริบทที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ซึ่งไม่สามารถที่จะพบเห็นกันบ่อยครั้ง จึงน่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย และเป็นแนวทางในการนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมซึ่งเป็นของชาติและเพื่อประโยชน์ในการที่จะศึกษาเรื่องดนตรีในพระราชพิธีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๒. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของดนตรีที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ทำนองแห่งล่อมเพลงซำลูกหลวงในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่

ขอบเขตของการวิจัย

วิเคราะห์เฉพาะ ทำนองแห่งล่อมที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่เท่านั้น

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านดนตรี กองพระราชพิธี และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร แถบบันทึกเสียง โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑

รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ และบริบทที่สำคัญ วงดนตรี ระเบียบวิธีการบรรเลง ที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อมูลเอกสาร แล้ววิเคราะห์สรุปหาข้อเท็จจริง

ขั้นตอนที่ ๒

วิเคราะห์ทำนองทางร้องและทำนองซอสามสายในบทแห่งล่อม และ ในด้านประวัติความเป็นมาของบทเพลง อรรถลักษณะของบทเพลง วิเคราะห์ข้อมูลจากการสาธิต การสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ ๓

สรุปและอภิปรายผลการวิจัยจากข้อมูลที่รวบรวมและวิเคราะห์ดังกล่าว และเสนอแนะความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยสัมภาษณ์คณาจารย์ กองพระราชพิธี ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเข้าใจ และผู้ที่เกี่ยวข้องดังนี้

- อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน ศิลปินแห่งชาติ ปี๒๕๓๐ (สาขาศิลปะ)
- อาจารย์จิรัส อัจฉรงค์ ศิลปินแห่งชาติ (สาขาคดนตรีไทย)
- รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย
- อาจารย์ศิริ วิชเวช ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย
- ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีไทย
- อาจารย์เลอเกียรติ มหาวิจิตรมนตรี ข้าราชการประจำแผนกดุริยางค์ไทยสถาบันนาฏดุริยางคศิลป์

- รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์

กองพระราชพิธี

- นายเดช สัมภวคุปต์ หัวหน้าเครื่องสูง
- ว่าที่ร้อยตรีไพฑูริย์ บุญเพ็ง เจ้าหน้าที่เครื่องสูง

ศึกษาค้นคว้าเอกสารจากแหล่งข้อมูลดังนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ หอสมุดแห่งชาติ
- หอจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทราบประวัติความเป็นมาพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๒. ทราบบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๓. ทราบเกี่ยวกับองค์ประกอบดนตรีที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๔. ทราบบทวิเคราะห์ทำนองเห่กล่อม และเพลงที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
๕. เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมแขนงหนึ่งของชาติเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมาพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ตามโบราณราชประเพณีเนื่องในการประสูติของเจ้านายในราชสำนัก เมื่อมีการประสูติพระราชโอรส พระราชธิดา ได้มีพระราชพิธีสมโภชที่มีความเกี่ยวข้องกับการประสูติ กล่าวคือเมื่อประสูติจะมีพระราชพิธีสมโภชรับขวัญ เมื่อครบสามวันจะมีพระราชพิธีสมโภชสามวันและเมื่อมีพระชนมายุครบเดือนก็มีพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ซึ่งในพระราชพิธีที่กล่าวมานี้เป็นพระราชพิธีที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาล จากประการสำคัญนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเรื่องราวและทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดแบ่งเนื้อหาอันเกี่ยวข้องของประวัติความเป็นมาในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ ดังนี้

๑. สมัยสุโขทัย
๒. สมัยอยุธยา
๓. สมัยธนบุรี
๔. สมัยรัตนโกสินทร์

ประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

สมัยสุโขทัย

ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามีพระราชพิธีเนื่องในการประสูติของเจ้านายในราชสำนัก มีเพียงข้อความที่กล่าวถึงการรับขวัญและการสมโภชนางนพมาศเมื่อตอนแรกเกิด ในวรรณคดีเรื่อง นางนพมาศ (ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์) “ ว่าบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ได้นำของขวัญมีค่ามารับขวัญ ” (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมและกรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจและพระองค์เจ้ากาญจนากร ๒๔๕๖ : ๒๑ - ๒๒)

การรับขวัญและสมโภชดังกล่าวเป็นเพียงพิธีในระดับข้าราชการในราชสำนักเท่านั้น และนอกจากนี้ไม่สามารถที่จะยืนยันได้แน่นอนว่าเรื่องนางนพมาศนี้เป็นวรรณคดีที่แต่งในสมัยสุโขทัย เนื่องจากสำนวนโวหารที่ใช้ในวรรณคดีในหลาย ๆ ตอนเป็นสำนวนในสมัยรัตนโกสินทร์ และเนื้อความบางตอนก็จะเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่เกิดในสมัยสุโขทัย จึงไม่สามารถสรุปได้อย่างแน่ชัดว่ามีพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องในการประสูติของเจ้านายในราชสำนักเกิดขึ้นจากสมัยนี้

สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาที่พระราชพิธีที่เกี่ยวข้องในการประสูติของเจ้านายในราชสำนักนั้นน่าจะมีมาก่อนในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีเนื่องในการประสูติของเจ้านายในราชสำนักที่ชัดเจนที่สุด ปรากฏหลักฐานครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กล่าวคือ ปรากฏรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีสมโภชเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงพระครรภ์และเมื่อพระราชกุมารประสูติแล้วใน “กถุณนเทียรบาล” มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีโดยแบ่งเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑. พระราชพิธีสมโภชเมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงครรภ์

การจัดเตรียมสถานที่สำหรับการประสูติ ได้แก่ เตรียมปลุกเรือไฟ ซึ่งหมายถึงตำแหน่งที่จะประสูติ พระราชกุมาร และมีพระราชพิธีสมโภชและถวายพระพรสมเด็จพระอัครมเหสี ดังมีข้อความว่า

...เมื่อสมเด็จพระอัครมเหสีทรงครรภ์ ทำพิธีในคันทันพระเสื้อเมืองเจดวัน จึงงานจงสำโรงเมียนา ๑๐๐๐๐ เติรหน้าราชยานทั้ง ๗ วัน สมโภช ลูกขุนถวายบังคมจำเจิญศรี ตามบันคาศักดิ์ ปลุกเรือไฟประทาน ๕ ห้อง พระโรง ๗ ห้อง เปนพนักงานกะลาโหม (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก , ๒๕๐๕ :๑๕๒)

๒. พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชกุมารประสูติแล้ว สามารถแบ่งได้เป็นขั้นตอนดังนี้

๒.๑ พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชกุมารแรกประสูติ ประกอบด้วยการจัดเตรียมเจ้าพนักงานเพื่อทำหน้าที่ต่าง ๆ และจัดเตรียมสิ่งของสำหรับพระราชกุมาร ได้แก่ จตุสดมภ์กรมวัง ลั่นฆ้องชัย เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์บอกเวลาประสูติ เจ้าพนักงานต้มน้ำร้อน และมีหมอผีหลวงทำพิธีเสียผี

เมื่อเจ้าพนักงานสร่งสนานพระราชกุมารแล้วพระราชวงศ์ชั้นสูงส่งพระราชกุมารให้พระแม่นม ต่อจากนั้นหมอสะเดาะเคราะห์พระราชกุมารแล้วนำพระราชกุมารใส่ในพานเนาวรัตน์ และบรรดาข้าราชการถวายบังคมพระราชกุมาร ดังปรากฏข้อความว่า

...เมื่อสมภพวังตีฆ้อง คลังถวายผ้าภาษา ๑๖ ตรา เมืองถวายเม็ยโจร ๕๐ พลเทพถวายน้ำ ๑๖ คนโท ขุนศรีสังกรเป่าสังข์ สังข์พลเป่าแตร ๒๐ ฆ้องไชย ขุนอินทขุนจันต้มน้ำร้อน มหาเทพมหามนตรีตั้งรักษาท่า หฤไทยราชภักดีเป๊กหมอผีหลวง หลวงโฆมคเอากระบานเสียผี พระสิทธิสารเสียเข้าเข้า กุมารรักษาเสียเข้ากลางวัน กุมารเพชเสียเข้าค่ำ พระโหรพระเทพราชตั้งบาตรฉายา ครั้นสมภพสนานแล้ว ลูกเชอรับยื่นแก่สนองพระโอบธุ ๗ ยื่นก

แม่นม นาสิกา เบิกหมอบัตติเสดาะเคราะห์สนัดตั้ง ๒ นาสิกา เบิกลูกขุน
ถวายบังคม เอาพระองค์ใส่พานเนาวรัตน์ ลูกเธอหลานเธอชูขึ้น ไชหน้าลอง
ถวายบังคม (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, ๒๕๐๕ : ๑๕๒)

๒.๒ พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชกุมารมีพระชันษา ๑ วันจนถึง ๓ วัน
ประกอบด้วยการสมโภชบายศรีเป็นเวลาสามวันนับตั้งแต่พระราชกุมารประสูติแล้ว ๑ วัน พร้อม
ทั้งสิ่งของพระราชทานสำหรับพระราชกุมาร ได้แก่ พานทอง จานทอง ครกทอง สากทอง ช้อน
ทองตักบังคน สาครทอง และ มีแม่นม พระพี่เลี้ยง สำหรับดูแลพระราชกุมาร ได้แก่ แม่นมเอก
แม่นมโท แม่นมตรี ป้าเลี้ยง ยายเลี้ยง พี่เลี้ยงอุ้มยี่น พี่เลี้ยงอุ้มเสด็จ พี่เลี้ยงกลางเรือน นอกจากนี้
ยังมีหมอยา และเสดาะเคราะห์สำหรับพระราชกุมาร ได้เจ้าพนักงานปักเสดิง พนักงานปัก และ
พนักงานช้ำกล่อมพระราชกุมาร ดังปรากฏข้อความ

...รุ่งเช้าสมโภชจำริญศรี ๓ วันพานทองหนัก ๑ จานทองหนัก
๕ สาบทองหนัก ๕ ครกทองหนัก ๑๐ สากทองหนัก ๑๕ ช้อนทองตัก
บังคนหนัก ๓ แม่นมเอก ๓ แม่นมโท ๗ แม่นมตรี ๕ ป้าเลี้ยง ๔ ยาย
เลี้ยง ๒ พี่เลี้ยงอุ้มยี่น ๔ พี่เลี้ยงอุ้มเสด็จ ๔ พี่เลี้ยงกลางเรือน ๘ หมอ ๖
หมอเสดาะเคราะห์ ๒๐ คนเสดิง ๒๐ ปัดเสด ๒๐ ช้ำ ๓๐ สาครทองหนัก
๕ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, ๒๕๐๕ : ๑๕๓)

๒.๓ พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชกุมารมีพระชันษา ๗ วัน ประกอบด้วย
“แหวนเนาวรัตน์ ๕ ดวงทำงานป้อนเข้าได้เงิน ๑๐ ทอง ๒ ทำงานป้อนกล้วยได้เท่ากัน จำริญ
พระศรีทุกที”

๒.๔ พระราชพิธีสมโภชเดือนเมื่อพระราชกุมารมีพระชันษา ๑ เดือน
ประกอบด้วยการสมโภชพระราชกุมารขึ้นพระอยู่ ในกฤตมณฑิยรบาลกล่าวถึงไว้ไม่มากนัก ดังปรากฏ
ข้อความว่า “เมื่อเถลิงอยู่ได้ทองหนัก ๔”

นอกจากนี้แล้วก็ได้กล่าวถึงพระราชพิธีและพิธีอื่น ๆ สำหรับพระราชกุมารเมื่อเจริญวัยขึ้น
อย่างสั้น ๆ จนถึงพระราชพิธีผนวชเป็นสามเณร สำหรับลูกเธอฝ่ายชายและพิธีจรรอหลบ สำหรับ
ลูกเธอฝ่ายหญิง

พระราชพิธีสมโภชสมเด็จพระอัครมเหสีเมื่อทรงครรภ์และพระราชพิธีสมโภชพระราช
กุมารที่ปรากฏในกฤตมณฑิยรบาลนั้น มีรายละเอียดของพระราชพิธีโดยเฉพาะของที่รับ
พระราชทานลดหลั่นกันไปตามลำดับชั้นยศศักดิ์ด้วย

นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวกับ “พระราชพิธีสมโภชเจ้าฟ้าขึ้นพระอู่” ในหนังสือ ตำราพระราชพิธีเก่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานข้อสันนิษฐานว่า พระราชพิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำราพระราชพิธีเก่านี้ น่าจะเป็นแบบแผนพระราชพิธีครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในรายละเอียดของ “พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่” กล่าวถึงการจัดเตรียมสถานที่และสิ่งของสำหรับใช้ในพระราชพิธี ได้แก่ การตกแต่งพระอู่ แล้วเชิญมาแขวนไว้ที่เสาพระอู่ การจัดเตรียมและตกแต่งบายศรีทองพร้อมเครื่องบายศรี ๒ สำรับ แวนเวียนเทียนพร้อมทั้งเครื่องนมัสการบูชาเทวดา ครั้นเมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ พราหมณ์อ่านพระเวทพระมนต์บูชาเทวดา ต่อจากนั้นเชิญพระราชกุมารขึ้นพระอู่ทอง มีแม่นม พระพี่เลี้ยง ไกวพระอู่ พร้อมทั้งจับกล่อมด้วยบทเห่กล่อมลูกหลวงถวาย ดังปรากฏข้อความใน ตำราพระราชพิธีเก่าว่า

...ได้เฝ้าฤกษ์ดีแล้วให้ชี้พราหมณ์โหราจารย์อ่านพระเวทมนต์บูชา

เทวดาแล้วจึงเชิญเสด็จพระราชกุมารพระราชกุมารขึ้นพระอู่ทอง แล้วให้พระพี่เลี้ยงพระนมข้างละ ๗ ท้า ซ้ำกล่อมข้างละ ๗ คำ บทต้นว่าคนละคำ ว่าหลับไม่หลับได้ หลับพระไพรไบเขียวเอ๋ย ๑ หลับพระเนตรผู้บุญเรือง หลับเขาพระเมรุราชเอ๋ย หลับไม่หลับได้หลับพระไพรไบเขียว หลับพระเนตรแต่พระองค์ผู้เดียว หลับเขาพระเมรุราชเอ๋ย (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก , ๒๕๐๕ : ๑๕๔)

หลังจากนั้นผู้มาร่วมพระราชพิธีเวียนเทียนสมโภช ๗ รอบหรือ ๑๑ รอบ เสร็จแล้วจึงเชิญพระราชกุมารลงพระอู่ทอง และเชิญเสด็จขึ้นพระอู่ผ้า พระพี่เลี้ยง พระแม่นมไกวพระอู่และเห่กล่อมต่อไป

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานข้อสันนิษฐานจากบทเห่ซำกล่อมที่ปรากฏในตำราสมโภช เป็นตัวอย่างบทเห่กล่อมลูกหลวงเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา บทประพันธ์เป็นกาพย์อย่างสั้น ๆ โดยกล่าวไว้ในในหนังสือสำเนาวิจารณ์เห่ซำลูกหลวงว่า

บทเห่กล่อมที่ข้าพเจ้าพบใหม่ มีแต่งเป็นกาพย์อย่างสั้น ๆ เหมือนกับ

บทเห่ครั้งกรุงศรีอยุธยาอยู่พวก ๑ เห็นว่าเป็นบทเห่แบบเก่ากว่าเพื่อน

บทเห่ซำลูกหลวงดังกล่าวประกอบด้วย กาพย์ยานี ๔๒ บทและกาพย์บัง ๑๕ บทรวมทั้งสิ้น ๕๗ บท โดยจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

อย่างแต่งด้วยกาพย์ยานี

- | | |
|------------------|---------------------------|
| ๑. พระยอดเขาวเรศ | เสด็จประเวศสี่ขริน |
| ฝูงวิหคโอบบิน | ถวายโหมพระทูลกระหม่อม เอย |
| ๒. พระยอดเขาวเรศ | เสด็จประพาสมหิมา |

ชมฝูงมยุรา	ถวายพระทูลกระหม่อม เอย
๓. ขึ้นเสาสงสูด	พบพระยาครุฑทั้งคู่
ยืนเยี่ยมหยัดอยู่	ทั้งคู่พระทูลกระหม่อม เอย
๔. ข้ามห้วยเหวผา	พบพระยาสุบับ
ทรงเครื่องรังสรรค์	คือนเนตรพระทูลกระหม่อม เอย
๕. พระยอดเขาวเรศ	เสด็จประเวศขึ้นรถ
พบพระดาบส	ถวายพรพระทูลกระหม่อม เอย
๖. พระยอดเขาลักขณ	เสด็จหยุดพักกรมไทร
พระพายชายไป	สำราญพระทัยทูลกระหม่อม เอย
๗. พระยอดเขาวเรศ	เสด็จประเวศรถทรง
ชมนกไม้ไพรระหง	สั่งคงพระทูลกระหม่อม เอย ฯ

อย่างแต่งด้วยกาพย์ชะบัง

๔๓. พระพายพัดเรื่อยเรื่อยมา หอมกลิ่นมาลา ถวายทูลกระหม่อม เอย
 ๔๔. วิหคร่องก้องในดง อีกทั้งฝูงหงส์ ถวายองค์พระทูลกระหม่อม เอย
 ๔๕. นกแก้วจับจิกลูกจันทน์ โอธูแดงแสงฉัน เกษมสันต์พระทูลกระหม่อม เอย ฯ

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ขึ้นได้ปรากฏหลักฐานพบว่ามีการตั้งแตครั้งสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งได้กำหนดและบัญญัติไว้เป็น กฎมณเฑียรบาล และสื่อให้เห็นว่าเป็นพระราชประเพณีสิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องปฏิบัติสืบทอดมา

สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับพระราชพิธีเนื่องในการประสูติของพระราชกุมารพระราชกุมารี เนื่องด้วยในสมัยกรุงธนบุรีเป็นระยะเวลาสั้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์ โปรดเกล้า ฯ ให้ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้รุ่งเรืองเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาและโปรดเกล้า ฯ ให้นำนักปราชญ์ราชบัณฑิตชำระพระราชกำหนดคกฏอัยการ รวมทั้งราชประเพณีในสมัยอยุธยา นำมาเป็นแบบแผนสำหรับปฏิบัติสืบต่อมา โปรดเกล้า ฯ ให้เอาลักษณะลอกไว้เป็นหลักฐานรวมอยู่ใน กฎหมายตราสามดวง

พระราชพิธีเนื่องในการประสูติในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นสืบทอดมาจากอยุธยาเช่นกัน เนื่องจาก กฎมณเฑียรบาล ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับพระราชพิธีดังกล่าวนี้ได้สืบใช้ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย เพื่อให้เห็นถึงการพัฒนาการและเห็นผลที่ตัดตอนพระราชพิธีหรือหาสิ่งอื่นเข้ามาทดแทนเมื่อได้วันแล้วจึงค้นคว้าจากจดหมายเหตุฉบับที่กพระราชกิจรายวันในพระราชพิธีอย่างชัดเจนที่สุด โดยผู้วิจัยจะทำการสืบค้นข้อมูลจากการลำดับพระประสูติกาลในพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ทรงประสูติในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.๒๓๒๕ – ปัจจุบัน) ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารสำคัญดังต่อไปนี้

๑. จดหมายเหตุฉบับที่กพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาควิชาที่ ๕ , ๖ , ๗ , ๘ , ๙ , ๑๐ , ๑๑ , ๑๒ , ๑๓ , ๑๔ , ๑๖ , ๑๗ และ ๑๘

๒. หนังสือสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในสมัยรัตนโกสินทร์

๓. หนังสือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้ากรุงสยาม รัชกาลที่ ๔

๔. หนังสือย้อนรอยราชสกุลวงศ์วังหลวง

๕. หนังสือเจ้าฟ้า

๖. หนังสือพระราชประวัติพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีนาถ

๗. หนังสือ เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์

๘. หนังสือราชสกุลวงศ์

๙. หนังสือพระภรรยาเจ้าและสมเด็จเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ ๕

๑๐. หนังสือเจ้าฟ้า

๑๑. หนังสือพระราชประวัติพระมหากษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์และ

พระบรมราชินีนาถ

๑๒. หนังสือศรีสวรินทิราอนุสรณ์

๑๓. หนังสือสวนสุนันทา

๑๔. <http://th.wikipedia.org/wiki/>

ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและเรียบเรียงรายพระนามในแต่ละรัชกาลโดยจะกล่าวเป็นลำดับดังต่อไปนี้

พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑

ประสูติก่อนเสด็จปราบดาภิเษก

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์แต่ครั้งกรุงเก่า

๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ไม่ปรากฏพระนาม สิ้นพระชนม์แต่ครั้งกรุงเก่า

๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิรมลใหญ่) พระนามเดิมว่า นิรมลใหญ่ คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๑ ซึ่งเป็นพระราชชายาพระเจ้ากรุงธนบุรี และเป็นพระมารดาของเจ้าฟ้าสุพรรณวงศ์ ซึ่งเป็นกรมขุนกระษัตริย์ราชันุชิต ในรัชกาลที่ ๑ สิ้นพระชนม์เสียแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อปีกุน พ.ศ.๒๑๒๒

๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) พระนามเดิมว่า นิรมล พระราชสมภพเมื่อวันพุธ เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๑๑๐ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จปราบดาภิเษก ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ต่อมาถึงปีชกาล พ.ศ. ๒๑๔๕ พระราชทานอุปราชภิเษกเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ถึงปีมะเส็ง พ.ศ.๒๑๕๒ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ ๒ เสด็จดำรงสิริราชสมบัติอยู่ ๑๖ ปีสวรรคตเมื่อพุธ เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ปีวอก จ.ศ. ๑๑๘๖ พ.ศ.๒๑๖๗ พระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา

๕ สมเด็จพระเจ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ) พระนามเดิมว่า แจ่ม ประสูติเมื่อปีชกาล พ.ศ. ๒๑๑๑ ในรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาเป็น เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ปีเถาะ นพศก จ.ศ. ๑๑๖๕ พ.ศ. ๒๑๕๐ พระชันษา ๓๘ ปี

๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) พระนามไม่ปรากฏ สิ้นพระชนม์เสียแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๗ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนานุรักษ์) พระนามเดิมว่า จุ้ย ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๑๑๕ ในรัชกาลที่ ๑ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์ สวรรคตเมื่อวันพุธ เดือน ๘ อุตตราศต ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๑๖๐ พระชนมายุ ๔๕ พรรษา

๘ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) พระนามไม่ปรากฏ สิ้นพระชนม์เสียแต่ยังทรงพระเยาว์ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าประไพวดี กรมหลวงเทพวดี) พระนามเดิมว่า เอียง ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีระกา พ.ศ. ๒๑๒๐ ในรัชกาลที่ ๑ พระราชทานนามว่า เจ้าฟ้าประไพวดี ครั้นถึงปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๑๕๑ ทรง

สถาปนาเป็นกรมหลวงเทพยวดี สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อวันที่เสาร์ เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ปี
มะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๑๘๕ ตรงกับวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๖๖ พระชันษา ๔๗ ปี

สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๕ พระองค์นี้ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ๑ เป็นพระมารดาทั้งสิ้น

๑๐ พระองค์เจ้าชายกล้า (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากล้า) ประสูติในแผ่นดิน
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๒๑ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดา
กิมสวน

ประสูติเมื่อเสด็จปราบดาภิเษก

๑๑ พระองค์เจ้าหญิงนุ่ม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านุ่ม) ประสูติเมื่อปี เถาะ พ.ศ.
๒๓๒๖ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าจอมมารดาปุ๋ย

๑๒ พระองค์เจ้าชายทับทิม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อเถาะ พ.ศ.
๒๓๒๖ ในรัชกาลที่ ๒ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๒๕๖ ได้ว่ากรม
ช่างแสงใหญ่และกรมพระคชบาล สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ ปี
มะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ ตรงกับวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๓ พระชันษา ๓๘ ปี เป็นต้นสกุล
อินทราวงกูร เจ้าจอมมารดาจันทา

๑๓ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ไม่ปรากฏพระนาม ประสูติเมื่อปี
มะโรง พ.ศ. ๒๓๒๖ สิ้นพระชนม์แต่ยังทรงพระเยาว์ ในรัชกาลที่ ๑ เจ้าจอมมารดาดวง

๑๔ พระองค์เจ้าหญิงผะอบ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ผะอบ) ประสูติเมื่อปีมะโรง
พ.ศ. ๒๓๒๖ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาภิษวน

๑๕ พระองค์เจ้าหญิงพลับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพลับ) ประสูติเมื่อปีมะโรง
พ.ศ. ๒๓๒๘ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๕ พระชันษา ๗๖ ปี เจ้าจอมมารดา
คุ้ม

๑๖ พระองค์เจ้าชายอภัยทัต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลศักดิ์) เมื่อทรงพระ
เยาว์เรียกกันว่า “พระองค์เสื่อ” ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๓ สิงหาคม
ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาน้อยแก้ว

๑๗ พระองค์เจ้าชายอรุโณทัย (สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพล
เสพ) เมื่อทรงพระเยาว์เรียกกันว่า “พระองค์ช้าง” ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับ
วันที่ ๒๑ ตุลาคม ปีมะเส็ง สัปตศก จ.ศ. ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๒๘ เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่

๑๘ พระองค์เจ้าชายทับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นจิตรภักดี) ประสูติเมื่อวันศุกร์เดือน ๓
แรม ๑๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ปีมะเมีย อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๒๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอม
มารดาน้อย

๑๙ พระองค์เจ้าหญิงธิดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธิดา) ประสูติเมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๓๓๐ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๒๐๐ พ.ศ.๒๓๘๑ พระชันษา ๕๒ ปี ในเจ้าจอมมารดาอม

๒๐ พระองค์เจ้าชายคันทรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๑๔๕ พ.ศ. ๒๓๓๐ ในเจ้าจอมมารดาพุ่ม

๒๑ พระองค์เจ้าหญิงจกกล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจกกล) ประสูติเมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาตานี

๒๒ พระองค์เจ้าชายสุริยา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระรามอิศเรศ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓ พฤศจิกายน ปีระกา เอกศก จ.ศ. ๑๑๕๑ พ.ศ. ๒๓๓๒ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเพ็งใหญ่

๒๓ พระองค์เจ้าหญิงเกสร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเกสร) ประสูติเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๓๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาประทุมมา

๒๔ พระองค์เจ้าหญิงมณฑา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑา) ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๓๓ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๘ อุตตราศก ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๔ พระชันษา ๗๒ ปี เจ้าจอมมารดานิม

๒๕ พระองค์เจ้าหญิงมณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณี) ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๓๓ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ เจ้าจอมมารดาอู่

๒๖ พระองค์เจ้าหญิงดวงสุดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงสุดา) ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๓๓ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาน้อย

๒๗ พระองค์เจ้าหญิงจักรจัน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรจัน) ประสูติเมื่อปีจอ พ.ศ.๒๓๓๓ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาอ้อม ภายหลังเป็นท้าววรจันทร

๒๘ พระองค์เจ้าชายवासกรี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม ปีจอ โทศก จ.ศ. ๑๑๕๒ พ.ศ. ๒๓๓๓ ในเจ้าจอมมารดาจ้อย ต่อมาเป็นท้าวทรงกันดาล

๒๙ พระองค์เจ้าชายฉัตร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุรินทรรักษ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ปีจอ โทศก จ.ศ. ๑๑๕๒ พ.ศ. ๒๓๓๓ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาตานี

๓๐ พระองค์เจ้าชายสุริยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิสุขวัฒนวิไชย) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ เจ้าจอมมารคานวล

๓๑ พระองค์เจ้าหญิงอุบล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าจอมมารดาทอง

๓๒ พระองค์เจ้าหญิงนิมพลี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิมพลี) ประสูติเมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๓๔ ในเจ้าจอมมารดาจิว

๓๓ พระองค์เจ้าชายไกรสร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงรักษัรณเรศ) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ ธันวาคม ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ ในเจ้าจอมมารดาน้อยแก้ว

๓๔ พระองค์เจ้าชายดารากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓๐ มิถุนายน ปีชวด พ.ศ. ๒๓๓๕ ที่ ๒ เจ้าจอมมารดาเพ็ง

๓๕ พระองค์เจ้าชายดวงจักร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครกหริรักษ์) ประสูติวันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๙ กรกฎาคม ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๕๔ พ.ศ. ๒๓๓๕ ในเจ้าจอมมารดาปาน

๓๖ พระองค์เจ้าหญิงศศิธร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศศิธร) ประสูติเมื่อปีขาล ฉศก จ.ศ. ๑๑๕๖ พ.ศ. ๒๓๓๗ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาฉิมแมว

๓๗ พระองค์เจ้าหญิงรำไร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารำไร) ประสูติเมื่อปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๑๕๗ พ.ศ. ๒๓๓๘ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ เจ้าจอมมารดาป้อม

๓๘ พระองค์เจ้าหญิงกระษัตริ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากระษัตริ) ประสูติเมื่อปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๑๕๘ พ.ศ. ๒๓๓๙ ในเจ้าจอมมารดานวม

๓๙ พระองค์เจ้าหญิงจันทบุรี (พระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากษัตริย์เทวี) ประสูติเมื่อปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ แล้วทรงสถาปนาเป็นเจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์เทวี เพราะเป็นนัดดาของพระเจ้านครเวียงจันทน์ ในรัชกาลที่ ๒ ได้เป็นพระราชชายานารี มีเจ้าฟ้า ๔ พระองค์ เจ้าจอมมารดาทองสุก

๔๐ พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิชิต) เมื่อทรงพระเยาว์เรียกกันว่า “พระองค์โต” ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๘ บурพาสาฒ ขึ้นค่ำ ๑ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ เจ้าจอมมารดากลิ่น

๔๑ พระองค์เจ้าหญิงสุภาวทร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุภาวทร ประสูติเมื่อปีมะเมีย
สัมฤทธิ์ศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาเพ็งเล็ก

๔๒ พระองค์เจ้าหญิงสุด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุด) ประสูติเมื่อปีมะแม เอกศก
จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าจอมมารดาฉิมยักษ

รวมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกเธอ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
ฟ้าจุฬาโลก ประสูติเมื่อก่อนเสด็จปราบดาภิเษก ๑๐ พระองค์ ประสูติเมื่อเสด็จปราบดาภิเษกแล้ว
๓๒ พระองค์ รวม ๔๒ พระองค์

พระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระอมรินทราบรมราชชนนีทั้ง ๕ พระองค์นั้น ได้
สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จเถลิง
ถวัลยราชสมบัติ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดในการมีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ เนื่องด้วย
พระราชโอรสธิดาทรงประสูติก่อนปราบดาภิเษก ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ามีได้สมโภชครั้งก่อน
ประสูติและสมโภชเมื่อครบเดือนเนื่องด้วยขณะนั้นพระบิดาและพระมารดาทรงเป็นสามัญชน
ส่วนพระองค์เจ้าชายก้อยทรงประสูติในเจ้าจอมมารดาภิรมสวนจึงดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้ามิได้
เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าเนื่องด้วยพระมารดาทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าจอม

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษก ทรงมีพระ
ราชโอรสธิดาในเจ้าจอมทั้งสิ้น ๓๒ พระองค์ ซึ่งพระราชโอรสธิดาที่ประสูติในเจ้าจอมนั้นไม่
ปรากฏหลักฐานในเรื่องของพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ แต่ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลในการจาก
หนังสือคำให้การชาวกรุงเก่าผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ในการประสูติของพระราชโอรสธิดาในเจ้าจอม
ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเถลิงถวัลยราชสมบัตินั้น คงมีพระ
ราชพิธีสมโภชเดือนเนื่องด้วยทรงโปรดให้ทำการเสาะหาและรวบรวมค้อนฉบับของกฎหมายและ
ราชประเพณีที่เคยใช้เป็นแบบแผนเมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี กฎหมายและราชประเพณีที่ทรง
รวบรวมขึ้นนี้แบ่งออกเป็น ๓ ฉบับ ประทับตราราชสีห์ คชสีห์ และบัวแก้ว ซึ่งเรียกกันว่า
กฎหมายตราสามดวง และเนื่องด้วยในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นได้ปรากฏพระราชพิธี
สมโภชเดือนที่กล่าวมาแล้วในสมัยอยุธยา เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งว่าในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้สืบราชประเพณีจากสมัยอยุธยาเป็นแน่แท้ แต่อาจจะเป็นไปตาม
พระราชพิธีในสมัยอยุธยาเป็นราชธานีหรือไม่นั้นไม่มีหลักฐานแต่อย่างใด พบเพียงแต่คำอธิบาย
ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือพิธีต่าง ๆ ในศาสนสมเด็จ (๒๕๒๐ : ๘๘) มี
ความว่า

พิธีสมโภชขึ้นพระอู่ สิทธีการิยะ ดำรงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอจะขึ้น
พระอู่ทอง ให้เจ้าพนักงานแต่งเสาพระอู่ทอง ยอดเสาเมื่คนั้นลงรักปิดทองลำ

๒ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๑๔๕ พ.ศ. ๒๓๓๐ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๓ พระองค์เจ้าชายทับ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๑๔๕ ตรงกับวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๐

๔ พระองค์เจ้าหญิงลำภู (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนกัลยาสุนทร) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๔ ปีกะกา เอกศก จ.ศ. ๑๑๕๑ พ.ศ. ๒๓๓๒ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๕ พระองค์เจ้าหญิงทับทิม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่สุน) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกอ ตรงกับวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๒ สิ้นพระชนในรัชกาลที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาแจ่มใหญ่

๖ พระองค์เจ้าหญิงยี่สุน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่สุน) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกอ ยังเป็นเอกศก ตรงกับวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๒ ในเจ้าจอมมารดาแจ่มใหญ่

๗ พระองค์เจ้าหญิงป้อม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าป้อม) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๓ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีกอ โทศก จ.ศ. ๑๑๕๒ พ.ศ. ๒๓๓๓ ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีสุลาลัย

๘ พระองค์เจ้าชายกล้วยไม้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุนทรธิปไตย) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๙ พระองค์เจ้าหญิงบุปผา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุปผา) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๗ ปีกุน ศรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาสี (เจ้าคุณทิ)

๑๐ พระองค์เจ้าหญิงวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวงศ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ ปีกุน ตรีศก จ.ศ. ๑๑๕๓ พ.ศ. ๒๓๓๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสิลา

๑๑ พระองค์เจ้าหญิงปุก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปุก) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓๑ ตุลาคม ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๕๔ พ.ศ. ๒๓๓๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสิ้น

๑๒ พระองค์เจ้าชายดำ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดำ) ประสูติเมื่อเดือน ๔ ปีชวด พ.ศ. ๒๓๓๕ ที่ ๓ ในสมเด็จพระศรีสุลาลัย

๑๓ พระองค์เจ้าชายกุสุมา (พระตำบรวังศ์เธอ กรมหมื่นเสพสุนทร) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีกุญ ตรงกับวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๓๕ ในเจ้าจอมมารดากรุด

๑๔ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อเดือน ๖ ปีกุญ เบญจศก จ.ศ. ๑๑๕๕ พ.ศ. ๒๓๓๖ ในเจ้าจอมมารดาม่วงใหญ่

๑๕ พระองค์เจ้าชายมิ่ง (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ปีฉลู เบญจศก จ.ศ. ๑๕๕๕ พ.ศ. ๒๓๑๖ ในเจ้าจอมมารดานิม

๑๖ พระองค์เจ้าหญิงสัมจิณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสัมจิณ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๘ อุตตราศต ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒ กรกฎาคม ปีฉลู พ.ศ. ๒๓๑๖ ในเจ้าจอมมารดาเกต

๑๗ พระองค์เจ้าชายพนมวัน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิช โภคภูเบนทร์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๑ ขึ้น ๒๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๘ ตุลาคม ปีชวด พ.ศ. ๒๓๑๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาศิลา

๑๘ พระองค์เจ้าหญิงหรรุ่น (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหรรุ่น) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๙ ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๕๕๗ พ.ศ. ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๑๙ พระองค์เจ้าหญิงใย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าใย) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๙ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๕๕๗ พ.ศ. ๒๓๑๘ ในเจ้าจอมมารดาอิน

๒๐ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อเดือนอ้าย ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๕๕๗ พ.ศ. ๒๓๑๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเหมเล็ก

๒๑ พระองค์เจ้าหญิงพลับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพลับ) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๙ พ.ศ. ๒๓๔๐ ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๒๒ พระองค์เจ้าชายกฤษกร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิทักษเทเวศร์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๘ เมษายน ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาศิลา

๒๓ พระองค์เจ้าหญิงสังวาล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสังวาล) ประสูติเมื่อเดือน ๘ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาทรัพย์

๒๔ พระองค์เจ้าชายเนตร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนตร) (บางฉบับว่า นก หรือนุช) ประสูติเมื่อเดือน ๙ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๖๐ พ.ศ. ๒๓๔๑ ในเจ้าจอมมารดาปราง ต่อมาเป็นท้าววรจันทร์

๒๕ พระองค์เจ้าชายโคมเพ็ชร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโคมเพ็ชร) ประสูติเมื่อเดือน ๖ ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ ถิ่นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเหมเล็ก

๒๖ พระองค์เจ้าชายเรณู (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเรณู) ประสูติเมื่อเดือน ๘ ปี
มะแม เอกศก จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นราชสกุล เรณูนันท์ เจ้า
จอมมารดาขุนนาง

๒๗ พระองค์เจ้าชายอำไพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอำไพ) ประสูติเมื่อเดือน ๕ ปี
มะแม เอกศก จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ ในเจ้าจอมมารดาทองอยู่

๒๘ พระองค์เจ้าชายอัมพร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัมพร) ประสูติเมื่อเดือน ๕ ปี
มะแม เอกศก จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ ในเจ้าจอมมารดาม่วงชอ

๒๙ พระองค์เจ้าหญิงสุกรม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุกรม) ประสูติเมื่อวันศุกร์
เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๗ กันยายน ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๑๖๑ พ.ศ. ๒๓๔๒ ที่ ๒ ใน
เจ้าจอมมารดาสั้น

๓๐ พระองค์เจ้าชายนิยม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิยม) ประสูติเมื่อวันเสาร์
เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๒ เมษายน ปีวอก ยังเป็นเอกศก พ.ศ. ๒๓๔๓ ที่ ๒ ในเจ้าจอม
มารดาแหมใหญ่

๓๑ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อเดือน ๖ ปีวอก โทศก
จ.ศ. ๑๑๖๒ พ.ศ. ๒๓๔๓ ในเจ้าจอมมารดาอัน

๓๒ พระองค์เจ้าหญิงน้อย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าน้อย) ประสูติเมื่อเดือน ๑๒ ปี
วอก โทศก จ.ศ. ๑๑๖๒ พ.ศ. ๒๓๔๓ ที่ ๖ ในเจ้าจอมมารดาสวน

๓๓ พระองค์เจ้าหญิงประภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภา) ประสูติเมื่อเดือน
อ้าย ปีวอก โทศก จ.ศ. ๑๑๖๒ พ.ศ. ๒๓๔๓ ในเจ้าจอมมารดาบุญมา ต่อมาเป็นท้าวทรงกันดาล

๓๔ พระองค์เจ้าชายขัตติยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าขัตติวงศ์) ประสูติเมื่อปี
วอก โทศก จ.ศ. ๑๑๖๒ พ.ศ. ๒๓๔๓ เจ้าจอมมารดาน้อย

๓๕ พระองค์เจ้าชายทินกร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาเนตรนรินทรฤทธิ์) ประสูติ
เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๑๖๓ พ.ศ.
๒๓๔๔ ในเจ้าจอมมารดาศิลา

๓๖ พระองค์เจ้าหญิงรสคนธ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารสคนธ์) ประสูติเมื่อวัน
อาทิตย์ เดือนอ้าย ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาทรัพย์

๓๗ เจ้าฟ้าชาย (ราชกุมาร) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ ปี
ระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ ในรัชกาลที่ ๑ เป็นเจ้าฟ้า ที่ ๑ ใน
สมเด็จพระพันวษา ซึ่งทรงเฉลิมพระนามาภิไธยในรัชกาลที่ ๔ เป็นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราธิบดี

๓๘ พระองค์เจ้าชายไพฑูรย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสนธิทนเรนทร์) ประสูติเมื่อปี
จอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๖๖๔ พ.ศ. ๒๓๔๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาทิม

๓๙ พระองค์เจ้าน้อย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีจอ จัตวาศก จ.ศ.
๑๖๖๔ พ.ศ. ๒๓๔๕ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๖๖๕ พ.ศ. ๒๓๔๖ พระ
ชันษา ๒ ปี ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาหมเล็ก

๔๐ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีจอ จัตวาศก จ.ศ.
๑๖๖๔ พ.ศ. ๒๓๔๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาน้อยระนาด

๔๑ พระองค์เจ้าชายโต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทรากรม) ประสูติเมื่อวัน
อังคาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๗ กันยายน ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๖๖๕ พ.ศ. ๒๓๔๖ ที่
๑ ในเจ้าจอมมารดาเลี้ยง

๔๒ พระองค์เจ้าหญิงอินทนิล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทนิล) ประสูติเมื่อวัน
พุธ เดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๐ ตุลาคม ปีชวด ฉศก จ.ศ. ๑๖๖๖ พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่ ๕ ในเจ้า
จอมมารดาศิลา

๔๓ เจ้าฟ้าชายมงกุฎ สมมุติเทววงศ์ พงศาอิสวรรคษัตริย์ขัตติยราชกุมาร(พระบาทสมเด็จพระ
ฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีชวด ฉศก จ.ศ.
๑๖๖๖ ตรงกับวันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ รัชกาลที่ ๔ เมื่อวันที่
เดือน ๕ ขึ้นค่ำ ๑ ปีกุน ยังเป็นโศก ตรงกับวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๕๔ ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรี
สุริเยนทร์

๔๔ พระองค์เจ้าชายกลาง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์) ประสูติเมื่อวัน
เสาร์ เดือน ๓ แรม ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ปีฉลู สัปตศก จ.ศ. ๑๖๖๗ พ.ศ. ๒๓๔๘ ที่
๒ ในเจ้าจอมมารดาน้อยระนาด

๔๕ พระองค์เจ้าชายชุมแสง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพะสิทธิ์ปรีชา) ประสูติเมื่อ
วันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีขาล ยังเป็นสัปตศก ตรงกับวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๔๘ ที่ ๒ ใน
เจ้าจอมมารดาทิม

๔๖ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีขาล อัฐศก จ.ศ.
๑๖๖๘ พ.ศ. ๒๓๔๙ ประสูติได้ ๓ วัน ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาปรางใหญ่

๔๗ พระองค์เจ้าหญิง (พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีขาล อัฐศก จ.ศ. ๑๖๖๘
พ.ศ. ๒๓๔๙ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาพะวา

ประสูติเมื่อเสด็จดำรงพระยศเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ

๔๘ พระองค์เจ้าหญิงสายสมร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสมร) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ กรกฎาคม ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๓๕๑ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเลี้ยง

๔๙ พระองค์เจ้าชายนวม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ กรกฎาคม ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๓๕๑ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาปรางใหญ่

๕๐ เจ้าฟ้าชายจุฬามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพ อาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ตรงกับ ๔ กันยายน ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๓๕๑ ในรัชกาลที่ ๔ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตเมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรม ๖ ค่ำ ปีฉลู สัปตศก จ.ศ.๑๑๗๗ ตรงกับวันที่ ๗ มกราคม ๒๔๐๘ พระชนมพรรษา ๕๘ พรรษา ที่ ๓ ในพระศรีสุริเยนทร์

๕๑ พระองค์เจ้าชายมรกต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสกลิตสถาพร) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนยี่ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๗๐ พ.ศ. ๒๓๕๑ ในเจ้าจอมมารดาทองดี

ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว

๕๒ พระองค์เจ้าชายขัตติยา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นถาวรรวยศ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๐ แรม ๑๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๗ ตุลาคม ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑ พ.ศ. ๒๓๕๒ ในเจ้าจอมมารดาพะวา

๕๓ พระองค์เจ้าหญิงดวงจันทร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงจันทร์) ประสูติเมื่อปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๑๗๑ พ.ศ. ๒๓๕๒ ในเจ้าจอมมารดาลำ

๕๔ พระองค์เจ้านิมนวล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิมนวล) ประสูติเมื่อปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ในเจ้าจอมมารดาลูกจันทน์ใหญ่

๕๕ พระองค์เจ้าหญิงแฝด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแฝด) ประสูติเมื่อปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ประสูติได้ ๖ วัน ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาหนูจีน

๕๖ พระองค์เจ้าหญิงแฝด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแฝด) ประสูติเมื่อปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ประสูติได้ ๗ วัน ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาหนูจีน

๕๗ พระองค์เจ้าชายนิลรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนอลงกฤกิจปรีชา) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๒ สิงหาคม ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ในเจ้าจอมมารดาพิม

๕๘ พระองค์เจ้าชายอรุณวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดิ์ดาพิศาล ๗) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ปีวอก จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๗๔ พ.ศ. ๒๓๕๕ ในเจ้าจอมมารดาอม

๕๙ พระองค์เจ้าชายกปีตลา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ เมษายน ปีจอ ยังเป็นเบญจศก พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาอัมพา

๖๐ เจ้าฟ้าชายอาภรณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน ปีชวด อัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ พ.ศ. ๒๓๕๙ ที่ ๑ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี

๖๑ พระองค์เจ้าชายราโมช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ มีนาคม ปีชวด อัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ พ.ศ. ๒๓๕๙ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาอัมพา

๖๒ พระองค์เจ้าหญิงพันแสง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพันแสง) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ ปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ. ๒๓๖๐ ในเจ้าจอมมารดานวล

๖๓ พระองค์เจ้าชายเนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนา) ประสูติเมื่อเดือน ๑๒ ปีฉลู พนศก จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ. ๒๓๖๐ ในเจ้าจอมมารดาพุ่ม

๖๔ พระองค์เจ้าชายเกยูร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเกยูร) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ปีชลา สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๘๐ พ.ศ. ๒๓๖๑ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาอัมพา

๖๕ เจ้าฟ้าชายกลาง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๔ เมษายน ปีเถาะ เกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ที่ ๒ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี

๖๖ พระองค์เจ้าหญิงโสภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสภา) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๙ ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ พระชันษา ๒ ปี ในเจ้าจอมมารดาลูกจันทน์

๖๗ เจ้าฟ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ มีนาคม ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ ที่ ๓ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี

๖๘ พระองค์เจ้าหญิงกัณฐา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัณฐา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาอัมพา

๖๙ เจ้าฟ้าชายป๊ว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าป๊ว) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ เมษายน ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ที่ ๔ ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าคุณทลทพิยวดี

๗๐ พระองค์เจ้าหญิงมารยาตร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามารยาตร) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๓ แรม ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในเจ้าจอมมารดาแย้ม

๗๑ พระองค์เจ้าหญิงกัญยาณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัญยาณี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ปีมะแม จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาอัมพา

๗๒ พระองค์เจ้าหญิงแม่นเขียน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแม่นเขียน) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๕ ธันวาคม ปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๖๖ ในเจ้าจอมมารดาลูกจันทน์เล็ก

๗๓ พระองค์เจ้าหญิงกนิษฐน้อยนารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิษฐน้อยนารี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๓ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๒ มกราคม ปีวอก ฉศก จ.ศ. ๑๑๘๖ พ.ศ. ๒๓๖๗ ที่ ๖ ในเจ้าจอมมารดาอัมพร

พระราชโอรสพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประสูติเมื่อเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ๔๗ พระองค์ ประสูติเมื่อเสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ๔ พระองค์ ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว ๒๒ พระองค์ รวมทั้งสิ้น ๗๑ พระองค์ ซึ่งพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ของพระราชโอรสพระราชธิดา ทรงเป็นไปตามราชประเพณีที่สืบเนื่องมาแต่ครั้งอยู่ชยาเป็นราชธานี และในแผ่นดินสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่ความแตกต่างในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเลิศหล้านภาลัยนั้น เนื่องด้วยพระราชโอรสพระองค์ที่ ๓๗ เจ้าฟ้าชาย (ราชกุมาร) ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าพระองค์แรกสิ้นพระชนม์ในวันประสูติ และพระราชโอรสพระองค์ที่ ๔๓ เจ้าฟ้าชายมงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงดำรงพระยศแตกต่างจากพระราชโอรสพระราชธิดาพระองค์อื่น ๆ อันเนื่องมาจากเจ้าฟ้าชาย(ราชกุมาร)และเจ้าฟ้าชายมงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าแต่ประสูติ เพราะทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร) และสมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี (เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าหญิงบุญรอด) ดังนั้นเมื่อได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๔ ในพระปรมาภิไธย จึงมีคำว่า “อุกโต สุชาติ” ซึ่งหมายความว่าทรงมีพระราชสมภพอันประเสริฐทั้ง

สองฝ่าย คือเมื่อตอนที่ประสูตินั้น ทั้งพระราชบิดาและมารดาทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้า ตามราชประเพณีแล้วนั้นทรงเมื่อทรงดำรงพระยศที่สูงกว่าพระราชโอรสและพระราชธิดาพระองค์อื่น ๆ เพราะฉะนั้นพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่คงจะต้องมีความแตกต่างจากพระองค์อื่น ๆ แต่ไม่สามารถหาหลักฐานอธิบายพระราชพิธีได้ชัดเจน มีเพียงแต่พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงนุกาฬได้กล่าวไว้ในหนังสืออธิบายว่าด้วยยศเจ้านายความมีว่า

ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินประสูตาทอง ได้มีกำหนดแน่นอนว่า ถ้าพระราชโอรสธิดาที่พระมารดาเป็นเจ้าให้มีราชสกุลเป็นเจ้าฟ้า เจ้าฟ้ายังมีอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชนัดดา ถ้ามารดาเป็นเจ้าฟ้า พระโอรสก็เป็นเจ้าฟ้าตามอย่างพระมารดา ประเพณีอันนี้ปรากฏครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งแผ่นดินพระเจ้าท้ายสระ คือเจ้าฟ้าสังวาลย์และเจ้าฟ้าจิด พระราชบิดาทรงพระนามพระองค์เจ้าแก้ว พระเจ้าลูกเธอในสมเด็จพระเพทราชา แต่เจ้าฟ้าเทพพระราชธิดาสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเป็นพระมารดา ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเป็นเจ้าฟ้ามาแต่เสด็จสมภพในรัชกาลที่ ๑ เพราะสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์พระบรมราชชนนี ทรงเป็นเจ้าฟ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงนุกาฬ, ๒๔๒๑ : ๔)

นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่กล่าวถึงพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ของเจ้าฟ้าว่ามีความแตกต่างกับพระยศอื่น ๆ ดังนี้มีความดังนี้

๑๖ ขึ้นพระอู่มีคาถาสรรเสริญไกรลาศและขับไม้

อนึ่ง เมื่อเวลาประสูติเจ้านั้น ครบเดือนแล้วพราหมณ์จะยกขึ้นอยู่ ต้องว่าคาถาสรรเสริญไกรลาศเหมือนเอาหงส์ขึ้นบนแปลแล้วกล่อมด้วยคาถาของพราหมณ์ แลมีเครื่องมโหรีอย่างหนึ่งเฉพาะทำได้แต่การหลวง แลการของเจ้าฟ้า คือมีซอคันหนึ่ง มีบัณเฑาะว์ ๒ อัน มีคนขับคนหนึ่ง เรียกว่าขับไม้

๑๗ มีข้าลูกหลวง

ตั้งแต่ขึ้นพระอู่แล้ว มีข้าหลวงสำหรับร้องไห้ในเวลาประทมเรียกว่าข้าลูกหลวง ทำนองถ้อยคำไม่เหมือนกันกับที่เห็นเจ้านายตามธรรมเนียม เป็นคำสูง ๆ เป็นต้นว่าอย่างเช่นพระเสด็จมาผ่านพิภพปกป้องพระวงศานุวงศ์แลราษฎรดังนี้ (เจ้าฟ้า, ๒๕๓๓ : ๗)

จากข้อความข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงว่าพระยศชั้นเจ้าฟ้านั้นมีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งจะต้องมีวงขับไม้เข้ามาประกอบพิธี และมีทำนองซำลูกหลวงเพื่อเป็นการแห่ล้อมของเจ้าฟ้าในพระราชพิธีด้วย แต่ไม่สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่ามีวงขับไม้ใช้ประกอบพิธีในรัชสมัยนี้

ในแผ่นดินของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้นจะมีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในทุกพระองค์นอกเสียจากสิ้นพระชนม์ในวันประสูติหรือก่อนครบเดือน แต่พระราชพิธีอาจจะมี ความแตกต่างกันออกไปตามพระยศของพระราชบิดาและพระมารดา

พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓

ประสูติก่อนบรมราชาภิเษก

๑ พระองค์เจ้าชายกระวีวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากระวีวงศ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๔ มิถุนายน ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ในเจ้าจอมมารดาหมิม

๒ พระองค์เจ้าหญิงใหญ่ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าใหญ่) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ ตุลาคม ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาน้อยเมือง

๓ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอับสรสุดาเทพ) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาบาง

๔ พระองค์เจ้าชายดำ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดำ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๓ แรม ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเฟื่อง

๕ พระองค์เจ้าหญิงดวงเดือน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงเดือน) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ปีมะแม ตรีศก จ.ศ. ๑๑๗๓ พ.ศ. ๒๓๕๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสุดีใหญ่

๖ พระองค์เจ้าชายศิริวงศ์ (สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ในรัชกาลที่ ๕) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ปีวอก จัตุศก จ.ศ. ๑๑๗๔ พ.ศ. ๒๓๕๕ พระองค์เป็นพระบิดาสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาทรัพย์

๗ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ปีวอก จัตุศก จ.ศ. ๑๑๗๔ พ.ศ. ๒๓๕๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาจาด

๘ พระองค์เจ้าชายลักขณานุคุณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนยี่ แรม ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๐ มกราคม ปีวอก เบญจศก จ.ศ. ๑๑๗๕ พ.ศ. ๒๓๕๕ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาบาง

๙ พระองค์เจ้าหญิงมุก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามุก) ประสูติเมื่อวันจันทร์เดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ปีระกา เบญจศก จ.ศ. ๑๑๗๕ พ.ศ. ๒๓๕๖ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาอ้อม

๑๐ พระองค์เจ้าหญิงมาลี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามาลี) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ มิถุนายน ปีจอ ฉศก จ.ศ. ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๓๕๗ ในเจ้าจอมมารดาเยี่ยม

๑๑ พระองค์เจ้าชายโกเมน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๔ พฤษภาคม ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเฟื่อง

๑๒ พระองค์เจ้าชายคเนจร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาน้อยเมือง

๑๓ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๘ บวรพาศ ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๑ มิถุนายน ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาน้อยลาว

๑๔ พระองค์เจ้าชายอนรต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนรต) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๕ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๔ มกราคม ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาจาด

๑๕ พระองค์เจ้าชายลดาวัลย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๔ มกราคม ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ในเจ้าจอมมารดาอ่อน

๑๖ พระองค์เจ้าหญิงเงินยวง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเงินยวง) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๘ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาฮี่น

๑๗ พระองค์เจ้าหญิงเสงี่ยม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสงี่ยม) ประสูติเมื่อเดือน ๔ ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ๒๓๕๘ ในเจ้าจอมมารดาจัน

๑๘ พระองค์เจ้าหญิงพวง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวง) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๘ มิถุนายน ปีชวด สัปตศก จ.ศ. ๑๑๗๗ พ.ศ. ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเจียว ธาตากรมขุนสุนทรภูเบศร์

๑๙ พระองค์เจ้าหญิงแสงจันทร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแสงจันทร์) ประสูติเมื่อปีชวด อัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ พ.ศ. ๒๓๕๙ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาสุคใหญ่

๒๐ พระองค์เจ้าหญิงนิเวศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิเวศน์) ประสูติเมื่อปีชวด อัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ พ.ศ. ๒๓๕๙ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาอ้อม

๒๑ พระองค์เจ้าชายชุมสาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๒ มีนาคม ปีชวด อัฐศก จ.ศ. ๑๑๗๘ พ.ศ. ในเจ้าจอมมารดาอมใหญ่

๒๒ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ. ๒๓๖๐ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาน้อยเมือง

๒๓ พระองค์เจ้าหญิงสุบงกช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุบงกช) ประสูติเมื่อปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ. ๒๓๖๐ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาน้อยลาว

๒๔ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีฉลู นพศก จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ. ๒๓๖๐ ในเจ้าจอมมารดาอุกจันทน์ พระชันษาได้เพียง ๒ ปี

๒๕ พระองค์เจ้าหญิงเลขา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเลขา) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๘๐ พ.ศ. ๒๓๖๑ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาบัว

๒๖ พระองค์เจ้าหญิงถม่อม (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุทัศน์รัตนราชประยูร) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน อ้าย ขึ้น ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๘ ธันวาคม ปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๘๐ พ.ศ. ๒๓๖๑ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาทรัพย์

๒๗ พระองค์เจ้าชายเปียก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปียก) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ในเจ้าจอมมารดาหมื่น

๒๘ พระองค์เจ้าหญิงเทศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทศน์) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ กันยายน ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาพื้ง

๒๙ พระองค์เจ้าชายอุไร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนุชอุบลลักษณสมบัติ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๖ ตุลาคม ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเขียว

๓๐ พระองค์เจ้าหญิงกนิรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิรี) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ ตุลาคม ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาฉิม

๓๑ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนยี่ แรม ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๒ มกราคม ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ พระชันษาขวบหนึ่ง ในเจ้าจอมมารดาอ่อน

๓๒ พระองค์เจ้าชายอรรณพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนุชอมรัตนราชย์) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๖ ตุลาคม ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาพื้ง

๓๓ พระองค์เจ้าหญิงเล็ก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเล็ก) ประสูติเมื่อปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาบัว

๓๔ พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงแก้ว) ประสูติเมื่อปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีระกา เอกศก จ.ศ. ๑๒๑๑ พ.ศ. ๒๓๘๒ พระชันษา ๒๘ ปี ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาขุ่น

๓๕ พระองค์เจ้าหญิงประไพพัคตร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพพัคตร์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือนยี่ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๘ มกราคม ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๑๘๓ พ.ศ. ๒๓๖๔ ในเจ้าจอมมารดาเล็ก

๓๖ พระองค์เจ้าหญิงฉวีวรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๕ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาฉิม

๓๗ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์โคม

๓๘ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ในเจ้าจอมมารดาสาตใหญ่

ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว

๓๕ พระองค์เจ้าชายถ้ายอง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าถ้ายอง) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม ปีวอก จ.ศ. ๑๑๘๖ พ.ศ. ๒๓๖๗ ในเจ้าจอมมารดาวัน

๔๐ พระองค์เจ้าหญิงกัลยาณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณี) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๑๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาอิม

๔๑ พระองค์เจ้าหญิงนรลักษณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านรลักษณ์) ประสูติเมื่อปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ ในเจ้าจอมมารดาน้อยพระแสง

๔๒ พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์) ประสูติเมื่อปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ ในเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่

๔๓ พระองค์เจ้าหญิงจารรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจามรี ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ในเจ้าจอมมารดาปุก

๔๔ พระองค์เจ้าหญิงกฤษณา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤษณา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ในเจ้าจอมมารดาหุ่

๔๕ พระองค์เจ้าชายอมฤตย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูษิตราชหฤทัย) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๙ ขึ้น ๒ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๕ สิงหาคม ปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ในเจ้าจอมมารดาแก้ว

๔๖ พระองค์เจ้าชายสุบรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนภูวนัยนฤเบนทรธิบาล) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๗ ตุลาคม ปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ในเจ้าจอมมารดาขำ

๔๗ พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ใน เจ้าจอมมารดาแจ็ก

๔๘ พระองค์เจ้าชายสิงหรา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณฯ) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๐ ธันวาคม ปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ ในเจ้าจอมมารดาคล้าย

๔๕ พระองค์เจ้าชายชมพูนุช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๘ สิงหาคม ปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๗๐ ในเจ้าจอมมารดาสัมฤทธิ์

๕๐ พระองค์เจ้าชายจินดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจินดา) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๖ ตุลาคม ปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๑๘๕ พ.ศ. ๒๓๗๐ ในเจ้าจอมมารดาพลับ

๕๑ พระองค์เจ้าหญิงบุตรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสถรรฐสุดา) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ บุรพาสาด ขึ้น ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๑๗ มิถุนายน ปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๑๕๐ พ.ศ. ๒๓๑๑ ในเจ้าจอมมารดาอิ่ง เป็นท้าวสมศักดิ์ในรัชกาลที่ ๕

พระเจ้าลูกเธอ ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ประสูติก่อนบรมราชาภิเษก ๓๘ พระองค์ ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว ๑๑ พระองค์ รวมทั้งสิ้น ๕๑ พระองค์ ในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นพระราชโอรสและราชธิดาที่ประสูติก่อนและหลังบรมราชาภิเษกนั้นมีพระยศเป็นพระองค์เจ้า ก็เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงสวรรคตโดยมิได้ทรงตรัสมอบราชสมบัติพระราชทานให้แก่ผู้ใด ประกอบกับในรัชกาลของพระองค์ก็มีได้แต่งตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือตำแหน่งรัชทายาทไว้หลังจากที่กรมพระราชวังบวรสถานพระองค์เดิมทิวงคตไปแล้ว ดังนั้นพระราชวงศ์และบรรดาข้าราชการจึงได้ปรึกษากันตามโบราณราชประเพณี เพื่อเลือกผู้สืบราชสมบัติ เมื่อเห็นพ้องต้องกันแล้วจึงพากันเข้าเฝ้าฯ ทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ แม้ตามที่ควรแล้วราชสมบัติควรจะตกแก่เจ้าฟ้ามงกุฎพระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๒ ด้วยเหตุที่เจ้าฟ้ามงกุฎยังทรงพระเยาว์และไม่เคยทรงงานใหญ่มาก่อน เมื่อพิจารณาเห็นดังนี้แล้วจึงพร้อมกันถวายสิริราชสมบัติแด่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ โดยมีพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระอัครมเหสีพระองค์ใดขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชินี ดังนั้นจึงไม่มีพระบรมราชินีในรัชกาลนี้ คงมีเพียงแต่เจ้าจอมมารดาและสนมเอกเท่านั้น ทั้งนี้เพราะไม่ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้มีการสืบราชสมบัติทางสายของพระองค์กับทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้แล้วว่า เมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์แล้วโปรดที่จะเวนคืนราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้ามงกุฎต่อไป จึงทำให้ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พระราชโอรสและพระราชธิดาที่ดำรงพระยศชั้นเจ้าฟ้ามีเพียงแต่ชั้นพระองค์เจ้าเท่านั้น ซึ่งพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็มีเพียงแต่พระยศพระองค์

เจ้าเพียงพระยศเดียวเท่านั้น และทั้ง ๕๑ พระองค์ที่มีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในรัชกาลที่ ๓ นี้

พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
ประสูติก่อนบรมราชาภิเษก

๑. พระองค์เจ้าชายนพวงศ์ วรองค์เอกอรรคมหาภุช ประมุขมราไชรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส) ประสูติในรัชกาลที่ ๒ เมื่อวันที่พฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๘๘๕ ตรงกับวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๖๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาน้อย

๒. พระองค์เจ้าชายสุประดิษฐ์ วรฤทธิราชมหาภุชบุรุษยรัตนราชวโรรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิษณุภาณินทร) ประสูติในรัชกาลที่ ๒ เมื่อวันที่พุธ เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ ปีวอก ฉศก จ.ศ. ๑๘๘๖ ตรงกับวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาน้อย

ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว

๓. พระองค์เจ้าหญิงยิ่งเยาวลักษณ์ อรรคราชสุดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ อรรคราชสุดา) ประสูติเมื่อวันที่พุธ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ ปีกุน ตรีกจก จ.ศ. ๑๒๑๓ ตรงกับวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาแพ

๔. พระองค์เจ้าชายทักษิณาวัญ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทักษิณาวัญ) ประสูติเมื่อวันที่เสาร์ เดือน ๘ แรม ๕ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๑๔ ตรงกับวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาพื้ง สิ้นพระชนม์โดยมี พระชันษาได้เพียง ๑ ปี

๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายโสมนัส (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าโสมนัส) ประสูติเมื่อวันที่เสาร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๑๔ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๕ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ สมเด็จพระนางโสมนัสวัฒนาวดี เป็นพระมารดา

๖. พระองค์เจ้าหญิงทักษิณา นราธิราชบุตรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทักษิณา) ประสูติเมื่อวันที่เสาร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๑๔ ตรงกับวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์

๗. พระองค์เจ้าหญิงโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๑๔ ตรงกับวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๘. พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๕ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ พระชันษาได้ ๘ วัน ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาคลับ

๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามกุฏ นุชยรัตนราชรวินศ์ วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระ ๑ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำ ปีฉลู เบญจศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๕๖ เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๓๐ ตรงกับวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ที่ ๑ ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

๑๐. พระองค์เจ้าหญิงศรีพัฒนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีพัฒนา) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำ ปีฉลู เบญจศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๕๖ ในเจ้าจอมมารดาเอี่ยม

๑๑. พระองค์เจ้าชายเสวตรวรลาภ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสวตรวรลาภ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีขาล นศก จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๑๒. พระองค์เจ้าหญิงประภัสสร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภัสสร) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีขาล นศก จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๗ ในเจ้าจอมมารดาเกษ

๑๓. พระองค์เจ้าหญิงพัทธรพิมลพรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพัทธรพิมลพรรณ) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีขาล นศก จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาแพ

๑๔. พระองค์เจ้าหญิงมัญญาภาธร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามัญญาภาธร) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๓ ค่ำ ปีขาล นศก จ.ศ. ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์

๑๕. พระองค์เจ้าชาย (แดง) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า แแดง) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีเถาะ ตรงกับวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๗ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสำลี ซึ่งสถาปนาเป็นเจ้าคุณจอมมารดา ในรัชกาลที่ ๕

๑๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑลโสภณภควดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล ๑ กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

๑๗. พระองค์เจ้าชายกฤษดาภินิหาร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ในเจ้าจอมมารดาคลีน

๑๘. พระองค์เจ้าชายเฉลิมลักษณะเลิศ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณะเลิศ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ บรูพาสาฒ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๑๙. พระองค์เจ้าหญิงศรีนาคสวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีนาคสวดี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ อุตตราสาฒ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๒๐. พระองค์เจ้าชายคัคณาคุณกุล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาพิ่ง

๒๑. พระองค์เจ้าหญิงกรรณิกาแก้ว (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนชัชยิกัลยา) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ และทรงสถาปนาเป็นเจ้าฟ้า เมื่อปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๒๔๕ พ.ศ. ๒๔๓๐ ที่ ๑ ในหม่อมเจ้าพรรณราย ซึ่งทรงสถาปนาเป็นพระองค์เจ้ารัชกาลที่ ๕

๒๒. พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนยี่ แรม ๑๕ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๕๘ อยู่ได้วันหนึ่ง สิ้นพระชนม์ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดามาโลย

๒๓. พระองค์เจ้าชายสุขสวัสดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรธรรมเดช) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์

๒๔. พระองค์เจ้าชายทวีวัลยลาภ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จ.ศ. ๑๒๑๗ ตรงกับวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาตลับ

๒๕. พระองค์เจ้าชายทองก้อนใหญ่ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๕๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาสังวาล

๒๖. พระองค์เจ้าชายเกษมสันโสภาภย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาแพ

๒๗. พระองค์เจ้าชายกมลาลงศรศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๒๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจาตุรนต์รัศมี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีกรมพระจักรพรรดิพงษ์) ศรีสมมติเทวราชรวังศ์ วโรภย์พงศ์พิสุทธ มกุฎราชวรางกูร มหาสุรยารพราชกุมาร ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๓ ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

๒๙. พระองค์เจ้าชายอนุกรมมุนี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุกรมมุนี) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๓ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะโรง อัฐศก จ.ศ. ๑๒๑๘ ตรงกับวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเปี่ยม ซึ่งสถาปนาเป็นเจ้าคุณจอมมารดา ในรัชกาลที่ ๕ และเป็นสมเด็จพระปิยมมาลี ศรีพัชรินทรมาตาในรัชกาลที่ ๖

๓๐. พระองค์เจ้าชายเกษมศรีสุภโยค (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาจันทร์

๓๑. พระองค์เจ้าหญิง (เขียว) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เขียว) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ สิ้นพระชนม์เมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ ทรงพระชนม์วันเดียว ที่ ๒ ในเจ้าคุณจอมมารดาสำลี

๓๒. พระองค์เจ้าหญิงเสมอสมัยพรรณษา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสมอสมัยพรรณษา) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาไฉไล

๓๓. พระองค์เจ้าชายศรีสิทธิธงไชย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนศิริธงสังกาศ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาบัว

๓๔. พระองค์เจ้าชายทองแถมถวัลยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ๒ ในเจ้าจอมมารดาสังวาล

๓๕. พระองค์เจ้าหญิงอนงค์นพคุณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนงค์นพคุณ) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๐ ในเจ้าจอมมารดาเอม

๓๖. พระองค์เจ้าหญิงกนกวรรณเลขา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนกวรรณเลขา) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ต้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๕ มิถุนายน ปี มะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๘๐ พ.ศ. ๒๔๖๑ พระชันษา ๖๒ ปี ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๓๗. พระองค์เจ้าชายชุมพลสมโภช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนยี่ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๐ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาพื้ง

๓๘. พระองค์เจ้าหญิงอรุณวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรุณวดี) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนยี่ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๐ เจ้าจอมมารดาหรั่ง

๓๙. พระองค์เจ้าหญิง วาณีรัตนกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จ.ศ. ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๐ เจ้าจอมมารดาแก้ว

๔๐. พระองค์เจ้าหญิงมณฑานพรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑานพรัตน์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๒๐ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาโหมด

๔๑. พระองค์เจ้าชายกาพย์กนกรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๒๐ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาตลับ

๔๒. พระองค์เจ้าชายเทวัญอุไทยวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๗ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๒๐ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๑ ที่ ๒ ในสมเด็จพระปิยมหาราช

๔๓. พระองค์เจ้าหญิงอรไทยเทปกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรไทยเทปกัญญา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๒ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาบัว

๔๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายภาณุรังษีสว่างวงศ์ (จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) ดำรงราชอิสริยาธิบดีศรีวิสุทธร มหามกุ

พงศวโรภยาภิชาติ ราชโศทรานุชาธิบดินทร์ ทิพศรินทรพิพัฒน์ สุขุมาลรัตนราชกุมาร ประสูติ
เมื่อวันพุธ เดือนยี่ แรม ๔ ค่ำ ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ.
๒๔๐๒ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช เมื่อปี
มะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ พ.ศ. ๒๔๒๔ เลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช
พิเศษขัตติยศักดิ์อรรครอดมชาติ บรมนราธิราชโศทรานุชาธิบดินทร์ สุจริตจารีราชการรัณย์ มหันตมหา
อุสาหะ พริยพลดลประสิทธิ์ อเนกพิชฌณากร สุนทรธรรมพิทักษ์ อรรคมโหพัรชยาศรัย ศรี
รัตนตรัยสรณชาดา อุดุลยเดชานุภาพพิตร เมื่อปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ พ.ศ. ๒๔๒๘ เป็น
นายพลเอก ราชองครักษ์ เสนาบดีกระทรวงยุทธนาธิการ กระทรวงกลาโหม ได้เป็นราชทูตพิเศษ
เสด็จประเทศญี่ปุ่นครั้งหนึ่ง ยุโรปครั้งหนึ่ง ถึงรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา
ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช พิเศษขัตติยศักดิ์อรรครอดมชาติ ประมิมทรมหาราชโศทรานุชาธิเบนทร์
ประเมทรมหาวิชราวุธราชปิตุลา มหันตมหาอุสาหะ พริยพลดลประสิทธิ์ สุจริตจารีราชการรัณย์
สุรพลชั้นชกณภรณ์ สุนทรธรรมพิทักษ์ อัครมโหพัรชยาศรัย ศรีรัตนตรัยสรณชาดา อุดุลยเดชานุ
ภาพพิลาส ธรรมิกนาถพิตร ที่ ๔ ในสมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี

๔๖. พระองค์เจ้าหญิงบุษบงเบิกบาน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน)
ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะแม เอกศก จ.ศ. ๑๒๒๑ ตรงกับวันที่ ๑
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๒ ที่ ๓ ในเจ้าจอมจอมมารดาสำลี

๔๗. พระองค์เจ้าชายมยุขนาคนานพ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณว
โรรส) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีมอก โทศก จ.ศ. ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่
๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๓ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาแพ

๔๘. พระองค์เจ้าชายเจริญรุ่งโรจน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญรุ่งโรจน์) ประสูติ
เมื่อวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมอก โทศก จ.ศ. ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๐๓ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาสังวาลย์

๔๙. พระองค์เจ้าชายสวัสดิประวัติ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์)
ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ ปีมอก โทศก จ.ศ. ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่ ๗ กันยายน
พ.ศ. ๒๔๐๓ เจ้าจอมมารดาหุ่น เป็นท้าวทรงกันดาล ในรัชกาลที่ ๕

๕๐. พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ (สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์) พระบรม
ราชเทวี อัครมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมอก โทศก
จ.ศ. ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๓ ที่ ๓ ในสมเด็จพระปิยมมาตี

๕๑. พระองค์เจ้าชายจันทรทัตจตุทธาร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวราณปรีชา) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ ปีมอก โทศก จ.ศ. ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาโหมด

๕๒. พระองค์เจ้าหญิงสุขุมลมารศรี (สมเด็จพระนางเจ้าสุขุมลมารศรี พระอัครราชเทวี) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาสำลี

๕๓. พระองค์เจ้าหญิงนารีรัตนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนา) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาดวงคำ

๕๔. พระองค์เจ้าชายไชยานุชิต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาติศรมหิป) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ ที่ ๗ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๕๕. พระองค์เจ้าหญิงบุญจบเบญจมา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุญจบเบญจมา) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาแพ

๕๖. พระองค์เจ้าชายวรวรรณากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ ปีระกา ตรีศก จ.ศ. ๑๒๒๓ ตรงกับวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๔ ในเจ้าจอมมารดาเขียน

๕๗. พระองค์เจ้าชายดิศวรรกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ปีมอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เมื่อปีจอ อัฐศก จ.ศ. ๑๒๔๘ พ.ศ. ๒๔๒๕ จ.ศ. ๑๒๘๘ พ.ศ. ๒๔๖๕ แล้วเลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อิศริยลาภดินทรสยามวิจิตรโทรโปการ มโหฬารรัฐประศาสน์ ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์ ไภสาลราชกฤตยการี โบราณคดีประวัติศาสตร์โกศล คัมภีระนิพนชนิรุกติกฎิภาน ราชบัณฑิตยสถานนิติธรรมสมรรถ ศึกษาวิวัฒนปิยวาที จักรตัสตยตรีสุจริตธาดา วิมลรัตนปัญญาอาชวาสัย พุทธาทีไทรสรณาทรพิเศษ คุณาภรณ์ธรรมิกนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ปีมะเส็ง เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ พ.ศ. ๒๔๗๒ เจ้าจอมมารดาชุ่ม

๕๘. พระองค์เจ้าหญิงนงคราญอุดมดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านงคราญอุดมดี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ แรม ๑ ค่ำ ปีมอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ ใน เจ้าจอมมารดาเพ็ง

๕๕. พระองค์เจ้าชายศรีเสาวภาคย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ ปีกอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ เจ้าจอมมารดาหม เป็นท้าวสุภักดีการภักดี แล้วเป็นท้าวอินทสุริยา แล้วเลื่อนเป็นท้าวสมศักดิ์ ในรัชกาลที่ ๕

๖๐. พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา (สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีกอ จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๕ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี คือสมเด็จพระมาตุจฉา ในรัชกาลที่ ๖ เสด็จดำรงตำแหน่งสถานายิกาแห่งสภากาชาดสยาม เมื่อปีวอก โทศก จ.ศ. ๑๒๘๒ พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึงรัชกาลที่ ๗ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า เมื่อปีฉลู สัปตศก จ.ศ. ๑๒๘๗ พ.ศ. ๒๔๖๘ ในรัชกาลที่ ๘ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ปีกอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๙๖ พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่ ๔ ในสมเด็จพระปิยมหาราช

๖๑. พระองค์เจ้าชายโสมบัณฑิต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๖ เจ้าจอมมารดาวาด เป็นท้าววรจันทร์ในรัชกาลที่ ๕

๖๒. พระองค์เจ้าชายจิตรเจริญ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๖ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ พ.ศ. ๒๔๒๘ ทรงสถาปนาเป็นเจ้าฟ้ากรมขุน เมื่อปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๒๔๙ พ.ศ. ๒๔๓๐ รัชกาลที่ ๘ เลื่อนเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มหามกุฏพงศนฤบดีนทร์ ปรมินทรานุชาธิเบนท์ อัญมเณทรราช อัยยกา สวามิภักดีสยามวิชิต สรรพศิลป์สิทธิวิยาธร สุรจิตรกรศุภโกศล ประพนธปริชาชาญุ โบราณคดี สังคิตวาทีตวิธีวิจารณ์ มโหฬารศีลธยาสัย พุทธาภิไศรรัตนสรณานูวัตร ชาติดิยเดชานุภาพพิตร เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ปีกอ จ.ศ. ๑๓๐๗ พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่ ๒ ในพระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย

๖๓. พระองค์เจ้าชายวัฒนานูวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมาดาบัว

๖๔. พระองค์เจ้าหญิงกาญจนากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจนากร) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๖ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาสังวาลย์

๖๕. พระองค์เจ้าหญิงบุษบันบัวผัน(พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๑ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๖ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาห้วง

๖๖. พระองค์เจ้าหญิงเสาวภาผ่องศรี (สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์เวลาเสด็จประพาสยุโรป เมื่อปีระกา นพศก จ.ศ. ๑๒๕๕ พ.ศ. ๒๔๔๐ ถึงรัชกาลที่ ๖ เสด็จประพาสยุโรปเป็นสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ที่ ๕ ในสมเด็จพระปิยมหาราช

๖๗. พระองค์เจ้าหญิงไขไขดวง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไขไขดวง) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๖ ที่ ๘ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๖๘. พระองค์เจ้าหญิงนภาพรประภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๖ ตรงกับวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาสำลี

๖๙. พระองค์เจ้าชายดำรงฤทธิ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดำรงฤทธิ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ แรม ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๖ ตรงกับวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๗ ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาบัว

๗๐. พระองค์เจ้าหญิงประจักษ์ศรีโส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประจักษ์ศรีโส) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๖ ตรงกับวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์แสง ปาลกะวงศ์

๗๑. พระองค์เจ้าหญิงประพาฬศรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประพาฬศรี) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ ในเจ้าจอมมารดาสุน ซึ่งเป็นที่ว่านนิดาภิเษก ในรัชกาลที่ ๕

๗๒. พระองค์เจ้าชายจรัญฤทธิเดช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรัญฤทธิเดช) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ สิ้นพระชนม์เมื่อพระชันษาได้ ๕ วัน ที่ ๕ ในเจ้าจอมมารดาเที่ยง

๓๓. พระองค์เจ้าหญิงเสาวภาคย์พรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสาวภาค
พรรณ) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จ.ศ.๑๒๒๗ ตรงกับวันที่
๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ เจ้าจอมมารดาหว่า

๓๔. พระองค์เจ้าหญิงประดิษฐาสารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี)
ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับวันที่ ๑๕ กรกฎาคม
พ.ศ. ๒๔๐๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาดวงคำ

๓๕. พระองค์เจ้าชายสวัสดิโสภณ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิ์ดิวัน
วิศิษฎ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับวันที่ ๒๒
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ ที่ ๖ ในสมเด็จพระปิยมมาดี

๓๖. พระองค์เจ้าชายไชยันตมงคล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย)
ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับวันที่ ๓๐
มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาหว่า

๓๗. พระองค์เจ้าหญิงพวงสร้อยสอางค์ (พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อย
สอางค์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๒๔
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาแสง

๓๘. พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน
๑๒ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๐
สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ เจ้าจอมมารดาเชย

๓๙. พระองค์เจ้าหญิงพุทธประดิษฐา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพุทธประดิษฐา)
ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะแม นพศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.
๒๔๑๐ เจ้าจอมมารดาพุ่ม

๔๐. พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน
๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๓๐ ตรงกับวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑
สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ เจ้าจอมมารดาอิม เป็นท้าวโสภานีเวศน์ แล้วเลื่อนเป็นท้าวศรีสัจจา ใน
รัชกาลที่ ๕

๔๑. พระองค์เจ้าหญิงเจริญกมลสุขสวัสดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญกมลสุข
สวัสดิ์) ประสูติในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๓
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาหว่า

รวมสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และพระเจ้าลูกเธอ ในรัชกาลที่ ๔ ประสูติก่อนบรม
ราชาภิเษก ๒ พระองค์ ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว ๘๐ พระองค์ รวมทั้งสิ้นเป็น ๘๒

พระองค์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ดำรงพระยศ
เจ้าฟ้าทั้งสิ้น ๕ พระองค์ ซึ่งพระองค์แรกคือ

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าที่มีพระยศเป็นเจ้าฟ้าตั้งแต่ครั้งประสูติ ๕ พระองค์ ซึ่งประสูติในพระ
มรรคา ดังนี้

- สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ๑ พระองค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายโสมนัส
สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ

- สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ๔ พระองค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย
จุฬาลงกรณ์ , สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑล ฯ โสภณภควดี , สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจาตุรนต์รัศมีและ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าได้ทรงเฉลิมพระยศเจ้าฟ้าในภายหลัง รวม ๒ พระองค์ สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนชัชวาลย์กัลยา
(สถาปนาเมื่อสิ้นพระชนม์)

๓. พระองค์เจ้าที่ทรงประสูติในพระมรรคาที่มีพระยศเจ้าจอมรวม ๑๖ พระองค์
สิ้นพระชนม์ก่อนครบ ๑ เดือน รวม ๗ พระองค์

ผู้วิจัยสันนิษฐานจากการประสูติของพระราชโอรสธิดาว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าและได้ประกอบ
พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในชั้นเจ้าฟ้า ๔ พระองค์ และพระราชโอรสพระราชธิดาที่ประสูติ
ในเจ้าจอมมารดา ๑๘ พระองค์ แต่ได้ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ ๑๑ พระองค์
สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ ๗ พระองค์ จากข้อมูลผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า ในรัชสมัยนี้ได้มีพระราช
โอรสและพระราชธิดาที่ทรงประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ทั้งสิ้น ๑๕ พระองค์

อันเนื่องมาด้วยในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพระ
ราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ จากในหนังสือพิธีต่าง ๆ ในศาสนสมเด็จ (๒๕๒๐ : ๘๘) ได้
อธิบายขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ไว้ดังนี้

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้แก้ไขพระราชพิธีต่าง
ๆ ขึ้นในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้น โปรดให้แก้ไขว่า

๑) ดำรงฉบับนี้ว่าทำพิธีวันเดียว และทำเป็นพิธีพราหมณ์ แต่ตามแบบ
ที่ทำในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทำพิธี ๒ วัน คือก่อนวันขึ้นพระอู่พระสงฆ์สวด
มนต์เย็น และเลี้ยงพระเวลาเช้าในวันฤกษ์ขึ้นพระอู่ คือมีทั้งพิธีสงฆ์และพิธี
พราหมณ์

๒) ในตำราฉบับนี้ ไม่กล่าวถึงการโกนผมไฟไว้ถูก ชวนให้สันนิษฐานว่าแต่ก่อนเห็นจะไม่ทำการนั้น เป็นส่วนหนึ่งในพิธีขึ้นพระอู่ แต่ตามแบบในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีพิธีจรดพระกฐณาไสยพระเศวตจุกพระราชกุมาร ตอนเช้าวันฤกษ์ขึ้นพระอู่

๓) ตามตำราฉบับนี้เริ่มการพิธีด้วยพระครูพราหมณ์ เชิญพระราชกุมารขึ้นพระอู่ พี่เลี้ยงนางนมห่ก่ล่อมเป็นส่วนหนึ่งในการพิธี แล้วจึงเวียนเทียนสมโภช แต่ตามแบบที่ทำในกรุงรัตนโกสินทร์ พระครูพราหมณ์เชิญพระราชกุมารลงทรง และเวียนเทียนสมโภชก่อนแล้วจึงเชิญขึ้นพระอู่ เมื่อพระครูพราหมณ์เชิญองค์พระราชกุมารขึ้นพระอู่แล้ว ตัวพระครูพราหมณ์เองก็ไกวพระอู่และห่ก่ล่อมด้วยมนต์สันสกฤตกับพราหมณ์อีกคนหนึ่งจนครบ ๓ ลา ถ้าพระราชกุมารเป็นชั้นพระองค์เจ้าก็เสร็จพิธีเท่านั้น ถ้าพระราชกุมารเป็นเจ้าฟ้ามีพวกวงขับไม้ก็ล่อมต่อไปอีกพักหนึ่ง จึงเป็นอันเสร็จพิธีซึ่งจะมีความแตกต่างเพราะในสมัยก่อนรัตนโกสินทร์นั้นจะให้พี่เลี้ยงนางนมห่ก่ล่อมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีเท่านั้น

๔) ลักษณะของการห่ก่ล่อม พระราชกุมารเมื่อขึ้นพระอู่แล้วก็ผัดกัน ในตำราฉบับนี้ว่า “พระพี่เลี้ยง พระแม่นม ซ้ำข้างละ ๗ ทำ ซ้ำก่ล่อมข้างละ ๗ คำ บทที่ว่าคนละคำ” (และลงบทก่ล่อมไว้ในตำราด้วย)

บทที่ ๑ ว่า “หลับไม้หลับไล้ หลับพระไพรใบเขียว เอย”

บทที่ ๒ ว่า “หลับพระเนตรผู้บุญเรือน หลับเขาพระสุเมรุราช เอย”

บทที่ ๓ ว่า เหมือนอย่างบทที่ ๑ ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

บทที่ ๔ ว่า “หลับพระเนตรแต่องค์เดียว หลับเขาพระสุเมรุราช เอย”

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ว่าก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัตินั้น พระราชพิธีนี้ได้ยึดถือตามแบบราชประเพณีครั้งสมัยอยุธยาเป็นราชธานีมาจนถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ และมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของพระราชพิธีต่าง ๆ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยให้ประกอบพระราชพิธีสองวันซึ่งเคยปฏิบัติเพียงแคว้นเดียวและมีเพียงพิธีของพราหมณ์เท่านั้นแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงแก้ไขให้เพิ่มเติมพิธีสงฆ์ โดยเป็นการสวดมนต์เย็นในวันแรกและในวันที่สองช่วงเช้าจัดให้มีการเลี้ยงภัตตาหารในช่วงเช้าจากนั้นจึงเข้าสู่พิธีขึ้นพระอู่

ซึ่งจากเดิมให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีและห่กล่อม แต่ปรับเปลี่ยนเพียงแค่นี้ให้แม่นมเป็นผู้ห่กล่อมแทนพราหมณ์เท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานปรากฏว่ามีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจากนิคตยสาร LIPS (กรุงเทพฯ, ๒๕๔๗ : ๒๕๘) มีความว่า

เมื่อแรกประสูติได้รับพระราชทานพระขรรค์เล่มหนึ่งกับปืนพก

กระบอหนึ่ง ตามประเพณีในราชสกุล

ครั้งประสูติได้ ๓ วัน มีพระราชพิธีเวียนเทียนสมโภชตำหนักที่ประสูติ ครั้ง นั้นเองที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกเล่าไว้ในภายหลังว่า “ฉันได้เข้าเฝ้า ทูลกระหม่อม สมเด็จพระบรมชนกนาถของฉันเป็นครั้งแรกในวันนั้นเนื่องจากวันดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงประทับเป็นประธานทรงรดน้ำพระมหาสังข์และเจิมพระราชทาน” ต่อมาได้เมื่อประสูติได้ ๑ เดือนจึงการสมโภชอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า “สมโภชเดือน” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงเกล้าว่า

“การสมโภชเดือน ” ต้องหาฤกษ์ทำในวันดี บางทีเกินวันครบรอบเดือนไปหลาย ๆ วัน พิธีนั้นเริ่มด้วยพระสงฆ์เจริญพระปริตตอนบ่ายเมื่อก่อนฤกษ์ครั้งถึงวันฤกษ์เวลา

เข้าเฝ้าพระและพระสงฆ์อำนวยพรก่อนแล้วถึงทำพิธีพราหมณ์คือ โคนผมไฟไว้จุกแล้วพระครูพราหมณ์เอาลงอาบน้ำในขันสาคร

ครั้นเวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จลงประทับเป็น ประธานในการเวียนเทียนสมโภชและทรงรดน้ำพระมหาสังข์ ทรงเจิมเหมือนครั้งก่อน สมโภชแล้วพระครูพราหมณ์อุ้มเอาขึ้นวางในพระอู่ ใกวร่ายมนต์กล่อม ๓ ลา เป็นการเสร็จพิธี

จากความข้างต้นนั้นเป็นสันนิษฐานได้ว่า ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ นั้นได้ทรงประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ เว้นแต่มิได้มีการห่กล่อมแต่อย่างไรก็ตามในรัชสมัยนี้ก็ยังมีหลักฐานประกอบว่าได้ปรากฏพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

จากบทความเรื่องเพลงช้าลูกหลวง เพลงขอสามสาย สำหรับกล่อมพระบรรทมสมเด็จพระเจ้าฟ้าผลงานการค้นคว้าของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ของพูนพิศ อมาตยกุล (๒๕๒๗ : ๕) มีความว่า

การสมโภชจะมีพราหมณ์อ่านฉันท มีดนตรีประกอบด้วยผู้สี่ซอสาม
สายและเจ้าพนักงานไกวบัณเฑาะว์ และมีนักร้องเห่กล่อมพระบรรทม
ท่วงทำนองจะเป็นเพลงช้า ๆ จึงเรียกว่า “เพลงช้าลูกหลวง” และยังมีเพลง
อื่นๆ บรรเลงติดต่อกันไปจนกว่าจะบรรทมหลับ

นอกจากมีการแก้ไขในราชประเพณีบางประการแล้ว จากความข้างต้นที่กล่าวมานี้ มิได้
กล่าวให้แน่ชัดว่ามีการเห่กล่อมพระบรรทมโดยใช้วงขับไม้ในครั้งแรกในรัชสมัยใด แต่จากการ
สืบค้นของพระยาภูมินันท์คงจะมีมานานอาจจะบรรเลงมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็
เป็นไปได้ หรือมีฉะนั้นก็อาจจะเกิดขึ้นในรัชสมัยนี้ที่มีการแก้ไขราชประเพณีในสมัยนี้เอง

พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕

ประสูติก่อนบรมราชาภิเษก

๑ พระองค์เจ้าหญิงผ่อง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าผ่อง) ประสูติในรัชกาลที่ ๔
เมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๘ ค่ำ ปีเถาะ นพศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่ ๑๕ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๑๐ ในเจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์แฉะ พึ่งบุญ

๒ พระองค์เจ้าหญิงศรีวิไลลักษณ์ สุนทรศักดิ์กัลยาวัตติ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน
สุพรรณภาควดี) ประสูติในรัชกาลที่ ๔ เมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศก
จ.ศ. ๑๒๓๐ ตรงกับวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นกรมขุน
สุพรรณภาควดี เมื่อปีเถาะ เบญจศก จ.ศ. ๑๒๖๕ พ.ศ. ๒๔๔๖ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาแพ
ทรงสถาปนาเป็นเจ้าคุณพระประยุรวงศ์ ในรัชการที่ ๖

ประสูติเมื่อพระบรมราชาภิเษกแล้ว

๓ พระองค์เจ้าชายอิศรวรศวร์ราชกุมาร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศรวรศวร์ราช
กุมาร) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมีย โทศก จ.ศ. ๑๒๓๒ ตรงกับวันที่
๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๓ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาแสง

๔ พระองค์เจ้าหญิงวรลักษณาวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี)
ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๘ ปุณมาศ ขึ้น ๗ ค่ำ จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๑๒
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕ เจ้าจอมมารดาสุด

๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ปุณฺณมาส ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมอก จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๕ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ ในพระองค์เจ้าทักษิณชา

๖ พระองค์เจ้าหญิงอัจฉรพรรณรัชกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัจฉรพรรณ รัชกัญญา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๘ อุตตราศก ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมอก จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาตลับ

๗ พระองค์เจ้าหญิงจุฑารัตนราชกุมารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุฑารัตนราช กุมารี) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๒ ค่ำ ปีมอก ตรงกับวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาทรภู

๘ พระองค์เจ้าหญิงจันทราสรัทวาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิจิตร เจษฎ์จันทร์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ปีระกา เบญจศก จ.ศ. ๑๒๓๕ ตรงกับ วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๖ เสด็จประยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร วัโรพารลักษณะสัมบัติรัตนกุมารี เมื่อปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ ใน หม่อมเจ้า เสาวภาคย์นารีรัตน์ ซึ่งทรงสถาปนาเป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์

๙ พระองค์เจ้าหญิงอรพินธุ์เพ็ญภาค (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินธุ์เพ็ญภาค) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีระกา เบญจศก จ.ศ. ๑๒๓๕ ตรงกับวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ปีชุน สัปตศก จ.ศ. ๑๒๕๗ พ.ศ. ๒๔๓๘ เจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์ย้อย อิศรางกูร

๑๐ พระองค์เจ้าหญิงสุวพักตร์วิไลยพรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุวพักตร์ วิไลยพรรณ) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมอก ตรงกับวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ปีมะเมีย โทศก จ.ศ. ๑๒๕๒ พ.ศ. ๒๔๓๓ พระชันษา ๕๗ ที่ ๒ ในเจ้าคุณพระประยูรวงศ์

๑๑ พระองค์เจ้าหญิงเยาวมาลย์นฤมล (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมขุนสวรรค โลกลักษณวดี) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๗ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีระกา เบญจศก จ.ศ. ๑๒๓๕ ตรงกับ วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๖ เสด็จประยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสภนรัชกาลย์เมื่อปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ ในหม่อมเจ้าอุบลรัตนนารี นาค ซึ่งทรงสถาปนาเป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาถ กรมขุนอัครวรราช กัลยา

๑๒ พระองค์เจ้าชายกิติยากรวรลักษณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ ปีกอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๖๖ ตรงกับวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๗ ในเจ้าจอมมารดาอ่วม

๑๓ พระองค์เจ้าชายนภางค์นิพัทธพงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านภางค์นิพัทธพงศ์) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๘ อุตตราศก แรม ๑๑ ค่ำ ปีกอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๖๖ ตรงกับวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาแสง

๑๔ พระองค์เจ้าชายรพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีกอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๖๖ ตรงกับวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาตลับ

๑๕ พระองค์เจ้าชายประวิตรวัฒนาคม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำ ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๒๗๗ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ในเจ้าจอมมารดาแหม่ม

๑๖ พระองค์เจ้าหญิงภัณฑารวรรณวโรวาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภัณฑารวรรณวโรวาส) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๑๑ ค่ำ ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๒๗๗ ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ที่ ๓ ในเจ้าคุณพระประยูรวงศ์

๑๗ พระองค์เจ้าชายจिरประวิตรเดช (จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมช อัฐศก จ.ศ. ๑๒๗๘ ตรงกับวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาทับทิม

๑๘ พระองค์เจ้าหญิงปิเอตริศภัทรายวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปิเอตริศภัทรายวดี) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำ ปีมช อัฐศก จ.ศ. ๑๒๗๘ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาแสง

๑๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาवดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมช นพศก จ.ศ. ๑๒๗๘ ตรงกับวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๐ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร เมื่อปีเถาะ เบญจศก จ.ศ. ๑๒๖๕ พ.ศ. ๒๔๔๖ ที่ ๑ ในพระนางเจ้าสุกุมลมารศรี พระราชเทวี

๒๐ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิรมหิต อดิศรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรสมมติเทพยวรางกูรบรมมกุฎนเรนทรสุริย์ขัตติยสันตติวงศ์ อุกฤษฐพงศ์วิโรภโตสุชาติ รัชญลักษณ์วิลาสวิบูลยสวัสดิ์สิริวัฒนราชกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต สยามมกุฎราชกุมาร) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมช สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๔๐ ตรงกับวันที่ ๒๗

มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๑ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อปี
จอ รัชศก จ.ศ. ๑๒๔๘ พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่ ๑ ในสมเด็จพระศรีสุวรินทิรา บรมราชเทวี

๒๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมการณเพ็ชรรัตน์ โสภางคทัศนียลักษณ์อรรควรรราชกุมารี
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมการณเพ็ชรรัตน์) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปี
ขาล สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๔๐ ตรงกับวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ ที่ ๑ ในสมเด็จพระนาง
เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

๒๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาหุรัตนมณีนัย ประไพพรรณพิจิตร นริศรราชกุมารี (สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมพระเทพนารีรัตน์) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๑๐
ค่ำ ปีขาล สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๔๐ ตรงกับวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๑ ที่ ๑ ในสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๒๓ พระองค์เจ้าหญิงเจริญศรีชนมายุ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีชนมายุ)
ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๓๑ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๒๑ ที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาแสง

๒๔ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๙
แรม ๕ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๒ สิ้นพระชนม์
ในวันประสูติ เจ้าจอมมารดาบัว

๒๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์ บรมนริศรสम्मติเทวราช จุพาลงกรณ์ถปรมางกูร สม
บุรณอุกฤษฐศักดิ์ อุกโตปักษ์วิสุทธีพงศ์ มหามกุฎราชราชวิวงศ์วราวัตร ลักษณะสมบัติขัตติยราชกุมาร
(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ แรม ๔
ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๒ สิ้นพระชนม์เมื่อวัน
พฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ในปีเถาะนั้น ตรงกับวันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๒ พระ
ชันษา ๒๑ วัน ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีวรินทิรา บรมราชเทวีฯ

๒๖ พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรสมัย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย)
ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จ.ศ. ๑๒๔๑ ตรงกับวันที่ ๒
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๒ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาทับทิม

๒๗ สมเด็จพระเจ้าฟ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) สิ้นพระชนม์ในพระครรภ์ เมื่อวันที่
จันทร์ เดือน ๙ แรม ๘ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๒๔๒ ตรงกับวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ.
๒๔๒๓ ที่ ๒ ในสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

๒๘ พระองค์เจ้าชายอากาศเกียรติวงศ์ (พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๒๔๒ ตรงกับวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาโหมด

๒๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษย์บรมนราธิราช จุฬาลงกรณนารถราชโรรส มหาสมมติขัตติยพิสุทธิ์ บรมมกุฏสุริยสันตติวงศ์ อติศัยพงศัวโรภโตสุชาติ คุณสังกาศวิมลรัตน์ ทฤกษณมสวัสดิขัตติยราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพ เมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๒๔๒ ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๓ ที่ ๒ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

๓๐ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิรประภา อุดยาดิเรกรัตน์ ขัตติยราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๔ ที่ ๓ ในสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีฯ

๓๑ พระองค์เจ้าหญิงศศิพงศัประไพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศศิพงศัประไพ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๑๓ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๔ เจ้าจอมมารดาจันทร์

๓๒ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔ อยู่ได้วันหนึ่ง สิ้นพระชนม์ เจ้าจอมมารดาสาย

๓๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายบริพัตรสุขุมพันธ์ ดิลกจันทร์นิภาพงศ์ มหามกุฏวงศันราธิราช จุฬาลงกรณนารถราชโรรส อุดยศอุภโตพงศัพิสุทธิ์ นรุตมรัตน์ขัตติยราชกุมาร (จอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๔ ที่ ๒ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าฯ พระอัครราชเทวี

๓๔ พระองค์เจ้าหญิงพสมัยพิมลัตถ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพสมัยพิมลัตถ์) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ในเจ้าจอมมารดาเรือน

๓๕ พระองค์เจ้าชายบุรฉัตรไชยากร (พลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๓ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๔ ในเจ้าจอมมารดาवाद

๓๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายตรีเพ็ชรอุทัยราช นริศรวงศ์เทวราช วโรภโศชาตพสุทธิ รัตนบุรุษ จุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยวโรธ อคฺลยยศวิสุทฺธิกษัตริย์ ขัตติยราชกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรอุทัยราช) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ ปีมะเส็ง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๔๓ ตรงกับวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๔ ที่ ๓ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๓๗ สมเด็จพระเจ้าฟ้าสมมตวิวงศ์วโรทัย ศตสมัยมงคลเขตร บรมนฤเบศร์จักรีวงศ์ จุฬาลงกรณ์ นรินทร สยามินทรราชวโรธ อุกฤษฐวรายศอัยปักษ์ วิสุทฺธิศักดิ์อรรควิมลรัตน์ ขัตติยราชกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมตวิวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่ ๔ ในสมเด็จพระศรีสวรินทรา บรมราชเทวีฯ

๓๘ พระองค์เจ้าชายเพ็ญพัฒนพงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารคามาภ

๓๙ พระองค์เจ้าหญิงอรองค์อรรคยุดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรองค์อรรคยุดา) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ พระชันษา ๕ เดือน ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาโหมด

๔๐ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจักรพงษ์ภูวนาถ นริศรราชมหามกุฎวงศ์ จุฬาลงกรณ์ นรินทร สยามพิชิตินทรราชกุมาร สมบูรณพิสุทฺธิชาติ วิมลโภทศอภัยปักษ์ อรรควรรัตน์ ขัตติยราชกุมาร (จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่ ๔ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๔๑ พระองค์เจ้าชายยุคลทิฆัมพร บดินทรเทพยนิพัทธ์ ขัตติยราชกุมาร (พลโท สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๔๔ ตรงกับวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ เถลิงพระยศเป็นเจ้าฟ้า เมื่อปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่ ๑ ในหม่อมเจ้าสาย ซึ่งทรงสถาปนาเป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ในรัชกาลที่ ๕ และทรงสถาปนาเป็นพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ในรัชกาลที่ ๗

๔๒ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ (พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือนอ้าย ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๒๔๕ ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๖ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาทับทิม

๔๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ นรินทรเทพยกุมารี (สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ ปิวอก ฉศก จ.ศ. ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๗ ถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร เมื่อปีกุน ตรีสก จ.ศ. ๑๒๗๓ พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึงรัชกาลที่ ๘ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ ๑ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ปีกุน สัปตศก จ.ศ. ๑๒๙๗ พ.ศ. ๒๔๗๘ ที่ ๕ ในสมเด็จพระศรีสวรินทรา บรมราชเทวี ๑

๔๔ พระองค์เจ้าชายดิถนพัทธ์ (มหาอำมาตย์ตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ ปิวอก ฉศก จ.ศ. ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ในเจ้าจอมมารดาเจ้าทิพเกสร ชาวเชียงใหม่

๔๕ พระองค์เจ้าหญิงนภางจรจรัสศรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านภางจรจรัสศรี) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปิวอก ฉศก จ.ศ. ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ เถลิงพระยศเป็นเจ้าฟ้า ๑ เมื่อปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ พ.ศ. ๒๔๓๑ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ปีฉลู เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ พ.ศ. ๒๔๓๒ พระชันษา ๖ ปี ที่ ๒ ในพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ

๔๖ พระองค์เจ้าชายสุริยประยุรพันธุ์ (มหาเสวกตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ปิวอก ฉศก จ.ศ. ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาโหมศ

๔๗ พระองค์เจ้าหญิงเยาวภาพงศ์สนิท (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปิวอก ฉศก จ.ศ. ๑๒๔๖ ตรงกับวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เนื่อง สนิทวงศ์

๔๘ พระองค์เจ้าหญิงอรประพันธ์รำไพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ ปฐมมาสาด แรม ๑๑ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาอ่อน

๔๙ พระองค์เจ้าหญิงมาลินีนพดารา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามมาลินีนพดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๘ อุตตราสาด แรม ๕ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๓ ในพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ

๕๐ พระองค์เจ้าหญิง (แฝด) ประภาพรรณพิไลย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (แฝด) ประภาพรรณพิไลย) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาพร้อม

๕๑ พระองค์เจ้าหญิง (แฝด) ประภาพรรณพิลาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (แฝด) ประภาพรรณพิลาส) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาพร้อม

๕๒ พระองค์เจ้าชายรังสิตประยูรศักดิ์ (พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ชัยนาทเรนทร) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เนื่อง สนิทวงศ์

๕๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสิริราชกษัตริย์ สรรพวิสุทธิมหุดิมงคล อนเณกนภคลดารารัตน์ สมันตบริพัตรวโร อิศรราชจุฬาลงกรณ์ บดิทรเทพยวโรรส วิสุททธิสมมตวโรภโตปักษ์ อุกฤษฐศักดิ์ อัครวรราชกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสิริราชกษัตริย์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีระกา สัปตศก จ.ศ. ๑๒๔๗ ตรงกับวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๒๘ ที่ ๕ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๕๔ พระองค์เจ้าหญิงนิภานภค (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภานภค กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๕ ค่ำ ปีกจ อัฐศก จ.ศ. ๑๒๔๘ ตรงกับวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๒๙ ที่ ๔ ในพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ

๕๕ พระองค์เจ้าหญิงโกมลเสาวมาล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโกมลเสาวมาล) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๒๔๙ ตรงกับวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐ ในเจ้าจอมมารดาวง

๕๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย แรม ๑๓ ค่ำ ปีกุน นพศก จ.ศ. ๑๒๔๙ ตรงกับวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๐ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ ที่ ๖ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๕๗ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสิริภรณ์โสภณ พิมลรัตนวดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสิริภรณ์โสภณ) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๘ อุดรสาธต ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ ตรงกับวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่ ๖ ในสมเด็จพระศรีสวรินทรา บรมราชเทวี ฯ

๕๘ พระองค์เจ้าชายเขจรจิรประดิษฐ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเขจรจิรประดิษฐ) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๘ อุตตราศต ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมชวศ สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ ตรงกับ วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาแสด

๕๙ พระองค์เจ้าชายสมัญญวิโรดม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสมัญญวิโรดม) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมชวศ สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ ตรงกับวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๑ ๓ ในเจ้าจอมมารดาพร้อม

๖๐ พระองค์เจ้าชายอิศริยาภรณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ ปีมชวศ สัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๕๐ ตรงกับวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เกสร สนิทวงศ์

๖๑ พระองค์เจ้าหญิงอาทรทิพยนิภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ ปีมชวศ เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาชุ่ม

๖๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายอัษฎางค์เดชาวุธ วิสิษฐวิสุทธิลักษณ์โสภณ อุบัติคัลกาลนิยม ปฐมปรีวัตรรัตนโกสินทรศก ศตสาธกอัษฎโณคตกร สถาพรมงคลสมัย นราธิปไตยบรมนาถ จุฬาลงกรณ์ราชวโรรส อคฺลยขศอกฤษฐศักดิ์ อุกโตปักษวิสุทธิกษัตริย์ ชัตติยราชกุมาร (พลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีมชวศ เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่ ๗ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

๖๓ พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิตี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลนาคนพิตี) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๑ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมชวศ เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชันษา ๔ ปี เจ้าดารารัศมี ธิดาพระเจ้านครเชียงใหม่ ต่อมาทรงสถาปนาเป็นพระราชชายา

๖๔ พระองค์เจ้าหญิงอัปภัทรปิษา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัปภัทรปิษา) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมชวศ เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาแสด

๖๕ พระองค์เจ้าหญิงอดิษฐ์สุริยาภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอดิษฐ์สุริยาภา) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมชวศ เอกศก จ.ศ. ๑๒๕๑ ตรงกับวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาอ่อน

๖๖ พระองค์เจ้าหญิงทิพยาลังการ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทิพยาลังการ) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีชวด โทศก จ.ศ. ๑๒๕๒ ตรงกับวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ที่ ๓ ในเจ้าจอมมารดาแสด

๖๗ พระองค์เจ้าหญิงสุจิตราภรณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุจิตราภรณ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือนยี่ แรม ๑๓ ค่ำ ปีชวด โทศก จ.ศ. ๑๒๕๒ ตรงกับวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาชุ่ม

๖๘ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหิตลอดุลเดช นเรศวรมหาราชาธิบดี จุฬาลงกรณ์รัตนพรวงกูร สมบูรณ์เบญจพรสิริสวัสดิ์ ขัตติยวโรภโตสุชาติ คุณสักกาศเกียรติประภฤษฎุ์ ลักษณะวิจิตรพิสิษฐบุรุษย์ ฆนุตมรัตนพัฒนศักดิ์ อัครราชกุมาร (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีเถาะ ตรีศก จ.ศ. ๑๒๕๓ ตรงกับวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ที่ ๗ ในสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี ฯ

๖๙ พระองค์เจ้าชายอนุสรสิริประสาธน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรสิริประสาธน์) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีเถาะ ตรีศก จ.ศ. ๑๒๕๓ ตรงกับวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๔ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์เกสร สนิทวงศ์

๗๐ พระองค์เจ้าหญิงลาวาดรวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลาวาดรวงศ์) ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะโรง ตรีศก จ.ศ. ๑๒๕๓ ตรงกับวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๒๕๕ พ.ศ. ๒๔๓๖ พระชันษา ๑ ปี ที่ ๑ ในเจ้าจอมมารดาเลื่อน

๗๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฑาธุชธราดิลก สยามมาชิปกปรมินทรจุฬาลงกรณราชวโรรส อดิศัยศกุภัยชาติพิสุทธิ์ ไทวปายนุตมศักดิ์ อดุลยลักษณะวิลาส มหามกุฎราชพงศานุพัทธ วิวัฒนผลพรพิสิษฐ มหิศรราชกุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน ๘ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ ตรงกับวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่ ๘ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๗๒ พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ประสูติเมื่อวันอังคาร เดือน อ้าย แรม ๘ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ ตรงกับวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ พ.ศ. ๒๔๓๕ พระชันษา เดือนเศษ เจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์จิว กปิธดา

๗๓ พระองค์เจ้าหญิงเหมวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนยี่ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๕ ในเจ้าจอมมารดาเหม

๑๕ พระองค์เจ้าชายอูรพวงศ์รัชสมโภช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอูรพวงศ์รัชสมโภช) ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๖ ที่ ๒ ในเจ้าจอมมารดาเลื่อน

๑๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาติปกศักดิ์เดชนันท์ ชนเศรษฐราชธานีราช จุฬาลงกรณนาถวิโรธ อุดมยศอกฤษฐศักดิ์ อภัยปักษนาวิล อสัมภินชาติพิสุทธิ์ มหามกุฏราชพงศบริพัตร บรมขัตติยมหารัชฎาภิษิตจจนพรโยทัย มงคลสมัยสมภาร สดาวรรวิจจริยคุณ อุดยราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว) พระราชสมภพเมื่อวันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ ที่ ๕ ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

๑๗ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เบญจศก จ.ศ. ๑๒๕๕ ตรงกับวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ปีมะเส็งนั้น พระชันษา ๔ วัน ที่ ๘ ในสมเด็จพระศรีสวรินทรา บรมราชเทวี ฯ

รวมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกเธอ ในรัชกาลที่ ๕ ประสูติก่อนบรมราชาภิเษก ๒ พระองค์ ประสูติเมื่อบรมราชาภิเษกแล้ว ๑๕ พระองค์ รวมทั้งสิ้น ๑๗ พระองค์ โดยผู้วิจัยได้พระราชโอรสและพระราชธิดาแบ่งออกเป็น ๓ ระดับตามพระยศดังนี้

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าที่มีพระยศเป็นเจ้าฟ้าตั้งแต่ครั้งประสูติ ๑๕ พระองค์ ซึ่งประสูติในพระมารดา ดังนี้

- พระองค์เจ้าทักษิณชา ๑ พระองค์ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ
- สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี ๒ พระองค์ สิ้นพระชนม์ในพระครรภ์ ๑ พระองค์
- สมเด็จพระศรีพัชรินทรา พระบรมราชินีนาถ ๕ พระองค์ สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ ๑ พระองค์
- สมเด็จพระศรีสวรินทรา พระบรมราชเทวี ๘ พระองค์ สิ้นพระชนม์ก่อนครบเดือน ๒ พระองค์

๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าได้ทรงได้เฉลิมพระยศเจ้าฟ้าในภายหลัง ซึ่งประสูติในพระมารดาที่มีพระยศเป็นเจ้าจอมรวม ๕ พระองค์

๓. พระองค์เจ้าที่ทรงประสูติในพระมารดาที่มีพระยศเจ้าจอมรวม ๕๓ พระองค์ สิ้นพระชนม์ก่อนครบ ๑ เดือน รวม ๓ พระองค์

ผู้วิจัยสันนิษฐานจากวันประสูติและบันทึกพระราชกิจรายวันว่า พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในชั้นเจ้าฟ้า ๑๕ พระองค์ อีก ๔ พระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ในพระครรภ์ในวันประสูติและก่อนครบสมโภชเดือน และประกอบพระราชพิธีในพระยศชั้นพระองค์เจ้านั้นประมาณ ๕๐ พระองค์ รวมพระราชพิธีสมโภชในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้นประมาณ ๖๕ พระองค์

จากการศึกษาข้อมูลจากจดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาควิชาที่ ๕ , ๖ , ๗ , ๘ , ๙ , ๑๐ , ๑๑ , ๑๒ , ๑๓ , ๑๔ , ๑๖ , ๑๗ และ ๑๘ ได้ทรงบันทึกว่ามีการสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ใน ๑๒ พระองค์ และได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระราชโอรสพระองค์เจ้าชายบรมนริศไชยากร พระราชโอรส ในเจ้าจอมมารดาวาดดังนี้

สำเนาพระราชหัตถเลขา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(ฉบับที่ ๕)

วันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

ถึง บรมนริศ

ได้รับหนังสือบอกข่าวหญิงเล็กออกลูกไม่มีอันตรายนั้น มีความยินดี ขอ อำนวยพรให้เจ้าทั้งสองคนและเด็กที่เกิดใหม่ด้วยเด็กคนนี้จะให้เป็นพระองค์เจ้า การทำขวัญไม่รู้ว่าเป็นพระองค์เจ้าชะนีนี้เขาทำกันอย่างไร เพราะพ่อไม่เคยมีลูกเป็นพระองค์เจ้าแต่ดูเหมือนจะไม่เหมือนกันโดยมากตามอัธยาศัยใครๆครุบาอาจารย์เขาจะแนะนำ เพื่อศรีวิไลยออกนั้นได้ถามกรมสมเด็จพระบาราบ ท่านก็ไม่สั่งให้ทำอย่างไรเป็นอันตามใจ ก็ใช้พานถมเป็นบายศรีวานพราหมณ์เขาทำ เมื่อทำขวัญเดือนก็ทำคล้ายเจ้านายแต่ไม่มีพราหมณ์แห่ล้อม มีพราหมณ์คนเดียวทั้งทำขวัญและยกขึ้นวางแปล

เท่านั้น เห็นว่าการที่ให้เป็นการเลี้ยงดูพวกพ้องเป็นอย่างใหม่ ๆ จะดีกว่า
ไปค้นหาแบบอย่างเจ้านายให้เป็นเกียรติยศอย่างคฤหา ซึ่งจะตื่นตื้นกัน
เล็กน้อย

(พระปรมาภิไธย) สยามมินทร์

จากข้อความข้างต้นนี้ได้กล่าวถึงการทำขวัญเดือนที่มีความแตกต่างจากพระยศได้อย่าง
ชัดเจน ซึ่งไม่เพียงการประกอบพระราชพิธีที่ไม่เหมือนกันแล้วนั้น เครื่องประกอบพระราชพิธีเช่น
การใช้พานถมบ้าง พานทองบ้างทั้งนี้ก็ให้เหมาะสมตามพระยศของเจ้านาย นอกจากนี้ยังได้ปรากฏ
ความว่า

เมื่อทำขวัญเดือนก็ทำคล้ายเจ้านายแต่ไม่มีพราหมณ์เห่กล่อม
มีพราหมณ์คนเดียวทั้งทำขวัญและยกขึ้นวางเปลเท่านั้น

จากการพิเคราะห์นั้นแสดงให้เห็นถึงว่า ในพระราชพิธีของเจ้าฟ้าานั้นจะมีพราหมณ์ เป็นผู้
ประกอบพระราชพิธี ๒ คน โดยคนหนึ่งทำหน้าที่ เห่กล่อม อีกคนหนึ่งทำหน้าที่ทำขวัญและ
ยกขึ้นวางเปลเท่านั้น แสดงว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น ในพระราชพิธีนั้นพราหมณ์จะเป็นผู้มีหน้าที่
เห่กล่อมเป็นแน่แท้

นอกจากนี้ได้มีหนังสือกล่าวถึงบทเห่กล่อมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว(พิธีต่าง ๆ ในสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๒๕๒๐:๑๐๓) มีความว่า

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า โอกาสที่สุนทรภู่
แต่งบทเห่กล่อมนี้มี อยู่ ๓ คราว คือแต่งสำหรับกล่อมหม่อมเจ้าใน
พระองค์เจ้าลักขณานุคุณคราวหนึ่ง หรือสำหรับกล่อมลูกเธอใน
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงกรมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ คราว
หนึ่ง หรือมิฉะนั้นก็แต่งถวายสำหรับกล่อมพระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ดี เมื่อในรัชกาลที่ ๕ บทเห่กล่อม
ของสุนทรภู่ คงจะใช้ กล่อมบรรทมเจ้านายทั่วทั้งพระราชวังจนตลอด
รัชกาล

บทกลอนที่ท่านสุนทรภู่ที่ท่านได้แต่งได้เริ่มใช้ในพระราชพิธีในรัชสมัยของรัชกาลที่ ๓
เป็นต้นมา แสดงให้เห็นว่าก่อนรัชกาลที่ ๓ นั้นได้มีการเห่กล่อมและน่าจะมิบทที่ใช้เห่กล่อมอยู่
แล้ว แต่มาเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งบทกลอนที่ท่านสุนทรภู่แต่งนั้นคงได้ใช้ตลอดในรัชกาล
ที่ ๕ นั้นหมายถึงได้ใช้ในการเห่กล่อมเป็นครั้งสุดท้ายที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้น

พระอู่ของพระราชโอรสพระองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์

**พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖
ประสูติก่อนสวรรคตหนึ่งวัน**

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี (สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี) ประสูติเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงเปลี่ยนค่านำพระนามเป็นสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ ในรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ปี ๒๕๐๒ จ.ศ. ๑๒๕๗ พ.ศ. ๒๔๗๘ เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ มีพระบรมโอรสาธิราชฯ ดาหมณีฯ พระราชทานยศทหาร ตำแหน่ง พันโทหญิง ผู้บังคับการพิเศษ ในกองพันทหารราบที่ ๒ กรมผสมที่ ๕ เจ้าจอมสุวัทนา ซึ่งทรงสถาปนาเป็น พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ นั้น ครั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี ประสูติได้หนึ่งวัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสวรรคต แต่ได้มีพระราชดำรัสรับสั่งไว้ก่อนทรงพระประชวรในเรื่องของการสมโภชเดือนของสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี ให้พระราชพิธีสมโภชเดือนนั้นเทียบอย่างเจ้าฟ้า แต่การสมโภชนั้นได้ทรงจัดเทียบชั้นเจ้าฟ้า แต่มิได้มีการแห่กล่อมปรากฏแต่อย่างใด และรัชกาลนี้มีการเปลี่ยนแปลงราชประเพณีเดิมบางประการ เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้มีทหารยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติ 21 นัด เมื่อประสูติพระราชกุมารเพิ่มขึ้นด้วย และหากประสูติเกินเวลา 18 นาฬิกา ในวันรุ่งขึ้นจึงยิงปืนใหญ่ รวมทั้งมีแถวรักษาวัง วปร. บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีด้วย

รัชกาลที่ ๗-๘

ไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดา จึงมิได้มีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

**พระราชโอรสและพระราชธิดา ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙
และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระธิดาในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ และหม่อมหลวงบัว กิติยากร (สนธิทวงศ์) ประสูติเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีวอก จัตวาศก จ.ศ. ๑๒๕๔ ตรงกับวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน

ทรงสถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ต่อมาทรงประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ภายหลังทรงประกาศเฉลิมพระอภิไธยเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีเถาะตรีศก จ.ศ. ๑๓๑๓ ตรงกับวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๔

๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าวิมลฉัตร (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร) ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะโรง จัตวาศก จ.ศ. ๑๓๑๔ ตรงกับวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศักดิ์ และเฉลิมพระนามอภิไธยเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๘ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. ๑๓๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี) ประสูติเมื่อวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จ.ศ. ๑๓๑๗ ตรงกับวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศักดิ์ และเฉลิมพระนามอภิไธยเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี) ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๘ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีระกา นพศก จ.ศ. ๑๓๑๕ ตรงกับวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่มีพระยศเป็นเจ้าฟ้า ๔ พระองค์ แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ทรงประสูติ ณ ประเทศสวีเดน เนื่องจากมีพระประสูติกาลในต่างประเทศจึงไม่มีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ แต่ได้มีพระราชพิธีสมโภชเดือนในพระราชโอรสและพระราชธิดาอีก ๓ พระองค์ แต่ในการสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ขึ้นเจ้าฟ้าในสมัยรัชกาลที่ ๙ นี้ มิได้มีการแห่กล่อมโดยวงขับไม้แต่ประการใด

จากประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ได้มีมาครั้งตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานีตลอดจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน ในแต่ละสมัยหรือแต่ละรัชกาลก็จะมีการเปลี่ยนแปลงในพระราชพิธีที่อันเนื่องมาจากให้เข้ากับยุคและสมัยนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ว่ามีความประสงค์จะให้เพิ่มสิ่งใด และตัดทอนสิ่งใดออก

เพราะฉะนั้นวงดนตรีขับไม้ที่ใช้ในพระราชพิธีหรือบทเพลงต่าง ๆ ที่เคยใช้ในพระราชพิธีก็จะค่อย ๆ จางหายไป จะเหลือแค่สิ่งที่สำคัญ ๆ ในพระราชพิธีเพียงเท่านั้น การใช้เพลงช้าลูกหลวงก็เช่นเดียวกันได้ใช้ครั้งสุดท้ายในพระราชโอรสของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชธิดาและมีพระประสงค์อยากจะให้มีการเห็นกลุ่มขึ้น แต่ก็ไม่มีอันเนื่องมาจากพระองค์ได้ทรงสวรรคตเสียก่อน แต่ได้จัดพระราชพิธีสมโภชขึ้นในภายหลังเมื่อพระราชธิดาครบเดือน ครั้นในรัชกาลปัจจุบันได้มีประสูติกาลดำรงพระยศขึ้นเจ้าฟ้า ๕ พระองค์ แต่ในการประกอบพระราชพิธีนั้นได้ตัดทอนบางอย่างเพื่อให้พระราชพิธีมีความกระชับและใช้เวลาน้อยลง จึงทำให้เพลงที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีนั้นไม่นำออกมาใช้ประกอบพระราชพิธีแต่อย่างใด



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ตารางสรุปพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่
พระราชโอรสและพระราชธิดา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์**

รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า) ไม่ปรากฏพระนาม	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า) ไม่ปรากฏพระนาม	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้าฉิมใหญ่)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๔	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัย)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๕	สมเด็จพระเจ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า) พระนามไม่ปรากฏ	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๗	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนาณรงค์)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก
๘	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า) พระนามไม่ปรากฏ	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติ ก่อน ปราบดาภิเษก

๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าประไพวดี กรมหลวงเทพวดี)	มิได้ประกอบพระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติก่อนปราบดาภิเษก
๑๐	พระองค์เจ้าชายกล้า (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากล้า)	มิได้ประกอบพระราชพิธีสมโภช	เนื่องด้วยประสูติก่อนปราบดาภิเษก
๑๑	พระองค์เจ้าหญิงนุ้ม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านุ้ม)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๒	พระองค์เจ้าชายทับทิม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๓	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) ไม่ปรากฏพระนาม	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๔	พระองค์เจ้าหญิงผอบ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ผอบ)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๕	พระองค์เจ้าหญิงพลับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพลับ)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๖	พระองค์เจ้าชายอภัยทัต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลศักดิ์)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๗	พระองค์เจ้าชายอรุโณทัย (สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๘	พระองค์เจ้าชายทับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นจิตรภักดี)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๑๙	พระองค์เจ้าหญิงธิดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธิดา)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๒๐	พระองค์เจ้าชายคันทรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเรนทร์)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๒๑	พระองค์เจ้าหญิงจงกล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจงกล)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	
๒๒	พระองค์เจ้าชายสุริยา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระรามอิศเรศ)	ประกอบพระราชพิธีสมโภช	

๒๓	พระองค์เจ้าหญิงเกสร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเกสร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๔	พระเจ้าหญิงมณฑา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๕	พระองค์เจ้าหญิงมณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๖	พระองค์เจ้าหญิงดวงสุดา(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงสุดา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๗	พระองค์เจ้าหญิงจักรจัน(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรจัน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๘	พระองค์เจ้าชายवासกรี (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๙	พระองค์เจ้าชายฉัตร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุรินทรรักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๐	พระองค์เจ้าชายสุริยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิสุขวัฒนวิไชย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๑	พระองค์เจ้าหญิงอุบล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอุบล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๒	พระองค์เจ้าหญิงฉิมพลี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าฉิมพลี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๓	พระองค์เจ้าชายไกรสร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงรักษ์รณเรศ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๔	พระองค์เจ้าชายดารากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นศรีสุเทพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าชายดวงจักร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนรงค์หริรักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๖	พระองค์เจ้าหญิงศศิธร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศศิธร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๗	พระองค์เจ้าหญิงรำไร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	ประกอบ	

	พระองค์เจ้าเรไร)	พระราชพิธีสมโภช	
๓๘	พระองค์เจ้าหญิงกระษัตริ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากระษัตริ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๙	พระองค์เจ้าหญิงจันทรวรารี (พระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าคุณทลทพิยวดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๐	พระองค์เจ้าชายสุทัศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไกรสรวิจิต)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๑	พระองค์เจ้าหญิงสุภาธร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุภาธร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๒	พระองค์เจ้าหญิงสุด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุด)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

รัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	พระองค์เจ้าหญิงจักรจัน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรจัน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒	พระองค์เจ้าชาย(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓	พระองค์เจ้าชายทับ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	พระองค์เจ้าหญิงลำภู (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนกัลยาสุนทร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕	พระองค์เจ้าหญิงทับทิม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่สุน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖	พระองค์เจ้าหญิงยี่สุน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายี่สุน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๓	พระองค์เจ้าหญิงป้อม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าป้อม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	พระองค์เจ้าชายกล้วยไม้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสุนทรธิติ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕	พระองค์เจ้าหญิงบุปผา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุปผา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๐	พระองค์เจ้าหญิงวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๑	พระองค์เจ้าหญิงปุก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปุก)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๒	พระองค์เจ้าชายคำ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคำ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๓	พระองค์เจ้าชายกุสุมา (พระเต้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเสพสุนทร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๔	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๕	พระองค์เจ้าชายมั่ง (สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๖	พระองค์เจ้าหญิงส้มจีน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าส้มจีน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๗	พระองค์เจ้าชายพนมวัน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๘	พระองค์เจ้าหญิงหรรุ่น (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าหรรุ่น)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๙	พระองค์เจ้าหญิงใย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าใย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๐	พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๑	พระองค์เจ้าหญิงพลับ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	ประกอบ	

	พระองค์เจ้าพลับ)	พระราชพิธีสมโภช	
๒๒	พระองค์เจ้าชายกุญชร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิทักษเทเวศร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๓	พระองค์เจ้าหญิงสังวาล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสังวาล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๔	พระองค์เจ้าชายเนตร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านเนตร)(บางฉบับว่านุก หรือนุช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๕	พระองค์เจ้าชายโคมเพชร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโคมเพชร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๖	พระองค์เจ้าชายเรณู (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเรณู)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๗	พระองค์เจ้าชายอำไพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอำไพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๘	พระองค์เจ้าชายอัมพร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัมพร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๙	พระองค์เจ้าหญิงสุกรม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุกรม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๐	พระองค์เจ้าชายเนียม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิยม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๑	พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๒	พระองค์เจ้าหญิงน้อย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าน้อย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๓	พระองค์เจ้าหญิงประภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๔	พระองค์เจ้าชายจัตติยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจัตติวงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าชายทินกร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๓๖	พระองค์เจ้าหญิงรสคนธ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารสคนธ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๗	เจ้าฟ้าชาย (ราชกุมาร) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ
๓๘	พระองค์เจ้าชายไพฑูริย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสนธิทนเรนทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๙	พระองค์เจ้าน้อย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๐	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๑	พระองค์เจ้าชายโต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงมหิศวรินทรากรม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๒	พระองค์เจ้าหญิงอินทนิล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทนิล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๓	เจ้าฟ้าชายมงกุฎ สมมุติเทววงศ์ พงศาอิสวรร กษัตริย์ขัตติยราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๔	พระองค์เจ้าชายกลาง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๕	พระองค์เจ้าชายชุมแสง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพะสิทธิ์ปรีชา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๖	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๗	พระองค์เจ้าหญิง (พระบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๘	พระองค์เจ้าหญิงสายสมร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสมร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๙	พระองค์เจ้าชายนวม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๕๐	เจ้าฟ้าชายจุฬามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๑	พระองค์เจ้าชายมรกต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสกลิตสถาพร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๒	พระองค์เจ้าชายขัตติยา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นถาวรรยศ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๓	พระองค์เจ้าหญิงดวงจันทร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดวงจันทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๔	พระองค์เจ้านิมนวล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านิมนวล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๕	พระองค์เจ้าหญิงแฝด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแฝด)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๖	พระองค์เจ้าหญิงแฝด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแฝด)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๗	พระองค์เจ้าชายนิลรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๘	พระองค์เจ้าชายอรุณวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรศักดิ์คานพิศาล ๑)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๙	พระองค์เจ้าชายกปิตลา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๐	เจ้าฟ้าชายอาภรณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๑	พระองค์เจ้าชายราโมฆ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๒	พระองค์เจ้าหญิงพันแสง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพันแสง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๓	พระองค์เจ้าชายเนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเนา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๔	พระองค์เจ้าชายเกยูร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	ประกอบ	

	พระองค์เจ้าเกอูร)	พระราชพิธีสมโภช	
๖๕	เจ้าฟ้าชายกลาง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๖	พระองค์เจ้าหญิงโสภะ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสภะ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๗	เจ้าฟ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๘	พระองค์เจ้าหญิงกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๙	เจ้าฟ้าชายปวี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า ปวี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๐	พระองค์เจ้าหญิงมารยาทร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามารยาทร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๑	พระองค์เจ้าหญิงกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๒	พระองค์เจ้าหญิงแมนเขียน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าแมนเขียน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๓	พระองค์เจ้าหญิงกนิษฐน้อยนารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิษฐน้อยนารี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	พระองค์เจ้าชายกระวีวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้ากระวีวงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒	พระองค์เจ้าหญิงใหญ่ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าใหญ่)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓	พระองค์เจ้าหญิงวิลาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอับสรสูดเทพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	พระองค์เจ้าชายดำ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดำ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕	พระองค์เจ้าหญิงดวงเดือน (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าดวงเดือน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖	พระองค์เจ้าชายศิริวงศ์ (สมเด็จพระบรมราช มาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๘	พระองค์เจ้าชายลักขณานุคุณ (พระเจ้าบรม วงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๙	พระองค์เจ้าหญิงมุก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามุก)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๐	พระองค์เจ้าหญิงมาลี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามาลี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๑	พระองค์เจ้าชายโกเมน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๒	พระองค์เจ้าชายคเนจร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๓	พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	ประกอบ	

	พระองค์เจ้า)	พระราชพิธีสมโภช	
๑๔	พระองค์เจ้าชายอนรต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าองรต)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๕	พระองค์เจ้าชายลดาวัลย์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๖	พระองค์เจ้าหญิงเงินยวง (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าเงินยวง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๗	พระองค์เจ้าหญิงเสงี่ยม (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าเสงี่ยม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๘	พระองค์เจ้าหญิงพวง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๙	พระองค์เจ้าหญิงแสงจันทร์ (พระเจ้าบรม วงศ์เธอ พระองค์เจ้าแสงจันทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๐	พระองค์เจ้าหญิงนิเวศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้านิเวศน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๑	พระองค์เจ้าชายชุมสาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๒	พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๓	พระองค์เจ้าหญิงสุบงกช (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าสุบงกช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๔	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๕	พระองค์เจ้าหญิงเลขา (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าเลขา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๖	พระองค์เจ้าหญิงลม่อม (สมเด็จพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมพระยาสุพรรณนราธิราชประยูร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๗	พระองค์เจ้าชายเปี้ยก (พระเต้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปี้ยก)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๒๘	พระองค์เจ้าหญิงเทศน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทศน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๙	พระองค์เจ้าชายอุไร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๐	พระองค์เจ้าหญิงกนิรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนิรี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๑	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๒	พระองค์เจ้าชายอรณพ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมหมื่นอนุกรมรัตนราช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๓	พระองค์เจ้าหญิงเล็ก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเล็ก)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๔	พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าพวงแก้ว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าหญิงประไพพัคตร์ (พระเจ้าบรม วงศ์เธอ พระองค์เจ้าประไพพัคตร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๖	พระองค์เจ้าหญิงฉวีวรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าฉวีวรรณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๗	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ใน วันประสูติ
๓๘	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๙	พระองค์เจ้าชายลำยอง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลำยอง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๐	พระองค์เจ้าหญิงกัลยาณี (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๑	พระองค์เจ้าหญิงนรลักษณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้านรลักษณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๒	พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์)	ประกอบ	

	เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์)	พระราชพิธีสมโภช	
๔๓	พระองค์เจ้าหญิงจรรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจามรี	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๔	พระองค์เจ้าหญิงกฤษณา (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ พระองค์เจ้ากฤษณา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๕	พระองค์เจ้าชายอมฤตย์ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมหมื่นภูษิตราชหฤทัย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๖	พระองค์เจ้าชายสุบรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมขุนภูวนัยนฤเบนทรธิบาล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๗	พระองค์เจ้าชาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๘	พระองค์เจ้าชายสิงหรา (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณฯ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๙	พระองค์เจ้าชายชมพูนุช (พระเจ้าบรมวงศ์ เธอ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๐	พระองค์เจ้าชายจินดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจินดา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๑	พระองค์เจ้าหญิงบุตรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	พระองค์เจ้าชายนพวงศ์ วรองค์เอกอรรคมหามกุฏ ประมุขมราไชรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒	พระองค์เจ้าชายสุประดิษฐ วรฤทธิราชมหามกุฏบุรุษยรัตนราชวโรรส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิษณุนาถนิกาชร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓	พระองค์เจ้าหญิงยิ่งเยาวลักษณ์ อรรคราชสุดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ อรรคราชสุดา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	พระองค์เจ้าชายทักษิณาวัญ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทักษิณาวัญ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายโสมนัส (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าโสมนัส)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ
๖	พระองค์เจ้าหญิงทกษิณชา นราธิราชบุตรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทกษิณชา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗	พระองค์เจ้าหญิงโสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๘	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ มีพระชันษา ๘ วัน
๙	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพมหามกุฏ บุรุษยรัตนราชรวังศ์ วรุตมพงศบริพัตร สิริวัฒนราชกุมาร (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๐	พระองค์เจ้าหญิงศรีพัฒนา (พระเจ้าบรมวงศ์	ประกอบ	

	เชอ พระองค์เจ้าศรีพัฒนา)	พระราชพิธีสมโภช	
๑๑	พระองค์เจ้าชายเสวตรวรลาภ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าเสวตรวรลาภ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๒	พระองค์เจ้าหญิงประภัสสร (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าประภัสสร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๓	พระองค์เจ้าหญิงพัศตรพิมลพรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าพัศตรพิมลพรรณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๔	พระองค์เจ้าหญิงมัญญาภาธร (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้ามัญญาภาธร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๕	พระองค์เจ้าชาย (แดง) (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าแดง)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงจันทรทนต์โสภณภควดี	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๗	พระองค์เจ้าชายกฤษดาภินิหาร (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมพระนเรศวร์วรุทธิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๘	พระองค์เจ้าชายเฉลิมลักษณะเลิศ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณะเลิศ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๙	พระองค์เจ้าหญิงศรีนาคสวาทิ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าศรีนาคสวาทิ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๐	พระองค์เจ้าชายคัตถาคยุคค (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๑	พระองค์เจ้าหญิงกรรณิกาแก้ว (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ เจ้าฟ้ากรมขุนขัติยภัคยา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๒	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๓	พระองค์เจ้าชายสุขสวัสดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมหลวงอดิศรอรุณเดช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๔	พระองค์เจ้าชายทิววัลยลาภ (พระเจ้าบรมวงศ์เชอ กรมหมื่นภูเรศธำรงค์ศักดิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๒๕	พระองค์เจ้าชายทองก้อนใหญ่ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๖	พระองค์เจ้าชายเกษมสันโสภาภัย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๗	พระองค์เจ้าชายกมลลาตเลอสรร์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๘	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจาตุรนต์รัศมี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีกรมพระจักรพรรดิพงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๙	พระองค์เจ้าชายอนุภากรณอนันตนาไชย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุภากรณอนันตนาไชย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๐	พระองค์เจ้าชายเกษมศรีสุภโยค (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวาทรงสวัสดิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๑	พระองค์เจ้าหญิง (เขียว) (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า เขียว)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ มีพระชันษา ๑ วัน
๓๒	พระองค์เจ้าหญิงเสมอสมัยहरรษา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสมอสมัยहरรษา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๓	พระองค์เจ้าชายศรีสิทธิธงไชย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนศิริธัชสังกาศ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๔	พระองค์เจ้าชายทองแถมถวัลยวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าหญิงอนงค์นพคุณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนงค์นพคุณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๖	พระองค์เจ้าหญิงกนกวรรณเลขา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากนกวรรณเลขา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๗	พระองค์เจ้าชายหุมพลสมโภช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ใน วันประสูติ
๓๘	พระองค์เจ้าหญิงอรุณวดี (พระเจ้าบรมวงศ์	ประกอบ	

	เธอ พระองค์เจ้าอรุณวดี)	พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าหญิง วาณิรัตน์กัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาณิรัตน์กัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๐	พระองค์เจ้าหญิงมณฑานพรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามณฑานพรัตน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๑	พระองค์เจ้าชายกาพย์กนกรัตน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๒	พระองค์เจ้าชายเทวัญอุไทยวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๓	พระองค์เจ้าหญิงอรไทยเทปกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรไทยเทปกัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายภาณุรังษีสว่างวงศ์ (จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๖	พระองค์เจ้าหญิงบุษบงเบิกบาน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๗	พระองค์เจ้าชายมยุษยนาคมานพ (สมเด็จพระมหาดเจ้านายกรมพระยาวชิรญาณวโรรส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๘	พระองค์เจ้าชายเจริญรุ่งรามณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญรุ่งรามณี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๙	พระองค์เจ้าชายสวัสดิประวัติ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๐	พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ (สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๑	พระองค์เจ้าชายจันทรทัตจุฑาธาร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวราณปรีชา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๕๒	พระองค์เจ้าหญิงสุกุมลมารศรี (สมเด็จพระนางเจ้าสุกุมลมารศรี พระอัครราชเทวี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๓	พระองค์เจ้าหญิงนารีรัตนา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๔	พระองค์เจ้าชายไชยานุชิต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นพงศาภิสมหิบาล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๕	พระองค์เจ้าหญิงบัวจวบเบญจมา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบัวจวบเบญจมา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๖	พระองค์เจ้าชายวรวรรณากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๗	พระองค์เจ้าชายดิศพลักษุมาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๘	พระองค์เจ้าหญิงนงคราญอุดมดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านงคราญอุดมดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๙	พระองค์เจ้าชายศรีเสาวภาคย์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๐	พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา (สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๑	พระองค์เจ้าชายโสณบัณฑิต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๒	พระองค์เจ้าชายจิตรเจริญ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๓	พระองค์เจ้าชายวัฒนาอนุวงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๔	พระองค์เจ้าหญิงกาญจนากร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากาญจนากร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๖๕	พระองค์เจ้าหญิงบุษบันบัวผัน(พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๖	พระองค์เจ้าหญิงเสาวภาผ่องศรี (สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๗	พระองค์เจ้าหญิงไขไคดวง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไขไคดวง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๘	พระองค์เจ้าหญิงนภาพรประภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๙	พระองค์เจ้าชายดำรงฤทธิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดำรงฤทธิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๐	พระองค์เจ้าหญิงประสานศรีโส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีโส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๑	พระองค์เจ้าหญิงประพาฬศรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประพาฬศรี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๒	พระองค์เจ้าชายจรรยาฤทธิเดช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรรยาฤทธิเดช)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์เมื่อ พระชันษาได้ ๕ วัน
๗๓	พระองค์เจ้าหญิงเสาวภาคย์พรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคพรรณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๔	พระองค์เจ้าหญิงประดิษฐาสารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๕	พระองค์เจ้าชายสวัสดิโสภณ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๖	พระองค์เจ้าชายไชยันตมงคล (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๗	พระองค์เจ้าหญิงพวงสร้อยสอาด (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอาด)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๘	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ ในวันประสูติ

๘๐	พระองค์เจ้าหญิงพุทธประดิษฐา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพุทธประดิษฐา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๘๑	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ ในวันประสูติ
๘๒	พระองค์เจ้าหญิงเจริญกมลสุขสวัสดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเจริญกมลสุขสวัสดิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	พระองค์เจ้าหญิงผ่อง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าผ่อง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒	พระองค์เจ้าหญิงศรีวิไลย์ลักษณะ สุนทรศักดิ์ กัลยาวัตติ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน สุพรรณภาควดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓	พระองค์เจ้าชายอิศรวงศ์วรราชกุมาร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศรวงศ์วรราช กุมาร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	พระองค์เจ้าหญิงวรลักษณาวดี (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชาย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖	พระองค์เจ้าหญิงอัญจรพรรณีรัชกัญญา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัญจร พรรณีรัชกัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗	พระองค์เจ้าหญิงจุฑารัตนราชกุมารี (พระ	ประกอบ	

	เจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารี)	พระราชพิธีสมโภช	
๘	พระองค์เจ้าหญิงจันทราสรัทวาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๙	พระองค์เจ้าหญิงอรพินธุ์เพ็ญภาค (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินธุ์เพ็ญภาค)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๐	๑๐ พระองค์เจ้าหญิงสุวพักตร์วิไลพรรณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุวพักตร์วิไลยพรรณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๑	พระองค์เจ้าหญิงเยวมาลย์นฤมล (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๒	พระองค์เจ้าชายกิติยากรวรลักษณ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๓	พระองค์เจ้าชายนภางค์นิพัทธพงศ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านภางค์นิพัทธพงศ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๔	พระองค์เจ้าชายรพีพัฒนศักดิ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๕	พระองค์เจ้าชายประวิตรวัฒนอม (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๖	พระองค์เจ้าหญิงภัณฑรรณวโรภาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภัณฑรรณวโรภาส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๗	พระองค์เจ้าชายจิรประวัติวรเดช (จอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๑๘	พระองค์เจ้าหญิงปิเอตริกัทธาวยุดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปิเอตริกัทธา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

	ยวดี)		
๑๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๐	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหาวชิรมหิต (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต สยามมกุฎราชกุมาร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๑	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ โสภางคทัศนิยลักษณ์ธรรควรรราชกุมารี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาหุรัตนมณีนัย ประไพพรรณพิจิตร นริศรราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมพระเทพนารีรัตน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๓	พระองค์เจ้าหญิงเจริญศรีชนมายุ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีชนมายุ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๔	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า) สิ้นพระชนม์ในวันประสูติ เจ้าจอมมารดาบัว	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าอิสริยาภรณ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิสริยาภรณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๖	พระองค์เจ้าหญิงประเวศวรรสมัย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรรสมัย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๒๗	สมเด็จพระเจ้าฟ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ในพระครรภ์
๒๘	พระองค์เจ้าชายอากาศเกียรติวงศ์ (พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๒๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๐	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิรประภา อุดุลยา ดิเรกรัตน์ ขัตติยราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๑	พระองค์เจ้าหญิงศศิพงศ์ประไพ (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศศิพงศ์ประไพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๒	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ พระชันษา ๑ วัน
๓๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายบริพัตรสุขุมพันธ์ (จอม พลเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า บริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๔	พระองค์เจ้าหญิงพสมัยพิมลสัตย์ (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิสมัยพิมลสัตย์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๕	พระองค์เจ้าชายบุรฉัตรไชยากร (พลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายตรีเพชรธมภ์ธำรง (สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าตรีเพชรธมภ์ธำรง)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๗	สมเด็จพระเจ้าฟ้าสมมติวงศัวัชรทัย (สมเด็จพระ เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศัวัชรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๘	พระองค์เจ้าชายเพ็ญพัฒน์พงศ์(พระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓๙	พระองค์เจ้าหญิงอรองค์อรรคยุพา (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรองค์อรรคยุพา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๐	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจักรพงศภูวนาถ (จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพง	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

	ศกุนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ		
๔๑	พระองค์เจ้าชายยุคลทิฆัมพร (พลโท สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๒	พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ (พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ (สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๔	พระองค์เจ้าชายดิถนพรัฐ (มหาอำมาตย์ตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นสรรควิสิยนรบดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๕	พระองค์เจ้าหญิงนภจรจรัสศรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านภจรจรัสศรี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๖	พระองค์เจ้าชายสุริยงประยูรพันธุ์ (มหาเสวกตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๗	พระองค์เจ้าหญิงเยาวภาวงศ์สนิท (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาวงศ์สนิท)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๘	พระองค์เจ้าหญิงอรประพันธ์รำไพ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔๙	พระองค์เจ้าหญิงมาลินีนพดารา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามาลีนีนพดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๐	พระองค์เจ้าหญิง (แฝด) ประภาพรรณพิไลย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (แฝด) ประภาพรรณพิไลย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๑	พระองค์เจ้าหญิง (แฝด) ประภาพรรณ	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

	พิลาส (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า (แฝด) ประไพพรรพิลาส)		
๕๒	พระองค์เจ้าชายรังสิตประยูรศักดิ์ (พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ชัยนาทนเรนทร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสิริราชกฤษณ์ (สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสิริราชกฤษณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๔	พระองค์เจ้าหญิงนิภานภดล (สมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภานภดล กรมขุนอู่ ทองเขตขัตติยนารี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๕	พระองค์เจ้าหญิงโกมลเสาวมาล (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโกมลเสาวมาล)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ เธอ เจ้าฟ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ใน วันประสูติ
๕๗	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงสิริภรณีโสภณ พิมล รัตนวดี (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้า ฟ้าสิริภรณีโสภณ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๘	พระองค์เจ้าชายเขจรจิระประดิษฐ (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเขจรจิระประดิษฐ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๕๙	พระองค์เจ้าชายสมัยวุฒิวโรดม (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสมัยวุฒิวโรดม)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๐	๖๐ พระองค์เจ้าชายอิศริยาภรณ์ (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศริยาภรณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๑	พระองค์เจ้าหญิงอาทรทิพยนิภา (พระเจ้า บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายอัษฎางค์เดชาวุธ (พลเรือ เอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้า อัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

๖๓	พระองค์เจ้าหญิงวิมลนาคนพิตี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลนาคนพิตี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๔	พระองค์เจ้าหญิงอัปพันตรีปชา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัปพันตรีปชา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๕	พระองค์เจ้าหญิงอดิศจัยสุริยาภา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอดิศจัยสุริยาภา)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๖	พระองค์เจ้าหญิงทิพยาลังการ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทิพยาลังการ)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๗	พระองค์เจ้าหญิงสุจิตราภรณ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุจิตราภรณ์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๖๘	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมหิตลอคุลเดช (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๐	พระองค์เจ้าชายอนุสรสิริประสาธน์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรสิริประสาธน์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๑	พระองค์เจ้าหญิงลวาดวรงค์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลวาดวรงค์)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฑาธุชธราดิลก (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๓	พระองค์เจ้าหญิง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ พระชันษาเดือน เศษ
๗๔	พระองค์เจ้าหญิงเหมวดี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๕	พระองค์เจ้าชายอูรุพงศ์รัชสมโภช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอูรุพงศ์รัชสมโภช)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๗๖	สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาติปกศักดิ์เดชน์	ประกอบ	

	(พระบาทสมเด็จพระ ๑ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)	พระราชพิธีสมโภช	
๗๗	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	สิ้นพระชนม์ พระชันษา ๔ วัน

รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี (สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

ลำดับ ที่	พระนามพระราชโอรสและพระราชธิดา	พระราชพิธีสมโภช เดือนและขึ้นพระอู่	หมายเหตุ
๑	สมเด็จพระเจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี)	มิได้ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	ทรงประสูติ ณ ต่างประเทศ
๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชลงกรณ (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุลยโสภาคย์ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ๑ สยามบรมราชกุมารี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	
๔	สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี)	ประกอบ พระราชพิธีสมโภช	

บทที่ ๓

องค์ประกอบดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่เป็นราชประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับดนตรีซึ่งดนตรีเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งซึ่งมีความหมายเป็นนัยต่าง ๆ ซึ่งในดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๓ หัวข้อดังนี้

๓.๑. ว่าด้วยเรื่อง “วงดนตรีที่ใช้ประกอบพระราชพิธี”

๓.๑.๑. เครื่องประโคม

- ความสำคัญของเครื่องดนตรีและความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์

๓.๑.๒. ปี่พาทย์ประกอบพระราชพิธี

- ความสำคัญของเครื่องดนตรีและความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์

๓.๑.๓. วงขับไม้

- ความสำคัญของเครื่องดนตรีและความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์

- ประวัติการสืบทอดเพลงช้าลูกหลวง

๓.๒. ว่าด้วยเรื่อง “ระเบียบการบรรเลงในพระราชพิธี”

๓.๓. ว่าด้วยเรื่อง “บทประพันธ์ที่เกี่ยวข้องในการเห่กล่อมเพลงช้าลูกหลวง”

๓.๑ ว่าด้วยเรื่อง “ดนตรีที่ใช้ประกอบพระราชพิธี”

๓.๑.๑ เครื่องประโคม

วงเครื่องสังข์เป็นการประสมวงเป็นลักษณะพิเศษ ใช้ในการบรรเลงในโอกาสอันสมควร เช่น การบรรเลงในงานพระราชพิธีเกียรติยศต่าง ๆ ประกอบไปด้วยเครื่องสังข์ แตรวง และเครื่องสังข์

วงเครื่องสังข์มีมาตั้งครั้งสุโขทัยแล้วดังปรากฏอยู่ในจารึกวัดพระยืนความว่า..... “ ดีพาทย์ คังพิณ ฆ้อง กลอง ปี่ สรไน พิสาณชัย เพนียด แตรสังข์...” (www.aksorn.com)

ในการประสมวงเครื่องสังข์ในสมัยนั้นคงมีความหมายถึงเฉพาะเครื่องที่ใช้ปรำพรมกับเครื่องสังข์เท่านั้น แตรวงเป็นของที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อประเทศไทยมีการติดต่อคบหาสมาคมกับชาวตะวันตกต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวฮอลันดา

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งเสด็จพระราชทานพระกฐินทางสถลมารคที่วัดสระเกษ เมื่อวันที่เสาร์เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ ปีเถาะ เบญจศก (พ.ศ. ๒๓๒๖) มีการเอ่ยถึงเครื่อง

ชาวฮอลันดาไว้ความว่า “.....กระบวนแห่ผ้าไตรพระกฐินเป็นคน(ฝ่าย)ทหารมีกลองชนะ ๑๕ คู่
รวม ๓๐ คน แตรงอน ๓ คู่ แตรวิตันดา ๓ คู่ สังข์งอน ๑ รวม ๑๑ คน ...
(www.aksorn.com)

เครื่องประโคมประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

แตร



ภาพที่ ๑ แตรฝรั่ง
(ที่มา : www.aksorn.com)

แตรฝรั่งหรือแตรวิตันดา ได้นำเข้ามาใช้ในพระราชพิธีตั้งแต่สมัยอยุธยาใช้ร่วมกับแตร
งอนและสังข์ แตรฝรั่งมีหน้าที่เป่าให้สัญญาณแบบฟันฟาร์(Fanfare)ในการรับส่งเสด็จหรือ
ประโคมในพระราชพิธีต่างๆ โดยปกติใช้เป่าเฉลิมพระเกียรติในพิธีกรรมของกษัตริย์เมื่อเวลาที่
พระเจ้าแผ่นดินเสด็จ เพื่อบอกให้ทราบว่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จแล้ว มีหลักฐานว่าชาวต่างชาติหรือ
ชาวฮอลันดาเป็นชาติแรกที่นำแตรฝรั่งหรือแตรฮอลันดาเข้ามา

แตรฝรั่งที่ใช้ในงานราชพิธีนี้เป็นแตรฝรั่งแบบเยอรมันในปลายคริสต์วรรษที่ ๑๗
เป็นแตรที่ไม่มีลูกสูบ(Valve1) ท่อของแตรเป็นรูปท่อเท่าจึงทำให้เสียงที่ออกเป็นเสียงกระด้าง
ไม่นุ่มนวล การเปลี่ยนระดับเสียงอาศัยริมฝีปากของผู้เป่าและเสียงที่ได้ออกมาจะเป็นเสียงใน
ระบบทางเสียง(Overtone)ซึ่งไม่สามารถทำให้เสียงกลบกันใดเสียงได้

ส่วนแตรงอนนั้นเป็นแตรที่ทำด้วยโลหะรูปร่างคล้ายเขาสัตว์ของอินเดียตอนเหนือเรียก
แตรอย่างนี้ว่า ศฤงคะ ส่วนอินเดียทางตอนใต้เรียก กัมพู ปรากฏอยู่ในสุโขทัยเรียกว่ากาหลง
มีหน้าที่เป่าสัญญาณในงานกระบวนแห่และในงานพระราชพิธี

ในพระราชพิธีที่เป็นมงคลต่างๆ ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน แทบทุกพิธีจะต้องมีวงเครื่องประโคมประกอบเกียรติยศทุกคราวไป การบรรเลงประโคมเตรสังข์มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา พิธีพิเคราะห์ตามข้อความตามหมายรับสั่งตามหมายราชพิธีต่างๆ ครั้งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และข้อมูลเกี่ยวกับวงเตรสังข์นี้ พบว่าไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโอกาสในการใช้มากนัก เท่าที่ปรากฏจะใช้ในการพระราชพิธีที่เป็นมงคลและใช้เกี่ยวกับฤกษ์ยามที่เป็นมงคลเท่านั้น

ความเชื่อเชิงสัญลักษณ์

ลักษณะการบรรเลงประโคมเตรสังข์เป็นลักษณะการประโคมเตรสังข์เป็นลักษณะการประโคมให้สัญญาณในการเคารพ เพลงที่จะใช้เป็นเพลงสั้นๆ ไม่ยาวมากนัก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุวิตดิวงส์ ได้อธิบายการใช้เพลงของวงเครื่องประโคมในศาสน์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 4 เพลง คือ

1. เป็นเพลงทำนองเคารพไม่ทราบชื่อเพลงอะไร ใช้เป่าในฝูงกลองขณะเวลาเสด็จพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค ทั้งกระบวนน้อยและกระบวนใหญ่ และใช้บรรเลงประโคมนำวงปี่พาทย์ในพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะประโคมในเรื่องของฤกษ์ยาม ความเป็นสฤติมงคลในพิธีนั้นๆ ในพระราชพิธีใหญ่ๆ จะมีฆ้องชัย มโหระทึก เข้าผสมอยู่ด้วย และจะเข้าทำนองเพลงนี้เป็นจำนวน 3 ครั้งติดต่อกัน ส่วนในพระราชพิธีย่อยๆ ที่ไม่สำคัญเท่ากับพระราชพิธีใหญ่นั้น จะเป่าเพียงเที่ยวเดียว และไม่ใช้ฆ้องชัย มโหระทึก

2. ทำนองเพลงจินลั่นถันท่อนที่ 2 ใช้ประโคมเวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกหรือตอนเสด็จออกขุนนาง

3. ไม่ปรากฏชื่อเพลงอะไร แต่เข้าใจว่าเป็นเพลงจินลั่นถัน ใช้เป่าประโคมส่งเสด็จ

4. ทำนองเพลงสร่ง ใช้ประโคมเวลาพระเจ้าแผ่นดินทรงมูรธาภิเษก

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุวิตดิวงส์, ๒๕๒๖:๕๘)

จากข้อความข้างต้นนั้นผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การที่มีทำนองของเตรตามทีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุวิตดิวงส์ ได้ทรงสันนิษฐานไว้นั้น ท่วงทำนองที่เตรเป่านั้นก็ต้องมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นสิริมงคล ให้สัญญาณในการเคารพ อีกทั้งยังเป็นการส่งสัญญาณในการประกอบพระราชพิธีนั้น ๆ แต่พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ก็

เช่นเดียวกัน ท่วงทำนองที่ใช้ประกอบในการประโคมจากการสัมผัสงานเครื่องสูงมีความดังนี้

มี น้้อง ๑ สังกข์ ๑ แตร ๔ แตรที่เป่าเนี่ยเขาเป่าทำนองคล้าย ๆ กับ
ตอนที่ขึ้นเพลงสดุคิมหาราชาเลย นี่แหละแต่เขาจะเรียกเป็น ๑ บท พอสิ้น
น้้องหัย สังกข์ก็จะเป่าและตามด้วยแตร

(ไพฑูรย์ บุญเพ็ง, สัมภาษณ์ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

ทำนองแตรฝรั่งหรือแตรวิลังดาที่ใช้ประโคมในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่



(ไพฑูรย์ บุญเพ็ง, สัมภาษณ์ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

สังข์ (Sankha)



ภาพที่ ๒ สังข์

สังข์เป็นเปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่ง เมื่อนำมาขัดให้ผิวเกลี้ยงเหลาแล้วจะเป็นสีขา
เป็นสีที่บริสุทธิ์และเป็นสิริมงคล นำมาเจาะรูตรงก้นหอยแล้ว ใ้เป่าด้วยริมฝีปาก ทำให้เปล่ง
เสียงได้จึงเรียกว่า “แตรสังข์” (Conch trumpet) ในอินเดียนำมาใช้กันแต่ในโบราณนับถือกัน

เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นเครื่องประโคมในพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ เครื่องเป่าชนิดนี้มีอยู่ทั่วไป
ในดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์แต่บรรพกาล

มีหลักฐานปรากฏอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 12 พ.ศ. 1100 ได้กล่าวถึง
ดินแดนของอาณาจักร เถลุ ตอนที่หนึ่งว่า “...ผู้ที่บิดามารดาหรือพี่ชายตาย
จะ โคนศีรษะและนุ่งขาว เขาจะสร้างกระทอนไม้ไผ่ขึ้นเหนือน้ำ ในนั้นจะมี
เศษไม้ชิ้นเล็กๆ เต็มและใส่ซากศพเข้าไปไว้ด้วย ต่อจากนั้นเขาจึงชักธง
เผาเครื่องหอม เป่าสังข์...” เป็นการประกอบพิธีกรรมให้แก่ผู้ตาย ที่เป่า
สังข์ในงานอวมงคลนับเป็นประเพณีของชาวอาณาจักรเถลุ ในครั้งนั้นที่
ได้รับอารยธรรมจากอินเดีย โยเดีย โยราณแผ่ขยายเข้ามาราวพุทธศตวรรษ
ที่ 19 ในอาณาจักรสุโขทัย มีหลักฐานอยู่ในไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงการ
เป่าสังข์ไว้เช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จะใช้งานมงคล แสดงความชื่นชมยินดี
ที่มีชัยชนะแก่ข้าศึก มีกล่าวถึงสังข์นี้อยู่หลายตอน

...ยังมีเทพธิดาองค์หนึ่งชื่อว่า มณีเมขลา แลเป่าสังข์ใหญ่อันหนึ่ง
ชื่อพิชัยสังข์ ครั้นว่าเป่าสังข์ดวงนั้น...แลมีเสียงไพเราะนักรักษาแลฯ...”
พิชัยสังข์นี้ หมายถึงสังข์ที่ใช้เป่าในเมื่อมีชัยชนะแก่ข้าศึก หรือใช้เป่าใน
การเอาฤกษ์เอาชัยก่อนที่จะยกไปรบกับข้าศึกศัตรูก็จะได้ เพราะเมื่อเป่า
พิชัยสังข์นี้แล้ว นั่นก็หมายความว่า จะต้องมีชัยชนะต่อข้าศึกอย่าง
แน่นอน

“...ยังมีเทพธิดาตสนหนึ่ง ชื่อมหาตมทินสังข์ ...ครั้นว่าเป่ามูทิงคลัง
นั้น ไชรี และมูทิงคลังทั้งหลาย 60,000 อัน เป็นเพื่อนมูทิงคลังนั้น หาก
ตัวเองคูผู้ตีทุกอัน และมีเสียงนั้นไพเราะนักรักษา... (อุคม อรุณรัตน์,
๒๘-๒๙)

มูทิงคลังนี้ “หมายถึง มูทิงค์ (ตะโพน) ประกอบสังข์ (ตีตะโพนประกอบจังหวะใน
การเป่าสังข์) เป็นไปในลักษณะอาการรื่นรมย์ เป็นสังข์ที่มีเสียงอันไพเราะ”

ในจารึกอโศการามที่จารึกไว้เป็นภาษาบาลีในรัชสมัยพญาลิไทอีกเช่นกันได้กล่าวถึง
ศรัทธาของราษฎรที่ได้ร่วมมือร่วมใจกันสร้างวัดให้แก่พระพุทธศาสนาที่เป็นถาวรวัตถุแล้ว ยัง
ได้สร้างเครื่องดุริยดนตรีไว้เรียกว่า “ปญจกิก ดุริย” มีสังข์ และขลุ่ย เป็นอาทิ นับว่าคงจะใช้เป็น
ของกลางสำหรับชาวบ้าน แสดงว่าในยุคนั้นเครื่องดุริยดนตรีประเภทเครื่องห้านี้ ใช้ประกอบ
พิธีในทางพระพุทธศาสนา และก็คงจะมีการเรียนการสอนกันโดยใช้วัดเป็นที่ประสิทธิ์
ประสาท มีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยอย่างแน่นอน

ผู้วิจัยสันนิษฐานได้ว่าไทยเราคงจะได้แบบอย่างการใช้สังข์เป่างานพระราชพิธีมาแต่
อินเดียทั้งถือเป็นของขลังและศักดิ์สิทธิ์ ใช้แต่ในงานที่มีเกียรติศักดิ์สูง ร่วมกับแตรฝรั่ง
นอกจากนี้แล้วสังข์ยังใช้เป็นเครื่องประโคม ร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น เช่น พิณ ฆ้อง กลอง
สรไทย พิณเนญชัย กาหล สรโพล (ตะโพน) และบันฑาะว้ออีกด้วย ในปัจจุบันใช้สังข์ที่เป็น “
ทักษณาวรรต” ถือว่าเป็นมงคล ไม่นิยมใช้สังข์ชนิดที่เป็น “ อุตราวาวุฏ ” คือ ก้นหอยวนซ้าย
นั่นเอง

ฆ้องชัย



ภาพที่ ๓ ฆ้องชัย

ฆ้องชัยเป็นชื่อฆ้องที่สร้างขึ้นเป็นขนาดใหญ่วัดเส้นศูนย์กลางประมาณ 80 ซม. เมื่อ
ตีจะเกิดเสียงก้องกระหึ่มเป็นกังวานได้ยินแต่ไกล จึงเรียกชื่อที่เกิดขึ้นว่า ฆ้องหุ่ย หรือ ฆ้อง
หุ่ย เหตุที่เรียกว่าฆ้องชัยนั้น ธนิต อยู่โพธิ์ ได้สันนิษฐานว่าเราได้รับวัฒนธรรมมาจากอินเดีย
ในสมัยต่อมาเพราะปรากฏว่าที่อินเดียมีฆ้องหรือระฆังชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “ ชยมันฑุละ ” ซึ่งก็คือ
ฆ้องชัยก็เอง ในสมัยก่อนนั้นฆ้องชัยสำหรับการตีให้สัญญาณ ในกองทัพหรือในการฝึก
สงครามภายหลังนิยมใช้ในงานพิธีอันเป็นมงคลต่าง ๆ

ตัวฆ้องชัยนั้นนิยมปิดทองเป็นลวดลายกนกสวยงาม บางลูกปิดทองเป็นรูปยันต์ลง
อักษรเป็นคาถาอาคมสำหรับความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ในงานมงคลพิธีนั้น ๆ

ความหมายเชิงสัญลักษณ์

ในการประโคมประกอบพระราชพิธีนั้นจะเป็นในช่วงเวลาที่เป็นมงคล เพื่อส่งสัญญาณความเป็นสิริมงคลในการประกอบพระราชพิธี นอกจากนี้ฆ้องชัยก็ยังใช้สำหรับให้สัญญาณด้วย เช่น ในการเวียนเทียนสมโภชเดือนขึ้นพระอุในแต่ละรอบ จากการสัมภาษณ์พนักงานเครื่องสูง สรุปความสำคัญของการลั่นฆ้องชัยได้ว่า

ความหมายของการตี ฆ้องชัยนะเธอ เขาแสดงให้เห็นความเป็นสิริมงคลในพิธี และอีกอย่างก็เพื่อเป็นการส่งสัญญาณในการนับว่าวนไปก็รอบแล้ว

(ไพฑูริย์ บุญเพ็ง, สัมภาษณ์ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

นอกจากหน้าที่ในการประโคมและการให้สัญญาณในพระราชพิธีต่าง ๆ แล้ว ฆ้องชัยยังถูกจำกัดบทบาทในการใช้เฉพาะกับเพศชายเท่านั้น ในหมากำหนดการเกี่ยวกับการประโคมดนตรีในการประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เมื่อครั้งสมโภชพระประสูติกาลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับเมื่อครั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เว้นแต่ไม่ยิงปืนเฉลิมพระเกียรติ ไม่มีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีไม่ลั่นฆ้องชัย

เครื่องดนตรีที่ประกอบอยู่ในเครื่องประโคมนั้น เป็นสิ่งที่มีความหมายที่สำคัญในเชิงสัญลักษณ์และความเชื่อในทางศาสนาพราหมณ์ ทางด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสัญลักษณ์ทางเสียง ความเชื่อของผู้บรรเลงหรือผู้ประกอบพิธีต้องเป็นผู้ชายเท่านั้น เช่น ฆ้องชัย มีการลงอักษรเลขยันต์เพื่อความขลัง จึงเป็นการไม่สมควรให้ผู้หญิงแตะต้อง ฆ้องชัยซึ่งจะเป็นหน้าที่ของผู้ชายในการลั่นจึงจะเห็นในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่จะใช้พราหมณ์เป็นผู้ลั่นเท่านั้น

๓. ปี่พาทย์พิธี

ในสมัยสุโขทัยนั้น ปรากฏวงดนตรีขึ้น ๒ ชนิด คือ วงมโหรี คือมีซอสามสาย พิณ (กระจับปี่) ทับ (โทน) และคนร้องซึ่งตีกรับไปด้วย เรียกกันว่า มโหรีเครื่องสี่ และชนิดที่ 2 ก็คือวงปี่พาทย์เครื่อง ๕ ประกอบไปด้วย ปี่ ฆ้อง ตะโพน กลองทัด และฉิ่ง ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีระนาดเอกร่วมด้วย ทั้งนี้อาจจะได้ว่าในสมัยสุโขทัยไม่มีระนาด แต่ไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันได้ว่ามีระนาดเอก เพียงแต่ปรากฏความในศิลาจารึกเอ่ยถึงเสียงพาด ซึ่งก็ไม่

อาจจะบุว่าใช้ระนาดหรือไม้ ล่วงมาในกรุงศรีอยุธยา จึงมีระนาดเพิ่มขึ้น แต่ยังคงเรียกเครื่อง
๕ อยู่

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๑ ได้เพิ่มกลองทัดอีก ๑
ใบในวงปี่พาทย์เครื่องห้าและในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชดำริให้เสกขบสงปี่พาทย์ขึ้นเป็นครั้ง
แรก ดังนั้นจึงเอาเบิ่งมาสองหน้าเข้ามาใช้ในปี่พาทย์เครื่องห้าในครั้งนี้
เอง และเสียงของกลองสองหน้านั้นเบาเข้ากับร้องได้ดีกว่าโพน (ตะโพน)
ปี่พาทย์รับเสกจึงใช้ “สองหน้า” มาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากปี่พาทย์
เครื่องห้ายังได้มีการปรับปรุงปี่นอกเปลี่ยนเป็นใช้ “ปี่ใน” แทนวงปี่พาทย์
เครื่องห้าในรัชกาลที่ ๒ นี้เอง

(คณะผู้ดำเนินงานโครงการดุริยางคศิลป์ นิสิตชั้นปีที่ ๔ รุ่นที่ ๑๑ , ๒๕๓๖ : ๑๒ - ๑๔)

ประเภทวงปี่พาทย์พิธี

ปี่พาทย์เครื่องห้าประกอบด้วย เครื่องดำเนินทำนองและเครื่องประกอบจังหวะ ดังนี้

๑. ระนาดเอก
๒. ฆ้องวงใหญ่
๓. ปี่ใน
๔. ตะโพน
๕. กลองทัด 1 คู่
๖. ฉิ่ง

ปี่พาทย์เครื่องคู่ ประกอบด้วย เครื่องดำเนินทำนองและเครื่องประกอบจังหวะ ดังนี้

- | | |
|---------------|------------------|
| ๑. ระนาดเอก | ๒. ระนาดทุ้ม |
| ๓. ฆ้องวงใหญ่ | ๔. ฆ้องวงเล็ก |
| ๕. ปี่ใน | ๖. ปี่นอก |
| ๗. ตะโพน | ๘. กลองทัด 1 คู่ |
| ๙. ฉิ่ง | ๑๐. ฉาบเล็ก |
| ๑๑. กรับ | ๑๒. โหม่ง |

ปี่พาทย์เครื่องใหญ่ประกอบด้วย เครื่องดำเนินทำนองและเครื่องประกอบจังหวะ ดังนี้

- | | |
|------------------|-------------------|
| ๑. ระนาดเอก | ๒. ระนาดทุ้ม |
| ๓. ระนาดเอกเหล็ก | ๔. ระนาดทุ้มเหล็ก |
| ๕. ฆ้องวงใหญ่ | ๖. ฆ้องวงเล็ก |

๗. ปี่ใน

๘. ปี่นอก

๙. ตะโพน

๑๐. กลองทัด 1 คู่

๑๑. ฉิ่ง

๑๒. ฉาบเล็ก

๑๓. กรับ

๑๔. โหม่ง

(ภัทระ กมขำ, ๒๕๔๖:๑๘)

ในการที่จะเลือกประเภทวงดนตรีปี่พาทย์พิธีบรรเลงประกอบในพระราชพิธีต่าง ๆ อาจารย์จิรัส อัจฉรงค์ ให้ข้อคิดเห็นว่า ความเหมาะสมในเรื่องสถานที่และพระราชพิธีด้วย ว่าเห็นสมควรอย่างไร (อาจารย์จิรัส อัจฉรงค์, สัมภาษณ์ : ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕) แต่ในในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ที่เคยใช้กั้วงปี่พาทย์เครื่องห้า

ความหมายในเชิงสัญลักษณ์

การใช้วงปี่พาทย์ประกอบงานพระราชพิธีนั้น ใช้สำหรับบรรเลงประกอบงานพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นมงคลและอวมงคล เป็นสัญลักษณ์ในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าปี่พาทย์ที่ประกอบในพระราชพิธีนั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นในเชิงสัญลักษณ์ โดยจะเกี่ยวข้องกับบทเพลงต่าง ๆ ที่นำมาบรรเลงประกอบ เช่น เพลงช้าเป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบกิริยาเดินไปมาด้วยจริยวัตรอันงดงาม สำหรับเพลงสาธุการ เป็นเพลงหน้าพาทย์จำพวกเคารพบูชาหรือประกอบกิริยาน้อมไหว้ มีโอกาสใช้ในการพระราชพิธีหลายอย่าง คือ ในการบรรเลงประกอบการจตุรพิธพยานุชาพระรัตนตรัย หรือพระสงฆ์ขึ้นเจริญพระพุทธมนต์ เพลงกราวรำเป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาดีใจรื่นเริง มีใช้ในกรณีเพื่อแสดงว่างานพระราชพิธีทั้งหลายสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถือว่ามีโชคชัย ใช้ประโคมเมื่อมีการประสูติ ในกรณีที่ประสูติเป็นพระราชโอรสเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะแต่โบราณเชื่อกันว่า พระราชโอรสที่ถือประสูติมานั้นเสมอด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสมมุติเทพที่จุติลงมาจากสรวงสวรรค์

บทบาทของวงปี่พาทย์พิธีนั้นสามารถสรุปได้ว่า พระมหากษัตริย์ราชเจ้าของไทย ตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงในปัจจุบันนี้ก็ ได้ทรงประกอบพระราชพิธีตามพระราชประเพณีต่าง ๆ สืบมาทุก ๆ พระองค์และก็ดูเหมือนจะกล่าวได้ว่า งานพระราชพิธีทั้งหลายนั้นไม่ว่าจะทรงกระทำด้วยพระองค์เองหรือพระราชทานให้ผู้อื่นกระทำแทนนั้น จะมีมีงานใดเลยที่จะขาดการประโคมด้วยดุริยางคดนตรีเพราะเสียงการประโคมของดนตรีปี่พาทย์นี้เป็นเครื่องกระตุ้นให้บังเกิดความรู้สึกตื่นตัว และบันดาลใจให้รวมใจอยู่ในพิธีที่จะกระทำ ด้วยเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่หรือในพระราชพิธีใดก็ตามนั้น จะต้องเลือกให้มีความหมายถูกต้องกับกรณีในพระราชพิธีนั้น ๆ และเมื่อได้บรรเลง

เพลงที่ประกอบพระราชพิธีเหล่านี้แล้วนั้น ได้ผลตามประสงค์แล้ว ก็จะใช้ยึดถือเป็นแบบแผนปฏิบัติบัญญัติสืบต่อมา

๓. วงขับไม้



ภาพที่ ๔ วงขับไม้

คำว่า ขับไม้ นั้น นัยหนึ่งเป็นชื่อเรียกบทกวีนิพนธ์ตามฉันทลักษณ์ว่ากาพย์โดยมาก กาพย์ขับไม้นั้นเป็นบทประพันธ์สำหรับขับลำนำ อีกนัยหนึ่งนั้น คือเป็นการเรียก ตามลักษณะการลี ซึ่งพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะการลีขอสามสายนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทซึ่งเป็นหลักใหญ่คือ

ประเภทที่ ๑. ได้แก่ลีแบบขับไม้

ประเภทที่ ๒ ได้แก่ลีแบบไกวเปล

ประเภทที่ ๓ ได้แก่ลีแบบขลุ่ยฉาย

ทั้งยังได้อธิบายการลีแบบขับไม้ว่า

อันการลีแบบขับไม้นี้ หลักของการลีแบบขับไม้นี้ มีหลักประการสำคัญคือ ต้องพยายามลีเคล้าไปกับคนขับลำนำ ผู้ลีต้องใช้เสียงขอสนับสนุนให้สอดคล้องกับทำนอง

(พระยาภูมิเสวิน , ๒๕๓๗ : ๗๓ - ๗๔)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าความเป็นมาของชื่อวงขับไม้ที่น่าจะมาจากการเรียกตาม
ฉันทลักษณ์ ว่า กาศขับไม้ และได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องในพระ
ราชพิธีที่สำคัญในราชสำนัก ซึ่งในอดีตนั้นก่อนที่จะเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์นั้น มักจะนิยม
แต่งบทประพันธ์ในลักษณะของกาศเสียมากกว่า ดังจะปรากฏหลักฐานในสำเนาวิจารณ์ให้เจ้า
ลูกหลวง ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพความว่า

วงขับไม้ถือได้ว่าเป็นวงดนตรีโบราณของไทยวงหนึ่งที่มี

วิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ดังนั้นในการสืบค้นเกี่ยวกับ
ประวัติความเป็นมาจึงไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดในเรื่องของยุคสมัยที่
เริ่มมีการก่อกำเนิดวงดนตรีชนิดนี้ขึ้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาก็ได้
ค้นพบหลักฐานสำคัญทางโบราณคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับวงขับไม้อยู่
บ้าง เช่น พบคำว่า “ เสียงขับ ” ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ.
๑๘๓๕ ด้านที่ ๒ และจากไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่พญาลิไท
หรือพระมหากษัตริย์ราชที่ ๑ ทรงบรรทุกไว้เกี่ยวกับเรื่องการดนตรีใน
สมัยนั้น ที่มีลักษณะการบรรเลงเพื่อเฉลิมฉลองทางศาสนา โดยได้
กล่าวถึงเครื่องดนตรีที่ใช้ในวงขับไม้คือ บัณเฑาะว์และซอสามสาย
(คณะผู้ดำเนินงานโครงการดุริยางคศิลป์ นิสิตชั้นปีที่ ๔ รุ่นที่ ๑๑ ,
๒๕๓๖ : ๑๒ - ๑๔)

จะเห็นได้ว่าวงขับไม้นั้นเป็นวงดนตรีที่มีความเก่าแก่ซึ่งเป็นวงดนตรีของไทย ทั้งยังมี
บทบาทในพิธีของพราหมณ์ซึ่งพราหมณ์นั้นก็มีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดนตรีหรือ
เสียงดนตรี เป็นการบูชาเทพดาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองในราช
สำนัก โดยพบว่า ราชสำนักไทยมีความเชื่อถือว่า วงขับไม้เป็นของสูงสำหรับกษัตริย์และจะ
มีการบรรเลงได้ก็ต่อเมื่อมีงานสมโภชชั้นสูงเท่านั้น ได้แก่ สมโภชพระมหาเศวตฉัตร สมโภช
ขึ้นพระอู่ และสมโภชช้างเผือก นอกจากนี้ในบางสมัยวงขับไม้ได้เป็นเครื่องขับกล่อมพระ
บรรทมสำหรับพระมหากษัตริย์แลเจ้านายชั้นสูง ดังปรากฏหลักฐานในบทละครเรื่องอิเหนา
ตอน อุณการรณประทับบรรทมในค่านักสวนแห่งเมืองกาหลง ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ดังนี้

พระเอษพระยอดฟ้า	พระสนิทินทรายอยู่บนที่
ทรงสดับขับไม้มโหรี	ซอสีส่งเสียงจำเรียงราย
เชิญพระบรรทมสถาพร	จะกล่าวกลอนถนอมกล่อมถวาย
ให้ไพเราะเสนาะใจสบาย	พระฤาสายจงไถยาเอย

ผู้วิจัยเห็นว่าจากคติความเชื่อทางศาสนากับเรื่องของคนตรีมีความสัมพันธ์และ
เกี่ยวข้องซึ่งกันไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในเครื่องดนตรี เสียงของคนตรินั้น หรือไม่ว่าจะเป็นเสียง
ของมนุษย์ที่เป็นผู้ขับกล่อมหรือเป็นผู้สวดมนต์ต่าง ๆ กลายมาการผสมวงเป็นวงดนตรีขึ้น และ
วงขับไม้นี้ถือว่าเป็นวงดนตรีชั้นสูงแห่งราชสำนัก และมีบทบาทโดยตรงในการบรรเลง
ประกอบในพิธีกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ด้วยคุณลักษณะ ๓
ประการ

วงขับไม้มิบทบาทเป็นอย่างมากในราชสำนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของพิธีกรรม
ที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวล้วนได้รับอิทธิพลทางด้านความเชื่อของลัทธิศาสนา
พราหมณ์แทบทั้งสิ้น ดังนั้นในการศึกษาประวัติความเป็นมาของวงขับไม้มิจึงจำเป็นต้องศึกษา
เกี่ยวกับคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าคติความเชื่อดังกล่าวน่าจะเกี่ยวข้อง
กับประวัติความเป็นมาของวงขับไม้มิ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ขับลำนำ

ทำนองในการขับกล่อมที่เป็นแบบฉบับเฉพาะ เป็นสัญลักษณ์แทนการสวดบูชาเทพ
เจ้าตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

๒. ซอสามสาย

เป็นเครื่องทำลำนำ เป็นสัญลักษณ์แทนการบูชาเทพเจ้าด้วยเสียงดนตรีจากเครื่องดนตรี
ที่มีสาย (พิณ) ซึ่งซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีโบราณของไทย เป็นเครื่องดนตรีที่มีเสียง
ไพเราะ นุ่มนวล สันนิษฐานว่ามีใช้บรรเลงแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เครื่องดนตรีชนิด
นี้เรียกชื่อตามลักษณะรูปร่าง คือ มี ๓ สาย และมีรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกันกับซามิเสน
(Samisen) ของญี่ปุ่นและซานเซียน (San Hsien) ของจีน แต่ทั้งซานเซียนและซามิเสนนั้น
ล้วนแต่เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด

ความเชื่อเชิงสัญลักษณ์

ซอสามสายเข้ามามีบทบาทในวงขับไม้นั้น จะเห็นได้ว่าพิณเป็นเครื่องดนตรีที่มี
บทบาทเป็นอย่างมากต่อความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์อีกประเภท
หนึ่ง ซึ่งไม่ว่าจะเป็นพิณชนิดใดก็ตามผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ก้ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อคติความเชื่อ
ดังกล่าวทั้งสิ้น ชาวฮินดูถือว่าพิณเป็นเครื่องดนตรีของพระศรัสวดี ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งการ
ดนตรีและการขับร้อง นอกจากนี้ยังถือว่า เสียงพิณนี้เองเป็นวิถีอันที่จะบรรลุถึงความเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกับพระศิวะได้ ซอสามสายนั้นได้มีวิวัฒนาการมาจากเครื่องดนตรีประเภทพิณ
โดยเดิมนั้นพิณจะต้องบรรเลงโดยการดีด แต่เมื่อมีวิวัฒนาการมาเป็นซอสามสายจึงจัดอยู่ใน

เครื่องสี่ ซึ่งในตำราดนตรีอินเดียได้จัดเครื่องดนตรีประเภทดังกล่าวไว้ในกลุ่มของเครื่องดนตรีที่มีสายหรือกลุ่ม “ ตตะ ” ซึ่งในลัทธิศาสนาพราหมณ์มีคติความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องดนตรีในกลุ่มนี้ว่า “ เสียงแห่งพิณนี้ เป็นวิธีอันที่จะบรรลุถึงซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศิวะได้ ” (www.aksorn.com) ดังนั้นซอสามสายก็ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่แทนความหมายในเชิงสัญลักษณ์ได้ในเรื่องของการบรรเลงดนตรีเพื่อบูชาเทพเจ้า (พระศิวะ) ตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

บัณเฑาะว์



ภาพที่ ๔ บัณเฑาะว์

คำว่า "บัณเฑาะว์" มาจากคำบาลีว่า "ปณวะ" ซึ่งเราคงจะได้ดนตรีชนิดนี้มาจากอินเดีย ด้รูปปรากฏรูปพระศิวะนาฏราชซึ่งทำรูปเป็น ๔ พระหัตถ์ พระหัตถ์ขวาข้างหนึ่งถือกลอง "ทมรุ" คือ บัณเฑาะว์เป็นจังหวะลีลาอันเป็นสัญลักษณ์แห่งการเนรมิตสร้างสรรค์ (Symbolising Rhythm of Creation) บัณเฑาะว์ หรือทมรุนี้รูปร่างคล้ายเครื่องหนังชนิดที่เรียกว่า San-no-Tsuzumi ของญี่ปุ่นแต่ชานโนะทสึชิมิของญี่ปุ่นใช้ตีด้วยไม้ ส่วนทมรุใช้ไกวเหมือน บัณเฑาะว์ที่ไทยนำมาใช้ บัณเฑาะว์ของไทยตัวกลองทำด้วยไม้จริงขนาดเล็กพอมือถือ หัวและท้ายใหญ่ตรงกลางคอดรูปเหมือนพานแว่นฟ้ายาวราว ๑๕ ซม. หน้ากว้างประมาณ ๑๔ ซม. มีสายโยงเร่งเสียงใช้เชือกร้อยโยงห่าง ๆ มีสายรัดคอดตรงคอดและตรงสายรัดคอดนั้นมีหลักยาวอันหนึ่งรูปเหมือนยอดเจดีย์ ทำด้วยไม้หรืองาช้างยาวประมาณ ๑๓ ซม. ตรงปลายหลักใช้เชือกผูกปลายเชือกอีกข้างหนึ่งผูกลูกตุ้ม กลองชนิดนี้ไม่ใช่ตีด้วยไม้หรือด้วยมือแต่ใช้มือถือไกวคือ

พลิกข้อมือกลับไปกลับมาให้ลูกตุ้มที่ปลายเชือกโยนตัวไปมากระทบตรงหน้ากลองทั้งสองข้าง บางครั้งก็ใช้บันฑาะว์ลูกเดียว บางครั้งก็ใช้บันฑาะว์ ๒ ลูก และไกวพร้อมกันสองมือ มือละลูกเป็นจังหวะคังนั้นน้ำหนักของมือทั้ง 2 มือ จะต้องได้สมดุลกัน จึงจะบังคับให้เกิดเสียงที่พร้อมกันได้

ความเชื่อเชิงสัญลักษณ์

บันฑาะว์เป็นเครื่องทำจังหวะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนการเนรมิตสร้างสรรค์ของเทพเจ้า(พระอิศวร)ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่ควบคุมจังหวะในการบรรเลงและขับไม้ของวงขับไม้ ซึ่งถือว่าบันฑาะว์เป็นเครื่องประโคมชั้นสูงอย่างหนึ่งในการประกอบพิธีกรรมของราชสำนักไทย โดยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียในรูปแบบของลัทธิศาสนาพราหมณ์ ซึ่งตามคติความเชื่อทางศาสนานั้นเชื่อว่า บันฑาะว์เป็นเครื่องดนตรีแห่งเทพเจ้า (พระอิศวร) และเป็นสัญลักษณ์แห่งจังหวะลีลาในการเนรมิตสร้างสรรค์ (Symbolising Rhythm of Creation) ดังนั้นบันฑาะว์จึงเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญตามคติความเชื่อและเหมาะที่จะนำมาบรรเลงในพิธีกรรมชั้นสูงในราชสำนักซึ่ง ในการบรรเลงบันฑาะว์นั้นจะมีจังหวะที่เกิดขึ้น จะมีความสม่ำเสมอคงที่มีลักษณะที่เลื่อนไหลของทำนองและจังหวะไปเรื่อย ๆ เมื่อฟังแล้วทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย เกิดสมาธิ และเป็น การสร้างบรรยากาศแห่งความเคารพศรัทธาได้เป็นอย่างดีวิธีการบรรเลงบันฑาะว์นั้น วิธีการบรรเลง มี ๒ ลักษณะคือ

๑. การแกว่ง เป็นวิธีการบรรเลงโดยใช้บันฑาะว์ ๑ ใบ ซึ่งจะต้องบังคับให้ลูกตุ้มไปกระทบกับหน้ากลองในแนวคัง

๒. การไกวหรือการโยน เป็นวิธีการบรรเลงโดยใช้บันฑาะว์ ๒ ใบ ซึ่งจะต้องบังคับให้ลูกตุ้มไปกระทบหน้ากลองในแนวระนาบพร้อม ๆ กัน

รูปแบบการจัดวงของวงขับไม้มีลักษณะการประสมวง ได้แก่ คนขับลำนำ 1 คน คนสีซอสามสาย 1 คน และคนไกวบันฑาะว์ 1 คน และในลักษณะการจัดวงนั้นนิยมให้คนขับลำนำนั่งตรงกลาง คนสีซอสามสายนั่งทางด้านขวามือของคนขับลำนำ ส่วนคนไกวบันฑาะว์นั่งทางซ้ายมือของคนขับลำนำดังภาพ

ขอสามสาย

คนขับลำนำ

บันฑาะว์

รูปแบบการจัดวงข้างต้นนี้ ถือเป็นแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณอย่างไรก็ตามรูปแบบในการจัดวงนั้นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามโอกาสและสถานที่ในการบรรเลง ซึ่งก็ถือเป็นการอนุโลมไม่ถือว่าผิดแต่ประการใด แต่สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงในการจัดวงบรรเลงก็คือ

ผู้บรรเลงจะต้องเป็นชายล้วน และต้องแต่งกาย สวมเสื้อขาว นุ่งผ้าขาว และสวมถุงเท้าขาวในขณะที่ทำการบรรเลง ผู้ขับลำนำจะต้องประนมมือตลอดเวลา เนื่องจากถือว่าในการกล่อมพระบรรทมนี้ เป็นพระราชโอรสธิดาที่ดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้าที่สืบสันตติวงศ์จากพระมหากษัตริย์ มีพระยศสูง ไม่ให้บุคคลทั่วไป จึงจำเป็นที่จะต้องพนมมือตลอดในขณะที่ถวายการมนต์เห่กล่อม

(เลขน์ สัมภวาคุปต์, สัมภาษณ์, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

จากการสืบค้นนั้นได้พบว่าวงขับไม้ นั้น มิได้ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในรัชกาลปัจจุบัน แต่ปรากฏพบหลักฐานตั้งแต่สมัยอยุธยาว่าวงขับไม้บรรเลงขับกล่อมในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ โดยพระยาภูมิเสวินเป็นผู้ค้นคว้าในเรื่องของทำนองเพลงซำลูกหลวง ซึ่งมีพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ที่มีการใช้วงขับไม้ขับกล่อมเป็นครั้งสุดท้ายคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาริปกศักดิ์เดช (รัชกาลที่ ๗) ในบทความเรื่อง เพลงซำลูกหลวง เพลงซอสามสาย สำหรับกล่อมพระบรรทมสมเด็จพระเจ้าฟ้า ผลงานการค้นคว้าของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี) และพูนพิศ อมาตยกุล ปรากฏข้อความกล่าวถึงบทเห่ซำลูกหลวงปรากฏอยู่ด้วยดังนี้

สมัยรัชกาลที่ ๕ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๑๑ จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๓ นั้นเป็นระยะ เวลานั้นถึง ๔๒ ปี ปรากฏว่ามีสมเด็จพระเจ้าฟ้าประสูติถึง ๓๑ พระองค์ และพระองค์เจ้า อีก ๔๖ พระองค์ เฉพาะการกล่อมพระบรรทมสมเด็จพระเจ้าฟ้า ก็คงได้กระทำกันหลาย ครั้ง(แต่คงไม่ได้ทำทั้ง ๓๑ ครั้ง เพราะมีบางพระองค์สิ้นพระชนม์เสียก่อนวันสมโภช) สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์สุดท้ายที่มีการกล่อมพระบรรทมในรัชกาลที่ ๕ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้า ประชาริปกศักดิ์เดช คือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระราชสมภพ เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๓๖ หลังจากนั้นประเทศไทยก็ไม่มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าประสูติอีกเลย (พูนพิศ อมาตยกุล : ๒๕๒๗ , ๕)

จากความข้างต้นนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์สุดท้ายที่ได้มีการสมโภชเดือนขึ้นพระอู่และได้ปรากฏว่ามีมีการแห่กล่อมในพระราชพิธีด้วยซึ่งหลังจากนั้นการแห่กล่อมในพระยศขึ้นเจ้าฟ้าก็มีได้มีเกิดขึ้นในพระราชโอรสธิดาพระองค์ใด นอกจากนี้ศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์ ได้กล่าวถึงเพลงที่ประกอบพระราชพิธีความว่า

... เพลงที่ใช้บรรเลงด้วยซอสามสายก็ได้รับแบบอย่างมาอีก เช่นเดียวกัน และใช้บรรเลงในพระราชพิธีต่าง ๆ ประเภทสำหรับแห่กล่อมในงานสมโภชอย่างสูง เช่นการสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ พระราชพิธีโสกันต์ สมโภชสารเสวตวรขึ้นระวาง ฯลฯ เพลงที่บรรเลงในพระราชพิธีดังกล่าวมานี้เรียกว่า “เพลงทัด” ซึ่งใช้บรรเลงเพื่อประกอบการแห่กล่อม แต่ถ้าเพลงนี้นำมาบรรเลงทั่ว ๆ ไปจะเรียกว่า “เพลงขับไม้” ซึ่งเป็นเพลงเบื้องต้นสำหรับสี่ซอสามสาย

... ในทางสุนทรียศาสตร์ของดุริยางค์ดนตรีไทยนั้น ท่านนาวาอากาศเอกพิเศษ เข้ม ประพัฒน์ทอง ปราชญ์ของแผ่นดินท่านได้จำแนกไว้ ๕ ประการ เรียกว่า นวรส เพลงขับไม้นี้อยู่ใน “สันตรส” หมายความว่าเมื่อได้สดับแล้วให้ความสงบเยือกเย็นชุ่มน้ำอยู่ภายใน เชื่ออยู่นอกจากเพลงขับไม้แล้วน่าจะมีเพลงอื่น ๆ อีที่บรรเลงร่วมอยู่ด้วย เพราะถ้าพิจารณาตามโบราณจารย์ท่านเรียกเพลงพระราชพิธีนี้ว่า “เพลงทัด” คงมิได้หมายถึงเพลงขับไม้เท่านั้น คำว่า “ทัด” เป็นคำกริยาเป็นคำหลังสมาสและว่าผู้ให้หมายถึงการประสิทธิประสาทพรให้มีความสวัสดิมีชัย เพลงที่บรรเลงจึงจำเป็นที่แสดงเดชานุภาพ สดับแล้วทำให้จิตใจอาหาญก็คึกแจ่มจันจัดอยู่ใน “วีรรส” เพลงนี้ก็ชื่อ เพลงกระบองกัน ซึ่งมีกระสวนทำนองที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วยสติปัญญา อันทาญฉลาดของครุคนตรีไทยในสมัยนั้นที่มี คีตลักษณ์แตกต่างไปจากเพลงขับไม้โดยสิ้นเชิง

(อุดม อรุณรัตน์ , ๒๕๓๔ :๒๓ -๒๕)

จากความข้างต้นนั้น ได้กล่าวถึงว่าเพลงที่ใช้ในพระราชพิธีนั้นคือเพลงทัด ซึ่งหมายถึงเพลงซำลูกหลวง ว่าเป็นเพลงหนึ่งในเพลงทัดที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ เช่นเดียวกับเพลงขับไม้ และเพลงอื่น ๆ ที่ประกอบในพระราชพิธี แสดงว่าเพลงซำลูกหลวง ก็มีความหมายเฉกเช่นเดียวกับเพลงขับไม้ กล่าวคืออยู่ใน “สันตรส” หมายความว่าเมื่อได้สดับแล้วให้ความสงบเยือกเย็นชุ่มน้ำอยู่ภายใน ผู้วิจัยคิดว่าเพลงซำลูกหลวงนั้นก็

เห็นสมควรแล้วที่อยู่ใน สันตราช ซึ่งมีความเหมาะสมที่จะใช้ขับกล่อมพระบรมมหาราชวังของเจ้าฟ้า
ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าเพลงชาลुकหลวงนั้นเป็นเพลงทนต์ที่ใช้สำหรับประกอบพระ
ราชพิธีแน่แท้ เพียงแต่ได้สันนิษฐานและต้องหาข้อมูลเพื่อหาข้อเท็จจริงสืบต่อไป

๓.๒. ว่าด้วยเรื่อง ระเบียบการบรรเลง

ระเบียบการบรรเลง

จากการสัมภาษณ์ว่าที่ร้อยตรีไพฑูรย์ บุญเพ็งเรื่องวงประโคมสรุปได้ว่า

๓.๒.๑ วงประโคม

การประโคมวงแตรสังข์ในพระราชพิธีนั้นจะแบ่งออกเป็น ๒ แบบคือ

๑. แบบมีฆ้องชัยหรือเพลงสำหรับบท คือ จะเริ่มด้วยลั่นฆ้องชัย ๑ ครั้ง (จากจำนวน
๓ ครั้ง) สังข์เป่ายาวสุกลมหายใจ ๑ เทียว ต่อด้วยแตรฝรั่งเป่าขึ้นพร้อม ๆ กันทั้ง ๔ คัน จนจบ
ทำนองเพลง ๑ จบ ซึ่งจะจบพร้อมกับการลั่นฆ้องชัยครั้งที่ ๓ พอดี

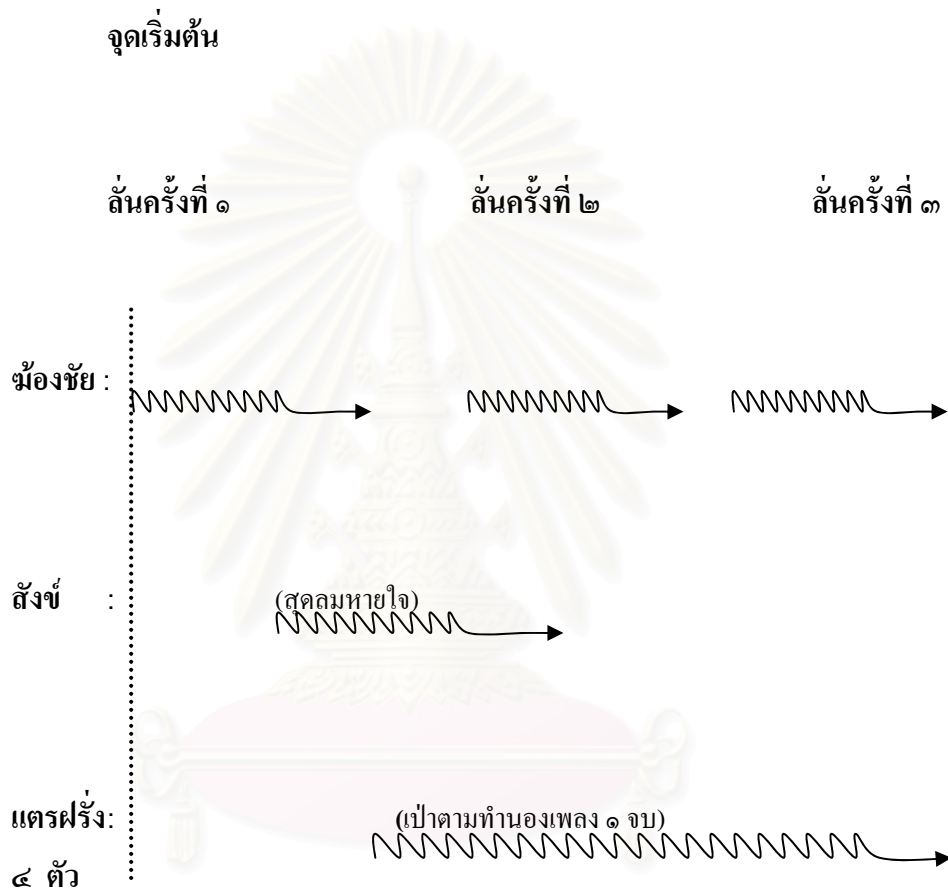
๒. แบบไม่มีฆ้องชัย การประโคมแบบไม่มีฆ้องชัย แต่ลักษณะนี้ไม่ใช่ประโคมใน
พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ในการประโคมพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้นต้องแระโคมในลักษณะ
เพลงสำหรับบทเท่านั้นจะไม่มีการใช้แบบไม่มีฆ้องชัย เข้ามาประกอบในพระราชพิธี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพลงสำหรับบท

เป็นลักษณะการประ โคมของเครื่องประ โคมแต่ละชนิดซึ่งจะมีความสัมพันธ์กันในการบรรเลงประ โคมประกอบในพระราชพิธี โดยมีลักษณะดังนี้



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนผังการประ โคมแตรสังข์แบบไม่มีฆ้องชัย

(ไพฑูริย์ บุญเพ็ง, สัมภาษณ์ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

ตารางแสดงการประโคมวงแตรสังข์ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ลักษณะการประกอบพระราชพิธี	การประโคม
<p>ขั้นที่ ๑</p> <p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงพระที่นั่ง</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เทียว</p>
<p>ขั้นที่ ๒</p> <p>ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ พระราชทานพระเจ้า</p> <p>หลานเธอ พระราชครูวามเทพมุนี หัวหน้า</p> <p>พราหมณ์ เข้าเฝ้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายน้ำ</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เทียว</p>
<p>ขั้นที่ ๓</p> <p>เทพมนตรี ขลิบพระเกศาให้มีการประโคม</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เทียว</p>
<p>ขั้นที่ ๔</p> <p>พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก</p> <p>ถวายพระพรลา</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เทียว</p>
<p>ขั้นที่ ๕</p> <p>พระครูพราหมณ์แห่กล่อม โหรหลวงลั่นฆ้องชัย</p> <p>พราหมณ์เป่าสังข์</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เทียว</p>

<p>ชั้นที่ ๖</p> <p>พระครูพรหมณ์แห่กล่อมเสร็จ</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>
<p>ชั้นที่ ๗</p> <p>พรหมณ์ออกแวนเวียนเทียน</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>
<p>ชั้นที่ ๘</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๑</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>
<p>ชั้นที่ ๙</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๒</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>
<p>ชั้นที่ ๑๐</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๓</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>

(ไพฑูรย์ บุญเพ็ง, สัมภาษณ์ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

จากตารางนั้นได้แบ่งพระราชพิธีในการประโคมออกเป็น ๑๐ ช่วง ซึ่งการประโคนั้นจะเป็นการประโคมในลักษณะเดียวกันทั้งหมดคือ ฆ้องชัย แตร เพลงสำหรับบท ๑ เที้ยวซึ่งเป็นการส่งสัญญาณและให้ความเป็นสิริมงคลในแต่ละขั้นตอนจนจบพิธี

๓.๒ วงปีพาทย์ประกอบพิธี

ในการบรรเลงพระราชพิธีนี้จะใช้ไม้แข็ง ซึ่งเสียงที่ใช้ประกอบคือเสียงใน และใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระยศ คนตรีในพระราชพิธีการจะลดหรือเพิ่มการเปลี่ยนแปลงวงที่กำหนดไว้แต่เดิมนั้น นักดนตรีไม่มีสิทธิ์ที่จะปรับเปลี่ยนนอกจากจะมีพระประสงค์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สิ่งเหล่านี้กำหนดเป็นแบบแผนและปฏิบัติเป็นจารีตสืบต่อมา

วงปีพาทย์พิธีที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ปี่ใน ๑ เลา
๒. ระนาดเอก
๓. ระนาดทุ้ม
๔. ฆ้องวงใหญ่
๕. ตะโพน
๖. ฉิ่ง

(จรัส อัจฉรงค์, สัมภาษณ์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์จรัส อัจฉรงค์ ศิลปินแห่งชาติ อาจารย์เป็นผู้มีประสบการณ์ในเรื่องของปีพาทย์พิธีที่ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ มีความว่า

เพราะว่าพิธีสมโภชขึ้นพระอู่ขึ้นพระอู่เมื่อประสูติได้ ๓ วัน จะมีพระราชพิธีสมโภช ๓ วันในพระราชวัง พิธีนี้ไม่ใช่วงดนตรีแต่ต่อมาจากพระราชพิธีสมโภชจะเป็นพิธีสำคัญคือ พระราชพิธีขึ้นพระอู่ ซึ่งกำหนดกระทำในเวลาที่ประสูติได้ ๑ เดือนหรือใกล้เคียง งานจะแบ่งออกเป็น ๒ วัน วันแรกเป็นวันที่นิมนต์พระมาสวดพระพุทธมนต์ ตอนเย็นทำน้ำพระพุทธมนต์เตรียมไว้ ส่วนวันรุ่งจะเป็นราชพิธีจริง เริ่มด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมายังพิธี ปีพาทย์ทำเพลงช้า จากนั้นจะเป็นพิธีทางพระพุทธศาสนา ถวายภัตตาหารพระที่มาสวดพระพุทธมนต์เมื่อวันก่อน ในการถวายภัตตาหารในพระราชพิธีจะไม่มีการบรรเลงเพลงในวงปีพาทย์ เมื่อถวายภัตตาหารและประกอบพิธีทางศาสนาเสร็จ

ท่านพระราชครูพราหมณ์จะทำพิธีเสียน้ำในขันสาครสำหรับสรงพระราชกุมาร หรือพระราชกุมารีที่เวดล้อมไปด้วยกรงนก พุ่มเงิน พุ่มทอง ปลาเงิน ปลาทอง หรือรองเท้านี้ตัดจากกระดาษเงิน หรือกระดาษทองวางเตรียมไว้ เมื่อเสร็จพิธีเสียน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานน้ำสังข์แก่พระราชกุมารหรือพระราชกุมารีที่ประสูติใหม่ และทรงจรดพระแสงกรรไกร

ขลิบเส้นพระเกศา พระราชทานน้ำพระพุทธรมนต์ และพระเชษฐทรงดูด้วย
ด้วย และทรงเจิมพระราชกุมารหรือพระราชกุมารี พระสงฆ์เจริญชัยมงคล
คาถา ขณะเดียวกันเจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัย แตรสังข์ประโคม วงปี่พาทย์เล่น
เพลงมหาชัย ต่อจากนั้นจะเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ โดยเชิญพระราช
กุมาร หรือพระราชกุมารีหลงพระอยู่เพื่อทำขวัญ ปี่พาทย์บรรเลงเพลง
มหาฤกษ์ พราหมณ์เป่าสังข์ จากนั้นถวายการห่ก่ล้อม และทำพิธีเวียนเทียน
พระราชกุมารหรือพระราชกุมารี ก่อนเวียนเทียนพราหมณ์จะส่งแว่นเทียน
ให้กับพระบรมวงศานุวงศ์ และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่ห้อมล้อมเป็นวง เริ่มพิธี
เวียนเทียน พราหมณ์เป่าสังข์ ไกวบัณเฑาะว์ ลั่นฆ้องชัย ปี่พาทย์บรรเลง
เพลงเรื่องทำขวัญ พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เริ่มเวียนเทียน ขณะเวียน
เทียนมโหระทึกจะตีควบคู่ไปกับเพลงเรื่องทำขวัญ เมื่อครบแต่ละรอบ แตร
สังข์ ฆ้องชัย จะประโคมขึ้นจนครบ ๓ รอบ เมื่อเสร็จทั้งพิธีสงฆ์และพิธี
พราหมณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระ
ตำหนัก

(จิรัส อัจฉรงค์, สัมภาษณ์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์นั้นสามารถสรุปเพลงที่ใช้ในพระราชพิธีได้
ดังต่อไปนี้

เพลงช้า เป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบกิริยาการเดินไปมาหรือมาด้วยจริยาตร
อันงดงาม ซึ่งบรรเลงในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงที่มณฑลพิธี

เพลงมหาฤกษ์ จะใช้ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบฤกษ์ยามที่เป็นมงคล ส่วนเพลง
มหาชัยนั้นมักใช้คู่กับเพลงสาธุการในส่วนพิธีที่เกี่ยวกับความสิริมงคลมีชัยอันยิ่งใหญ่ของงาน
นั้น ๆ เช่น ในพระราชพิธีขึ้นระวางพระคชาธาร เมื่อแห่ช้างอาบน้ำแล้วกลับเข้าโรง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงศีล ตอนเสด็จปี่พาทย์บรรเลงเพลงช้าจนทรงจูดรูปเทียนเสร็จ
ต่อจากนั้นโหนักบัญชาเทวฤกษ์ ลั่นฆ้องชัย พระสงฆ์สวดพระชัยมงคลคาถาบรรเลงแตรสังข์
บัณเฑาะว์ ปี่พาทย์ก็ประโคมเพลงสาธุการติดต่อกับเพลงมหาชัย หรืออย่างในเวลาประโคม
เมื่อมีการประสูติพระราชโอรสก็ใช้เพลงสาธุการต่อกับเพลงมหาชัยเช่นกัน

เพลงกราวรำ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาจิตใจและรื่นเริง เช่นมีชัยชนะแก่ศัตรู
เป็นต้น เพื่อแสดงว่าเสร็จงานนั้น ๆ แล้วได้อีกประการหนึ่ง เพราะการประกอบการทำงานใด ๆ
สำเร็จเรียบร้อยแล้วก็ถือว่ามิใช่ช้อย่างหนึ่งที่พึงควรดีใจเหมือนกัน ในพระราชพิธีสมโภช
เดือนขึ้นพระอู่นี้ใช้ในขณะพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอภิวาทถวายพระพรลา

เพลงเรื่องอุทอง เป็นเพลงที่หมายถึงความเจริญงอกงาม ความเจริญสุขสมบูรณ์ ถวายความจงรักภักดี ใช้ในขณะพระครุพราหมณ์มนต์เห่กล่อม ประกอบด้วย เพลงช้าเรื่องอุทอง เพลงสองไม้ออกเพลงเหมราษ และออกเพลงเร็วอุทอง

เพลงเรื่องเวียนเทียนหรือเพลงเรื่องทำขวัญ เป็นการสมโภช การยินดี ให้กำลังใจ ขอความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นในบริเวณและมณฑลพิธีของสถานที่นั้น ๆ ประกอบด้วยเพลงดังต่อไปนี้

๑. นางนาค ขอให้มิมีสิริมงคลตั้งนางนาคขึ้นมาก่อเกิดวิรบุรุษตามนิยายโบราณ
๒. มหาฤกษ์ แสดงว่าถึงปฐมฤกษ์อันควรแก่มงคลพิธีนั้น
๓. มหากาล เป็นเวลาฤกษ์ยามงามดีแล้ว
๔. สังข์เล็ก (หรือสังข์น้อย) สังข์เป็นเครื่องมงคล ซึ่งพระวิฆณุทรงถือ ในที่นี้คล้ายกับว่าได้รับน้ำอันหลังจากสังข์นั้น
๕. มหาชัย ขอให้ผู้อยู่ในมงคลพิธีประสบชัยชนะ
๖. ดอกไม้ไทร เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขได้ต้นไม้ไทร
๗. ดอกไม้ไพร ยามอันเป็นมงคลนี้ แม้แต่ดอกไม้ในป่าก็กลับบ้านแสดงความสดชื่น
๘. ดอกไม้ร่วง หมายถึงเทพบุตรเทพธิดาโปรยดอกไม้ให้ร่วงหล่นมายังมงคลพิธีนั้น ด้วยความยินดี
๙. พัดชา เป็นการขับกล่อมให้รื่นรมย์
๑๐. บ้าบ่น น่าจะเลือกมาจากเพลงที่ชื่อว่า บ้าระบุ่น อันเพลงสมัยอยุธยา ทำนองเพลงแสดงว่า เป็นการพร่ำเรียกขวัญที่อยู่ในแถวเถื่อนให้กลับมา
๑๑. คู่บ้าบ่น เพลงชุดเดียวกัน และทำนองอย่างเดียวกันกับหมายเลข ๑๐
๑๒. เคียงบ้าบ่น เพลงชุดเดียวกัน และทำนองอย่างเดียวกันกับหมายเลข ๑๐
๑๓. มโนราห์โอด ขวัญที่ไปหลงระเลิงอยู่ ณ ที่ใด ๆ จะกลับสู่สรรพางค์คังนางมโนราห์เพื่อนรำเมื่อจะกลับบ้านเมือง
๑๔. ดั้นกราวรำ แสดงว่าเริ่มเห็นความมีชัยแล้ว
๑๕. กราวรำ เป็นการประสมโภชชัยโดยสมบูรณ์แล้ว ดับควันเทียน หมายถึง เป่าควันอวยพรให้ผู้ที่อยู่ในพิธีนั้นประสบสิริมงคลทุก ประการ

(กรมศิลปากร, ๒๔๕๗ : ๑๖)

ในตอนเริ่มกระทำพิธีเวียนเทียนนี้ ปี่พาทย์จะต้องบรรเลงเพลงอันเป็นมงคลประกอบ แต่เนื่องด้วยการเวียนเทียนย่อมกินเวลานาน โบราณจารย์ทางดนตรีจึงรวบรวมเพลงหลายๆ

เพลง เรียบเรียงเข้าเป็นเพลงชุด เรียกว่า “เรื่องทำขวัญ” แต่เนื่องจากเวลาที่บรรเลงเพลงนี้เป็นเวลาที่ทำพิธีเวียนเทียนจึงเรียกเพลงชุดนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า “เรื่องเวียนเทียน”

เพลงที่ใช้ในวงปี่พาทย์เพลงพิธีที่กล่าวมา เป็นเพลงซึ่งต้องใช้เป็นประจำในการประกอบพระราชพิธีต่างๆ ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ยังมีเพลงอีกหลาย ๆ เพลงซึ่งใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธี แต่เพียงจัดขึ้นเป็นโอกาสพิเศษ สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตามลักษณะพิธี หรือสภาพแวดล้อมของงาน เช่น เพลงกลม เพลงโคมเวียน เพลงเชิดฉาน และเพลงปลุกต้นไม้ ซึ่งใช้ในงานพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ หรือเพลงตระเข็ญ ใช้ขณะที่หมอความอ่านโอการพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือก เป็นต้น



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงวงปีพาทย์พิธีประกอบในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ลักษณะการประกอบพระราชพิธี	การบรรเลง ปีพาทย์
<p>ชั้นที่ ๑</p> <p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงพระที่นั่ง</p>	<p>เพลงช้า</p>
<p>ชั้นที่ ๒</p> <p>ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ พระราชทานพระเจ้า หลานเธอ พระราชครูวามเทพมุนี หัวหน้า พราหมณ์ เข้าเฝ้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายน้ำ</p>	<p>เพลงมหาฤกษ์</p>
<p>ชั้นที่ ๓</p> <p>เทพมนตรี จดลิตพระเศวตไฉ่มีการประโคม</p>	<p>เพลงมหาฤกษ์</p>
<p>ชั้นที่ ๔</p> <p>พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา</p>	<p>เพลง กราวรำ ๒ ชั้น</p>
<p>ชั้นที่ ๕</p> <p>พระครูพราหมณ์เห่กล่อม โหรหลวงลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์</p>	<p>เพลง เรื่องอุทอง</p>

<p>ชั้นที่ ๖</p> <p>พระครูพรหมณีเห่กล่อมเสร็จ</p>	<p>เพลง</p> <p>เรื่องอุทอง</p>
<p>ชั้นที่ ๗</p> <p>พราหมณ์ออกแวงเวียนเทียน</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>
<p>ชั้นที่ ๘</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๑</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>
<p>ชั้นที่ ๙</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๒</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>
<p>ชั้นที่ ๑๐</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๓</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>

๓.๓ วงขับไม้

วงขับไม้นี้เป็นของสูงสำหรับกษัตริย์และจะมีการบรรเลงได้ก็ต่อเมื่อมีงานสมโภช
ชั้นสูงเท่านั้น ได้แก่ สมโภชพระมหาเศวตฉัตร สมโภชขึ้นพระอู่ และสมโภชช้างเผือก
นอกจากนี้ในบางสมัยวงขับไม้ได้เป็นเครื่องขับกล่อมพระบรมมหาราชวังสำหรับพระมหากษัตริย์และ
เจ้านายชั้นสูง แต่ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่เนื่องจากการสัมภาษณ์อาจารย์จิรัส
อาจนรงค์ มีความเห็นว่า

เมื่อเสร็จทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะ
เสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระตำหนัก วงขับไม้จะเริ่มบรรเลงท่วงทำนองพระ
บรมมหาราชวังด้วยทำนองเพลง ๑. ซ้ำลูกหลวง ๒. สรรภัญญะ ๓. พัดชา วงขับไม้
ประกอบด้วย ๑. พนักงานสี่ซอสามสาย ๒. พราหมณ์ไกวบัณเฑาะว์ ๓.
พนักงานขับร้อง เมื่อเสร็จการท่วงทำนองจะถือว่าเป็นการเสร็จพระราชพิธี
สมโภชขึ้นพระอู่

(จิรัส อาจนรงค์, สัมภาษณ์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕)

จากบทสัมภาษณ์สามารถแสดงให้เห็นได้ว่าวงขับไม้จะต้องบรรเลงเพลงซ้ำลูกหลวง
สรรภัญญะ พัดชา ซึ่งในเพลงซ้ำลูกหลวงนั้นพระยาภูมิเสวินได้สืบค้นหาและสอบถามผู้ที่รู้ใน
เรื่องของเพลงซ้ำลูกหลวง ซึ่งพระยาภูมิเสวินได้บรรยายไว้ในหนังสือ ๑๐๐ ปีพระยาภูมิเสวินว่า

บังเอิญข้าพเจ้าได้พบกับคุณแปลก อนุรักษ์มนตรี ซึ่งเป็นน้องของ
เจ้ากรมพระนครสวรรค์ได้เคยเป็นข้าหลวงอยู่ในวังบางขุนพรหม และได้
ปรารภกันถึงเรื่องสมเด็จพระเจ้า ได้รับสั่งให้ค้นคว้าเรื่องขับกล่อมนี้ ทั้งนี้เนื้อ
และทำนองคุณแปลกยังจำได้ เพราะเมื่อเป็นข้าหลวงอยู่ในสมเด็จพระนางเจ้า
สุชาลมารศรี ฯ วังบางขุนพรหมนั้นก็เคยขับกล่อมมาก่อน ซึ่งบทเห่
กล่อมของคุณแปลกก็ตรงกับหนังสือที่ได้พิมพ์ไว้ จึงยืนยันและเชื่อถือได้บท
เห่มีดังนี้

เห่เอ๋ยเห่กล่อม

ทูลกระหม่อมจะบรรทม

ข้าบาทขอบังคม

ขับผสมดนตรี

ท่วงทำนองบทเห่กล่อมนี้ไพเราะมากและเป็นครั้งแรกในชีวิตของ
ข้าพเจ้าที่ได้ยิน

ครั้นต่อมาข้าพเจ้าได้พบกับพระรามเกียรติ์ (เข้าใจว่าเป็นบุตรของพระ
เพชรกรรม)ซึ่งทำงานที่กระทรวงวังสำนักพระราชวังอยู่แผนกเครื่องสูงกลอง
ชนะ พระรามเกียรติ์นี้ได้มาจากบิดาซึ่งเป็นครูสอนพนักงานนางนมที่ขับกล่อม
และท่านยังจำได้เพียงบทเดียว

สรวมชีปังคมบาท พระเขวราชธิเบนท์สุร
บทเห่ตรงกันกับบทที่ได้ลงพิมพ์ไว้ในหนังสือเช่นกัน

(พระยาภูมิเสวิน ,๒๕๓๗ : ๑๑๕ – ๑๑๖)

จากความข้างต้นนี้เป็นการสืบค้นในเพลงชาลुकหลวงซึ่งเป็นการสอบถามจากบุคคลที่
เคยได้ยินได้ฟังเพลงชาลुकหลวงนี้และพระยาภูมิเสวินจึงได้พิเคราะห์ทำนองที่ได้จากการ
สอบถามนี้จนมาเป็นทำนองที่สืบทอดมาในปัจจุบันนี้ ซึ่งในปัจจุบันนี้จะใช้บทในการเห่
กล่อมดังนี้

บทขับเพลงชาลुकหลวง

สรวมชีปังคมบาท	พระเขวราชธิเบนท์สุร
ภูขพงสวงศ์ประยูร	อิศรราชเรืองเดชา
พระยอดเขาวุพิน	หน่อภูมินทร์เมื่อนมรา
เชิญเสด็จขึ้นไศยา	บรรทมสุขสำราญมย์

ส่วนทำนองเพลงสรภัญญะใหญ่นั้นพระยาภูมิเสวินได้ทำนองมาจากคุณแปลก
อนักรมตรีอีกเช่นกัน พระยาภูมิเสวินจึงตั้งชื่อให้ว่าเห่ทำนองหลวง ซึ่งมีความดังนี้
ข้าพเจ้าจึงตั้งชื่อว่า เห่ทำนองหลวง เพราะตามความเห็นของข้าพเจ้า
ได้ พิจารณาทำนองแล้วก็เป็นทำนองสรภัญญะใหญ่ ที่เรียกเช่นนี้ก็
เพราะว่าได้ยึดทำนอง ออกไปจากสรภัญญะออกไปอีกเท่าตัว ลักษณะ
การยึดทำนองนี้เป็นลักษณะเดียวกับการยึดเพลง ๒ ชั้นเป็นเพลง ๓ ชั้น

(พระยาภูมิเสวิน ,๒๕๓๗ : ๑๑๘)

จากความข้างต้นนั้นทำนองสรภัญญะใหญ่เป็นการขยายจากสรภัญญะธรรมดา ซึ่งเป็นทำนองที่ใช้บรรเลงต่อจากเพลงช้าลูกหลวง โดยมีบทประพันธ์ดังนี้

บททำนองสรภัญญะใหญ่

เห่เอยระเด่นวงศ์	อิสรพงศ์อัสัญญา
กับริระเด่นบุษบา	สถิตถ้ำแท่นสุวรรณ
เย็นย่ำน้ำค้างหยัด	รำพายพัดกลิ้งสุคันธ์
แจ่มแจ้งด้วยแสงจันทร์	ชั้นหม่อมเมฆดิเรกดวง

การเห่กล่อมพระบรรทมนั้นถ้ายังไม่บรรทมหลับนั้นก็จะใช้เพลงประเภท สองชั้น บรรเลงต่อจนกว่าจะทรงพระบรรทม ดังความว่า

การขับกล่อมนี้เมื่อยังบรรทมไม่หลับพระที่เสด็จอาจจะนำบทที่มีต่อไป สอดแทรกและเอาเพลงใดเพลงหนึ่งมาประกอบการเห่กล่อม เช่นคำหวาน เพลงพัดชา เพลงดอกไม้ไทร เพลงนกจาก ซึ่งเป็นเพลง สองชั้นส่วนมาก

(พระยาภูมิเสวิน ,๒๕๓๗ : ๑๑๘)

จากความข้างต้นนั้นเมื่อทรงบรรทมไม่หลับก็จะบรรเลงด้วยเพลงที่มีลักษณะ สองชั้น ซึ่งจากข้อมูลทั้งหมดนั้นสามารถสรุปเป็นรูปแบบในการบรรเลงของวงขับไม้ในพระราชพิธี สมโภชเดือนขึ้นพระอู่หลังจากที่เวียนเทียนเสร็จได้ดังนี้

เพลงช้าลูกหลวง



เพลงสรภัญญะใหญ่



เพลงสองชั้น

(คำหวาน เพลงพัดชา เพลงดอกไม้ไทร เพลงนกจาก)

๓.๓ ว่าด้วยเรื่อง “บทประพันธ์และการเห่กล่อมเพลงช้าลูกหลวง”

บทเห่กล่อมนั้น เป็นวรรณคดี หรือวรรณกรรมที่มีลักษณะเกี่ยวกับการลำนำ การเห่ การกล่อม การขับ หรือการร้อง เพื่อถวายพระราชโอรสธิดา

ลำนำ มีความหมายว่า บทเพลงที่เป็นทำนอง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕:๗๒๑)

เห่ มีความหมายว่า ทำนองเพลงชนิดหนึ่ง สำหรับร้องเมื่อเวลา กล่อมเด็กเรียกว่า เห่กล่อม(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕: ๘๗๕)

กล่อม มีความหมายว่า ชื่อเพลงปี่พาทย์ ทำตอนพระเข้าหานาง ซึ่งเรียกว่า โลม หรือตอนบำเรอ เรียกว่า กล่อมมโหรี อันใช้เป็นเครื่องสาย ประสมในภายหลัง และมีชื่อเป็นชนิดต่าง ๆ คือ กล่อมช้าง กล่อมพระยา กล่อมนารี และกล่อมในพิธีพราหมณ์ เรียกว่า กล่อมหงส์ เป็นทำนองเพื่อ เล้าโลมใจหรือให้เพลิน โดยปริยายหมายความว่า พูดยให้น้อมใจตามหรือทำให้เพลิดเพลิน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕: ๖๐)

ขับ มีความหมายว่าการร้องเป็นทำนอง เช่นการขับกล่อม ขับเสภา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕:๑๓๕)

ร้อง มีความหมายว่า เปล่งเสียงดัง โดยปริยายหมายถึงออกเสียงดัง เช่นนั้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕:๖๘๑)

ตามความหมายในแต่ละคำนำนั้นมีความหมายที่ใกล้เคียงกันแต่ถ้าพิจารณาแล้วย่อมมีลักษณะที่ปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคำที่เห็นชัดเจนที่สุดที่แสดงให้เห็นที่ประกอบในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ ซึ่งความหมายที่ใช้ในพระราชพิธีในขณะที่ใช้วงขับไม้เพื่อประสงค์ให้พระราชกุมารทรงพระบรมมถ คือเห่กล่อมพระบรมมถ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกบทเห่กล่อมพระบรมมถในสมัยอยุธยาแบบนี้ว่า “ช้ากล่อมลูกหลวง” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานคำอธิบายไว้ในหนังสือ ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม ว่า บทเห่ “ช้ากล่อมลูกหลวง” ใช้สำหรับขับกล่อมพระราชกุมารชั้นเจ้าฟ้า ซึ่งได้แก่ พระเจ้าลูกเธอ ที่ประสูติด้วยพระอัครมเหสี และพระราชโอรสที่ประสูติด้วยพระชายาผู้เป็นราชธิดา หรือพระราชนัดดา (หลานหลวง) ของพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ถ้อยคำที่ใช้ในบทเห่ “ช้ากล่อมลูกหลวง” จึงมักเป็นคำที่แสดงฐานะอันสูงของผู้ฟังและเกี่ยวเนื่องด้วยการปกป้อง

คัมภีร์กรองแผ่นดินและราษฎร ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากบทเห่กล่อมเจ้านายชั้นรองๆลงมา ดังข้อความที่ พระบาทสมเด็จพระ-จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานคำอธิบายไว้ว่า

...ตั้งแต่ขึ้นพระอยู่แล้วมีข้าหลวงสำหรับร้องเพลงเห่ในเวลาประทม เรียกว่า ข้าหลวง ทานองแลถ้อยคำไม่เหมือนกับที่เห่เจ้านายตามธรรมเนียมเป็นคำสูงๆ เป็นต้นว่า อย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวร พระนางวรวงศ์แลราษฎร

สำหรับคำประพันธ์ที่ใช้ในการเห่กล่อมนั้น ได้มีหนังสือรวบรวมไว้ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรภาพ ทรงเรียกชื่อหนังสือว่าหนังสือเห่กล่อมพระบรรทมเล่ม ๑ ได้ทรงรวบรวมไว้ว่า ประชุมลำนํ้า บทเห่กล่อมพระบรรทมโดยประทานคำอธิบายไว้ว่า

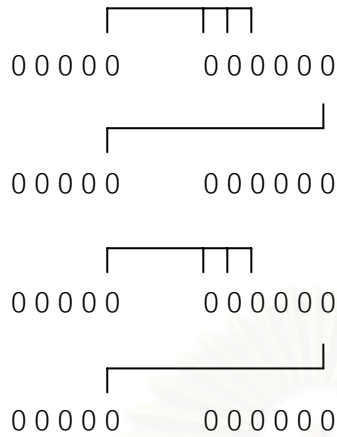
บทกลอนแต่งเปนโคลงฉันท์กาพย์กลอนอย่างไรก็ตาม ต่อร้องหรืออ่านเปนทานองลำนํ้าจึงฟังไพเราะ อีกฝ่ายหนึ่งในกระบวนการร้องลำนํ้าต่างๆ จะเห่หรือร้องเพลง ร้องดอกสร้อยศักรวาทลอดจนร้องละคอน พากย์โขนหลัง แม้ที่สุุดจนเทศมหาชาติ บทที่ร้องต้องเปนกลอนจึงจะพาให้ไพเราะ บทกลอนลำนํ้าจึงเปนของสำหรับประกอบกันโดยประการฉนี้ แต่หนังสือที่แต่งขึ้นมาบางอย่างแต่สำหรับขับร้องเช่นบทเห่ดอกสร้อยศักรวาท เป็นต้น ควรเรียกว่า “บทลำนํ้า” ผิดกับหนังสือบทกลอนอีกชนิดหนึ่งซึ่งเอาเรื่องนิทานมาแต่งเปนกลอน แม้เอามาขับเสภาก็ดี ร้องละคอนก็ดี ก็ไม่ควรนับเปนลำนํ้าที่แท้ หรือเปนบทลำนํ้าบางแห่งหนังสือกลอนอ่าน กลอนสวด แลโคลงฉันท์ก็ไม่นับว่าเปนลำนํ้า เพราะได้แต่งสำหรับขับร้อง

(สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรภาพ, ๒๔๕๕ : ก)

จากการศึกษาข้อมูลจากหนังสือสำเนาวิจารณ์เห่ข้าหลวงของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรภาพ คำฉันท์ดุจผู้ตั้งเวียง ของขุนสารประเสริฐ (นุช) และการศึกษาวิเคราะห์บทเห่กล่อมพระบรรทมของชุตินา พลานุเวช ในเรื่องของบทเห่กล่อมนั้นสามารถแบ่งประเภทการประพันธ์ ๕ ลักษณะ ดังที่จะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

๒.๑. กาพย์ยานี ๑๑

กาพย์ยานี ๑๑ ประกอบด้วยข้อความ ๒บาท แต่ละบาทมี ๑๑ คำวรรคหน้า ๕ วรรคหลัง ๖ มีลักษณะสัมผัสดังแสดงแผนผังฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ต่อไปนี้



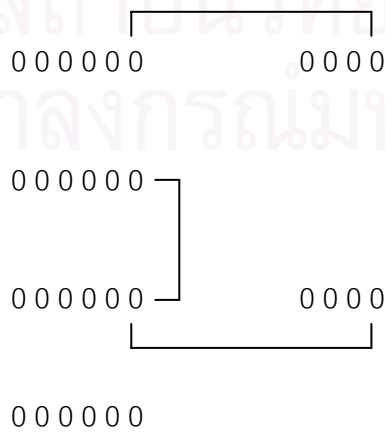
ตัวอย่างบทประพันธ์

สรวมชีพบังคมบาท	พระเขวราชธิเบนท์สูร
ภูขพงศวงศ์ประยูร	อิศรราชเรืองเดชา
พระยอดเขาวายุพิน	หน่อภูมินทร์แม่นอมรา
เชิญเสด็จขึ้นไสยา	บรรทมสุขสำราญรมย์

(ตำนานวิจารณ์เห่ซำลูกหลวง ,๒๔๘๕ : ๑๗)

๒.๒ กาพย์ฉบัง ๑๖

กาพย์ฉบัง ๑๖ ๑บทมี ๑๖ คำ แบ่งเป็น ๓ วรรค วรรคแรกมี ๖ คำ วรรคที่สองมี ๔ คำ วรรคที่สามมี ๖ คำ มีลักษณะสัมผัสดังแสดงแผนผังจันทลักษณ์ของคำประพันธ์ต่อไปนี้



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

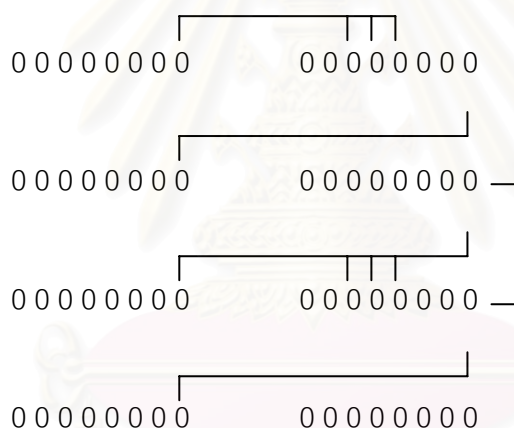
ตัวอย่างบทประพันธ์

พระพายพัดเรื่อยเรื่อยมา หอมกลิ่นมาลา
ถวายพระทูลกระหม่อม เอย
วิหกร่องก้องในดง อีกทั้งฝูงหงส์
ถวายองค์ทูลกระหม่อม เอย

(สำเนาวิจารณ์เห่ช้าลูกหลวง ,๒๔๘๕ : ๗)

๒.๓ กลอน

กลอนแปดนั้นแต่ละวรรคอาจจะมีคำตั้งแต่ ๖-๘ คำ แต่ส่วนใหญ่มักจะนิยมใช้ ๘ คำ เป็นเกณฑ์ กลอน ๒ วรรคเรียกว่า ๑ คำกลอน ๒ คำกลอนเป็น ๑ บท มีลักษณะสัมผัสดังแสดงแผนผังจันทลักษณ์ของคำประพันธ์ต่อไปนี้



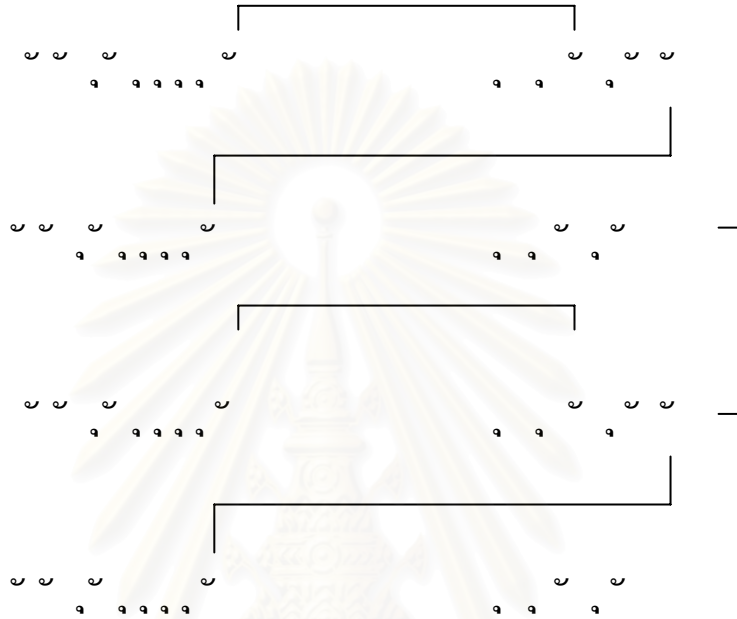
ตัวอย่างบทประพันธ์

อัญชลิตอดศิรกุมาเรศ ขอถวายนิเทศในเบื้องหลัง
อนิรุทธพงศุขบัลลังก์ นิราศบังอรอุสาถาวรณ
ปางพระยุพยวงศจักรกฤษณ์ เออนานินทร์เหนืออรธรังสรรค์
คาราดายคลาดคล้อยเมฆัน รังษีจันทร์ห้อยอนแสงสุริยา

(สำเนาวิจารณ์เห่ช้าลูกหลวง ,๒๔๘๕ : ๔๗)

๒.๔ วสันตติลกัณฐ์ ๑๔

วสันตติลกัณฐ์ ๑๔ ๑ บาทมี ๑๔ คำ วรรคต้น ๘ คำ วรรคท้าย ๖ คำ แต่ละบาทจะมี ๒ วรรค เป็น ๑ บท มีลักษณะสัมพันธ์ดังแสดงแผนผังชั้นหลักของคำประพันธ์ต่อไปนี้



ตัวอย่างคำประพันธ์

อ้างอิงองค์ภริยอินทร์	ทั้งสี่อัญเชิญมา
เชิญมาบำรุงอรุณา	ประโลมเลี้ยงถนนอมขวัญ
ท้าวโลกบาลมหิทศักดิ์	บริรักษ์กะสังขรรค์
สี่ทิศพระอุกุมารกัน	ภัยพาธบารายไกล

(สำเนาวิจารณ์เห่ซำลูกหลวง, ๒๔๘๕ : ๕๖)

๒.๕ อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑

อินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑ ๑บทประกอบด้วย ๒ บาท และ ๑ บาท มี ๑๑ คำ แต่ละบาทแบ่งออกเป็น ๒ วรรค วรรคต้น ๕ คำ วรรคหลัง ๖ คำ



ตัวอย่างบทประพันธ์

หนึ่งโศคบพิตรให้

บรมนารถอวยการ

หุมแพทย์กุมารชาญ

บริรักษ์กษา

(สำเนาวิจารณ์เห่ช้าลูกหลวง, ๒๔๘๕ : ๕๕)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ส่วนใหญ่ในการใช้บทประพันธ์ในบทเห่กล่อมนี้คือกาพย์ยานี ๑๑ และบางบทก็เป็นกาพย์ฉบัง ๑๖ นอกจากนี้ยังมีบทคำประพันธ์ประเภทอื่นบ้าง แต่จะปรากฏเป็นส่วนน้อย เช่น กลอน ฉันท์ และโคลง เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นถึงว่าบทประพันธ์ที่มีความเหมาะสมและนิยมนี้อยู่ในรูปแบบของ กาพย์ยานี ๑๑

การใช้วงขับไม้ประกอบพระราชพิธีสมโภชนั้น ได้มีปรากฏใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนมาถึงในรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๕ หลังจากนั้นก็ได้ใช้วงขับไม้ในพระราชพิธีมาจนถึงปัจจุบัน จากจดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ภาค ๑๔ นั้นได้ทรงบันทึกไว้ว่า

เวลาค่ำเสด็จลงสมโภชพระเจ้าลูกเธอที่ตำหนักหม่อมเจ้าสาย ในกรม
หมื่นภูมิตร์ภักดี มีขับไม้ด้วย พระราชทานพระนามเขียนด้วยกระดาษปิด

๑
ทองคำหนัก ๑๐ | ว่าพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพรบดินทร
เทพนิพัทธชฎิกุมาร

จากความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงวงขับไม้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในชั้นของพระองค์เจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจยิ่ง ก็เนื่องด้วยว่าในการใช้วงขับไม้เห่กล่อมนั้นจะขึ้นอยู่กับชั้นเจ้าฟ้าเท่านั้น ซึ่งในพระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพรบดินทรเทพนิพัทธกุมาร ทรงประสูติในพระมารดาสายซึ่งมีพระยศเป็นหม่อมเจ้า แต่ได้ทรงสถาปนาเป็นพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏในกาลภายหลัง จากนั้นพระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพรบดินทรเทพนิพัทธกุมารจึงเฉลิมพระยศเป็นเจ้าฟ้าในกาลภายหลัง เช่นเดียวกันกับพระมารดา

ผู้วิจัยได้พบหลักฐานซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีการเห่กล่อมพระบรมมพรประกอบในพระราชพิธีสมโภชเดือนและการขึ้นพระอู่ของพระกุมารสืบต่อมาถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้วิจัยได้รับหลักฐานมาจากบทความเรื่อง พระราชพิธีเห่กล่อมของพระยาภูมิเสวิน ซึ่งท่านได้ให้คำอธิบายไว้ว่า

...ตามพระราชประเพณี เมื่อประสูติพระราชโอรสหรือพระราชธิดา ได้ครบ 1 เดือน ก็จะประกอบพิธีลงพระอู่ โหระพราหมณ์เป็นผู้กำหนดฤกษ์ยามเมื่อถึงวันนั้นพราหมณ์จะเริ่มไกวพระอู่พร้อมกับอ่านโองการไปด้วย ขณะที่อ่านโองการนี้จะมีการสืขอสามสาย และการไกวบัณเฑาะว์ไว้พร้อมกันด้วย เมื่อหมดหน้าที่แล้วในวันต่อมาก็จะเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยง นางนมที่จะจับห่ก่ล่อม และการสืขอสามสายไปกับคนจับ ซึ่งบทห่ก่ล่อมนี้มีหลายบทด้วยกัน เช่น กล่อมพระบรรทม เรื่องจับระบำ เรื่องกาเกิ เรื่องพระอภัยมณี เรื่องอิเหนา (ของสุนทรภู่) เรื่อง โคนบุตร เรื่องอนิรุทธ์ พระราชประเพณีนี้ใช้สำหรับพระราชโอรสหรือพระราชธิดาเท่านั้น คนธรรมดาสามัญทั่วไปส่วนมากจึงไม่มีโอกาสจะได้ทราบ และยิ่งในปัจจุบันนี้ด้วยแล้ว พระราชประเพณีนี้ก็สิ้นสุดลงอย่างแน่นอน ซึ่งตามความคิดของข้าพเจ้านี้ ประเพณีห่ก่ล่อมคงจะมีมาถึงรัชกาลที่ 5 เพราะเมื่อประสูติเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชะ (ร . 7) และพระองค์มัจจุราชพงษ์ ซึ่งเป็นโอรสองค์สุดท้ายของรัชกาลที่ 5 อันเกิดจากเจ้าจอมมารดาเลื่อนนี้ ก็คงจะมีพระราชพิธีพระอู่เป็นแน่ ครั้นเมื่อมาถึงรัชกาลที่ 6 เจ้าฟ้าเพชรรัตนประสูติมาได้ 1 วัน รัชกาลที่ 6 ก็เสด็จสวรรคตซึ่งถ้าหากพระองค์ไม่สวรรคตเสียก่อน ก็เป็นที่หวังได้ว่าพิธีห่ก่ล่อมอาจจะรื้อฟื้นขึ้นมาอีก

ต่อมาในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อครั้งประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ ได้เตรียมการรื้อฟื้นพระราชพิธีห่ก่ล่อมขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง พระยาภูมิเสวินได้รับมอบหมายจากสำนักพระราชวังเป็นผู้บรรเลงการจับกล่อม แต่พระราชพิธีห่ก่ล่อมพระบรรทมดังกล่าวต้องงดไป คงมีแต่พิธีลงพระอู่ตามแบบพราหมณ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม พระยาภูมิเสวินก็ได้บรรเลงการจับกล่อมบทห่ก่ล่อมพระบรรทมทางวิทยุกระจายเสียงไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีสำหรับอนุชนรุ่นหลัง ดังปรากฏข้อความในบทความเรื่อง พระราชพิธีห่ก่ล่อมของท่านว่า

... พระยาเทวราชราช (ม.ร.ว.ไป๋ย มาลากุล) ได้มาเชิญข้าพเจ้าไปบรรเลงห่ก่ล่อมทางวิทยุกระจายเสียง ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีมากที่ไม่เสียแรงค้นคว้ามา จะได้มีโอกาสใช้ในพระราชพิธีห่ก่ล่อมเจ้าฟ้าหญิง แต่ด้วยเหตุอันใดสุดที่จะทราบได้ พระราชพิธีห่ก่ล่อมมีอันต้องพับไป คงมีแต่พิธีลงพระอู่ของโหระพราหมณ์เท่านั้น

(พระยาภูมิเสวิน , ๒๕๓๗ :๑๑๘)

พระยาภูมิเสวินได้ถึงแก่นิจกรรมเมื่อ พ.ศ. 2519 หลังจากที่ท่านได้ถึงแก่นิจกรรมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่ปรากฏว่ามีการห่อก่อมพระบรรทมพระกุมารอีกเลย ในพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ของพระกุมารก็ใช้เพียงมนต์ห่อก่อมของพราหมณ์เท่านั้น

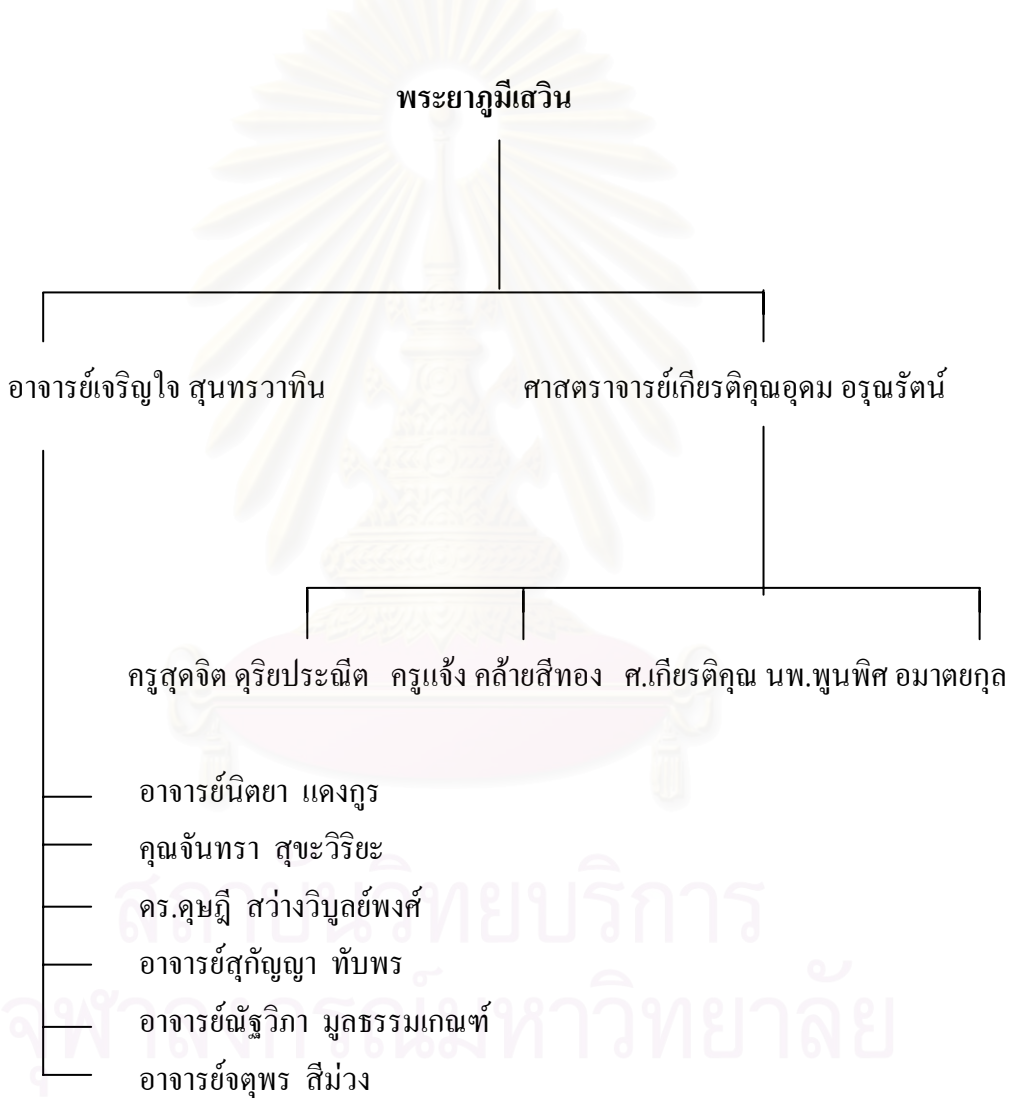
ในปัจจุบันนี้คงมีบุคคลเพียงผู้เดียวที่เคยมีประสบการณ์ตรงและสามารถจับร้องบทห่อก่อมพระบรรทมตามแบบแผนเดิมได้คือ อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ซึ่งเป็นผู้สืบทอดความรู้ในการจับร้องบทห่อก่อมพระบรรทมต่อมาจากพระยาภูมิเสวิน ในการจับร้องต้องประกอบด้วยบุคคลสำคัญสองคนคือผู้จับร้องต้องมีความสามารถในการสี่ซอสามสายเป็นอย่างดี ซึ่งผู้สี่ซอสามสายก็ต้องมีความสามารถในการจับร้องเป็นอย่างดีเช่นกันเพื่อให้บทห่อก่อมพระบรรทมมีความไพเราะกลมกลืนกัน ทั้งบทร้องและทำนองดนตรี นอกจากนี้พระยาภูมิเสวินได้ถ่ายทอดทางจับร้องและทางซอสามสายให้กับศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์ ซึ่งได้มีการบันทึกการบรรเลงเพลงซ้าลูกหลวงไว้ด้วยกันหลายครั้งซึ่งยังปรากฏหลักฐานในปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ได้บรรเลงกันเป็นที่แพร่หลายก็เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการดังนี้

- ประการแรก** เพลงซ้าลูกหลวงจะใช้บรรเลงห่อก่อมในชั้นเจ้าฟ้าเท่านั้น จะไม่ใช่บรรเลงกันซึ่งจะมีโอกาสในการบรรเลงไม่บ่อยครั้ง
- ประการที่สอง** เพลงซ้าลูกหลวงเป็นทำนองเก่าซึ่งได้ได้มีการสืบทอดกันมาถึงในรัชกาลที่ ๕ เท่านั้นและก็สูญหายไป ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันก็ตัดทอนออกตามเห็นสมควรและความเหมาะสม
- ประการที่สาม** ในการบรรเลงนั้นผู้บรรเลงจะต้องมีความรู้ทั้งด้านการร้องและซอสามสายเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นเรื่องยากในคน ๆ เดียว
- ประการที่สี่** การบรรเลงเพลงซ้าลูกหลวงมีเอกลักษณ์และรูปแบบในการบรรเลงที่แตกต่างจากเพลงอื่น ๆ คือ จะประกอบไปด้วย ๓ ส่วน ที่สำคัญคือ ท่วงทำนอง บทร้อง และจังหวะ ไม่มีหน้าทับประกอบแต่มีจังหวะอย่างสม่ำเสมอและคงที่ด้วยบันฑิตเตาว่าเท่านั้น
- ประการที่ห้า** ลักษณะคำประพันธ์เป็นคำสูง และยากในการประพันธ์
- ประการที่หก** ไม่มีการส่งต่อและถ่ายทอดเนื่องจากจะต้องคัดเลือกผู้รับมอบอย่างถี่ถ้วน

ดังนั้นจึงเป็นประการสำคัญที่จะต้องทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงเอกลักษณ์ในเพลงซ้าลูกหลวงนี้ ซึ่งเป็นเพลงเดียวที่พระยาภูมิเสวินได้ศึกษาและค้นคว้าสืบหาข้อมูลจากบุคคลใน

สมัยก่อนจึงมาเป็นทำนองช้าลูกหลวงในปัจจุบันนี้ ซึ่งผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดนั้นดังที่จะสรุปเป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิการถ่ายทอดทางขับร้องเพลงช้าลูกหลวง



(อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน, สัมภาษณ์, ๔ เมษายน ๒๕๕๐)

(พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, สัมภาษณ์, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๐)

(อาจารย์ณัฐวิภา มุทธธรรมเกณฑ์, สัมภาษณ์, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๘)

(อาจารย์สุกัญญา ทับพร, สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๘)

แผนภูมิการถ่ายทอดทางซอสามสายเพลงช้าลูกหลวง

พระยาภูมีเสวิน



ศาสตราจารย์เกียรติคุณอุดม อรุณรัตน์



รองศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์

(พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ,สัมภาษณ์, ๒๑มีนาคม ๒๕๕๐)

นอกจากนั้นการบรรเลงและการขับร้องบทเห่กล่อมพระบรรทมยังเป็นศิลปะชั้นสูงสุด มีความสมบูรณ์ จึงส่งผลให้การถ่ายทอดนั้นไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก จะมีการถ่ายทอดก็ต่อเมื่อต้องใช้เพื่อการแสดงในการสมโภชหรือการสาธิต หรือการบันทึกเสียงเท่านั้น จึงทำให้ผู้ที่ได้นั้นจึงมีมากนั้กดังที่ปรากฏในแผนผังข้างต้น ซึ่งในแผนผังเป็นการสัมภาษณ์ในสายพระยาภูมีเสวินเท่านั้น แต่อาจจะมีผู้ที่ได้ถ่ายทอดไว้สมควรแก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้น คนตรีที่ใช้ประกอบผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้นแต่ในปัจจุบันนี้ได้เหลือเพียงวงประโคมแตรสังข์และปี่พาทย์พิธีเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางสรุปการใช้ดนตรีประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ลักษณะการประกอบพระราชพิธี	การประโคม	การบรรเลง ปี่พาทย์	หมายเหตุ
<p>ขั้นที่ ๑</p> <p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จถึงพระที่นั่ง</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลงช้า</p>	<p>ประทับพระ</p> <p>ราชอาสน์สั่ง</p> <p>ปี่</p> <p>พาทย์หยุด</p>
<p>ขั้นที่ ๒</p> <p>ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ พระราชทานพระเจ้า</p> <p>หลานเธอ พระราชครูวามเทพมุนี หัวหน้า</p> <p>พรหมณ์ เข้าเฝ้าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายน้ำ</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลง</p> <p>มหาฤกษ์</p>	
<p>ขั้นที่ ๓</p> <p>เทพมนตรี ขลิบพระเกศาให้มีการประโคม</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลง</p> <p>มหาฤกษ์</p>	<p>ทรงผูกค้าย</p> <p>พระขวัญ</p> <p>เสร็จ</p> <p>สั่งปี่พาทย์</p> <p>หยุด</p>
<p>ขั้นที่ ๔</p> <p>พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก</p> <p>ถวายพระพรลา</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลง</p> <p>กราวรำ</p> <p>๒ ชั้น</p>	<p>พระออกจาก</p> <p>ห้องพิธีหมด</p> <p>สั่งปี่พาทย์</p> <p>หยุด</p>

<p>ชั้นที่ ๕</p> <p>พระครูพรหมณ์แห่กล่อม โหระหวงลั่นฆ้องชัย</p> <p>พรหมณ์เป่าสังข์</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลง</p> <p>เรื่องอุ่ทอง</p>	
<p>ชั้นที่ ๖</p> <p>พระครูพรหมณ์แห่กล่อมเสร็จ</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลง</p> <p>เรื่องอุ่ทอง</p>	<p>พรหมณ์แห่</p> <p>กล่อมเสร็จ</p> <p>สังข์</p> <p>ปี่พาทย์หยุด</p>
<p>ชั้นที่ ๗</p> <p>พรหมณ์ออกแวนเวียนเทียน</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>	<p>ปี่พาทย์</p> <p>บรรเลงไป</p> <p>เรื่อยๆ</p>
<p>ชั้นที่ ๘</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๑</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>	
<p>ชั้นที่ ๙</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๒</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>	
<p>ชั้นที่ ๑๐</p> <p>เวียนเทียนครบรอบที่ ๓</p>	<p>ฆ้องชัย สังข์</p> <p>แตร</p> <p>เพลงสำหรับ</p> <p>บท ๑ เที้ยว</p>	<p>เพลงเรื่อง</p> <p>เวียนเทียน</p>	

สรุปตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. วงดนตรีที่ใช้ประกอบพระราชพิธี

วงดนตรีที่ใช้ประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่นี้สามารถสรุปได้เป็น ๓ วง ที่เข้ามาประกอบในพระราชพิธี คือ

๑.๑ วงเครื่องประโคมเตรสังข์ ในการบรรเลงประกอบพระราชพิธีมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นสิริมงคล ให้สัญญาณในการเคารพ อีกทั้งยังเป็นการส่งสัญญาณในการประกอบพระราชพิธีนั้น ๆ

๑.๒ วงปี่พาทย์พิธี เป็นเครื่องแสดงให้เห็นในเชิงสัญลักษณ์โดยจะเกี่ยวข้องในบทเพลงต่าง ๆ ที่นำมาบรรเลงประกอบ เช่น เพลงช้าเป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบกิริยาเดินไปมาด้วยจริยวัตรอันงดงาม

๑.๓ วงขับไม้ เป็นการบูชาเทพยดาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองในราชสำนัก โดยพบว่า ราชสำนักไทยมีความเชื่อถือว่า วงขับไม้นี้เป็นของสูงสำหรับกษัตริย์และจะมีการบรรเลงได้ก็ต่อเมื่อมีงานสมโภชชั้นสูงเท่านั้น

ในปัจจุบันนั้นได้มีการตัดทอนในเรื่องของวงดนตรีออก เนื่องด้วยทรงมีพระประสงค์ให้พระราชพิธีไปด้วยความรวดเร็วจึงเหลือเพียง ๒ วงที่ใช้ประกอบพระราชพิธีคือวงเครื่องประโคมเตรสังข์ และวงปี่พาทย์พิธี ซึ่งมีความสำคัญทางด้านสัญลักษณ์ในพระราชพิธี แต่วงขับไม้นั้นเป็นเพียงแคในการขับกล่อมในชั้นเจ้าฟ้าเท่านั้น

๒. ระเบียบการบรรเลงในพระราชพิธี

๒.๑ ระเบียบการบรรเลงวงเครื่องประโคมเตรสังข์

๒.๑.๑ แบบมีฆ้องชัยหรือเพลงสำหรับบท คือ จะเริ่มด้วยลั่นฆ้องชัย ๑ ครั้ง (จากจำนวน ๓ ครั้ง) สังข์เป่ายาวสุดลมหายใจ ๑ เที้ยว ต่อด้วยเตรสังข์เป่าขึ้นพร้อม ๆ กันทั้ง ๔ คัน จนจบทำนองเพลง ๑ จบ ซึ่งจะจบพร้อมกับการลั่นฆ้องชัยครั้งที่ ๓ พอดี

๒.๑.๒ แบบไม่มีฆ้องชัย การประโคมแบบไม่มีฆ้องชัย แต่ลักษณะนี้ไม่ใช้ประโคมในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่นี้จะใช้การประโคมแบบมีฆ้องชัยเท่านั้นซึ่งจะเริ่มจากลั่นฆ้องชัย ๓ ครั้ง ตามด้วยสังข์ก็เป็นการเป่าเสียงยาว ๑ ลมหายใจและตามด้วยเตรสังข์จะดำเนินทำนอง จะมีรูปแบบในการประโคมเพียงเท่านี้

๒.๒ ระเบียบการบรรเลงวงปี่พาทย์พิธี

เพลงช้า เป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับประกอบกิจการเดินไปมาหรือมาด้วยจริยาตรอันงดงาม ซึ่งบรรเลงในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จที่มณฑลพิธี

เพลงมหาฤกษ์ จะใช้ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบฤกษ์ยามที่เป็นมงคล

เพลงกราวรำ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาดีใจและรื่นเริง ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่นี้ใช้ในขณะพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกถวายพระพรลา

เพลงเรื่องอุทอง เป็นเพลงที่หมายถึงความเจริญงอกงาม ความเจริญสุขสมบูรณ์ ถวายความจงรักภักดี ใช้ในขณะพระครูพราหมณ์มนต์เห่กล่อม ประกอบด้วย เพลงช้าเรื่องอุทอง เพลงสองไม้ดอกเพลงเหมราช และออกเพลงเร็วอุทอง

เพลงเรื่องเวียนเทียนหรือเพลงเรื่องทำขวัญ เป็นการสมโภช การยินดี ให้กำลังใจ ขอความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นในบริเวณและมณฑลพิธีของสถานที่นั้น ๆ ประกอบด้วยเพลงดังต่อไปนี้ นางนาค มหาฤกษ์ มหากาล สังข์เล็ก (หรือสังข์น้อย) มหาชัย ดอกไม้ไพร ดอกไม้ไฟ ดอกไม้ร่วง พัดชา บ่าบัน คู่บ่าบัน เคียงบ่าบัน มโนราห์โอด ดั้นกราวรำ และกราวรำ ซึ่งแต่ละเพลงนั้นก็มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์และตามความเชื่อในแต่ละเพลง ทุกเพลงต่างก็มีความหมายที่แตกต่าง ๆ กันออกไปแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็จะสื่อถึงความเป็นสิริมงคลในพระราชพิธี

๒.๓ ระเบียบการบรรเลงวงขับไม้

เพลงที่ใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ในหารเห่กล่อมนั้นประกอบไปด้วย เพลงช้าลูกหลวง เพลงสรภัญญะใหญ่ และบรรเลงต่อดด้วยเพลง สองชั้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการขับกล่อมให้พระราชกุมารและพระราชมาริได้ทรงบรรทม

๓. บทประพันธ์ที่เกี่ยวข้องในการเห่กล่อมเพลงช้าลูกหลวง

บทประพันธ์

การใช้บทประพันธ์ในบทเห่กล่อมนี้คือกาพย์ยานี ๑๑ และบางบทก็เป็นกาพย์ฉบัง ๑๖ นอกจากนี้ยังมีบทประพันธ์ประเภทอื่นบ้าง แต่จะปรากฏเป็นส่วนน้อย เช่น กลอน ฉันท์ และโคลง เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นถึงว่าบทประพันธ์ที่มีความเหมาะสมและนิยมนั้นอยู่ในรูปแบบของ กาพย์ยานี ๑๑

บทที่ ๔

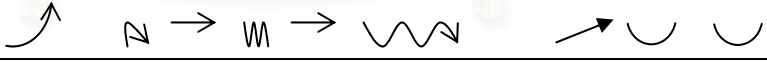
การวิเคราะห์ทำนองซำลูกหลวง

งานวิจัยเรื่อง “ดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่” นี้ ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์สำหรับการศึกษานี้ เพื่อวิเคราะห์หากลวิธีการขับ การดำเนินทำนองของซอสามสาย ความสัมพันธ์ระหว่างทางร้องและซอสามสาย หาเอกลักษณ์และความสัมพันธ์ในเพลงซำลูกหลวง ในการวิเคราะห์หากความสัมพันธ์ของทำนองนี้ ผู้วิจัยจะแสดงโน้ตทำนองเพลงซำลูกหลวง แบ่งออกทีละวรรค เพื่อให้ง่ายต่อการสังเกตและวิเคราะห์ โดยในการแสดงโน้ตดังกล่าวนี้ จะแสดงอยู่ในการบันทึกแบบไม่มีการกั้นห้องคังคัวอย่างต่อไปนี้

๑. การบันทึกทำนองสามสาย

ล _ _ _ ร _ _ _ ฟ _ _ _ ช _ _ _ ทลช _ _ ทลช ทล ล _ ล _ _ _ _ _ ค ทดรีด

๒. การบันทึกทางขับ

เนื้อร้อง	สรรวม _ ฮีเงอ _ ชีพ เอ่อ _ เฮอะเออ _ เฮ้อเออ เฮ้อเออ เออ ฮีเงอ เออเฮ้อ เออเฮ้อ เอย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล _ รี้ ล _ ลช ช _ ทล ทล ทล ล รี้ ลท ลท ลช

สัญลักษณ์ในการบันทึกโน้ต

๑. สัญลักษณ์แทนเสียง

ในการบันทึกโน้ตทำนองเพลงซำลูกหลวงของซอสามสายและการขับนี้ ผู้วิจัยกำหนดสัญลักษณ์แทนเสียงโดยใช้ตัวอักษร รายละเอียดดังนี้

ล	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ลา
ท	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ที
ค	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	โค
ร	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	เร

ม	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	มี
ฟ	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ฟา
ซ	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ซอล
ล	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ลา
ท	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	ที
คํ	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	โค
รํ	เป็นสัญลักษณ์แทนเสียง	เร

ระบบเสียงของซอสามสาย

สายเอก (๑)	ซ	ล	ท	คํ	รํ
สายกลาง (๒)	ร	ม	ฟ		
สายทุ้ม (๓)	ล	ทุ	ค		

๒. สัญลักษณ์แทนทวิวิธี



คือ การผันเสียง โดยมีลักษณะเสียงติดกัน ๒ เสียง และผันจากเสียงต่ำไปเสียงสูง เช่น บังคม อื่อ อื่อ อื่อ อื่อ ตรงกับเสียง ล รํ



คือ การผ่อนเสียงลง โดยมีลักษณะเสียงติดกัน ๒ เสียง และผ่อนจากเสียงสูงมาเสียงต่ำ เช่น บังคม อื่อ อื่อ อื่อ อื่อ ตรงกับเสียง รํ ล



คือ การหักเสียงคำร้อง ๒ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๒ เสียง จากเสียงสูงมาต่ำ เช่น คำว่า ซัพ ออกเสียง ซิ-อึบ เสียง ลซ



คือ การหักเสียงคำร้อง ๓ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๓ เสียงจากเสียงสูงมาต่ำ เช่น คำว่า ราช ออกเสียง ร่า - อ่า - อาด เสียง ซ_ร_ทุ



คือ การลากเสียงตรง ๆ ยาวไม่เปลี่ยนระดับเสียงเช่น เอ๋___เฮอะเออ

W คือ ครั้น เช่น เอ๋_____เฮอะเออ

~ คือ ผ่อนเสียงหนักเบา

∪ คือ กระทบเสียง ๒ เสียง

c~ คือ กระทบเสียง ๓ เสียง

o คือ การหักเสียงคำร้อง ๔ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๔ เสียงจากเสียงสูงมาต่ำแล้วขึ้นไปเสียงที่ ๒ เช่น คำว่า ยอด ออกเสียง ย่อ - ออ - อ้อ - ฮ้อด เสียง ล_ช_ม_ช

* คือ เสียงบันไดเตาะว้ ๑ ครั้ง

๓. ระดับเสียงที่ใช้ในการวิเคราะห์

ในการดำเนินการวิเคราะห์ ทำนองเพลงซำลูกหลวงนั้น กำหนดหาระดับเสียงของเพลง โคนนำผลจากการวิเคราะห์ระดับเสียงที่ได้มาทำการจัดเข้ากลุ่มเสียงปัญญามูล ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์ของกลุ่มเสียงปัญญามูลดังนี้

กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๑	ฟ ช ล x ด ร x	เป็นระดับเสียงขวา
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๒	ม ฟ ช x ท ด x	เป็นระดับเสียงกลางแหบ
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๓	ร ม ฟ x ล ท x	เป็นระดับเสียงนอก
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๔	ด ร ม x ช ล x	เป็นระดับเสียงเพียงออบน
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๕	ท ด ร x ฟ ช x	เป็นระดับเสียงกลาง
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๖	ล ท ด x ม ฟ x	เป็นระดับเสียงใน
กลุ่มเสียงปัญญามูลที่ ๗	ช ล ท x ร ม x	เป็นระดับเสียงเพียงออล่าง

๔. ข้อมูลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลในเรื่องของเพลงซำลูกหลวง และสืบค้นข้อมูล โดยจะวิเคราะห์เพลงซำลูกหลวงจาก CD บันทึกการบรรเลงเพลงซำลูกหลวง โดยมีรายละเอียดข้อมูลดังนี้

๑. CD บันทึกการบรรเลงเพลงซำลูกหลวง ประกอบด้วยนักดนตรีดังนี้

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ซอสามสาย

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ขับ

อาจารย์อานันท์ นาคคง บัณเฑาะว์

๒. CD บันทึกการบรรเลงเพลงซำลูกหลวง ในการแสดงของวงฟองน้ำ ณ

Elizabeth Hall London England วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๐ วงขับไม้

ประกอบด้วยนักดนตรีดังนี้

อาจารย์ประเวช กุมุท ซอสามสาย

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ขับ

อาจารย์อานันท์ นาคคง บัณเฑาะว์

๓. CD บันทึกการบรรเลงเพลงซำลูกหลวง การบันทึกเสียงของวงฟองน้ำ ณ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประกอบด้วยนักดนตรีดังนี้

อาจารย์อุดม อรุณรัตน์ ซอสามสาย

อาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน ขับ

อาจารย์อานันท์ นาคคง บัณเฑาะว์

ผู้วิจัยได้เลือก CD บันทึกการบรรเลงของวงฟองน้ำ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เนื่องด้วยการสืบทอดเพลงซำลูกหลวงนั้นไม่ได้เป็นที่แพร่หลาย ก็อันเนื่องมาด้วยว่าในการบรรเลงนั้นจะใช้ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่เท่านั้น ซึ่งได้สูญหายไปในช่วงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระยาภูมิเสวิน(จิตร จิตตเสวี) นั้น ได้สืบค้นทำนองเพลงซำลูกหลวงและนำกลับมาปรับและได้ถ่ายทอดทางขับริ่องให้กับอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทีน และอาจารย์อุดม อรุณรัตน์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า CD บันทึกการบรรเลงที่สมบูรณ์ที่สุดคงจะเป็นการขับจากอาจารย์เจริญใจและบรรเลงซอสามสายโดยอาจารย์อุดม อรุณรัตน์ ซึ่งเป็นผู้ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจากพระยาภูมิเสวิน

ประเด็นในการวิเคราะห์เพลงซำลูกหลวงนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นที่สำคัญ ในการวิเคราะห์ ออกเป็น ๓ ประเด็นคือ

๑. กลวิธีการขับเพลงช้าลูกหลวง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์กลวิธีการในการขับเพลงช้าลูกหลวง เอกลักษณะของการขับเพลงช้าลูกหลวงในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่

๒. กลวิธีการบรรเลงของซอสามสายเพลงช้าลูกหลวง ในประเด็นนี้เป็นการวิเคราะห์ การดำเนินทำนองของซอสามสาย และเอกลักษณ์ของการดำเนินทำนองเพลงช้าลูกหลวง

๓. วิเคราะห์หาความสัมพันธ์การขับและการบรรเลงเพลงช้าลูกหลวง ในประเด็นนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์การขับและการบรรเลงซอสามสายประกอบการขับว่ามี ความสัมพันธ์ทางด้านใด มีความเป็นเอกลักษณ์เช่นไร และวิเคราะห์หาเหตุผลในการนำเพลงช้าลูกหลวงนี้ให้เป็นการขับกล่อมเจ้าฟ้า

๕. รายละเอียดการวิเคราะห์

๕.๑. รูปแบบหรือสังคัตลักษณ์

รูปแบบหรือสังคัตลักษณ์นั้น มุ่งวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบของการขับทำนองเป็นสำคัญ โดยมุ่งอธิบายในประเด็น ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติซ้ำของท่วงทำนองในอาการต่าง ๆ ซึ่งรองศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี ได้สรุปและรวบรวมไว้มีแตกต่างกันถึง 6 แบบคือ

๑. แบบแผนการซ้ำหัว
๒. แบบแผนการซ้ำท้าย
๓. แบบแผนการซ้ำหัวท้าย
๔. แบบแผนการซ้ำแบบ โอด - พัน
๕. แบบแผนการซ้ำทำนองแบบทางเปลี่ยนที่พลิกกลับ
๖. แบบแผนการซ้ำทำนองแบบเปลี่ยนกลาง

ดังนั้นในการวิเคราะห์รูปแบบหรือสังคัตลักษณ์ จาก จึงเป็นการวิเคราะห์หาการปฏิบัติซ้ำของโครงสร้างของเพลงช้าลูกหลวง

จากการวิเคราะห์รูปแบบหรือสังคัตลักษณ์ จากโครงสร้างของทำนองเพลงช้าลูกหลวง พบว่าจะประกอบด้วย ๔ ทำนอง เขียนสัญลักษณ์อธิบายรูปแบบหรือสังคัตลักษณ์ได้ดังนี้

ก / ข / ค / ข / ค / ขข / ง

ตัวอักษร ก - ง ที่ปรากฏนี้ แทนสัญลักษณ์ของท่วงทำนองต่าง ๆ โดยสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

- ก คือ ทำนองเกริ่นของซอสามสาย
- ข คือ ทำนองขับ
- ค คือ ทำนองซอสามสายที่คั่นระหว่างบท
- ง คือ ทำนองของซอสามสายในการบรรเลงจบจากการขับ

๓.๒. จังหวะ

จังหวะในการบรรเลงเพลงซำลูกหลวงนี้จะให้จังหวะวิในการควบคุมจังหวะที่สม่ำเสมอ เทียบเท่ากับ ๒ ชั้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย


ทำนองขับช้ลูกหลวง

บทขับเพลงช้ลูกหลวง

สรวมชีพบั้คมบาท	พระเขวราชธิเบนทร์สุร
ภูขพงศวงศ้ประยูร	อิศรราชเรีองเคชา
พระยอคเขวายุพิน	หน่อภูมินทร์เม้นอมรา
เจิญเสด็จขึ้นไสยา	บรรทมสุขสำราญรมย์

บาทที่ ๑

เนื้อร้อง	สรวม_ชีเงอ_ชีพ เอ่อ_เสอะเออ_เส่อเออ เส่อเออ เสอะเออ_ชีเออ เออเส้อ เออเส้อ เออ เอย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล _ ร้ล _ ลช ช _ ทล _ ทล ทล ทล _ ร้ล ลท ลท ลช

เนื้อร้อง	บั้คม_อื่อ ชื่ออื่อ_อื่อ_อื่อ_อื่ออื่อ อื่อ ชื่ออื่อ บาท_อื่อ อื่อ_อื่อ อื่ออื่อ เส่อเอิง เย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล ล _ ล ทล _ ร้ล _ ชฟ ช ลช ชฟ _ ชฟ _ ชฟช ลช ช

เนื้อร้อง	พระเขวราช ธิเบนทร์ อื่อ ชื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ เออ_เส่อเอิงเย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ชม ช_ร ทุ _ รร ร ม _ ร ทุ _ รร ม ช_ชม _ ร ทุ ร มร ร

บทที่ ๒

เนื้อร้อง	กุด อือฮือฮือ อือฮือ อือ ฮือฮือ ชพงศ_เอ๋อ_เสอะเออ เส่อเออ เส่อเออ_เสอะเออ ฮือเออ เออฮือ เออฮือ_เออเออ
กลวิธี	
ทำนองขับ	ริ้ ลทล ชฟ ช ทล ลล_ช_ทล ทล ทล_ทล ริ้ล ลท ลท_ลช


เนื้อร้อง	วงศ์ อือ_ฮือ_ฮือฮือฮือ ฮือ อือ ฮือ_ฮือฮือ อือฮือฮือ_ประยูร_ฮือ อือ_ฮือ อือฮือ_ฮือฮือ_ฮือเอ็ง เงย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล ล_ท_ลทล_ริ้ ลล_ชฟ_ชชช_ชช_ชฟ_ชฟช_ลช ช

เนื้อร้อง	อิ_ศร_ราช_เรื่อง_ฮือ ฮือ ฮือฮือ_ฮือฮือ_เดชา_ฮือฮือ อือฮือ_เออ เส่อเอ็ง เงย
กลวิธี	
ทำนองขับ	รฟ_ชฟ_ชม รท_ร_ร ม รท_รม_มม_ชม รท_ร มร ร

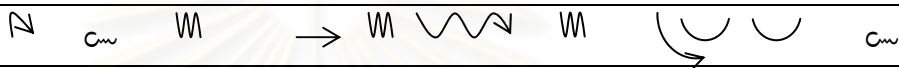
บทที่ ๓

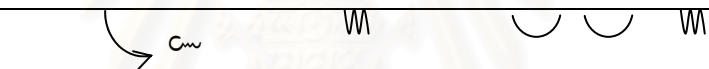
เนื้อร้อง	พระ อือ ฮือฮือ ยอค _เอ๋อ_เสอะเออ เส่อเออ เส่อเออ เสอะเออ_ฮือเออ เออฮือ เออฮือ_เออเออ
กลวิธี	
ทำนองขับ	ริ้ ล ทล ล_ชมช_ช_ทล ทล ทล ทล_ริ้ล_ลท ลท ลช


เนื้อร้อง	เขาว อือ_ฮือ_ฮือฮือฮือ ฮือ อือ ฮือ_ฮือฮือ อือฮือฮือ_บุพินท์_ฮือ อือ_ฮือ อือฮือ_ฮือเอ็ง เงย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล ล_ท_ลทล_ริ้ ลล_ชฟ_ชชช_ชช_ชฟ_ชฟช_ลช ช

เนื้อร้อง	หน่อ ภูมินทร์ _ ชื่อ _ ชื่อ _ ชื่อ _ ชื่อชื่อ _ ชื่อชื่อ แม่นชื่อ อมรา
กลวิธี	
ทำนองขับ	ช _ รม ม ม _ ช _ ร _ ร _ รม _ รท ช ม ม ม

บทที่ ๔

เนื้อร้อง	เชิญ ชื่อ ชื่อชื่อ _ ชื่อ ชื่อชื่อ เต๋จี่ง _ เอ๋เอ๋ _ เฮอะเฮอะ เฮ้อเฮ้อ เฮ้อเฮ้อ เฮอะเฮ้อ _ ฮีเจ๋เอ๋ _ เอ๋เอ๋เอ๋ เอ๋เอ๋เอ๋ _ เอ๋เอ๋เอ๋
กลวิธี	
ทำนองขับ	รี้ด _ ล ชฟ _ ช ทล ลช _ ช _ ทล ทล ทล ทล _ รี้ด _ ลท ลท _ ลช

เนื้อร้อง	จิ้นไต้ ชื่อ ชื่อ ชื่อชื่อ ชื่อ ชื่อชื่อ ยา ชื่อ ชื่อ ชื่อชื่อ เฮ้อเอ็ง เกย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ลช ล รี้ ล ชฟ ช ลช ช ฟ ช ฟช ลช ช

เนื้อร้อง	บรรทม ชื่อชื่อ _ ชื่อชื่อชื่อ สุข ชื่อชื่อ ชื่อชื่อ ชื่อชื่อ สำราญรมย์ ฮีเจ๋เอ๋ ชื่อชื่อ ชื่อเฮ้อเอ็ง เกย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ฟฟ ม ชม ร ม ร ท ร ม ร ม ร ท ชม ม ชม รท ร ม ร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทวิเคราะห์
ทำนองขับเพลงช้าลูกหลวง

การวิเคราะห์ทำนองขับช้าลูกหลวง นั้นผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นวรรคตามคำกลอน คือ สดับ รับ ร้อง และส่ง

๑. วรรคสดับ

ก่อนการขับจะมีทำนองขอสามสายบรรเลงเพื่อให้นักร้องรู้จักกลุ่มเสียงที่จะใช้ในการขับ
เถรีน

ขอสามสาย	ล _ _ _ _ ร _ _ ฟ _ ซ _ ทลซ _ ทลซ ทล ล _ ล _ ค ทดรีด
บันฑฑะวี่	* * * * * * * * * *

ทำนองสารถะ

ล _ _ _ ร _ _ _ ฟ _ _ _ ซ _ _ _ ล _ _ _ ค

ขอสามสายนั้นจะเป็นผู้บรรเลงในตอนต้นโดยขึ้นทำนองด้วย สาย ที่ ๓ คือเสียงลา ต่ำ โดยลากเสียงยาว มาลากเสียงลา บันฑฑะวี่ ก็เริ่มไกวไปเรื่อย ๆ ให้มีความสม่ำเสมอไม่ช้าและไม่เร็ว จนเกินไป จากนั้นค่อย ๆ เปลี่ยนเสียงโดยสีสายเปล่าแต่เป็นเสียง เร ซึ่งเป็นเสียงประสาน ระหว่างเสียง เร กับ เสียงลาต่ำ จากนั้นเชื่อมด้วยเสียงฟาเพื่อที่จะทอดเสียงไปในเสียง ซอล ซึ่งเป็นการสีสายคู่ คือเป็นเสียงประสานระหว่างเสียง ซอลและเสียงเร ลากยาวแล้วสะบัด ๓เสียง ด้วยเสียง ทลซ ๒ ครั้ง แล้ว การกระทบ ๒ เสียง ทล ล แล้วลากเสียง ลา ยาวพร้อมกับค่อย ๆ เอนนิ้วนางตะที่เสียง โด แล้วค่อย ๆ คลึงเสียง ๓ เสียง ค ทด รค

จากทำนองการบรรเลงนำของขอสามสาย จะเห็นได้ว่าใช้กลุ่มเสียง ฟซลXดรX

ขอสามสาย	ชร_ _ฟ_ _ชฟ_ _มชฟ_ _ชฟ_ มรด ม_ร_ _ช_ร_ _ร
บัพเตาะวี	* * * * * * * * * *

ทำนองสาร์ทตะ

ร_ _ _ ฟ_ _ _ ช_ _ _ ฟ_ _ _ ม_ _ _ ร

จากวรรคที่แล้วนั้นค้างไว้ที่เสียง ซอล ในวรรคนี้ก็บรรเลงติดต่อกันจากในเสียง โด ในวรรคก่อน ในวรรคนี้จะต้องหักเสียงมาเริ่มที่เสียงซอล แล้วปล่อยเป็นสายเปล่าเสียง เร แล้วใช้การคลึงเสียง ๓ เสียง คือ ม ชฟ ก่อนที่จะสะดุดลงด้วยเสียง มรด และจบท้ายด้วย มรร ร

จากทำนองการบรรเลงนำของขอสามสายในวรรคนี้ไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าอยู่ในกลุ่มเสียงใด

ขอสามสาย	ท_ _ _ ด_ _ _ ร_ _ _ ด_ _ _ ร_ _ _ ดร_ _ ดร_ _ ดร_ _ มร_ _ ร_ _ ฟ
บัพเตาะวี	* * * * * * * * * *

ทำนองสาร์ทตะ

ท_ _ _ ด_ _ _ ร_ _ _ ด_ _ _ ร_ _ _ ฟ

ในวรรคนี้เริ่มด้วยเสียง ทีต่ำ แล้วค่อย ๆ เคลื่อนที่ไปที่เสียง โด และเร เป็นคู่ประสานหรือสายเปล่า แล้วย่ำที่ เสียง โด เร ด้วยการกระทบเสียง ๒ เสียง ในวรรคนี้จบด้วยการทอดเสียงไปที่เสียง ฟา จากทำนองการบรรเลงนำของขอสามสายในวรรคนี้ไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าอยู่ในกลุ่มเสียงใด

ขอสามสาย	ม_ _ _ ฟ_ _ _ ช_ _ _ ม_ _ ฟ_ _ มชฟ_ _ มรด _ มร_ _ ร
บัพเตาะวี	* * * * * * * * * *

ทำนองสาร์ทตะ

ม_ _ _ ฟ_ _ _ ช_ _ _ ฟ_ _ _ ม_ _ _ ร

ในวรรคนี้ต่อเนื่องจากในวรรคที่แล้ว คือ ในวรรคก่อนหน้านั้นลงที่เสียง ฟา และในวรรคนี้ จะมี การคลั่งเสียง ฟา กล่าวคือ ม ฟ มซฟ แล้วค่อยสะบัด มรด มร ลงที่เสียง เร

จากทำนองการบรรเลงนำของซอสามสายในวรรคนี้และในวรรคที่ผ่านมาทั้ง ๒ วรรคนั้น สามารถสรุปกลุ่มเสียงว่าใช้กลุ่มเสียง ท ด ร x ฟ ซ x ซึ่งเป็นระดับเสียงกลาง

ร _ ด _ _ _ _ ท _ _ _ _ ด _ _ _ _ ร _ _ _ _ ดร _ _ ดร _ _ มร _ ร

ทำนองสรำตะ

ด _ _ _ _ ท _ _ _ _ ด _ _ _ _ ร _ _ _ _ ร

ในวรรคนี้ต่อเนื่องจากวรรคที่แล้วโดยเสียงสุดท้ายในวรรคที่ผ่านมานั้นอยู่ในเสียง เรในวรรค นี้ก็เชื่อมด้วยเสียงเร ในการสีเสียงประสานหรือเสียงคู่แล้วค่อยปล่อยให้สีเสียง ลา เสียงเดียว จากนั้น ไล่ทำนองขึ้น ไปที่เสียง ที และ โด และย่ำที่เสียง โดและเสียงเร ก่อนที่จะลงเสียงสุดท้ายที่ เร จาก ทำนองการบรรเลงนำของซอสามสายในวรรคนี้ นั้นไม่สามารถบอกได้ชัดเจนว่าอยู่ในกลุ่มเสียงใด

ซ _ _ _ _ ร _ _ _ _ ซ _ _ _ _ ทลซ _ _ _ _ ทลซ _ _ ทล _ _ ด _ _ _ _ ร

ทำนองสรำตะ

ซ _ _ _ _ ร _ _ _ _ ซ _ _ _ _ ด _ _ _ _ ด _ _ _ _ ร

ในวรรคนี้เป็นการต่อเนื่องจากวรรคที่แล้ว ในวรรคที่แล้วเสียงสุดท้ายคือเสียง เร ซึ่งเป็น ลักษณะในการเชื่อมโดยการ พลิกขอเปลี่ยนเสียงจากคู่ประสานเสียง เร มาเป็นเสียง ซอล จากนั้นย่ำ ในลักษณะนี้ ๒ ครั้ง แล้วค่อย สะบัดและผันเสียงจากเสียงลา ขึ้นไปเสียง เร ซึ่งเป็นเสียงสูงเป็นส่ง ในเสียงสุดท้ายให้กับผู้ขับกล่อม

จากการสรุปกลุ่มเสียงนั้น ในการเกริ่นนั้นใช้ในกลุ่มเสียง ฟซลXดรX และมีการใช้กลุ่ม เสียง ท ด ร x ฟ ซ x นอกจากนี้ในบางวรรคก็ไม่สามารถวิเคราะห์ได้เนื่องจากไม่ชัดเจนในกลุ่มเสียง กลุ่มเสียงนี้เป็นกลุ่มเสียงที่ซอสามสายสามารถฉายความปลั่งจำเพาะ (Tonal Timble) ได้มากที่สุด และจะสังเกตได้ว่าในทุกวรรคนั้นจะลงด้วยเสียง เร ซึ่งเป็นการขึ้นเสียงนี้ตลอด

บทที่ ๑

สรวมชีพั้งคมบาท

พระเยวราชธิเบนท์สูร

๑. ลักษณะเสียงของคำจับ

วรรคดับ สรวมชีพั้งคมบาท

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ บัง , คม

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก คือ บาท

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท คือ ชีพ

ในวรรคนี้ ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา คือ สรวม

วรรครับ พระเยวราชธิเบนท์สูร


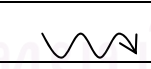

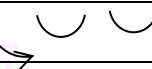
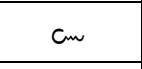
ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ เขา , เบนทร์

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก คือ วะ

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท คือ ราช

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี คือ พระ , ธิ

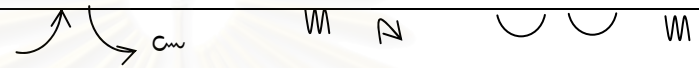
ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา คือ สูร

เนื้อร้อง	สรวม_ สีเงอ_ ชีพ_ เอ่อ_เฮอะเออ_เฮ้อเออ_เฮ้อเออ_เฮอะเออ_ สีเออ_ เออเฮ้อ_เออเฮ้อ_ เออ_เออ
กลวิธี	    
ทำนองจับ	ล _ ร้ ล _ ลช ช _ ทล _ ทล ทล ทล _ ร้ล ลท ลท ลช


บทวิเคราะห์

ซอสามสายเกริ่นมาและลงท้ายด้วยเสียง ร้ เป็นการให้เสียงกับผู้จับ ผู้จับขึ้นการจับด้วยคำว่า สรวม ในเสียง ล และต้องผันเสียงให้ขึ้นนาสิกออกเสียงว่า ซวม- สี เพื่อให้ได้คำว่า “ สรวม ” ที่ชัดเจนเพราะคำนี้มีฐานเสียงอยู่ที่เสียงจัตวา หลังจากนั้นออกเสียงเป็น ๒ พยางค์ คำว่า “ชีพ” ซึ่งมีเสียงโท โดยออกเสียงเป็น ชี-อึบ สังเกตได้ว่าคำว่าชีพนั้นมีการตกแต่งคำร้องโดยใช้กลวิธีการครั้นในคำร้องโดยจะมีลักษณะเสียงสั้นในลำคอ จากนั้นหายใจตั้งต้นเอื้อนเสียงเดียวกับเสียงท้ายคำว่า “ชีพ” ซึ่งตรงกับเสียง ซอล โดยลากเสียงยาวและใช้การครั้นในเสียง “ทล” แล้วลากเสียง ลา ยาวจากนั้นใช้

การพ่นเสียงหนักเบาโดยเบาที่เสียงที และไปหนักที่เสียงเสียง ลา ติดกัน ๒ ครั้ง และครั้นปิดท้ายในการพ่นเสียง โดยให้กลับมาที่เสียง ลา ซึ่งเป็นเสียงสำคัญ ในการพ่นเสียงหนักเบานั้นแสดงถึงความอ่อนโยน จากนั้นหยุดหายใจเพื่อตั้งเสียงเอื้อนวรรคใหม่ด้วยเสียง เรสูงและค่อย ๆ พ่นเสียงมาที่เสียง ลา พร้อมกับกระแทกเสียง ล ท ล ท ๒ ครั้งและลากเสียงยาวมากระทบ ๓ เสียง การเอื้อน ๓ เสียงติดกันในเสียง “ทลช” เอื้อเอื้อเอื้อ เป็นการจบวรรคเอื้อน สังเกตว่าเมื่อจบวรรคเอื้อนจะต้องเป็นเสียงเอื้อ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการจบวรรคเอื้อนและจะขึ้นคำร้องต่อไป

เนื้อร้อง	บังคม_ อือ อืออือ_ อือ_ อือ_ อืออือ อือ อืออือ บาท_ อือ อือ_ อือ อืออือ เอื้อเอ็ง เงย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล ล _ ล ทล _ ริ _ ล _ ชฟ ช ลช ชฟ _ ชฟ _ ชฟช ลช ช

ขึ้นคำร้องด้วยคำว่า บังคมซึ่งเป็นเสียงสามัญ ด้วยเสียง ลา ต่อด้วยการเอื้อนลากเสียงอือยาวและทำการครั้น ในเสียง ทีลา จากนั้นจึงผันเสียงขึ้นนาสิกใน อี ตรงกับเสียง เรสูง แล้วค่อยพ่นเสียงจากเสียง เรสูง ลงมาที่เสียง ลา และลากเสียงยาว พร้อมกับกระแทกเสียงเสียง ๓ เสียงเป็นเสียง อือ อืออือ ตรงกับโน้ต ล ชฟ แล้วกลับไปเสียงซอล เอื้อนเสียง อือ แล้วกระแทกเสียง ๒ เสียงในเสียง ลช โดยปิดปากและให้เสียงอยู่ในลำคอ ก่อนที่จะเข้าคำร้อง จากนั้นออกเสียงคำว่า “บาท” โดยใช้กลวิธีการกดเสียงจากเสียง “ซอล” มาเสียง “ฟา” แล้วใช้การเอื้อนเสียง อือ โดยการปิดปากและให้เสียงอยู่ในลำคอและเปิดปากเมื่อกระทบเสียง เอื้อเอ็ง และปิดท้ายด้วย เงย ด้วยเสียง ซอล จากนั้นลากเสียงยาว เพื่อจะขับในวรรคครับ

เนื้อร้อง	พระเขวราช ธิเบนทร์ อือ อือ_ อืออือ_ อืออือ_ สุร_ อืออือ_ อืออือ เอื้อเอ็งเงย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ชม ช_ร_ท_ รร ร ม _ ร_ท_ รร ม_ช_ชม _ร_ท_ ร มร ร

ขึ้นวรรคครับด้วยเสียงเดียวกันในเสียงท้ายของวรรคที่แล้วคือ เสียง ซอล และการหักเสียงคำร้อง ๓ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๓ เสียงจากเสียงสูงมาต่ำ ในคำว่า ราช ออกเสียง ไร่ - อ่า - อาด เสียง ช_ร_ท และลากเสียง ที ยาว และขึ้นคำว่า ธิเบนทร์ ในเสียง ชร จากนั้นใช้กลวิธีในการกระทบ ๓ เสียง อือ อือ อือ ในลำคอ ในเสียง ม รท และกลับไปเสียง มี พร้อมกับเปล่งเสียง คำว่า สุร โดยผันเสียงขึ้น ไปนาสิก เพราะว่า คำว่าสุร นั้นอยู่ในเสียงจัตวา จำเป็นจะต้องผันเสียงขึ้น

นาสิกเพื่อให้ออกเสียงได้ชัดเจนซึ่งตรงกับเสียง ซอล จากนั้นเอื้อนปิดท้ายโดยใช้กลวิธีการเอื้อนเสียง อือ โดยการปิดปาก และให้เสียงอยู่ในลำคอและเปิดปากเมื่อใช้กลวิธีการกระทบเสียง สะเอ็ง และปิดท้ายด้วย เย ด้วยเสียง ซอล จากนั้นลากเสียงยาว เป็นการจบ และจะมีสามสายบรรเลงคั่นในการขับ

บทที่ ๒

ภุขพงศวงศ์ประยูร อิศรราชเรืองเดชา

๑. ลักษณะเสียงของคำขับ

วรรครอง ภุขพงศวงศ์ประยูร

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ พงษ , วงศ์ , ประ , ยูร

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียง ตริ คือ ภุข , ชะ

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา

วรรคส่ง อิศรราชเรืองเดชา

ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ อิศ , สะ , ราช , เด , ชา

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตริ

ในวรรคนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา

บทวิเคราะห์

เนื้อร้อง	ภุค อืออืออือ อืออือ อือ อืออือ พงศ_เอ่อ _สะเอะเออ เอ่อเออ เอ่อเออ_สะเอะเออ อือเออ เอ่อเอ่อ เอ่อเอ่อ_เออเออ
กลวิธี	
ทำนองขับ	ริ้ ลทล ชฟ ช ทล ลล_ช_ทล ทล ทล_ทล ริ้ล ลท ลท_ลช

ขอสามสายบรรเลงคั่นและลงท้ายด้วยเสียง ริ้ โดยเป็นการให้เสียงผู้ขับ เพื่อให้ผู้ขับ ขับต่อไปในบทต่อไป ผู้ขับขึ้นการขับด้วยคำว่า ภุข ซึ่งเป็นเสียงตริ เนื่องจากเป็น คำตาย จึงจำเป็นต้องมีเอื้อน อืออือต่อท้ายเพื่อมิให้เสียงสั้นและให้มีความต่อเนื่องจึงต้องผันเสียงของเอื้อนขึ้นถึงนาสิก ซึ่งตรงกับเสียง ริ้ และเอื้อนต่อด้วยการเชื่อมคำร้องโดยการเอื้อนในลำคอ ด้วยเสียง อือ ตรงกับเสียง ลา และใช้

ขึ้นวรรณยุกต์ด้วยเสียงเดียวกันในวรรณคดีผ่านมาและผันเสียงจากเสียง ซอล ลงต่ำไปหาเสียง มี ในคำว่า อิศ-สะ คำว่า สะ นั้นเป็นการออกเสียงอะกึ่งเสียง ส่วนคำว่า “ราช” เป็นการผันคำ ๑ เสียง ในเสียง ฆรท และลากเสียง ที ยาว และขึ้นเสียง ร ในคำว่า เรือง จากนั้นใช้กลวิธีในการกระทบ ๑ เสียง อือ อือ อือ ในลำคอ ในเสียง มรท และกลับไปทีเสียง มี พร้อมกับเปล่งเสียง คำว่า เดชา ตรง กับเสียง ม จากนั้นเอื้อนปิดท้ายโดยใช้กลวิธีการเอื้อนเสียง อือ โดยการปิดปาก และให้เสียงอยู่ใน ลำคอและเปิดปากเมื่อใช้กลวิธีการกระทบเสียง สะเอ็ง และปิดท้ายด้วย เงย ด้วยเสียง ซอล จากนั้น ลากเสียงยาว เป็นการจบ และจะมีสามสายบรรเลงคั่นในการจับ

บาทที่ ๓

พระยอดเขายูพิิน หน่อภูมินทร์แม่นอมรา

๑. ลักษณะเสียงของคำจับ

วรรณคดี พระยอดเขายูพิิน

ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ เขาว , พินท์
 ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก คือ บาท
 ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท คือ ยอด
 ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี คือ ยู
 ในวรรณคดี ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา

วรรณคดี หน่อภูมินทร์แม่นอมรา





ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ ภู , มินทร์ อัม , มะ , รา
 ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก คือ หน่อ
 ในวรรณคดี ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท
 ในวรรณคดี มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี คือ แม่น
 ในวรรณคดี ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา

เนื้อร้อง	พระ อือ อืออือ ยอด _ เอ่อ _ สะเออ เอ่อเออ เอ่อเออ สะเออเออ สีเออ เออเออ เออเออ เออเออ
กลวิธี	
ทำนองจับ	ริ่ ล ทล ล-ชม ช _ช_ ทล ทล ทล ทล _ริ่ล_ ลท ลท ลช

ขอสามสายบรรเลงคั่นและลงท้ายด้วยเสียง รั โดยเป็นการให้เสียงผู้ขับ เพื่อให้ผู้ขับ จับต่อใน
 บทต่อไป ผู้ขับขึ้นการจับด้วยคำว่า พระ ซึ่งเป็นเสียงตรี ตรงกับเสียง เร เนื่องจากเป็น คำตาย จึง
 จำเป็นต้องมีเอื้อน ถ้าไม่เอื้อนต่อท้ายคำก็จะทำให้ทำนองขาดไม่เชื่อมต่อกัน จึงอ้อต่อท้ายเพื่อมิให้
 เสียงสั้นและให้มีความต่อเนื่องจึงต้องผันเสียงของเอื้อนขึ้นถึงนาสิก และใช้การหักเสียงคำร้อง ๔
 เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๔ เสียงจากเสียงสูงมาต่ำแล้วขึ้นไปเสียงที่ ๒ คำว่า ยอด ออกเสียง
 ย่อ - ออ - อ่อ - อ้อด เสียง ล_ช_ ม_ช ลงมาต่ำ ๔ พยางค์ เป็นการเน้นคำว่ายอดและเป็นการผันเสียง
 เสียงสูงลงมาตกเสียงที่สำคัญเสียงสุดท้ายคือเสียง ซอล จากนั้นใช้การผ่อนเสียงหนักเบาโดยเบาที่
 เสียงที่ และไปหนักที่เสียง เสียง ลา ติดกัน ๒ ครั้ง และครั้งปิดท้ายในการผ่อนเสียง โดยให้กลับมาที่
 เสียง ลา ซึ่งเป็นเสียงสำคัญ แล้วหยุดหายใจและตั้งเสียงเอื้อนวรรคใหม่ด้วยเสียง ลา พร้อมกับกระทบ
 เสียง ล ท ล ท และเอื้อนท้ายด้วยการเอื้อน ๓ เสียงติดกันในเสียง “ทลช” เอื้อเอื้อเอื้อ เป็นการจบ
 วรรคเอื้อน

เนื้อร้อง	เขาว อ้อ อ้อ อ้ออ้ออ้อ อ้อ อ้อ อ้อ อ้ออ้อ อ้ออ้ออ้อ อูพินท์ อ้อ อ้อ อ้อ อ้ออ้อ เอื้อเอื้อ เมย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ล ล_ท_ ลทล _ รั ลล_ ชฟ _ ชลช _ ชช_ ชฟ _ ชฟ ช _ ลช ช

ขึ้นคำร้องด้วยคำว่า เขาว ด้วยเสียง ลา เป็นฐานเสียงสามัญ ต่อด้วยการเอื้อนเสียง อ้อ โดย
 การปิดปากและให้เสียงอยู่ในลำคอ จากนั้นใช้การกระทบเสียง ในเสียง อ้อ อ้ออ้อ ตรงกับเสียง ล
 ทล และผันเสียงขึ้นนาสิก ไปที่เสียง เรสูง โดยเคลื่อนเสียงจากเสียง ลาไปเสียง เรสูง แล้วค่อยผ่อน
 เสียงจากเสียง เรสูง ลงมาที่เสียง ลา และลากเสียงลายาว พร้อมกับกระทบเรียงเสียง ๓ เสียงเป็นเสียง
 อ้อ อ้ออ้อ ตรงกับโน้ต ล ชฟ แล้วกลับไปเสียงซอล เอื้อนเสียง อ้อ แล้วกระทบเสียง ๒ เสียงใน
 เสียง ลช โดยปิดปากและให้เสียงอยู่ในลำคอ ก่อนที่จะเข้าคำร้อง จากนั้นออกเสียงคำว่า อูพินท์ซึ่ง
 ตรงกับเสียง ชช หลังจากนั้นใช้กลวิธีการผันเสียงขึ้นนาสิกด้วยเสียง รัล ด้วยการเอื้อน อีเอื้อ และ
 ลากเสียงยาวปลายเสียงในกลวิธีการกระทบเสียง ชฟ และใช้เทคนิคในการคั่นเสียง ลช ก่อนที่จะ
 เข้าคำร้องคำว่า อูพินท์ จากนั้นเอื้อนโดยใช้กลวิธีการเอื้อนเสียง อ้อ โดยการปิดปาก และให้เสียง
 อยู่ในลำคอและเปิดปากเมื่อใช้กลวิธีการกระทบเสียง สะเอ็ง และปิดท้ายด้วย เมย ตรงกับเสียง ซอล

เนื้อร้อง	หน่อ ภูมินทร์ _ อ้อ _ อ้อ อ้อ _ อ้ออ้อ _ อ้ออ้อ แม่น้อ อมรา
กลวิธี	   
ทำนองขับ	ซ _ ร ม ม ม _ ซ _ ร _ ม _ ร ท ซ ม ม ม

ขึ้นคำในวรรคขับ หน่อภูมินทร์ คำว่าหน่อนั้นมีฐานเสียงอยู่ที่เสียงเอก เพราะฉะนั้นใช้การแต่งคำแบบพยางค์จาก คำว่า หน่อ อ้อ ฮอ เป็น หน่อ ตรงกับเสียง ซ ร ม และในส่วนคำว่า ภูมินทร์ มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ ซึ่งออกเสียงตรงกับ ม ม ผันเสียงขึ้นไปหาเสียง ซอด จากนั้นเอื้อนจากเสียงซอด ลงมาที่เสียง เร แล้วใช้การกระทบในเสียง ร ม ร ม โดยเอื้อนกระทบกัน ๒ ครั้ง ครั้งแรกนั้นจะมีลักษณะที่เสียง เราจะยาว แล้วค่อยไปที่เสียง ที ครั้งที่สองให้เสียงติดกัน จากนั้นลากเสียงมียาวเพื่อมากระทบเสียง ๓ เสียง ในเสียง อ้อ อ้ออ้อ ตรงกับเสียง ม ร ท แล้วออกเสียงคำร้อง แม้น ซึ่ง คำว่าแม่นั้นมีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี ในการออกคำร้องจะต้องออกเป็น แม - แฮ็น เป็นแม่นั้นจากนั้นต่อด้วยเอื้อนในเสียงอ้อต่อท้ายคำ แล้วค่อยเปล่งเสียงคำร้อง อมรา โดยคำว่า อ่า นั้นออกเสียงในการอ้าปากและปิดปากให้เสียงอ่า อยู่ในปาก อ่า-อ้อ แล้วค่อยออกเสียงคำว่า มรา ซึ่ง มะนั้นอยู่ในรูปของ เสียง อะ กิ่งเสียงจะไม่ออกเต็มคำ เป็นการออกเสียง อะกึ่งเสียง แล้วออกเสียงคำว่า รา ต่อกัน

บาทที่ ๔

เชยฺยเสด็จขึ้นไสยา บรรทมสุขสำราญรมย์

๑. ลักษณะเสียงของคำขับ

วรรครอง เชยฺยเสด็จขึ้นไสยา

- | | |
|---|------------------------|
| ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ | คือ เชยฺย , เสด็จ , ยา |
| ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก | คือ บาท |
| ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท | คือ ขึ้น |
| ในวรรคนี้ ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียง ตรี | |
| ในวรรคนี้ มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา | คือ ไส |

วรรณคดี บรรณมสุขตำราญรมย์

ในวรรณคดีนี้มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงสามัญ คือ บรรณม , ราษฎร , รมย์
 ในวรรณคดีนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงเอก
 ในวรรณคดีนี้ไม่มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงโท
 ในวรรณคดีนี้มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงตรี คือ แม่น
 ในวรรณคดีนี้มีคำที่มีฐานเสียงอยู่ในเสียงจัตวา คือ ตำ

เนื้อร้อง	เจริญ_ อือ อืออือ_ อือ อืออือ เสด็จ_ เอ่อ_ เฮอะเฮอะ เฮ่อเฮ่อ เฮ่อเฮ่อ เฮอะเฮอะ_ ฮีเงอ_ เออเฮ้อ เออเฮ้อ_ เออเออ
กลวิธี	↗ ๐ ๓ → ๓ ๓ ๓ ↘ ๐ ๐ ๐
ทำนองขับ	ร็ด_ ล ชฟ_ ช ทล ลช_ ช_ ทล ทล ทล ทล _ร็ด_ ลท ลท_ ลช

ผู้ขับขึ้นการขับด้วยคำว่า เจริญ ในเสียง ร็ด และต้องผันเสียงลงจากเสียง เร มาเสียง ลา เพื่อให้ได้คำว่าเจริญ คำนี้มีฐานเสียงอยู่ที่เสียงสามัญ เสียงที่เปล่งออกมาจึงไม่ต้องขึ้นถึงเสียงนาสิก หลังจากนั้นจึงใช้กลวิธีการเอื้อน ๓ พยางค์ อือ อืออือ ตรงกับเสียง ล ชฟ และใช้การกระทบเสียงก่อนที่จะเปล่งคำร้อง เสด็จ และหยุดเสียง ซึ่งมีฐานเสียงอยู่ในฐานเสียงสามัญ ตรงกับเสียง ลช พร้อมกับลากเสียง ซอล ยาวและกระทบในเสียง “ทล” แล้วลากเสียง ลา ยาว จากนั้นใช้การผ่อนเสียงหนักเบาโดยเบาที่เสียงที และไปหนักที่เสียง เสียง ลา คิดกัน ๒ ครั้ง และครั้งปิดท้ายในการผ่อนเสียง โดยให้กลับมาที่เสียง ลา ซึ่งเป็นเสียงสำคัญ แล้วหยุดหายใจและตั้งเสียงเอื้อนวรรคใหม่ด้วยเสียง ลา พร้อมกับการกระเสียง ล ท ล ท โดยเอื้อนกระทบกัน ๒ ครั้ง ครั้งแรกนั้นจะมีลักษณะที่เสียง ลายาวแล้วค่อยไปที่เสียง ที ครั้งที่สองให้เสียงติดกันเป็น ลท จากนั้นลากเสียงที่ยาวเพื่อมากระทบเสียง ๓ เสียง ในเสียง อือ อืออือ ตรงกับเสียง ท ลช เป็นการจบวรรคเอื้อน

เนื้อร้อง	ขึ้นไส อือ อือ อืออือ อือ อืออือ ยา อือ อือ อืออือ เฮ่อเอ็ง เงย
กลวิธี	↘ ๐ ๓ ↘ ๐ ๐ ๐
ทำนองขับ	ลช ล ร็ ล ชฟ ช ลช ช ฟ ช ฟ ช ลช ช

ขึ้นคำในวรรคต่อไป คือ ขึ้นไส คำว่า ขึ้น มีฐานเสียงอยู่ในเสียง โท และออกเสียงตรงกับ ล ช ส่วนคำว่าไส มีฐานเสียงอยู่ในเสียง จัตวา จึงจำเป็นต้องมีการผันเสียงจากต่ำไปหาเสียงสูงโดยใช้

คำว่า อื้อต่อจากคำว่า ไส จากนั้นลากเสียง ลายาวเพื่อที่จะมาใช้กลวิธีในการเอื้อน ๓ เสียง ในคำคอ อื้อ อื้ออื้อ ตรงกับเสียง ล ซฟ จากนั้นดึงเสียงกลับไปอยู่ที่เสียง ซ ใช้กลวิธีการกระทบเสียง อื้ออื้อ แล้วเปล่งคำร้องว่า ยา แล้วเอื้อนโดยใช้กลวิธีการเอื้อนกระทบเสียง อื้อ อื้อ โดยการปิดปาก และให้เสียงอยู่ในคำคอตรงกับเสียง ฟ ซ ฟซ และเปิดปากเมื่อใช้กลวิธีการกระทบเสียง เฮ่อเอ็ง และปิดท้ายด้วย เหย ด้วยเสียง ลซ ซ และลากเสียง ซอล ยา

เนื้อร้อง	บรรทม อื้ออื้อ_อื้ออื้ออื้อ สุข อื้ออื้อ อื้ออื้อ อื้ออื้อ สำราญรมย์ สีอื้อ อื้ออื้อ เฮ่อเอ็ง เหย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ฟฟ ม ชม ร ม ร ท ร ม ร ม ร ท ชม ม ชม รท ร ม ร

ในวรรคนี้เปล่งคำร้อง บรรทม ซึ่งตรงกับเสียง ฟฟ และมีฐานเสียงอยู่ในเสียง สามัญ จากนั้นเอื้อน ๓ เสียงจากเสียงสูงลงมาเสียงต่ำ ซ ม ร จากนั้นใช้การกระทบเสียง อื้ออื้อ ตรงกับเสียง มร และเปล่งคำ สุข โดยใช้กลวิธีการกดเสียงลงต่ำ ตรงกับเสียง ท แล้วเอื้อนกระทบเสียง ๒ เสียง อื้อ อื้อ โดยการปิดปากซึ่งตรงกับเสียง ร ม ร ให้เสียงอยู่ในคำคอ พร้อมกับลากเสียงมียาวเพื่อที่จะมากระทบ ๓ เสียง ตรงกับเสียง ม รท แล้วต่อด้วยคำ สำราญรมย์ ซึ่งตรงกับเสียง ซ ม ม จากนั้นเอื้อนปิดท้ายโดยใช้กลวิธีการเอื้อนเสียง อื้อ โดยการปิดปาก และให้เสียงอยู่ในคำคอและเปิดปากเมื่อใช้กลวิธีการกระทบเสียง เฮ่อเอ็ง และปิดท้ายด้วย เหย ด้วยเสียง ซอล จากนั้นขอสามสายจะบรรเลงต่อไปแล้วก็จะถอนลงจบ

สรุปผลการวิเคราะห์ ทำนองขับซำลูกหลวง

จากการวิเคราะห์ทำนองขับเพลงซำลูกหลวงแล้วผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. บทประพันธ์

ในบทประพันธ์นั้นเป็นการกล่าวสรรเสริญพระราชกุมาร เป็นการแสดงความชื่นชมและเทิดทูนพระราชกุมารไว้ในฐานะอันสูงส่งว่า เป็นผู้มืบารมีเหนือหว่าคนทั่วไปบางครั้งและเป็นการเปรียบเทียบกับเทพเจ้าหรือเป็นบุคคลที่ลงมาจุติในสวรรค

๒. ทำนอง

ในทำนองของการขับนี้ เมื่อสังเกตในแต่ละวรรคแล้วนั้นจะมีทำนองที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือใน ๑ วรรคนั้นจะมีการดำเนินทำนองที่ลักษณะนี้ ไม่ห่างกันมากและมีลักษณะที่เสียงใกล้เคียงกัน เช่น

เนื้อร้อง	ขึ้นไส อื้อ อื้อ อื้ออื้อ อื้อ อื้ออื้อ ยา อื้อ อื้อ อื้ออื้อ เสอเอ็ง เย
กลวิธี	
ทำนองขับ	ลช ล รื ล ชฟ ช ลช ช ฟ ช ฟช ลช ช

คงจะเห็นว่า ล ช ฟ ล ช ช แต่อาจจะมี การผันเสียงบางในบางลักษณะซึ่งในลักษณะนี้ก็จะทำให้เกิดการสะท้อนอารมณ์ โดยใช้เสียงห่าง เช่นคู่ ๔ ล → รื

๓. กลวิธีในการขับ

ในการขับนั้นจะไม่เหมือนกับการขับร้องเพลงทั่วไป แต่กลวิธีในการใช้นั้นจะมีลักษณะที่เหมือนกัน กลวิธีที่ใช้คือ

๑.๑ การผันเสียง

๑.๒ การผ่อนเสียงลง

๑.๓ การหักเสียงคำร้อง ๒ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๒ เสียง

จากเสียงสูงมาต่ำ เช่น คำว่า ชีพ ออกเสียง ชี-อีบ เสียง ลช

๑.๔ การหักเสียงคำร้อง ๓ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๓

เสียงจากเสียงสูงมาต่ำ

๑.๕ การลากเสียงตรง ๆ ยาว

๑.๖ กรุ่น

๑.๗ ผ่อนเสียงหนักเบา

๑.๘ กระทบเสียง ๒ เสียง

๑.๙ กระทบเสียง ๓ เสียง

๑.๑๐ การหักเสียงคำร้อง ๔ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๔

เสียงจากเสียงสูงมาต่ำแล้วขึ้นไปเสียงที่ ๒

กลวิธีที่ใช้นี้สื่อให้ถึงวัตถุประสงค์ของเพลงชาลুকหลวง กล่าวคือเป็นการขับกล่อมพระราชกุมารและพระราชกุมารีเพราะฉะนั้น กลวิธีที่ใช้จะต้องไม่โลดโผน เช่นการผันเสียงขึ้นและผ่อนเสียงลงนั้นจะมีลักษณะที่ค่อยๆ ผันเสียงขึ้นจากเบาไปดังและผ่อนเสียงจากเสียงดังมาเบาทำให้เกิดมิติของเสียง บังเกิดความสะท้อนอารมณ์ และในบางกลวิธีก็สื่อในลักษณะเพื่อให้เกิดความอ่อนโยน เช่น ผ่อนเสียงหนักเบา กลวิธีที่นอกเหนือจากนี้จะเป็นในลักษณะการตกแต่งทำนองการเอื้อนและคำร้องให้มีความไพเราะมากยิ่งขึ้น เช่น การหักเสียงคำร้อง ๔ เสียง ซึ่งมีลักษณะเสียงติดกัน ๔ เสียงจากเสียงสูงมาต่ำแล้วขึ้นไปเสียงที่ ๒ ในคำว่ายอด ถ้าออกเสียงตรง ๆ ลักษณะเสียงที่ออกมาก็จะแข็ง

กระด้าง จึงจำเป็นต้องมีการเอื้อนเพื่อตกแต่งคำร้องให้มีความไพเราะ อ่อนโยน นุ่มนวล สำหรับ
พระราชกุมารและกุมารี



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทำนองขอสามสายเพลงช้าลูกหลวง

ในการวิเคราะห์นั้นผู้วิจัยได้แบ่งการบันทึกออกเป็น ๓ ส่วน เพื่อให้สะดวกและชัดเจนในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. การเกริ่นของขอสามสาย
๒. สีสลกับการขับ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ วรรคตามคำประพันธ์
๓. การลงจบ

ส่วนที่ ๑ เกริ่น

ขอสามสาย	ลู _ _ _ _ รุ _ _ ฟ _ ซ _ ทลซ _ ทลซ ทล ล _ ล _ ค ทดรีด
บันท้าว	* * * * * * * * * * *

ขอสามสาย	ซุร _ _ ฟ _ ซฟ _ _ มซฟ _ ซฟ _ มรด ม _ ร _ ซ _ ร _ _ ร
บันท้าว	* * * * * * * * * * *

ขอสามสาย	ทุ _ _ ค _ _ ร _ ค _ ร _ _ ดร _ ดร _ ดร มร _ _ ร _ ฟ
บันท้าว	* * * * * * * * * * *

ขอสามสาย	ม _ _ _ ฟ _ _ ซ _ _ ม _ ฟ _ _ มซฟ _ _ มรด _ มร _ ร
บันท้าว	* * * * * * * * * * *

ขอสามสาย	ร_ล_ _ _ _ ท_ _ _ _ ค_ _ _ ร_ _ คร_ _ คร_ _ มร_ ร
บ้นเกาะวี	* * * * * * * * *

ขอสามสาย	ช_ _ ร_ _ _ ช_ _ _ _ ทลช_ _ _ _ ทลช_ _ _ ทล_ ล_ _ _ _ ร์
บ้นเกาะวี	* * * * * * * * *

บาทที่ ๑

เนื้อร้อง	ศรวม_อีเงอ_ชีพ เอ่อ_เฮอะเออ_เฮ่อเออ_เฮ่อเออ_เฮอะเออ_อีเออ เออเฮ้อ เออเฮ้อ เออเอย
ขอสามสาย	ร้_ _ _ ล_ _ _ _ ล_ _ _ _ ทล_ ทล_ _ ลท_ ลรท_ ลรท_ ลท_ ลช
บ้นเกาะวี	* * * * * * * * *

เนื้อร้อง	บั้งคม_อื่อ อื่ออื่อ_อื่อ_อื่อ_อื่ออื่อ อื่อ อื่ออื่อ อื่อ อื่ออื่อ บาท_อื่อ อื่อ_อื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ
ขอสามสาย	ช_ _ _ _ ล_ ล_ ร์_ _ _ _ ล_ ลชฟ_ ลช_ชฟ_ ช_ _ ฟ_ ช_ ลช_ ช
บ้นเกาะวี	* * * * * * * * *

เนื้อร้อง	พระเขวราช ธิเบนทร์ อื่อ อื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ_อื่ออื่อ
ขอสามสาย	ม_ม_ร_ท_ช_ร_ _ _ _ ร_ ม_ม_ม_ _ _ _ ช_ม_ช_ม_รท_ ร_มร_ _ _ ร
บ้นเกาะวี	* * * * * * * * *

บทที่ ๒

เนื้อเรื่อง	กุด อื้ออื้ออื้อ อื้ออื้อ อื้อ อื้ออื้อ พวงศ_เอ่อ_เสอะเออ เส่อเออ เส่อเออ_เสอะเออ สีเออ เออเสื่อ เออเสื่อ_เออเออ
ขอสามสาย	ริ ___ ล_ซฟ ___ ซล_ ซ _ ล_ซล ซล ซล ทล ริ ___ ล ลท ลท ลรท ลซ
บั้นเขาะวี	* * * * * * * * * *

เนื้อเรื่อง	วงศ์ อื้อ_อื้อ_อื้ออื้ออื้อ_อื้อ อื้อ อื้อ_อื้ออื้อ_อื้ออื้ออื้อ_ประยูร_ อื้อ อื้อ_อื้อ อื้ออื้อ_ เส่อเอิง เงย
ขอสามสาย	ล ___ _ ___ ริ ___ ล_ล_ซฟ_ ลซ_ ซ_ฟ_ซ_ฟมรม_ฟ_ซ_ลซ ซ
บั้นเขาะวี	* * * * * * * * * *

เนื้อเรื่อง	อิ _ ศร_ราช _ เรื่อง_อื้อ อื้อ อื้ออื้อ_ อื้ออื้อ_เคษา_สีอื้อ อื้ออื้อ_เออ เส่อเอิง เงย
ขอสามสาย	รฟ ชม ร ___ ท___ซร___ม___รท___รม ม ม_ซ ม รท ร มร ร
บั้นเขาะวี	* * * * * * * * * *

บทที่ ๓

เนื้อเรื่อง	พระ อื้อ อื้ออื้อ ยอค _ เอ่อ_เสอะเออ เส่อเออ เส่อเออ เสอะเออ_สีเออ_เออเสื่อ เออเสื่อ_เออเออ
ขอสามสาย	ริ_ล___ล ทลซ___ซ___ล___ทล ทล _____ ริ_ล ลรท ลรท ลซ
บั้นเขาะวี	* * * * * * * * * *

ส่วนที่ ๓

บรรเลงปิดท้าย

ขอสามสาย	ล	ทค	ลร	ลท	ค	ค	รฟ	ม	ฟมฟ	มฟ	มฟมฟ	มรด	มร	ร
บันฑาะวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

ขอสามสาย	ซ	ร	ฟ	ซ	ทลซ	ทลซ	ทล	ล			ค	ทครค
บันฑาะวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

ขอสามสาย	ซ	ร	ฟ	ซ	ฟม	รม	ฟซ	ฟม	ฟซล	ลท	ค	ท	ลท	ลท	ลท	ลซฟ	ลซ	ซ
บันฑาะวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

ขอสามสาย	ลซ	ร	ซ	ลซ	ร	ซ	ลซ	ร	ซ	ลซ	ร	ซ
บันฑาะวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวิเคราะห์ทำนองขอสามสายเพลงช้าลูกหลวง

ส่วนที่ ๑

บรรทัดที่ ๑ - ๒

ขอสามสาย	ล	ร	ฟ	ซ	ทลซ	ทลซ	ทล	ล	ด	ทล
บันทึท้าว	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

สะบัด

การผันเสียง

ขอสามสาย	ซ	ร	ฟ	ซ	ฟ	ม	ซ	ฟ	ม	ร	ซ	ร	ร
บันทึท้าว	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

↑
การคลึงเสียง

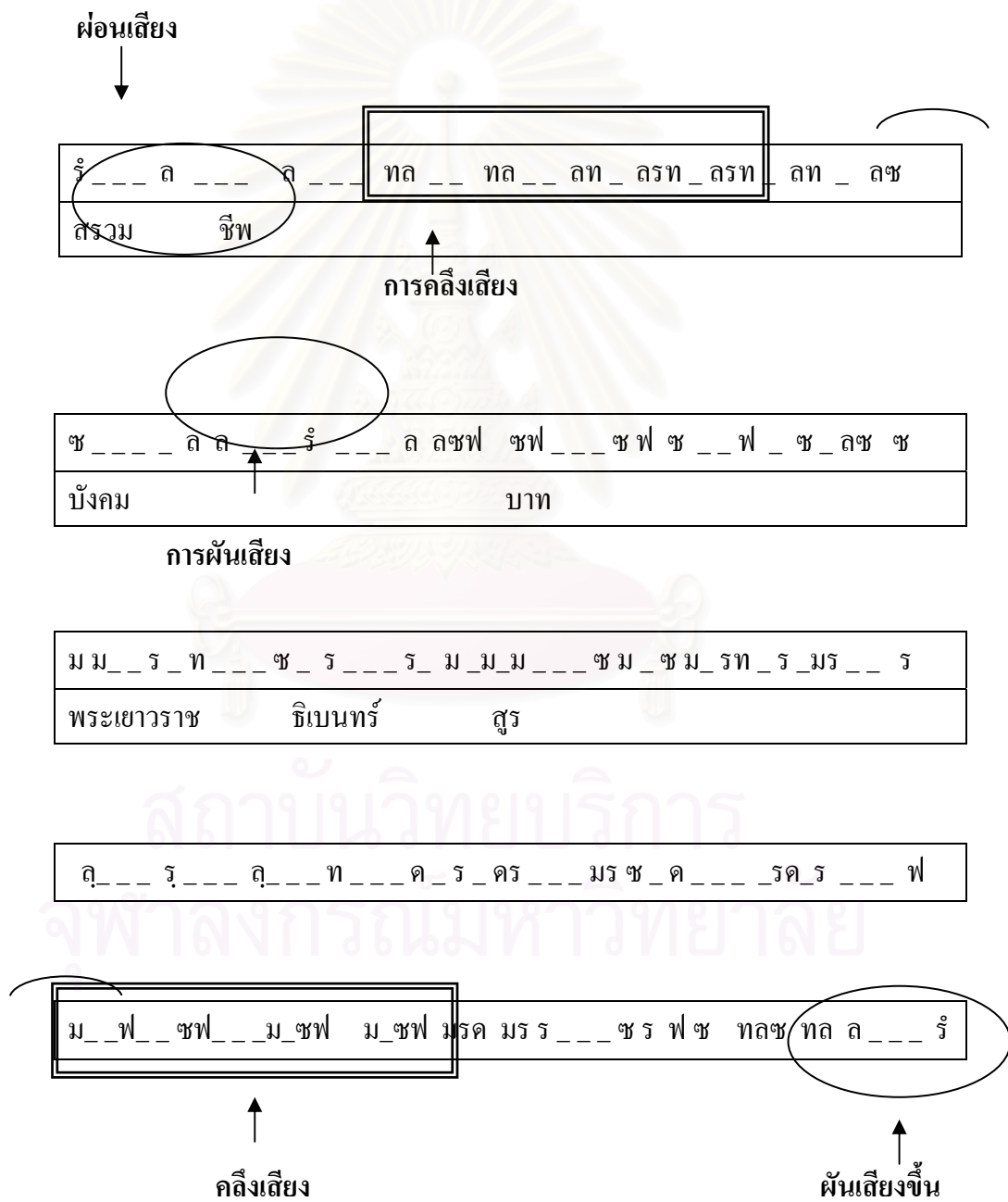
ในการบรรเลงขึ้นต้นเพลงนั้น ขอสามสายเป็นผู้บรรเลง โดยเสียงแรกที่ขึ้นนั้นเป็นเสียงที่ต่ำที่สุดของขอสามสาย ก็คือเสียง ล และค่อย ๆ เคลื่อนที่จากระดับของเสียงเริ่มสูงขึ้น ในวรรคนี้จะสังเกตเห็นได้ว่า เริ่มด้วยเสียง ล และไปที่ ร ไป ฟ ซ และจากนั้นใช้กลวิธีการสะบัดลงและ ทลซ ทล และการพรมเสียงสุดท้ายและค่อย ๆ ผันเสียงถ่าน้ำหนักเสียง จากไปหนัก จากเสียง ล ไปเสียง ค และใช้กลวิธีการคลึงในทำยบรรทัดนี้ และ จากเสียง ค สูง ในบรรทัดที่ ๒ ก็กลับมาใช้เสียง ซ ที่สาย ๒ ของขอสามสาย แล้วเปิดเป็นเสียง ร แล้วค่อยถ่าน้ำหนักคคที่เสียง ฟ ในเสียงฟ นี้ใช้กลวิธีการคลึงเสียง แล้วต่อด้วยการสะบัด ๓ เสียง มรด และพรม เสียง มร ต่อเนื่องกัน และลากเสียง ร ยาว จากนั้น แทรกเสียงด้วยเสียง ซ ในสาย ๒ เป็นการแต่งเติมสีสันในทำนอง และลากเสียง ร ต่อไป

เปล่าเช่นกัน แล้วกลับมาที่เสียง เร และซ้อนกลับไปเสียง ซอล อีกครั้ง พร้อมกับการสะบัดเพื่อจะ
ได้เสียงให้สูงขึ้น และส่งเข้าให้ผู้ขับที่เสียง เรสูง

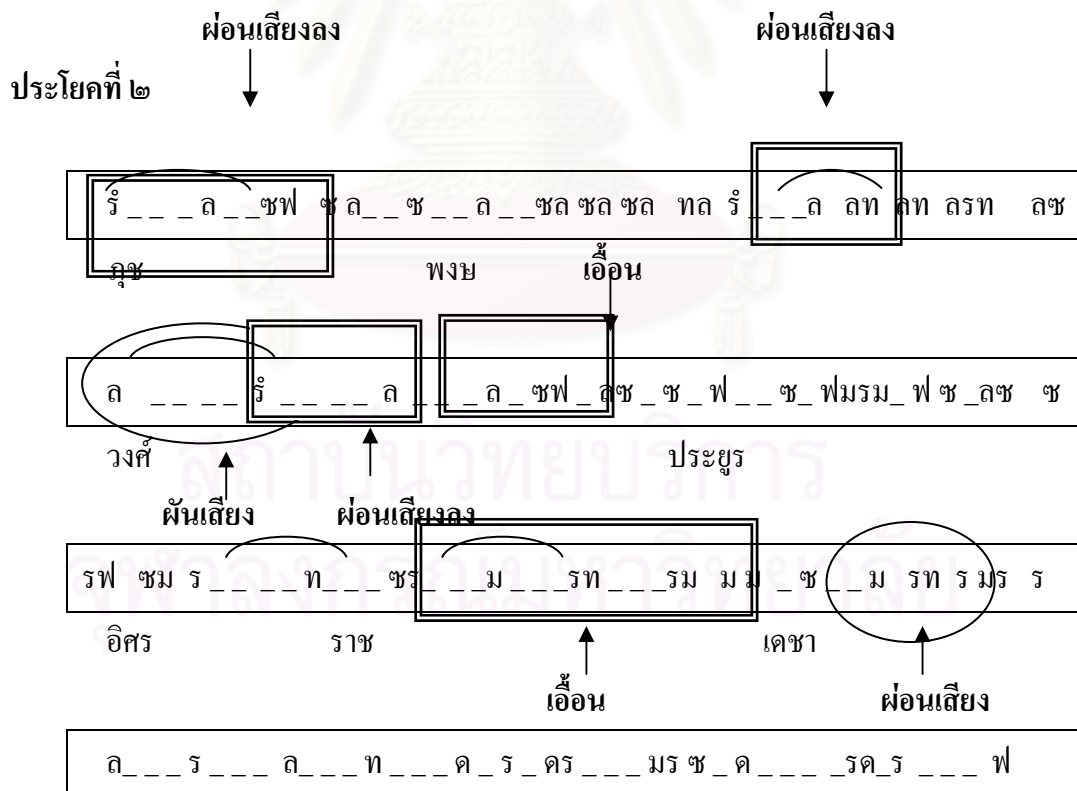
ส่วนที่ ๒ การตีคลอกับการขับแบ่งออกเป็น ๔ ประโยค โดยจะวิเคราะห์เป็นประโยค ตามคำ

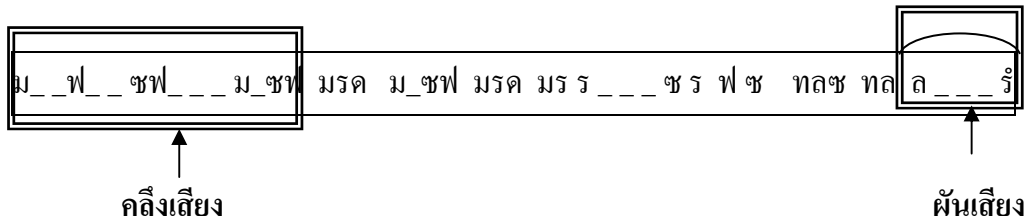
ประพันธ์

ประโยคที่ ๑

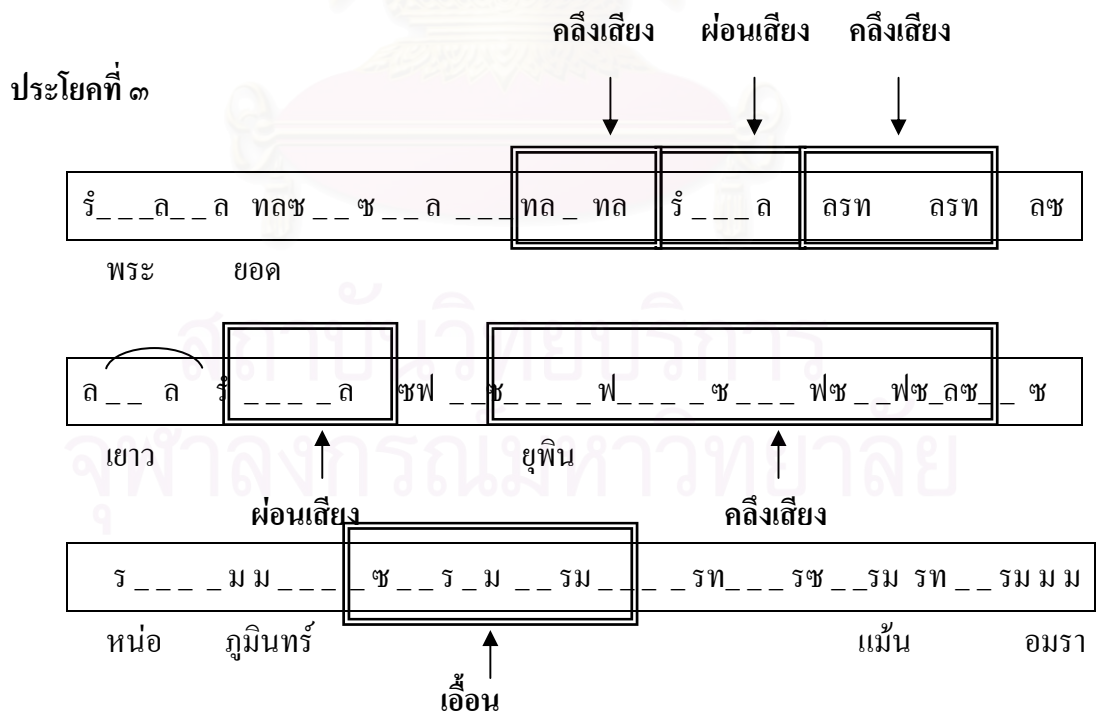


ในวรรคนี้เป็นวรรคแรกที่เข้าสู่คำขับ ซึ่งในท้ายประโยคของส่วนที่ ๑ ได้ส่งเสียง เร และในประโยคนี้เชื่อมต่อกัน ไม่ให้เป็นการสุด หรือหยุดของเสียงก็เชื่อมที่เสียงเดียวกัน ในการสืในประโยคแรกนี้จะลี ห่าง ๆ และ ค่อยมีความถี่มากขึ้นในการใช้กลวิธีการคลึงเสียงอีกเช่นเดียวกันและเอื้อนเสียง ๓ พยางค์ ก่อนที่จะลงคำว่า บังคม จากนั้นก็ใช้การผันเสียงจากเสียงต่ำขึ้นไปหาเสียงสูง และกลับมาเสียงต่ำพร้อมกับการสะบัดและลีให้ตรงคำ บาท และใช้การลี โน้ต ๒ เสียง ซ้ำ ๆ คือ ฟ _ซ _ฟซ _ฟซ _ลซ _ซ จากนั้นค่อยผ่อนเสียงเพื่อที่จะลงเสียงต่ำ และลีให้เข้ากับคำว่า เขวราช ซึ่งเสียงสุดท้ายนั้นจะต้องไปตกอยู่ที่เสียง ที่ต่ำ และกลับขึ้นมาเป็นเสียงซอล พร้อมกับคำว่า ชิเบนท์ จากนั้นก็ลีตามคำร้อง สุร ด้วยเสียง มี มิ เป็นการหมดคำขับ ปิดท้ายด้วย การผันเสียงจากเสียง ซอล ลงมาที่เสียง เรและบรรเลงต่อเป็นการไล่เสียงไปมา คือ ล _ร __ล _ท แล้วค่อย ๆ ไล่เสียงอีก เช่นเดียวกัน แต่ในลักษณะนี้จะเป็นการไล่และย้อนลงกลับ และกลับขึ้นไปใหม่ที่ เสียง ฟา จากนั้นใช้กลวิธีการคลึงเสียงที่เสียง ฟา แล้วสะบัด มรด มร _ร ลงเสียง เร และ ลีไล่เสียงขึ้นพร้อมที่จะผันเสียงขึ้นไปหาเสียง เร และก็จะส่งให้ขับต่อไปด้วยเสียง เร เช่นเดียวกัน

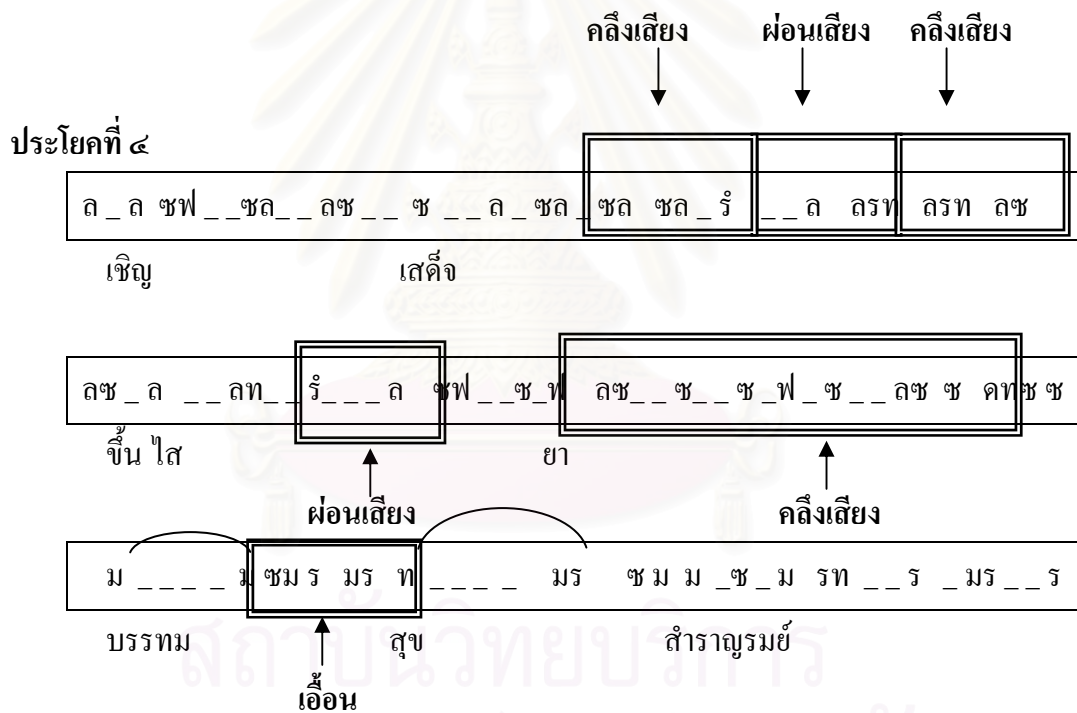




ในประโยคนี จะมีการขึ้นต้นเหมือนกับในประโยคที่ ๑ คือขึ้นด้วยเสียงเรสูง แล้วค่อย ๆ ผ่อนเสียงลงโดยการลดน้ำหนักลง และลงมาที่เสียง ซอล และสีตามคำร้อง ซล ซล ซล แล้วเอื้อนขึ้นไปทีเสียง ทล และใช้กลวิธีการผันเสียงขึ้นไปหาเสียงเรสูง จากนั้นก็ผ่อนเสียงลงมาที่เสียงลา เอื้อนเสียงแล้วสีคำว่า ประยูร ในเสียง ช ฟ และ จากนั้นสีไล่ลงไล่ ฟมรม ฟช ลช คคยลงทีเสียงซอลแล้วสีตามคำร้อง อิศร ราช ลงมาที่เสียงที่ต่ำ แล้วใช้การสีลักษณะการเอื้อน แล้วสีตามคำร้อง เดชา แล้วสีผ่อนเสียงจากเสียงซอลในสายที่ ๒ มาที่เสียง ที และลงทีเสียง เร จากนั้นบรรเลงต่อเป็นการไล่เสียงไปมา คือ ล_...ร_...ล_...ท แล้วค่อย ๆ ไล่เสียงอีกเช่นเดียวกัน แต่ในลักษณะนี้จะเป็นการไล่และย้อนลงกลับ และกลับขึ้นไปใหม่ที่ เสียง ฟา จากนั้นใช้กลวิธีการคลึงเสียงที่เสียง ฟา แล้วสะบัด มรด มร_...ร ลงเสียง เร และ สีไล่เสียงขึ้นพร้อมที่จะผันเสียงขึ้นไปหาเสียง เร และก็จะส่งให้จับต่อไปด้วยเสียง เร เช่นเดียวกัน

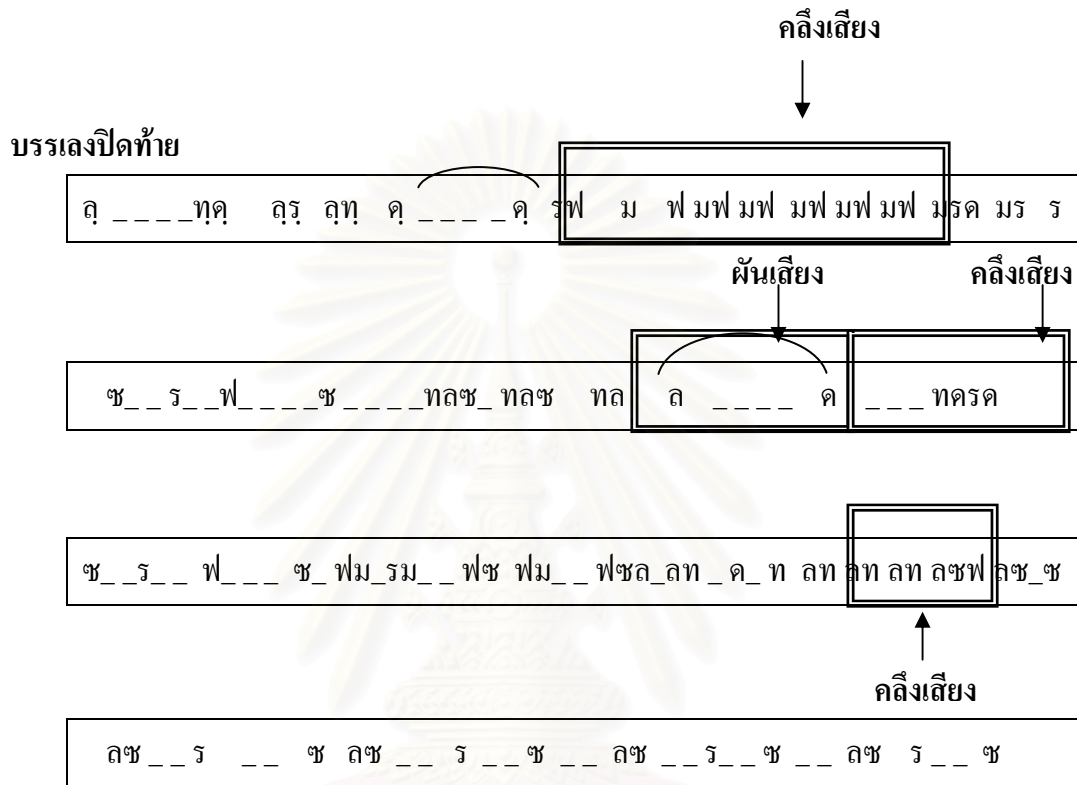


ในวรรคนี้เป็นวรรคแรกที่เข้าสู่คำขับ ซึ่งในทำยประโยคของส่วนที่ ๑ ได้ส่งเสียง เร และในประโยคนี้เชื่อมต่อกัน ไม่ให้เป็นการสุด หรือหยุดของเสียงก็เชื่อมที่เสียงเดียวกัน สีจากเสียง เร ลงมาที่เสียง ลา ตามคำร้อง จากนั้นสีตรง ๆ ที่ เสียง ซอล และลา จากนั้น ให้คลื่นเสียง ทล ทล ผันขึ้นไปเสียงสูงและผ่อนเสียงลงมาเสียงลา เหมือนเดิม กลับมาคลื่นเสียงแต่เป็นในลักษณะ ๓ เสียง แล้วปล่อยลงไปที่ เสียงซอล ซึ่งเป็นสายเปล่าในลักษณะการสีสายคู่เช่นกัน สีเสียงลา ตรงกับคำว่า เยาว แล้วผันเสียงจากลาขึ้นไปเสียง เรสูงแล้วค่อย ๆ ผ่อนเสียงลงกลับมาที่เสียงลาเหมือนเดิม จากนั้นใช้กลวิธีการ เอื้อน ๓ เสียง แล้วต่อด้วยการคลื่นเสียง ซฟ และจบด้วยเสียง ซ ในทำยวรรค จากนั้นสีตามคำร้อง หน่อภูมิรินทร์แล้วต่อด้วยคำเอื้อน ซ ร ม ร ม รท และจบวรรคด้วยการสีตามคำร้อง แม้นอมรา ในประโยคนี้ สามสายจะไม่มีการบรรเลงคั่นกับการร้องเหมือนในตอนอื่น ๆ แต่จะให้ผู้ขับได้จับต่อเนื่องต่อไป



ในประโยคนี้เป็นการจับต่อเนื่องจากประโยคที่ ๓ การขึ้นต้นของประโยคนี้ขึ้นด้วยเสียง ซึ่งมีความแตกต่าง ในประโยคอื่น ๆ ที่ขึ้นต้นที่ลักษณะคล้ายกัน จากนั้นสีคำว่า เสด็จ แล้ว หยุด แล้วสีเสียงซอลและ เสียงลา เสียงตรง ๆ จากนั้นใช้ลักษณะการคลื่นเสียง ในเสียง ซล ซล แล้วตามด้วยกลวิธีผันเสียงขึ้นไปเสียงสูงและผ่อนเสียงลงมาเสียงเดิมก็คือเสียงลาและต่อด้วยการคลื่นเสียง ๓ พยางค์แล้วปล่อยลงไปที่ เสียงซอล ซึ่งเป็นสายเปล่า จากนั้นสีตามคำ ขึ้นไส แล้วผันเสียงจากเสียงลา ขึ้นไปเสียงเร แล้วผ่อนเสียง พร้อมกับการเอื้อนในเสียง ลซฟ แล้วค่อยสีคำร้อง จากนั้นใช้กลวิธี

การคลึงเสียง แล้วแทรกเสียง คทช เพิ่มเข้าไปเนื่องจากมีช่องไฟในการที่จะใส่รายละเอียดลงไป จากนั้นติดตามคำร้อง บรรทม แล้วต่อด้วยการเอื้อนลงที่เสียง ที่ต่ำ จากนั้นติดตามคำร้อง สำราญรมย์ แล้วเอื้อนลงจบด้วยเสียง เร แล้วขอสามสายบรรเลงต่อไป



ในประโยคนี้เป็นประโยคปิดท้ายโดยให้ขอสามสายดำเนินทำนองเพียงอย่างเดียว โดยมีลักษณะการขึ้นต้นด้วยเสียงต่ำ ซึ่งลักษณะคล้าย ๆ กับทำนองที่ไว้สำหรับคั่นระหว่างประโยคแต่ละสังเกตได้ว่าจะเป็นการไล่เสียงจากเสียงต่ำขึ้นไปหาเสียงสูง โดยเริ่มจากเสียง ลาแล้วขึ้นไปเสียงโด หลังจากนั้นใช้การคลึงเสียง มฟ ในลักษณะที่ถี่ ๆ แล้วสะดุดต่อจากการคลึงเสียงแล้วปล่อยเสียงลงที่เร ในวรรคต่อไปนั้นเป็นการไล่เสียงขึ้นอีกเช่นเดียวกันแต่อาจจะต่างกันที่เสียง แต่ในแนวการดำเนินทำนองนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล้วสะดุด ทลช ทลช ทล แล้วผันเสียงจากเสียงลา ผันขึ้นไปเสียงโด แล้วคลึงเสียง จากนั้นใช้การดำเนินทำนองในลักษณะคล้าย ๆ กันกล่าวคือการไล่เสียงขึ้นจากเสียงต่ำไปเสียงสูงในวรรคนี้เช่นเดียวกัน จากเสียง เรไป หาเสียงโด จากนั้นกลับมาที่เสียงที่แล้วคลึงที่เสียง ลท ลท แล้วต่อด้วยการสะดุด ลชฟ ลช_ช แล้วบรรเลง ทำนอง ลช_ร ลช ช้า ๆ กันแล้วจบด้วยสายเปล่าที่เสียง ซอล เป็นการลงจบที่สมบูรณ์

สรุปผลการวิเคราะห์ ทำนองซอสามสายช้าลูกหลวง

จากการวิเคราะห์ทำนองซอสามสายเพลงช้าลูกหลวงแล้วผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ลักษณะของทำนอง

ลักษณะของทำนองนั้นในแต่ละวรรคจะมีลักษณะโน้ตที่ใกล้เคียงกันจะไม่ห่างกันมาก เช่น

ด _ ล ซฟ __ ซล __ ลซ __ ซ __ ล __ ซล __ ซล ซล _ รั __ ล ลรท ลรท ลซ

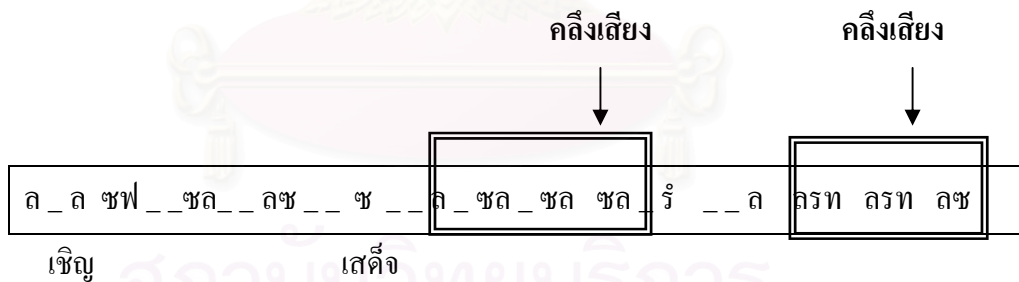
เชิญ เสด็จ

จะมีลักษณะที่อยู่ในเสียงที่ใกล้เคียงกัน ด ซ ล รั ล ท โน้ตจะไม่มีลักษณะที่แตกไปจากกลุ่ม จึงทำให้ทำนองนั้นสัมพันธ์และเชื่อมกันเรื่อย ๆ ไปจนจบเพลง ซึ่งสื่อให้เห็นถึงการที่ใช้ขับกล่อมในพระราชพิธี คือมีวัตถุประสงค์ในการขับกล่อมพระราชกุมารในการบรรทม

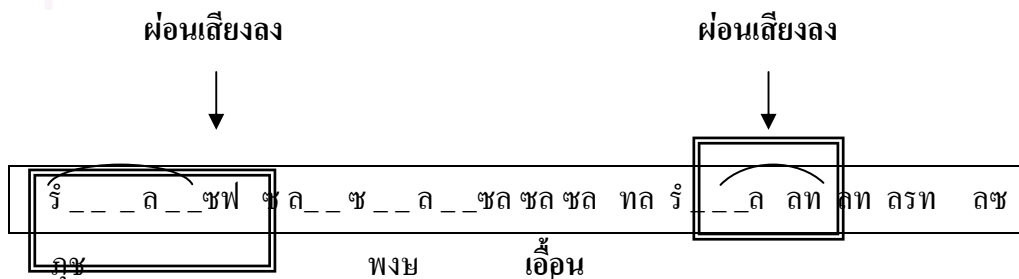
๒. กลวิธีที่ใช้ในการสี่ซอสามสาย

ในการใช้กลวิธีการบรรเลงสามสายนั้นสามารถสรุปกลวิธีที่ใช้ได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ การคลึงเสียง คือการสี่เข้าไปมา ใช้โน้ต ๒ - ๓ ตัว ลักษณะโน้ตที่ติดกัน



๒.๒ การผ่อนเสียง คือ เป็นการผ่อนเสียงเสียงสูง มาเสียงต่ำ ในลักษณะที่ดังมาเบาเพื่อให้เกิดความอ่อนโยนของทำนอง

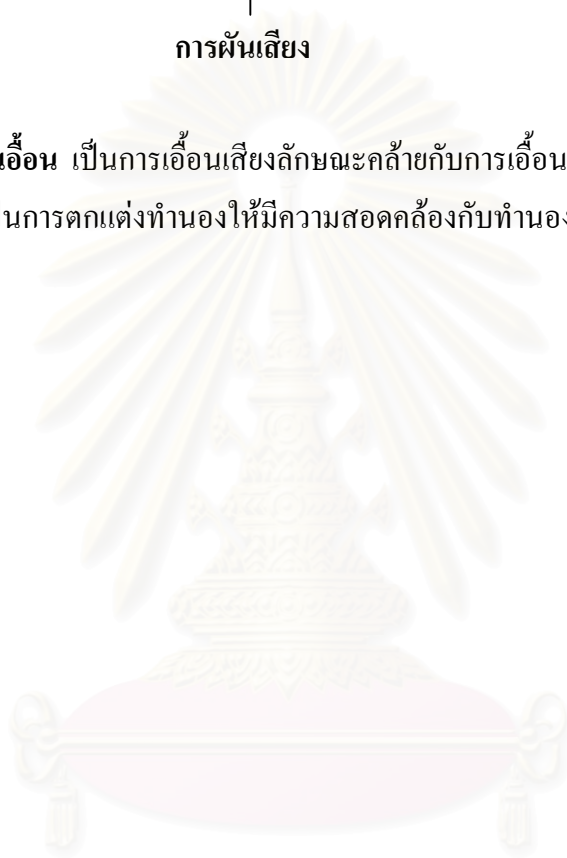


๒.๓ การผันเสียง คือ เป็นการผันเสียงต่ำขึ้นไปเสียงสูง ในลักษณะที่ดังมาเบาเพื่อให้เกิด

ช _ _ _ _ ล (ล _ _ _ รี่) _ _ _ ล ลชฟ ชฟ _ _ _ ชฟ ช _ _ ฟ _ ช _ ลช ช
บังคม บาท

การผันเสียง

๒.๔ การเอื้อน เป็นการเอื้อนเสียงลักษณะคล้ายกับการเอื้อนในการจับ เป็นการเชื่อมระหว่างคำ และเป็นการตกแต่งทำนองให้มีความสอดคล้องกับทำนองและเชื่อมต่อกัน



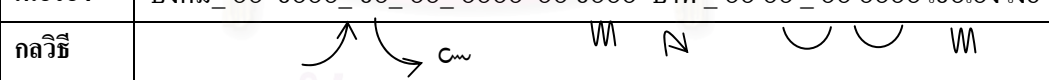
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทำนองจับกับซอสามสาย

บทที่ ๑

เนื้อร้อง	สรวม_ ฮีเงอ_ ซีฟ เอ่อ_เฮอะเออ_เฮ้อเออ เฮ้อเออ เฮอะเออ_ ฮีเออ เออเฮ้อ เออเฮ้อ เออ เออ
กลวิธี	
ทำนองจับ	ล _ รื ล _ ลช ช _ ทล _ ทล ทล ทล _ รื ล ลท ลท ลช
ซอสามสาย	ริ _ _ _ ล _ _ _ ล _ _ _ ทล _ ทล _ _ ลท _ ลรท _ ลรท _ ลท _ ลช
บันทึช่าว	* * * * * * * * * *

ความสัมพันธ์ทางจับและทางซอสามสายในวรรคนี้ซอสามสายจะลากเสียง ลา ยาวมาเชื่อมกับคำร้อง คำว่าสรวม แล้วจะลงพร้อมกันในการที่ผ่อนเสียงลงจะเป็นการใช้กลวิธีลักษณะเดียวกันคือการผ่อนเสียงจากหนักมาเบา จากนั้นทำนองในการจับก็จะร้องคำร้อง คำว่าฮีฟ แต่ซอสามก็สียืนเสียง ลา และจะไปพบกันที่ การผ่อนเสียงหนักเบา ตรงกับเสียง ทล ทล มีลักษณะเหมือนกันจากนั้นจากนั้นทำนองจับจะใช้การกระทบ ๒ เสียง ในทางซอสามสายมีลักษณะในการคลึงเสียง ลรท ลรท และเอื้อนลงตามการจับในตอนท้ายในเสียง ท ลช ในลักษณะเดียวกัน

เนื้อร้อง	บังคม_ อือ ฮือฮือ_ ฮือ_ อือ_ อือฮือ อือ ฮือฮือ บาท_ อือ อือ_ อือ อือฮือ เฮอเอิง เย
กลวิธี	
ทำนองจับ	ล ล _ ล ทล _ รื _ ล _ ชฟ ช ลช ชฟ _ ชฟ _ ชฟ ช ลช ช
ซอสามสาย	ช _ _ _ ล ล _ รื _ ล _ ชฟ _ _ ลช _ ชฟ ช _ _ ฟ _ ช _ ลช ช
บันทึช่าว	* * * * * * * * * *

ความสัมพันธ์ในวรรคนี้ต้นวรรคนี้ซอสามสายจะขึ้นเสียงสุดท้ายในวรรคที่ผ่านมาแต่ทำนองในการจับนั้นจะขึ้นด้วยคำร้อง แต่การดำเนินทำนองนั้นจะมาตรงกันการผันเสียงและผันเสียงลง แต่เมื่อผันเสียงลงแล้วนั้นจะมีลักษณะเดียวกันกล่าวคือซอสามสายก็จะตีตามการเอื้อนของการจับจนหมดวรรค



เนื้อร้อง	วงศ์ อื่อ อื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่อ อื่อ อื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ ประชวร อื่อ อื่อ อื่อ อื่ออื่อ เช่อเอ็ง เงย
กลวิธี	\mathbb{M} \curvearrowright c_{∞} \mathbb{M} \cup \cup \mathbb{M}
ทำนองขับ	ล ล_ท_ ลทล _ รี่ ลล_ ซฟ_ ซลซ_ ซซ_ ซฟ_ ซฟซ_ ลซ ซ
ขอสามสาย	ล _ _ _ _ รี่ _ _ ล_ ล_ ซฟ_ ลซ_ ซ_ ฟ_ ซ_ ฟมรม_ ฟ_ ซ_ ลซ_ ซ
บันทึษาะว้	* * * * *

ในวรรคนี้ขอสามสายจะขึ้นเสียงที่เสียง ลา โดยร้องนั้นจะต้องใส่กลวิธีและรายละเอียด ซึ่งขอสามสายจะให้ทำนองร้องนั้นเด่น โดยที่ขอสามสายจะเป็นการขึ้นเสียง จากนั้นในการดำเนินทำนองก็มีลักษณะที่คล้ายกันจนถึงคำร้องว่า ประชวร หลังจากนั้นทำนองการขับก็จะมีผลกระทบเสียง ๒ เสียง คือ ฟซ แต่ ขอสามสายมีการดำเนินทำนองย้อนลงมาแล้วกลับขึ้นไปทีเสียงเดียวกันกับการเอื้อนของร้องและจะลงท้ายในทำนองเดียวกัน

เนื้อร้อง	อิ _ ศร_ ราช _ เรือง_ อื่อ อื่อ อื่ออื่อ อื่ออื่อ_ เดชา_ อื่ออื่อ อื่ออื่อ_ เออ เช่อเอ็ง เงย
กลวิธี	\mathbb{N} c_{∞} \cup c_{∞} \mathbb{M}
ทำนองขับ	รฟ_ ซฟ_ ซม รท_ ร_ ร_ ม รท_ รรม_ มม_ ซม รท_ ร_ มร_ ร
ขอสามสาย	รฟ_ ซม_ ร_ _ ท_ _ ซร_ _ ม_ _ รท_ _ รรม_ มม_ ซ_ ม_ รท_ ร_ มร_ ร
บันทึษาะว้	* * * * *

ความสัมพันธ์ระหว่างขอสามสายกับทำนองในวรรคนี้ ขอสามสายจะสีตามลักษณะของคำร้อง คำว่า อิศรราช ซึ่งจะไม่ละเอียดเท่ากับการร้องแต่จะสีขึ้นเสียงห่าง ๆ ตามทำนองของร้อง จนถึงคำว่า เรือง จากนั้นก็ลากเสียงแล้วเอื้อนตามร้องในเสียง ม รท จากนั้นสีตามการกระทบของร้อง และคำร้องว่า เดชา แล้วค่อย ๆ เอื้อนในลักษณะเดียวกันกับการร้อง

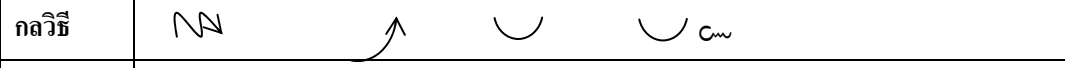
บทที่ ๓

เนื้อร้อง	พระ อื่อ สืออื่อ ยอด _ เอ่อ _ เสอะเออ เส่อเออ เส่อเออ เสอะเออ _ สือเออ _ เออเสื่อ เออเสื่อ เออเอย
กลวิธี	๓ ๐ →  ๓ 
ทำนองขับ	รี ล ทล ล_ชม ช _ช _ ทล ทล ทล ทล _รีล_ ลท ลท ลช
ขอสامสาย	รี_ล_ _ล ทลช _ _ช _ _ล _ _ ทล ทล _ _ _ _ รี ล ลรท ลรท ลช
บันฑาะว์	* * * * * * * * * *

ในวรรคนี้ขอสามสายจะขึ้นต้นเสียงเดียวกับที่ส่งให้ร้องในคำว่า พระ จากนั้นจะร้องคำว่า ยอด ซึ่งนักร้องจะเล่นคำว่า ยอด ๔ เสียง โดยออกเสียงคำว่ายอด เป็น ย่อ - ออ - อ่อ - สือด เสียง ล_ช_ม_ช ลงมาคำ ๔ พยางค์ แต่ขอสามสาย จะใช้เป็นการพรมที่เสียงลาและปล่อยมาที่เสียงซอล พร้อมกับคำร้อง จากนั้นลากเสียงตรงยาว ลักษณะเดียวกันแต่ทางร้องจะใช้กลวิธี กระทบเสียง ทล แต่ขอสามสายจะตีเสียง ล ตรง ๆ หลังจากนั้นก็มีลักษณะที่ดำเนินานองเหมือนกันจนจบวรรค

เนื้อร้อง	เขาว อื่อ สือ อื่อสืออื่อ สือ อื่อ สือ อื่ออื่อ อื่อสืออื่อ ยุพินท์ อื่อ อื่อ อื่อ อื่อ สือเอิง เงย
กลวิธี	๓  ๓  ๓
ทำนองขับ	ล ล_ท_ ลทล _รี ลล_ ชฟ _ชลช _ชช_ ชฟ_ ชฟ_ช_ ลช ช
ขอสามสาย	ล _ _ _ ล _ _ รี _ _ ล ชฟ _ _ช_ ฟ_ _ _ช ฟช _ _ ฟช_ลช _ _ช
บันฑาะว์	* * * * * * * * * *

ในวรรคนี้จะขอสามสายจะตีขึ้นที่เสียง ลา แต่คำร้อง จะใช้การ กระทบ ๒ เสียง แล้วเอื้อนเสียงผ่านจากเสียง เรสูง มาเสียง ลา จากนั้นใช้การกระทบ ๓ เสียง คือ ล ชฟ เหมือนกัน จากนั้นขอสามสายก็จะกระทบ ๒ เสียง ที่เสียง ฟช แต่นักร้องก็ใช้กลวิธีของการขับร้อง และออกเสียงคำว่า ยุพินท์ หลังจากนั้นก็ดำเนินานองเหมือนกัน แต่ขอสามสายจะลงหลังจากร้องเสียง ชล ชชแล้วขอสามสายจึงดำเนินานองตาม

เนื้อร้อง	หน่อ ภูมินทร์ _ ฮือ _ ฮือ _ ฮือ _ ฮือฮือ _ ฮือฮือ _ แม่นฮือ อมรา
กลวิธี	
ทำนองขับ	ซ _ ร ม ม ม _ ซ _ ร _ ม _ ร ม _ ร ท ซ ม ม ม ม
ขอสามสาย	ร _ _ _ ม ม _ _ _ ซ _ _ ร _ ม _ _ ร ม _ _ ร ท _ _ ร ซ _ ร ม ร ท _ ร ม ม ม
บันทึษาะว้	* * * * * * * * * *

ในวรรคนี้ร้องคำว่า หน่อ ในเสียง น้อ อ่อ ฮอ แต่ขอสามสายก็ขึ้นเสียง เร และเสียง มี จากนั้นก็ลีในลักษณะเดียวกับเอื่อนแต่ทำนองนั้นจะลงหลังเอื่อนแต่ขอสามสายก็จะใส่รายละเอียดตรงคำว่า แม่น ร้องจะตรงกับเสียง ซ ม แต่ขอสามสาย จะม้วนเสียงลงด้านล่างและม้วนกลับขึ้นมาที่คำว่า อมรา

บาทที่ ๔

เนื้อร้อง	เชิญ ฮือ ฮือฮือ _ ฮือ ฮือฮือ เสด็จ _ เอ้อ _ เฮอะเออ เฮ้อเออ เฮ้อเออ เฮอะเออ _ ฮีเงอ _ เออเฮ้อ เออเฮ้อ _ เออเออ
กลวิธี	
ทำนองขับ	ริ้ด _ ล ซฟ _ ซ ทล ลซ _ ซ _ ทล ทล ทล ทล _ ริ้ด _ ลท ลท _ ลซ
ขอสามสาย	ล _ ล ซฟ _ _ ซล _ ลซ _ ซ _ ล _ ซล _ ซล ซล _ ริ้ _ ล ลรท ลรท ลซ
บันทึษาะว้	* * * * * * * * * *

ในวรรคนี้เป็นการขับต่อจากวรรคที่แล้วโดยไม่มีขอสามสายบรรเลงคั่น ผู้ขับร้องคำว่าเชิญ ในเสียง ริ้ด แต่ขอสามสายนั้นลีเสียง ลา เพียงเสียงเดียว แล้วลีลักษณะเดียวกันกับการเอื่อนจนถึงคำว่า เสด็จ ผู้ขับเมื่อร้องคำว่าเสด็จ จะหยุด ขอสามสายก็เช่นเดียวกันก็จะมีหยุดเสียง จากนั้นลากเสียงตรงยาว ลักษณะเดียวกันแต่ทางร้องจะใช้กลวิธี กระทบเสียง ทล แต่ขอสามสายจะลีเสียง ล ตรง ๆ หลังจากนั้นก็มีลักษณะที่ดำเนินทำนองเหมือนกันจนจบวรรค

เนื้อร้อง	ขึ้นไส	ฮือ	ฮือ	ฮือฮือ	ฮือ	ฮือฮือ	ยา	ฮือ	ฮือ	ฮือฮือ	เฮ่อเอ็ง	เงย		
กลวิธี														
ทำนองขับ	ลช	ล	ริ	ล	ซฟ	ซ	ลช	ซ	ฟ	ซ	ฟ	ซ	ลช	ซ
ขอสامสาย	ลช_ล	ลท_	ริ__	ล	ซฟ__	ซ_ฟ	ลช_	ซ__	ซ_ฟ__	ซ__	ลช	ซ	คทซ	ซ
บั้นเขาวัว	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	

วรรคนี้คำร้องจะขึ้นด้วยคำว่า ขึ้นไส ด้วยเสียง ลชล ขอสามสายก็สีในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือเสียง ลช_ล แต่จะลงหลังคำร้อง จากนั้นก็จะสีตามคำร้องโดยจะลงหลังคำร้องหรือการเอื้อนเสมอ จนถึงในตอนจบวรรค จะมีแทรกทำนองของขอสามสายหลังจากที่หมดคำร้องแล้วคือ คทซซ เป็นการจบวรรค

เนื้อร้อง	บรรทม	ฮือฮือ	ฮือฮือฮือ	สุข	ฮือฮือ	ฮือฮือ	ฮือฮือ	สำราญรมย์	ฮือเออ	ฮือฮือ	ฮือเฮ่อเอ็ง	เงย												
กลวิธี																								
ทำนองขับ	ฟฟ	ม	ซม	ร	ม	ร	ท	ร	ม	ร	ท	ซม	ม	ซม	ร	ท	ร	ม	ร					
ขอสามสาย	ฟ	ฟ__	ม	ซม	ร	ม	ร	ท	_____	ม	ร	ซม	ม	ซ_	ม	ร	ท	_	ร	_____	ม	ร	_____	ร
บั้นเขาวัว	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*											

ในวรรคสุดท้ายนี้ขอสามสายขึ้นพร้อมกับคำร้อง คำว่า บรรทม ในเสียง ฟฟ หลังจากนั้นจะสีทำนองเดียวกับร้องแต่จะสีหลังร้อง จากนั้นขอสามสายก็จะเหมือนกับการเอื้อนเช่นกันจนมาถึงเสียง ที พร้อมกัน จากนั้นขอสามสายก็ขึ้นเสียง ที ยาว จากนั้นพรมเสียง มร แล้วสีตามคำร้องว่า สำราญรมย์ ตรงกับเสียง ซ มม และลงจบวรรคด้วยการสีตามเอื้อนลักษณะเดียวกัน จากนั้นขอสามสายก็จะดำเนินทำนองต่อไปและถอนลงจบ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เพลงซ้ำลูกหลวงระหว่างทำนองซ้ำกับขอสสามสาย

ในการที่วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ทำนองซ้ำกับขอสสามสายนั้นผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นดังนี้พบว่า

ประเด็นที่ ๑ ในการบรรเลงขอสสามสายนั้นจำเป็นต้องยึดคำร้องเป็นหลักแต่ต้องคำนึงว่า จะต้องไม่เด่นกว่าร้อง ให้มีท่วงทำนองเดียวกับร้องแต่สามารถที่จะประดิษฐ์ทำนองได้ ในบางลักษณะนั้นขอสสามสายมีการบรรเลงที่แตกต่างกันออกไป แต่ต้องอยู่ในกลุ่มเสียงที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังตัวอย่าง

เนื้อร้อง	เขาว อื่อ สื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่อ อื่อ สื่อ อื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ
กลวิธี	
ทำนองซ้ำ	ล ล _ ท _ ลทล _ รี่ ล ล _ ซฟ _ ซลซ _ ซซ _ ซฟ _ ซฟซ _ ลซ ซ
ขอสสามสาย	ล _ _ _ ล _ _ _ รี่ _ ล ซฟ _ _ ซ ฟ _ _ ซ ฟซ _ _ ฟซ _ ลซ _ _ ซ
บันทึหารว	* * * * * * * * * *

ดังจะเห็นได้ว่าในคำว่า เขาว นั้น ขอสสามสาย จะมีลักษณะการสีย่นเสียงเพื่อให้ผู้ร้องนั้น ได้ตกแต่งเอื้อนให้มีความไพเราะและแสดงออกมาโดยไม่มีเสียงขอสสามสายเข้าแทรก จะเป็นการย่นเสียง ตายาวจากนั้นค่อยกลับเข้าสู่ทำนองในลักษณะเดียวกับร้อง

ประเด็นที่ ๒ การบรรเลงขอสสามสายนั้นจะต้องสีย่นทำนองที่ห่าง ๆ แต่ก็มีลีลา หรือกลวิธีในการบรรเลงคงความเป็นเอกลักษณ์ของขอสสามสายไว้เช่นการย่นเสียงสายคู่หรือสายเปล่า

เนื้อร้อง	บังคม_ อื่อ สื่อ อื่ออื่อ_ อื่อ_ อื่อ_ อื่ออื่อ อื่อ สื่ออื่อ บาท_ อื่อ อื่อ_ อื่อ อื่ออื่อ อื่ออื่ออื่อ
กลวิธี	
ทำนองซ้ำ	ล ล _ ล ทล _ รี่ _ ล _ ซฟ ซ ลซ ซฟ _ ซฟ _ ซฟซ ลซ ซ
ขอสสามสาย	ซ _ _ _ ล ล _ รี่ _ ล ลซฟ _ _ ลซ _ ซฟ ซ _ _ ฟ _ ซ _ ลซ ซ
บันทึหารว	* * * * * * * * * *

ในวรรคนี้เป็นการขึ้นเสียงที่เป็นเสียง ซอล คือสายเปล่า เป็นการสีสายคู่ ซึ่งในขณะที่ผู้ร้อง ออกเสียงคำร้อง

ประเด็นที่ ๓ มีลักษณะแนบสนิทไปกับการร้อง

เนื้อร้อง	บังคม_	อือ	อืออือ_	อือ_	อือ_	อืออือ	อือ	อืออือ	บาท_	อือ	อือ_	อือ	อืออือ	เฮ้อเอ็ง	เงย
กลวิธี															
ทำนองจับ	ค ล _	ล	ทล _	ริ _	ล _	ซฟ	ซ	ลซ	ซฟ _	ซฟ _	ซฟ	ซ	ลซ	ซ	
ซอสามสาย	ซ _ _	_	ล ล _	ริ _	ล _	ซฟ	_	ลซ _	ซฟ	ซ _ _	ฟ _	ซ _	ลซ	ซ	
บั้นเข่าวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

กล่าวคือจะมีการผันเสียงขึ้นตามผู้ร้องและผ่อนลงเสียงร้อง ซึ่งเป็นลักษณะที่คล้ายกันจะต่างตรงที่กลวิธี คือ ถ้าเป็นผู้ร้องจะต้องใช้การผ่อนลมหายใจหนักเบาแต่ถ้าเป็นซอสามสายนั้นจะเป็นการใช้น้ำหนักที่นิ้วหนักเบา ซึ่งมีวัตถุประสงค์สิ่งเดียวกันคือเป็นการสื่ออารมณ์ออกมาให้มีความนุ่มนวลอ่อนโยน จากนั้นก็เอื้อในลักษณะเดียวกันและลงคำร้องพร้อมกับคำร้องเช่นกัน ในลักษณะนี้ผู้ที่สีซอสามสายนั้นจะต้องมีความสามารถที่จะจับร้องด้วยประการหนึ่ง ถึงจะสามารถปฏิบัติในลักษณะประเด็นที่สามได้

ประเด็นที่ ๔ การบรรเลงซอสามสายที่ตกแต่งทำนองในระหว่างที่นักร้องหยุดหรือหมดคำร้อง

เป็นการสีซอสามสายในช่วงที่ไม่มีคำร้องหรือหรือหลังจากคำร้องและเอื้อนไปเรื่อยเรื่อยแล้วแต่ยังมีช่องว่างที่ซอสามสายสามารถสอดแทรกทำนองที่ชัดเจน

เนื้อร้อง	ขึ้นไส	อือ	อือ	อืออือ	อือ	อืออือ	ยา	อือ	อือ	อืออือ	เฮ้อเอ็ง	เงย			
กลวิธี															
ทำนองจับ	ลซ	ล	ริ	ล	ซฟ	ซ	ลซ	ซ	ฟ	ซ	ฟ	ซ	ลซ	ซ	
ซอสามสาย	ลซ_ล	ลท_	ริ_	ล	ซฟ_	ซ_	ฟ	ลซ_	ซ_	ซ_	ฟ_	ซ_	ลซ	ซ	คทซ
บั้นเข่าวี	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

ในวรรคนี้ในช่วงทำนองนั้นเมื่อมีการเอื้อนแล้วนักร้องจะยังไม่ขึ้นคำร้องเลยปล่อยให้จังหวะดำเนินไปเรื่อย ๆ แต่จะเว้นให้ซอสามสายได้ใส่รายละเอียดในการแสดงกลวิธีการตกแต่งทำนองของ

ขอสามสาย เช่นการบรรเลง คทช _ ซ ซึ่งเป็นการสะบัด ๓ เสียงโดยให้เสียงสุดท้ายตกที่เสียงเดียวกันกับโน้ตตัวสุดท้ายของการเอื้อน เพราะนั้นในความสัมพันธ์ขื่อนี้คือผู้บรรเลงและผู้ขับต่างรู้จังหวะในการที่จะสอดแทรกทำนองเข้าไป

ประเด็นที่ ๕ รูปแบบการเคลื่อนที่ของทำนอง

ในการขับและการสืลลอกกับผู้ขับนั้นจะเป็นไปในทิศทางเดียวกันกล่าวคือจะมีการดำเนินทำนองที่คล้ายคลึงและใกล้เคียงเป็นเงาตลอดทั้งวรรค

เนื้อร้อง	อิ _ ศร _ ราช _ เรื่อง_ อื้อ สื้อ อื้ออื้อ_ อื้ออื้อ_ เดชา_ สื้ออื้อ อื้ออื้อ_ เออ เอ้อเอ็ง เย			
กลวิธี				
ทำนองขับ	รฟ_ซฟ_ซม รท_ ร _ ร _ ร ม รท_ รม _ มม_ซม รท_ ร มร _ ร			
ขอสามสาย	รฟ_ซม ร _ _ ท_ _ _ ซร_ _ ม _ _ รท_ _ _ รม _ มม_ ซ ม รท _ ร มร _ ร			
บันทึษาะว้	* * * * *			

สรุป

ในการบรรเลงและขับร้องในเพลงซำลูกหลวงระหว่างขอสามสายกับผู้ขับลำนำนั้น โดยมีบันทึษาะว้เป็นการให้จังหวะ ทั้งนี้ผู้เฝ้าบันทึษาะว้จะทำหน้าที่เช่นเดียวกับฉิ่งในการควบคุมจังหวะย่อยของทำนองเพลง โดยจะใช้จังหวะที่สม่ำเสมอของการเฝ้าบันทึษาะว้เป็นที่หมายให้ผู้ขับและผู้สืขอสามสายได้ปฏิบัติให้เสียงลูกตกสำคัญของทำนองเพลงตกยังที่หมายนั้นโดยพร้อมเพียง ทั้งนี้ในระยะของทำนองในแต่ละช่วงก็มีได้กำหนดตายตัวว่ามีความสั้นยาวเพียงใด และไม่มีการควบคุมในเรื่องของหน้าทับที่ทำให้ทั้งผู้บรรเลงขอสามสายและผู้ขับลำนำสามารถสอดแทรกทำนองและกลวิธีในแต่ละช่วงของทำนองเพลงได้อย่างวิจิตรและค่อนข้างจะมีอิสระ โดยมีเสียงลูกตกสำคัญ จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นั้นมีข้อสังเกตได้ว่า มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันตลอดทั้งบทเพลง

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่” นี้ ผู้วิจัยได้วางวัตถุประสงค์สำหรับการศึกษาวิจัย ๓ ข้อ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสืบค้นข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ และสามารถสรุปเป็นประเด็นดังนี้

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ก็จะมีการสมโภชเพื่อให้พระราชกุมารและพระราชกุมารีนั้นเจริญพระชนม์มาสู่สืบต่อไป ซึ่งจะเป็นการมีเทวดาอารักษ์คอยคุ้มครอง เนื่องในการแพทย์ในอดีตนั้นยังไม่ก้าวหน้ายังไม่มีเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัย สิ่งหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นและสบายใจว่าพระประสูติกาลของพระราชกุมารแลพระราชกุมารีนั้นเป็นไปด้วยความปลอดภัยคือความเชื่อและราชประเพณีพระราชพิธีสมโภชเมื่อครบเดือน จากการสืบค้นนั้นพบว่าได้มีมาครั้งตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นราชธานีตลอดจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน และปรากฏหลักฐานพบว่ามีมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ในสมัยรัตนโกสินทร์พบว่าการสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ที่มีการเห่เพลงซำลูกหลวงก็เช่นเดียวกัน ได้ใช้ครั้งสุดท้ายในพระราชโอรสของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชธิดามีพระประสงค์อยากจะมีมีการเห่กล่อมขึ้น แต่ก็ไม่มีอันเนื่องมาจากพระองค์ได้ทรงสวรรคตเสียก่อน แต่ได้จัดพระราชพิธีสมโภชขึ้นในภายหลังเมื่อพระราชธิดาครบเดือน ครั้นในรัชกาลปัจจุบันได้ประสูติเจ้าฟ้า ๕ พระองค์ แต่ในการประกอบพระราชพิธีนั้นได้ตัดทอนบางอย่างเพื่อให้พระราชพิธีมีความกระชับและใช้เวลาน้อยลง จึงทำให้เพลงที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีนั้นไม่ได้นำออกมาใช้ประกอบพระราชพิธีแต่อย่างใด

จากการศึกษาองค์ประกอบของดนตรีในพระราชพิธีสมโภชเดือนนั้น จากการศึกษาพบว่า มีวงดนตรีที่เข้าไปมีบทบาทในพระราชพิธีนั้น ๓ วง คือวงประโคมเตรสังข์ มีความเกี่ยวข้องในเรื่องของความเชื่อในเรื่องของเครื่องดนตรีว่าเป็นตัวแทนของเทพเจ้า ซึ่งถือว่าเครื่องประโคมนั้นเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูงและจะใช้ในราชสำนักเท่านั้น ในส่วนวงปี่พาทย์พิธีนั้นบรรเลงประกอบเพื่อความเป็นสิริมงคลในพระราชพิธี และอำนวยความสะดวกให้มีความสุข ในส่วนของวงขับไม้ นั้นใช้ในพระราชพิธีเพื่อเป็นการขับกล่อมพระบรมมหาราชวังให้กับพระราชกุมารและกุมารี ซึ่งในบทประพันธ์นั้นจะเป็นการสรรเสริญ ยกย่องพระราชโอรสธิดาทั้งสิ้น ในส่วนของ วงขับไม้ที่ใช้ในพระราชพิธีนั้นก็จะประกอบด้วยบทเพลงต่าง ๆ เช่น เพลงซำลูกหลวง เพลงสรภัญญะ

ใหญ่ และจะบรรเลงต่อด้วยเพลงในลักษณะ ๒ ชั้นในลำดับต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้มีได้นำวงขับ
ไม้เข้าไปประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนอีกเลย ในพระราชพิธีก็จะเหลือแค่สิ่งที่สำคัญ ๆ

พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้นเป็นราชประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับดนตรีซึ่ง
ดนตรีเป็นสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งมีความหมายเป็นนัยต่าง ๆ ซึ่งในดนตรีในพระราชพิธี
สมโภชเดือนขึ้นพระอู่ผู้วิจัยสรุปทวิเคราะห์เพลงได้ดังนี้

ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ของเจ้าฟ้า ซึ่งเป็นพระราชโอรส ภายหลังจากที่
ดำเนินกิจกรรมต่างๆ จนถึงพราหมณ์กลายแห่กล่อมแล้วจะเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานขับไม้ซึ่ง
จะทำหน้าที่แห่กล่อมต่อจากพราหมณ์ผู้ทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง เจ้าพนักงานประกอบด้วยผู้สี่ซอสาม
สาย ๑ คน ผู้โถกบัณเฑาะว์ ๑ คน และผู้ขับลำนำที่ทำหน้าที่แห่กล่อมอีก ๑ คน สำหรับทำนองที่
ใช้ในการแห่กล่อมพระบรรทมตามหลักที่ปรากฏนั้นมีเพียง ๒ ทำนองคือ ทำนองซำลูกหลวง
และทำนองสรภัญญะใหญ่

บทเพลงนี้ถือกันว่าเป็นศิลปะทางดนตรีที่มีคุณค่ายอดเยี่ยมไม่ว่าจะเป็นในด้าน
วรรณศิลป์คีตศิลป์หรือดุริยางคศิลป์ เดิมนั้นไม่มีผู้ใดแน่ชัดว่าเป็นทำนองประเภทใด ต่อมา
ภายหลังพระยาภูมิเสวิน(จิตต์ จิตเสวี) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสายท่านหนึ่งในสมัยรัชกาล
ที่ ๖ ถึง รัชกาลที่ ๘ ได้พิจารณาจากสำนวนทำนองที่ปรากฏอยู่ในแห่กล่อมแล้ว สันนิษฐานว่า
น่าจะเป็นทำนองซำลูกหลวงและทำนองสรภัญญะ ซึ่งท่านเรียกการแห่กล่อมพระบรรทมด้วย
ทำนองดังกล่าวนี้ว่า “แห่ทำนองหลวง”

ทำนองดนตรีที่ใช้ในการแห่กล่อมพระบรรทมจะประกอบด้วยสำนวนทำนองที่ยาวและมี
ลีลาอ่อนช้อยช้า มีลักษณะทำนองเช่นเดียวกับทำนองที่ใช้แห่กล่อมเด็กของสามัญชน เพียงแต่จะมี
การปรุงแต่งเสียงในระดับต่าง ๆ นำมาร้อยกรองไว้เป็นทำนองเสียงสูงและเสียงต่ำเหมาะสมตาม
หลักของคีตศิลป์ไทยโดยจะมีเครื่องดำเนินทำนอง ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการแห่กล่อมพระ
บรรทมได้แก่ซอสามสายที่ทำหน้าที่คลอเสียงในการแห่ ซึ่งทั้งผู้ที่แห่กล่อมพระบรรทมและผู้ที่มี
ซอสามสายจะต้องมีความสามารถในการดนตรีเป็นอย่างดี เพื่อใช้ในการบรรเลงดนตรีและ
การแห่กล่อมประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอันจะก่อให้เกิดความไพเราะและความ
สมบูรณ์โดยปราศจากข้อบกพร่องส่วนจังหวะในเพลงจะมีลักษณะเป็นช่วงสั้นๆ ในขณะเดียวกัน
ก็มีลักษณะที่ต่อเนื่องกันไปโดยตลอด ทั้งนี้ผู้โถกบัณเฑาะว์จะทำหน้าที่เช่นเดียวกับฉิ่งในการ
ควบคุมจังหวะย่อยของทำนองเพลง โดยจะใช้จังหวะที่สม่ำเสมอของการโถกบัณเฑาะว์เป็นที่
หมายให้ผู้ขับรำและผู้สี่ซอสามสายได้ปฏิบัติให้เสียงลูกตกสำคัญของทำนองเพลงตกขยับที่หมาย
นั้นโดยพร้อมเพียง ทั้งนี้ในระยะของทำนองในแต่ละช่วงก็มีได้กำหนดตายตัวว่ามีความสั้นยาว
เพียงใด และไม่มีการควบคุมในเรื่องของหน้าทับที่ทำให้ทั้งผู้บรรเลงซอสามสายและผู้ขับลำนำ

สามารถสอดแทรกทำนองและกลวิธีในแต่ละช่วงของทำนองเพลงได้อย่างวิจิตรและค่อนข้างจะมีอิสระ โดยมีเสียงลูกตกสำคัญ

ในกรณีที่จับเพลงซำลูกหลวงและเพลงสรภัญญะใหญ่แล้วนั้น หากพระราชกุมาร พระราชกุมารียังไม่ทรงบรรทมแล้วยังต้องห่กล่อมพระบรรทม จะต้องจับกล่อมเพลงสองชั้นต่อไปจนพระกุมารบรรทมหลับเป็นอันสิ้นสุดกระบวนการห่กล่อมพระบรรทม

ความสัมพันธ์ระหว่างทางจับร้องกับซอสามสายนั้น จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในการบรรเลงซอสามสายนั้นจะต้องคำนึงทำนองร้องหรือจับเป็นหลักในการดำเนินทำนองในช่วงระหว่างการจับก็จะต้องไปในทิศทางเดียวกัน แต่สามารถที่จะประดิษฐ์ทำนองที่มีความเหมาะสมกับช่วงของทำนองจับเพื่อให้เกิดความวิจิตรทางด้านทำนองเพลงจนจบกระบวนการจับกล่อม

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการศึกษาในเรื่องของเพลงตัดซึ่งมีบทบาทในวงจับไม้ต่อไป
๒. ควรมีการศึกษาสายสำนักที่ได้รับการสืบทอดอื่น ๆ
๓. ควรศึกษาวิเคราะห์ทำนองสรภัญญะใหญ่และเปรียบเทียบกับทำนองซำลูกหลวง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

- กิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมากูร. ๒๕๔๕. **ย้อนรอยราชสกุลวงศ์ “วังหลัง”**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกหญ้า.
- _____. ๒๕๔๕. **ชีวิตในวังบางขุนพรหม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกหญ้า.
- จดหมายเหตุ บันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๕ – ๖. ๒๔๗๗. พระราชทานเพลิงศพมหา
อำมาตย์โทหม่อมเจ้าธารงศิริ ศรีธวัช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๗. ๒๕๑๔. พระราชทานเพลิงศพพันตำรวจเอก
เพลิน ศรีสาครและนางแก้วกัณหา ศรีสาคร. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๘. ๒๔๗๕. งานพระราชปลงศพคุณหญิงวลี
รักษาเทพ. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๙. ๒๔๗๘. งานพระราชทานเพลิงศพพระบรม
วงศ์เธอพระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท. พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๑. ๒๔๗๘. งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมอ่อน
รพีพัฒน์. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๒. ๒๔๗๙. งานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้า
บรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๔. ๒๔๘๑. พระราชทานเพลิงศพหม่อมใหญ่
เทวกุล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๖. ๒๔๘๑. พระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาอภัย
ราชามหายุติธรรมธร. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๗. ๒๔๗๗. พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าพิศ
สมัยพิมลสัตย์. กรุงเทพฯ : ม.ท.พ.
- จดหมายเหตุบันทึกพระราชกิจรายวัน ภาคที่ ๑๘. ๒๔๘๓. พระราชทานเพลิงศพพระยาเพชร
กำแพงสงคราม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- จิรัศ อัจฉรงค์. ศิลปินแห่งชาติ. ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕. **สัมภาษณ์**.
- ณัฐวิภา มูลธรรมเกณฑ์. ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๕. **สัมภาษณ์**.
- พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์. รองศาสตราจารย์. ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๐. **สัมภาษณ์**.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ๒๕๔๒. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

พลาตินั่ม สัทศิลป์. ๒๕๕๐. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้ากรุงสยาม
รัชกาลที่ ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ONE WORLD.

พูนพิศ อมาตยกุล. ๒๕๒๗. เพลงขลุ่ยหลวง เพลงขอสามสาย สำหรับกลุ่มพระบรมม
สมเด็จพระเจ้าฟ้า ผลงานการค้นคว้าของพระยาภูมิเสวิน (จิตร จิตตเสวี). กรุงเทพฯ :
ม.ท.พ.

เพลินพิศ กำารณ. ๒๕๒๓. พระราชพิธีสมโภช ๓ วัน สมโภชเดือนและขึ้นพระอู่. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์การศาสนา.

ภัทรระ คมขำ. ๒๕๔๖. ปี่ชวาในงานพระราชพิธี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
ดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า. ๒๕๔๘. ศรีสุวรรณทิราอนุสรณ์. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

ลาวัญย์ โชตมระ. ๒๕๔๗. สีเจ้าฟ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.

วารี อัมไพวรรณ. ๒๕๔๑. พระราชประวัติพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีนาถแห่ง
ราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.

ศิลปกรรม. ๒๕๐๓. วรรณคดีสังเขป. กรุงเทพฯ : หจก.ศิwapr.

ศิลปกรรม. ๒๕๒๐. พิธีต่างๆ ในศาสนาสมเด็จพระ. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด.

ศิลปกรรม. ๒๕๓๘. เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถและพระเมรุมาศ.
กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

ศิลปกรรม. ๒๕๔๗. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ. ม.ท.พ.

สมบูรณ์ บุญวงษ์. ๒๕๔๑. วงขับไม้ : ประวัติและบทบาทในการบรรเลงประกอบพระราชพิธี
กล่อมช้าง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรม
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุกัญญา ทับพร. ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๘. สัมภาษณ์.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. ๒๕๔๐. ศาสนพิธี. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.

อัญริยา สงทอง. ๒๕๔๘. แบบแผนการบรรเลงดนตรีไทยในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระ
อู่. ศิลปนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม อรุณรัตน์. ๒๕๒๘. ดุริยางคดนตรีจากพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เจริญใจ สุนทรวาทีน. ศิลปินแห่งชาติ. ๔ เมษายน ๒๕๕๐. สัมภาษณ์.

เดชน์ สัมภวคุปต์. ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐. สัมภาษณ์.

เอนก นาวิกมูล. ๒๕๔๕. หมายเหตุประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท ๕๕๕ การพิมพ์.

ไพฑูรย์ บุญเพ็ง. ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐. สัมภาษณ์.



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธรรมเนียมราชตระกูล

สกุลยศ คือ ยศที่เจ้านายในราชตระกูลได้มาตั้งแต่เกิด ซึ่งบรรดาผู้ที่เกิดในราชตระกูลจะเป็นราชบุตร ราชธิดา หรือราชนัดดาที่ตาม ย่อมเรียกว่า "เจ้า" อันคำว่าเจ้านี้เป็นคำที่ถือว่าเป็นเกียรติยศของราชตระกูลมาตั้งแต่โบราณ โดยในราชอาณาจักรไทยได้มีการลำดับชั้นสกุลยศของเจ้านาย แบ่งออกเป็น 6 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 คือ สมเด็จพระอนุชาธิราช ผู้ทรงเป็นพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ อันเกิดจากสมเด็จพระอัครมเหสีชั้นที่ 2 คือ เจ้าฟ้าเป็นเจ้าที่มีราชสกุลยศชั้นสูง ซึ่งแต่เดิมคำว่าเจ้าฟ้านี้ชาวเมืองไทยใหญ่ใช้เรียกกษัตริย์ของตน โดยปรากฏพระยศเจ้าฟ้าในสยามประเทศครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2111 ครั้งพระเจ้าบุเรงนองเอาแบบอย่างประเทศราชไทยใหญ่ มาตั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาเมื่อครั้งครองเมืองพิษณุโลกว่า "เจ้าฟ้าสองแคว" ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ จึงได้นำคำว่าเจ้าฟ้านี้มาใช้เป็นสกุลยศสำหรับพระราชกุมาร โดยพระยศเจ้าฟ้านี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

ประเภทที่ 1 เจ้าฟ้าชั้นเอก คือพระเจ้าลูกเธออันเกิดจากสมเด็จพระอัครมเหสีหรือพระราชมารดาที่ทรงเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน เรียกเจ้าฟ้าชั้นนี้ว่า "ทูลกระหม่อม" เช่น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งชาววังขานพระนามพระองค์ว่า ทูลกระหม่อมน้อย เนื่องจากทรงเป็นพระราชธิดาอันเกิดจากสมเด็จพระอัครมเหสี(พระบรมราชินีนาถ)

ประเภทที่ 2 เจ้าฟ้าชั้นโท คือพระเจ้าลูกเธอ อันเกิดจากพระราชมารดาที่เป็นหลานหลวง(หลานของพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง) หรือพระราชมารดาเป็นพระองค์เจ้า เรียกเจ้าฟ้าชั้นนี้ว่า "สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ 6 ซึ่งเกิดจาก พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

ชั้นที่ 3 คือผู้ดำรงราชสกุลยศรองลงมาจากเจ้าฟ้าเป็น "พระองค์เจ้า" โดยพระองค์เจ้าแบ่งออกเป็น 5 ลำดับชั้น คือ

ลำดับที่ 1 พระราชบุตร พระราชบุตรี ของพระเจ้าแผ่นดิน อันเกิดจากเจ้าจอมมารดาหรือพระสนม ตรงกับที่เรียกในกฎหมายเทียบบาลว่า "พระเยาวราช" เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดาคล้าย

ลำดับที่ 2 พระบุตร พระบุตรี ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคลฝ่ายหน้า (ปัจจุบันไม่มีตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว)

ลำดับที่ 3 พระบุตร พระบุตรี ของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง อันเกิดจากบาทบริจาริกา (ปัจจุบันไม่มีตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขแล้ว)

ลำดับที่ 4 คือพระราชนัดดา ซึ่งเป็นพระบุตร พระบุตรี ของเจ้าฟ้า เจ้าต่างกรม หรือพระองค์เจ้า ที่มีพระมารดาเป็นพระองค์เจ้า ลูกก็เป็นพระองค์เจ้า เช่น พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระธิดาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดดา มาตุ

ลำดับที่ 5 หม่อมเจ้าซึ่งเป็นพระบุตร พระบุตรีของเจ้าต่างกรม หรือพระองค์เจ้าซึ่งเป็นองค์ใหญ่หรือได้รับราชการมามาก หรือเป็นที่คุ้นเคยในพระเจ้าแผ่นดิน ก็ทรงยกขึ้นเป็นพระองค์เจ้า เช่น หม่อมเจ้าอนันทมหินฺดล (รัชกาลที่ 8) พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ กับหม่อมสังวาลย์ มหินฺดล ณ อยุธยา (พระบรมราชชนกและพระบรมราชชนนีในรัชกาลปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ 7 ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนันทมหินฺดล

ชั้นที่ 4 ราชสกุลยศรองลงมาจากพระองค์เจ้าคือ หม่อมเจ้า ผู้ซึ่งมีพระบิดาเป็นเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้า แต่พระมารดามิได้เป็นเจ้า และพระบุตร พระบุตรีของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข(ปัจจุบันไม่มีตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขแล้ว) ซึ่งมีได้เกิดด้วยบาทบริจาริกา เช่น หม่อมเจ้าสิริวรวรรณวดี มหินฺดล พระธิดาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร กับหม่อมสุจาริณ

ชั้นที่ 5 หม่อมราชวงศ์ เป็นลูกของหม่อมเจ้า เป็นคำที่เพ็งใช้กับราชการเมื่อสมัยรัชกาลที่ 4

ชั้นที่ 6 หม่อมหลวง เป็นลูกของหม่อมราชวงศ์ แต่เดิมตามประกาศในสมัยรัชกาลที่ 4 หม่อมหลวงเป็นชั้นเดียวกับหม่อมราชวงศ์ ถึงรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้ลดลงมาใช้เรียกบุตรหม่อมราชวงศ์ โดยราชสกุลศนี้นับหม่อมหลวงเป็นที่สุด

กล่าวคือ ในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ นั้นสมเด็จพระอัครมเหสีสมโภชเพียงครั้งหนึ่งของการสมโภชพระเจ้าแผ่นดิน ถัดจากนั้นลงมาก็ลดระดับการสมโภชลงไปชั้นครั้งหนึ่ง คือชั้นมเหสีรองชั้นพระราชเทวีและพระอัครชายา ชั้นลูกเธอ ชั้นหลานเธอ ชั้นสนม ตามลำดับ

คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี

มนุษย์มีจินตนาการอันกว้างไกลในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการดำรงชีวิต หรือการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิด จะต้องมีการต้อนรับและป้องกันภัยให้แก่สมาชิกใหม่ของครอบครัว เช่น ประเพณีของอินเดีย เมื่อทารกคลอดออกมาแล้วเขาให้ทารกกินเนยใสและน้ำผึ้ง และใช้ภาชนะอย่างกระดิ่งเป็นที่รองรับทารก มีมูลโค ถัาไฟ ขมิ้น เงิน 2 - 3 เหยียวงวางลงในกระดิ่งด้วย พร้อมกันนั้นมีการประพรมน้ำมนต์ ถ้าทารกเป็นชายมีถาดทองเหลืองถาดหนึ่งวางไว้เชื่อกันว่าสำหรับขับไล่ผี แต่ถ้าเป็นเพศหญิงก็ไม่ต้องเพราะเพศของหญิงเป็นเครื่องประกันอยู่ในตัวอยู่แล้วว่าผีมารมารบกวนไม่ได้

คนไทยมีความเชื่อว่า มนุษย์นั้นเป็นผู้ปั้นรูปร่างลักษณะ แล้วค่อยดักจับวิญญาณใส่รูปนั้นให้มีชีวิตก่อนส่งเข้าสู่ครรภ์มารดา ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อกันว่ามีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของทารกมาก่อน และมีสิทธิ์บรรดาลให้ทารกมีอัยเป็นไปได้อ่างต่าง ๆ นานา โดยเฉพาะในระยะแรกเกิด ดังนั้นคนไทยจึงมักจะประกอบพิธีบูชาบรรพบุรุษเพื่อไม่ให้ผีพึงพอใจจะได้ไม่ทำอันตรายชีวิตทารกที่เพิ่งเกิดมา และตลอดจนช่วยปกป้องคุ้มครองทารกนั้นให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ รวมทั้งให้ได้รับความสวัสดิมงคลด้วย แม้ในสมัยต่อมาเมื่อมนุษย์มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงแล้วก็ตามความเชื่อดังกล่าวนี้ก็ยังคงฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยอยู่บ้าง บางกลุ่มชนยังมีความเชื่อในเรื่องนี้อย่างเหนียวแน่น บางกลุ่มชนแม้ไม่ได้มีความเชื่อในเรื่องนี้อย่างจริงจัง แต่ก็คงปฏิบัติตามประเพณีที่สืบทอดกันมา

เสถียร โกเศศ ได้อธิบายเกี่ยวกับความเชื่อและกิจพิธีที่จัดทำเกี่ยวกับการเกิดไว้ในหนังสือ ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย ดังนี้

ถ้าแบ่งคติความเชื่อและกิจพิธีที่จัดทำเกี่ยวกับเรื่องเกิด ก็แบ่งเหตุที่ทำได้เป็น ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันอาจมีเกิดขึ้นแก่หญิงมีครรภ์ เพราะแต่ก่อนถือกันว่าตอนที่เป็อันตรายได้ง่ายคือตอนที่จะเป็นมารดา
๒. เพื่อให้คลอดง่าย ไม่เป็นอันตรายถึงแก่เสียชีวิต ถือกันว่าตอนคลอดลูกสำคัญนัก ถึงกับเปรียบเทียบผู้หญิงมีครรภ์เหมือนกับการออกรบศึกของผู้หญิง หรืออย่างที่ชอบพูดเปรียบว่า เหมือนลงเรือเล็กข้ามทะเล ดินหนึ่งอยู่ในน้ำ อีกดินหนึ่งอยู่บนแควมเรือนั้น
๓. เพื่อปกป้องรักษาทารกที่คลอด ซึ่งเป็นระยะที่ร่างกายแบบบางและอ่อนแอ ตายง่าย ให้รอดปากเหยี่ยวปากกา มีชีวิตเจริญเติบโตได้ต่อไป

จากทัศนคติความเชื่อต่าง ๆ ของมนุษย์จึงทำให้เกิดความเชื่อในแง่มุมต่าง ๆ จากนั้นเพื่อให้เกิดความสบายใจจึงเกิดเป็นพิธีกรรมและปฏิบัติสืบต่อกันมาตามความเชื่อ ซึ่งความเชื่อในเรื่องของการเกิดนั้นได้มีแนวความคิดว่า ทารกที่เกิดมานั้นจะมีเทวดาคอยคุ้มครองปกป้อง

“แม่ซื่อ”เป็นแม่ในความเชื่อของคนสมัยก่อนที่เชื่อว่าเด็กทุกคนที่เกิดมาต้องมีแม่ซื่อประจำวันเกิดคอยดูแลเพื่อพิทักษ์รักษาไม่ให้เด็กเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นความเชื่อที่มีอยู่ทุกภาคในสาธารณกรมวัฒนธรรมไทยได้มีกล่าวถึงแม่ซื่อ ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้างตามพื้นที่แต่ก็มีความน่าสนใจที่ควรจะได้ทราบเป็นความรู้ไว้บ้าง ดังนี้

ภาคกลาง เชื่อว่า “แม่ซื่อ”เป็นภูตประจำทารก มีอยู่ ๗ ตน มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน



ภาพที่ ๖ แม่ซื่อวันอาทิตย์

ชื่อ “วิจิตรมวารรถ” มีหัวเป็นสิงห์ มีผิวกายสีแดง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ภาพที่ ๗ แม่ชื่อวันจันทร์
ชื่อ “วรรณนภราญ”
มีหัวเป็นม้า มีผิวสีขาวนวล



ภาพที่ ๘ แม่ชื่อวันอังคาร
ชื่อ “ยักษ์บริสุทธิ์”
มีหัวเป็นมเหิงสา (ควาย) ผิวกายสีชมพู



ภาพที่ ๙ แม่ชื่อวันพุธ
ชื่อ “สามลทัต”
มีหัวเป็นช้าง ผิวกายสีเขียว



ภาพที่ ๑๐ แม่ชื่อวันพฤหัสบดี
ชื่อ “กาโลทุกข์”
มีหัวเป็นกวาง มีผิวกายสีเหลืองอ่อน



ภาพที่ ๑๑ แม่ชื่อวันศุกร์
มีชื่อ “ยักษนงเยาว์”
มีหัวเป็นโค ผิวกายสีฟ้าอ่อน



ภาพที่ ๑๒ แม่ชื่อวันเสาร์
ชื่อ “เอกาโลย”
มีหัวเป็นเสือ ผิวกายสีดำ

แม่ชื่อทุกคนทรงอาภรณ์(เสื้อผ้า)สีทอง กล่าวกันว่าแม่ชื่อทั้งเจ็ดตนนี้ แต่ละคนจะสำแดงเดชให้ทารกได้รับความเจ็บป่วยต่างๆกันไป เช่น ทำให้ปวดท้อง อาเจียน ร้องไม่หยุดหรือบางครั้งก็มีอาการหวัดผวน ดังนั้น เพื่อเป็นการป้องกันมิให้แม่ชื่อมารบกวนทารกให้เกิดอาการเจ็บป่วย คนสมัยโบราณจึงคิดหาวิธีการไม่ให้แม่ชื่อสำแดงเดชให้โทษแก่ทารก โดยทำพิธีที่เรียกว่า “พิธีบัพตพิษแม่ชื่อ” โดยผู้ทำพิธีจะทำบัตร์ขึ้นมาใบหนึ่ง ในบัตร์จะใส่ของกินต่างๆ เช่น ข้าว น้ำ กุ้ง ปลา ปลา ฯลฯ และตุ๊กตาดินรูปผู้หญิงนั่งพับเพียบประคองเด็กอยู่ในตัก เมื่อเจ้าพิธีกล่าวคำในพิธีจบก็จะหักหัวตุ๊กตาให้หลุดออก เสมือนให้แม่ชื่อเอาไปเล่นแทนได้ ทารกก็จะไม่เจ็บป่วยจากการรบกวนของแม่ชื่ออีก

ภาคเหนือ “แม่ชื่อ” จะหมายถึงเทวดาที่คุ้มครองเด็กแรกเกิดหรือเป็นเทวดาประจำตัวทารก ซึ่งก็จะมี ๗ นางแต่ละนางก็จะมีชื่อเรียกและการแต่งกายคล้ายกับทางภาคกลางที่กล่าวข้างต้น

ภาคใต้ “แม่ชื่อ” เป็นสิ่งเร้นลับที่อยู่ในความเชื่อของชาวบ้าน ไม่มีตัวตน จะมีฐานะเป็นเทวดาหรือภูตผีก็ไม่ปรากฏชัดทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงของทารกตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ ๑๒ ขวบ มีด้วยกัน ๔ ตนเป็นผู้หญิงชื่อ ผุด ผัด พัดและผล แต่ในบททำขวัญเด็กของ นายพุ่ม คงอิศโร หมอทำขวัญจังหวัดสงขลา กล่าวว่าแม่ชื่อมีทั้งชายและหญิงดังบททำขวัญที่ว่า “แม่ชื่อสี่คน ชื่อเสียงชอบกลทั้งหญิงทั้งชาย เพ็ดทูล เพ็ดพล่าน เพ็ดทนมเพ็ดทาน อาจารย์กดหมาย เรียกว่าปู่ตา รักษาร่างกาย แม่ชื่อ

ผู้ชาย เร่งคลายออกมา นางกุมารี นางเอื้อย นางอี นางนาฏสุนทรี ที่เฝ้ารักษา เชิญมาแม่มา บูชา
สำหรับ” ส่วนในบททำแม่ชื่อของนายปาน เพชรสุวรรณ จังหวัดนครศรีธรรมราชบอกว่า “แม่ชื่อ” เดิม
เป็นเพชริดา พระอิศวรมีบัญชาให้ “อันตรายหายกลายเป็นแม่ชื่อ ลงมารักษาทารก” ตามความเชื่อ
แม้ว่าแม่ชื่อจะถือว่าเป็นพี่เลี้ยงทารกก็จริงอยู่ แต่บางครั้งก็ให้โทษได้เช่นกัน มีการแปลงเพศพันธุ์เป็น
สิ่งต่างๆหลอกหลอนให้ทารกตกใจ หรือเจ็บป่วยได้ ดังนั้น เพื่อให้ทารกหายเป็นปกติ จึงมีการจัด
พิธี “ทำแม่ชื่อ”หรือ “เสียมแม่ชื่อ”ขึ้น บางครอบครัวแม่ทารกจะไม่มีอาการผิดปกติใดๆ ก็ยังทำพิธี
ดังกล่าวอยู่ดี ทั้งนี้ ด้วยเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่เด็ก สำหรับพิธี”ทำแม่ชื่อ” หรือ “เสียมแม่ชื่อ”นั้น
หมายถึงพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้เด็กทารกหายจากอาการสะดุ้งผวาหรือการเจ็บไข้ได้ป่วยและได้รับ
การดูแลรักษาด้วยดีจากแม่ชื่อ การทำพิธีมักจะทำในวันเกิดของเด็ก หากเป็นวันข้างขึ้นก็ให้ใช้วัน
คือ ข้างแรมให้ใช้วันคู่

ภาคอีสาน เป็นความเชื่อในสังคมเขมร-ส่วย ว่าทุกคนที่ปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้น มีแม่
ผู้สร้างทารกและเลี้ยงดูในครรภ์ ที่เรียกว่า **มนายเดิม** หรือ **มนายสะโนน** (สะโนน แปลว่า ผู้
ปั้น”) มนายเดิม เป็นภาษาเขมร (“มนาย”แปลว่า แม่ ส่วน”เดิม” แปลว่า ต้นหรือเก่าก่อน) รวมความ
แล้วหมายถึงแม่คนเก่าก่อนแม่ที่วันนี้เป็นผีพรายที่มีหน้าที่ปั้นและสร้างเด็กทารกในครรภ์ และเฝ้า
เลี้ยงดูจนกระทั่งคลอดออกมา แล้วยังตามมาอภิบาลด้วยความรักและห่วงหา หรือมาหยอกล้อเล่น
ด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าทารกเกิดใหม่ที่มักนอนยืมกับอากาศอยู่คนเดียว คือมีผีพรายมาหยอกเล่นกับ
เด็ก แม่ผีพรายนี้เมื่อเห็นเด็กทารกมีแม่ใหม่ก็ห่วงหา อยากได้ลูกกลับไปอยู่เมืองผีกับตน จึงทำให้
เกิดอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นานา เช่นนอนสะดุ้ง ร้องไห้ผิดปกติ บางรายหน้าเขียวไม่มีสาเหตุ เหล่านี้
เป็นต้น จึงมักมี**พิธีแบ่งลูกผีลูกคน** ซึ่งเป็นพิธีรับขวัญเด็กอ่อนอย่างหนึ่ง คล้ายภาคกลางที่ทำพิธีแม่
ชื่อ พิธีการคือนำเด็กทารกมาใส่กระดังงอร้อน แล้วกล่าวว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกของใคร ใคร
เอาไปเนื้อ” ฝ่ายพ่อแม่ก็จะรับว่าเป็นลูกตน คนทำพิธีก็จะส่งลูกให้ แม่มนายเดิมก็จะรู้ว่าทารกนั้นเป็น
ลูกคนแล้ว ก็จะไม่มารบกวนอีก

นอกจากการทำพิธีเกี่ยวกับแม่ชื่อดังที่วามาแล้ว ในสมัยก่อนยังมีการเขียนภาพแม่ชื่อลงใน
แผ่นผ้าขาว ลักษณะคล้ายยันต์เพื่อแขวน ไว้ที่เปลเด็ก โดยเขียนด้วยยางมะเดื่อ และระบายสี
แม่ชื่อตามสีอารมณ์และสีกายของแม่ชื่อประจำวันนั้นๆและด้านหลังผ้าขาวนี้ยังต้องลงภาพท้าว
เวสสุวรรณทั้งหน้ายักษ์และหน้ามนุษย์ไว้ด้วย ทั้งนี้ เพื่อป้องกันอันตรายต่างๆที่จะเกิดกับเด็ก



ภาพที่ ๘



ภาพที่ ๙

ท้าวเวสสุวรรณ หรือ ท้าวภูเวร

ท้าวเวสสุวรรณ หรือ ท้าวภูเวร นี้ท่านเป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลประจำทิศเหนือ เป็นใหญ่ในยักษ์ทั้งปวงเชื่อกันว่าท่านเป็นเทพแห่งความมั่งคั่งร่ำรวยและมีพลังในการป้องกันภูตผีปีศาจหรือสิ่งอัปมงคลต่างๆ ส่วนคัมภีร์ทางพุทธศาสนาถือว่าท่านสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน

“แม่ซื้อ” แม้จะเป็นเพียงความเชื่อแต่ก็นับเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของคนโบราณที่พยายามคิดค้นวิธีการต่างๆ ที่จะปกป้องลูกหลานของตนให้มีชีวิตอย่างปกติสุข หลีกเลี่ยงการเจ็บไข้ได้ป่วย อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กให้เกิดความเชื่อมั่นขึ้นอีกด้วย

คนไทยสมัยโบราณมีประเพณีที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือประเพณี“ทำขวัญเดือน” ซึ่งประเพณีนี้ เราได้รับการถ่ายทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย ทำเพื่อเป็นสิริมงคลกับลูกน้อยที่เพิ่งเกิดใหม่อยู่ในช่วงประมาณ 1 เดือนหลังคลอด ปัจจุบันคนไทยที่รู้จักประเพณีนี้มีอยู่เพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่พยายามกระตุ้นเตือนให้ลูกหลานเห็นความสำคัญในการสืบทอดประเพณีอันดีงามนี้สืบต่อมา แต่ประเพณีนี้ได้กำหนดไว้ในกฎหมายเข็ยรบาลสำหรับของพระมหากษัตริย์ซึ่งจะต้องประกอบพระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชโอรสธิดาประสูติครบ ๑ เดือนเช่นเดียวกัน ก็อันเนื่องมาด้วยพระมหากษัตริย์ของไทยมีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ว่าทรงเป็นสมมุติเทพเพราะฉะนั้นก็ได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อในหลาย ๆ ประการ แต่ในความเชื่อและพิธีกรรมที่ประกอบกันมานั้นไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีสำหรับเชื้อพระวงศ์หรือสามัญชนทั่วไป นายหนึ่งในการประกอบพิธีหรือพระราชพิธีสมโภชเมื่อพระราชโอรสธิดาครบ ๑ เดือนนั้น ทั้งนี้ ความเชื่อในพิธีกรรมของพราหมณ์นั้นถือว่า ในพิธีกรรมทั้งหลาย เมื่อเราได้ทำความดี ก็ทำให้เป็นสิริมงคลของชีวิต เมื่อเรามีความเชื่อว่าเทพยดาเป็นคนดี ไม่ว่าจะเป็นบุคคล มนุษย์ หรือเทพยดา คน

ที่ปฏิบัติ ในคดีและความเชื่อของเรา จะต้องปฏิบัติถึงระดับหนึ่งแล้วจึงสามารถก้าวไปเป็นเทพดา ด้วยเหตุนี้พระราชพิธีสมโภชเดือนถือเป็นสิริมงคลอย่างสูงสุดในพระราชพิธีเนื่องในการประสูติของ สมาราชราชวงศ์ และเพื่อที่จะปกป้องลูกหลานของตนให้มีชีวิตอย่างปกติสุข มิให้เจ็บไข้ได้ป่วย ให้มี สุขภาพร่างกายแข็งแรง อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจกับพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กให้เกิดความ เชื่อมั่นขึ้นอีกด้วย

เครื่องประกอบพระราชพิธี

ตามโบราณราชประเพณี เมื่อพระราชโอรสพระราชธิดา หรือพระราชนัดดา ที่มีพระอิสริยยศตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไปเจริญพระชนมายุครบ ๑ เดือน โหรหลวงจะถวายพระฤกษ์และผูกดวงพระชะตา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระนาม และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง การพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ และในการประกอบพระราชพิธีนั้นจำเป็นต้อง ประกอบด้วยเครื่องมงคลและเครื่องราชอิสริยยศต่าง ๆ เป็นสำคัญโดยผู้วิจัยได้จัดแบ่งตามหมวดหมู่ ดังนี้

๑. เครื่องราชอิสริยยศ
๒. เครื่องมงคลราชพิธี
๓. เครื่องใช้ในการขึ้นพระอู่

เครื่องราชอิสริยยศ

เราสามารถแบ่งประเภทของเครื่องราชอิสริยยศออกได้เป็นประเภท ประมาณ 6 ประเภทดังนี้

๑. เครื่องอุปโภค ที่ทำจากวัสดุหรือโลหะสูงค่า เช่น เจียด พานหมาก ถาดหมาก หีบหมาก คนโท โต๊ะ กาน้ำ ชองพลู ชองบุหรี มังยี ผอบ ตลับภู่น้ำเต้า ถาดชา ถ้วยฝาชา ครอบน้ำมนต์และกระโถน เป็นต้น โดยวัสดุที่ใช้ทำเครื่องอุปโภคนี้มีหลายประเภทตามศักดิ์ฐานะ และบรรดาศักดิ์ เช่น ทองคำ เงิน เงินกาไหล่ทอง เงินถมคำ อาจมีการจำหลักลาย ลงราชาวดี หรือลงราชาวดีประดับพลอย หรือเป็นวัสดุเกลี้ยง ๆ เป็นต้น

๒. เครื่องศาสตราวุธ ได้แก่ ดาบ กระบี่ ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกได้เป็น กระบี่บั้งเงิน กระบี่บั้งทอง บั้งหมายถึงการทำลวดลายสลักฝังลงไปบนฝักดาบ หรือ ตัวดาบเป็นช่วงๆ แล้วนำเอาทองหรือเงินฝังลงไปแทน นอกจากนี้ การจำแนกความสำคัญยังดูได้จากด้าม หรือฝัก เช่น กระบี่ฝรั่งฝักทองเหลือง กระบี่ฝักทองคำจำหลักลาย กระบี่ฝักทองคำโกร่งลงราชาวดี กระบี่นาคเศียรเดียว และกระบี่นาคสามเศียร เป็นต้น

๓. เครื่องสูง ได้แก่เครื่องแห่ที่ใช้ในขบวนแห่ต่างๆ เช่น กลด สัปทน บังสุรย์ บังแทรก พัด ร่ม การจําแนกชั้นยศ ดูได้จากวัสดุที่ทำ เช่น โหมค แพรผ้าขาว

๔. เครื่องพาหนะ ได้แก่ เครื่องคานหามที่ใช้เดินทางบนบก เช่น เสลียง ยาน คานหาม ส่วนทางน้ำ ได้แก่ เรือต่างๆ เช่น เรือกัญญา เป็นต้น การจําแนกชั้นยศ ดูได้จากการสลักลาย การลงรักปิดทอง ชนิดของคานหามและเครื่องประกอบอื่นๆ

๕. เครื่องประดับ แบ่งออกได้เป็นชนิดดังนี้

๕.๑ ศิราภรณ์ คือ เครื่องประดับศีรษะ ได้แก่ มงกุฎ ฎา พระมาลา หมวกสีต่าง กันตามชั้นยศ

๕.๒ พระสังวาลย์และ รัตประคต

๕.๓ แหวน เช่น แหวนนพเก้า เป็นต้น

๕.๔ เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ผ้าแพรพรรณ โดยจะมีลวดลายปักจําแนกตามชั้นยศ เช่น เสื้อครุย เสื้อทรงประพาส เสื้อเยียรบับ เสื้อแพร ผ้าปุม ผ้าสมปัก ผ้าม่วง ผ้า ห่มผ้าแพร เป็นต้น

๖. เครื่องประดับที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น ประคำทอง ตรีกระจุด เป็นต้น

ในการประกอบพระราชพิธีนั้นจะต้องใช้เครื่องราชอิสริยยศ ซึ่งจะมีความแตกต่างกันออกไปตามพระยศของพระราชโอรสและพระราชธิดา โดยใช้เครื่องราชภัณฑ์ในการประกอบพระราชพิธีดังนี้

๑. หีบทองคำลายดอกไม้มีพระปรมาภิไธย ลงยาสีขาว ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ทองคำหนัก ๑๕ บาท สำหรับบรรจุดวงชะตา

๒. ทองคำแท่ง ๑ แท่ง หนัก ๘๐ บาท ปิดกระดาศจารึกอักษรพระราชทานพระนาม

๓. เงินแท่ง ๖ แท่ง หนักประมาณ ๑๕๔ บาท

๔. เงินเหรียญบาทบรรจุถุง ๘๐๐ บาท

๕. ชั้นสรองพระพักตร์ทองคำขอบลงยา

๖. กุญแจเงินทองคำ พร้อมลูกกุญแจ

๗. หีบทองคำสลักลายดอกไม้มีบรรจุเครื่องเย็บปักถักร้อย มีสนับนิ้วมือ ๑ ชั้น เข็มเย็บผ้ากันทอง ๑ แผลง ที่ถักตาชุนพร้อมไหมทอง ๑ ชั้น เข็มถักลูกไม้ ๑ เล่ม ค้ายกลุ่มสีชมพู ๑ กลุ่ม ค้ายหลอดสีขาว ๑ หลอด

๘. สายพระอุ์ทองคำลายดอกจอก ยาวประมาณ ๔ เมตร

เครื่องมงคลราชพิธี

ตามราชประเพณีในการประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ จะต้องมีเครื่องมงคลซึ่งประกอบในพิธีดังนี้

๑. หินบด
๒. ฟักเขียวทาคินสอพอง
๓. พันธุ์พืช มีถั่วทอง ๑ ถุง งาขาว ๑ ถุง ข้าวเปลือก ๑ ถุง (ถุงทำด้วยผ้าตาทอง)
๔. กรงใส่ปลาทอง กุ้งทอง ปลาเงิน กุ้งเงิน
๕. บายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน เครื่องเวียนเทียน
๖. อาหารคาวหวาน
๗. พระอู่
๘. มะพร้าวทอง
๙. ค่ายพระขวัญ

เครื่องที่ใช้ในพิธีพระอู่

๑. ภาพแม่ชื้อ
๒. โต๊ะตั้งขันพระสาคร ตกแต่งด้วยราชวัตรฉัตรธง
๓. พระเศ้าศิลาจารึกอักษร บรรจุน้ำพระพุทธรมณฑ์
๔. พระแสงกรรไกรไทยคร่ำทอง
๕. สะดิง

จากพระราชพิธีสมโภช ๓ วัน สมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ (เพลินพิศ , ๒๕๒๓ : ๒๘-๒๙)

เครื่องที่ใช้ประกอบในพระราชพิธีผู้วิจัยมีแนวคิดว่าจะจะเป็นไปตามแบบแผนตามราชประเพณี ตามกฎมณเฑียรบาลที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงปฏิบัติสืบต่อมา กล่าวคือ เครื่องอิสริยยศที่ประกอบพระราชพิธีคงเป็นไปตามราชประเพณีว่าด้วยเรื่องของสกุลยศของเจ้านาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงฐานันดรศักดิ์ของพระบิดาหรือพระมารดาและพระราชโอรสธิดาว่าดำรงพระยศอยู่ในชั้นใด ในส่วนเครื่องมงคลและเครื่องที่ใช้ในพิธีขึ้นพระอู่ที่ประกอบในพระราชพิธีก็เป็นไปตามราชประเพณี เฉกเช่นเดียวกัน

ผู้ประกอบพระราชพิธี

พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้นเป็นพิธีกรรมในทางศาสนาพราหมณ์ซึ่งผู้ที่ดำเนินทางด้านพิธีกรรมก็ต้องเป็นพราหมณ์ ซึ่งพราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์นั้น เขาถือว่าเขาไม่มีบาป ด้วยการลงอาบน้ำในแม่น้ำ ล้างบาปเสียได้ นี่เป็นพราหมณ์ในศาสนาพราหมณ์ แต่พระพุทธเจ้าคริสต์เรียกพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาว่า เป็นพราหมณ์ เหมือนกัน โดยอธิบายว่า ท่านไม่มีกิเลส ไม่มีบาปในจิตใจของท่าน ไม่ได้ หมายความว่า ลงอาบน้ำแล้วหมดบาปอย่างในศาสนาพราหมณ์ ในศาสนา พราหมณ์เขาหมดโดยล้างบาป เขาถือว่าหมดบาปล้างบาปแล้ว แต่ใน พระพุทธศาสนานั้น ถือเอาว่า ไม่มีบาปจริง ๆ จึงเรียกว่า เป็นพราหมณ์ จากบทความ-สารคดีจากนิตสารสกุลไทย (กาญจนา นาคสกุล ๒๕๔๘ :๘๔) ความว่า

คำว่า พราหมณ์ เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤตเป็นชื่อวรรณะแรกของอินเดีย และใช้เรียกคนที่อยู่ในวรรณะนี้ด้วย พราหมณ์เป็นวรรณะที่มีหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้า และประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบูชาเทพเจ้าด้วยเครื่องเช่นสังเวย นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นอาจารย์ของคนวรรณะอื่นๆ ด้วย

วิชาที่พราหมณ์รู้และสอนคือ ความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ พราหมณ์แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทตามความรู้ความชำนาญ คือ

๑. พราหมณ์ผู้ชำนาญในพระเวท
๒. พราหมณ์ผู้ชำนาญการทำพิธีกรรม
๓. พราหมณ์ผู้ชำนาญการขับกล่อมเทพเจ้า
๔. พราหมณ์ผู้เป็นประธานในพิธีบูชาไฟและชำนาญเกี่ยวกับคัมภีร์เวทมนตร์อาถรรพณ์

ชาวฮินดูเชื่อกันว่าพราหมณ์กำเนิดจากพระเศียรของพระพรหม จึงมีสถานภาพสูงกว่าคนวรรณะอื่นๆ ซึ่งพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับราชสำนักไทยมานานแล้ว ในอินเดียพราหมณ์มีฐานะเป็นอาจารย์ของคนวรรณะอื่น เมื่อพราหมณ์เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยก็ได้ทำหน้าที่นี้

หน้าที่หลักของพราหมณ์คือสอนหนังสือให้แก่บรรดาพระราชโอรส นอกจากนี้ยังสนองพระมหากษัตริย์ด้วยการเป็นเจ้าพนักงานพิธีสำคัญๆ ที่แสดงถึงความเป็นสมมติเทวราชแห่งองค์พระมหากษัตริย์ เช่น พิธีราชาภิเษกขึ้นครองราชบัลลังก์ พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีโสกันต์ พิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ เป็นต้น

พราหมณ์ที่ประกอบพิธีในวังเนี่ย ส่วนมากเขามาจากนครทั้งนั้น และต้องสืบเชื้อสายพราหมณ์คือ พ่อก็ต้องเป็นพราหมณ์เท่านั้นลูกถึงจะสืบเชื้อสายพราหมณ์ได้

(เดชน์ สัมภวคูปต์, สัมภาษณ์, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

เพราะฉะนั้นพราหมณ์ผู้ทำพิธีเหล่านี้ สืบสายสกุลมาจากพราหมณ์แท้ๆ ที่เดินทางมาจากอินเดีย ปัจจุบัน พราหมณ์ส่วนใหญ่ในประเทศไทย นับถือทั้งศาสนาพุทธและพราหมณ์คู่กันไป เมื่อความคิดความเชื่อมาจากอินเดียได้โดยพราหมณ์นับถือไสวะนิกาย การถ่ายทอดหรือเผยแพร่ความเชื่อและศาสนามีมาได้หลายทาง แต่ส่วนใหญ่ที่จะมาคือ มาจากการค้าขายกล่าวคือ พ่อค้าในประเทศอินเดียเดินทางโดยเรือและเนื่องจากระยะเวลาการเดินทางนั้นกินระยะเวลายาวนานเป็นปี จึงต้องมีพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีให้เกิดความเป็นสิริมงคลตามประเพณีติดตามเรือมาด้วย พราหมณ์ที่ติดตามมาได้จะต้องเป็นผู้มีความรู้เรื่องพระเวทเป็นอย่างดี เมื่อชาวอินเดียเข้ามาส่งสินค้าจะต้องมาสถานีการค้า โดยจะมาเทียบท่าทางภาคใต้ของประเทศไทยนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่บริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อมาตั้งรกรากอยู่ที่นั่น จึงมีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนทั่วไป พราหมณ์ทั้งหลายจะให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรม เรื่องการปกครอง หน้าที่รู้จักกันทั่วไปว่า อายุศาสตร์การแพทย์ ธรรมศาสตร์การปกครอง เป็นต้น ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมหรือที่พิธีมงคลพิธีพราหมณ์จะเป็นผู้สอนเช่นเดียวกัน

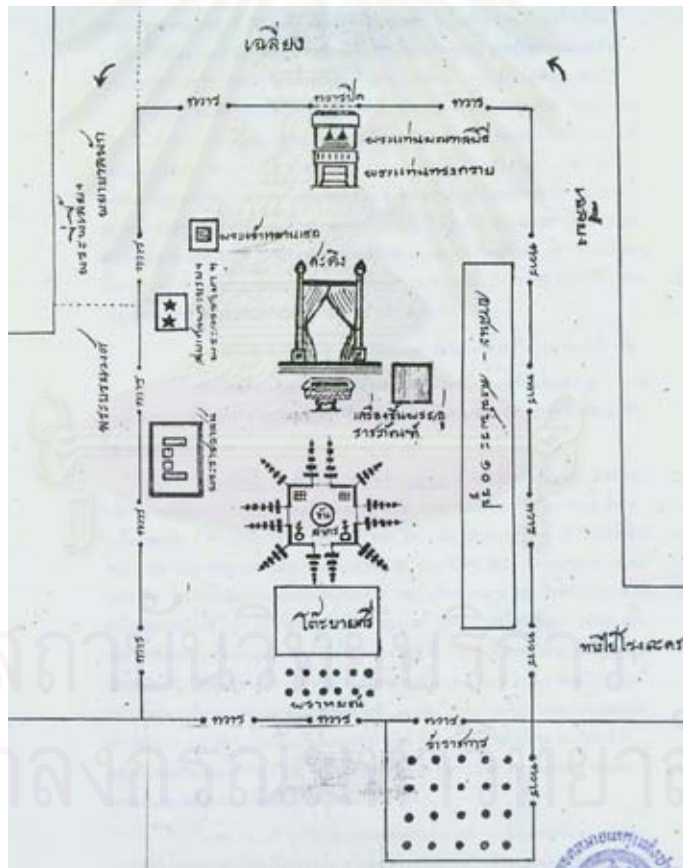
หลังจากที่พราหมณ์เข้ามาในจังหวัดนครศรีธรรมราช สอนเรื่องความรู้ ความเชื่อต่างๆ ให้แก่ประชาชนแล้วจากนั้นจึงได้มาเป็นที่ปรึกษาของเจ้าเมือง ครั้นเมื่อได้เป็นที่ปรึกษาของเจ้าเมือง จึงได้เกิดการทำกิจกรรมเกี่ยวกับมงคลต่างๆ ประชาชน ข้าราชการจึงปรึกษาพราหมณ์ผู้มีความรู้เพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ เมื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับบูชาและการปฏิบัติ

ปัจจุบันพระราชพิธีต่างๆ ของพระมหากษัตริย์ก็ยังคงมีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ก็ตาม ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพราหมณ์ทำพิธีจะเป็นผู้อัญเชิญพระผู้เป็นเจ้าและทวยเทพตามความเชื่อของศาสนาฮินดูมาเป็นสักขีในการกระทำพิธีนั้นๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลแห่งองค์พระมหากษัตริย์ ราชบัลลังก์ และบ้านเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานที่ประกอบพระราชพิธี

การตกแต่งสถานที่ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ นั้น ได้สืบทอดมาจากในอดีต เช่นเดียวกัน ซึ่งการสืบทอดการตกแต่งสถานที่ประกอบพระราชพิธีนี้ จะมีความแตกต่างกันออกไปตามพระยศของพระราชโอรสและพระราชธิดา ดังที่ได้กล่าวในธรรมเนียมราชสกุลสยาม และในปัจจุบันอันเนื่องเพราะเหตุผลและความจำเป็นหลายอย่างในชีวิตประจำวันบังคับ อย่างเช่น ในเรื่องของฤกษ์พານาที่และขั้นตอนการประกอบพิธีอาจจะไม่ได้เคร่งครัดเหมือนยุคก่อน จึงจำเป็นต้องตัดทอนพิธีในบางประการออกไปจึงส่งผลให้การจัดและตกแต่งสถานที่ที่มีความแตกต่างกันออกไป ผู้วิจัยได้นำข้อมูลในการจัดสถานที่ในพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้



ภาพที่ ๑๐ แผนผังการตกแต่งสถานที่ประกอบ
พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
วันที่ ๑๐-๑๑ มกราคม ๒๕๖๒

ในพระแท่นมณฑลพิธีตั้งโต๊ะหมู่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมาชัยวัฒน์ ประจำรัชกาล
ที่ ๕ รัชกาลปัจจุบัน เช่น เมื่อวันก่อน ถัดลงมาทอดพานพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏพร้อมที่ทรง
เจิม หน้าพระแท่นทอดเครื่องนมัสการทองทิศ ด้านซ้ายของพระแท่นตั้งโต๊ะปิดทองสลัก
ลายดอกไม้สำหรับวางโต๊ะเงินข้างพระพุทธรูป ด้านขวาของพระแท่นตั้งโต๊ะปิดทองสลักลาย
ดอกไม้สำหรับวางของถวายพระเจ้าหลานเธอ
ริมผนังด้านตะวันตกตั้งอาสนสงฆ์เก้าอี้สำหรับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และเจริญชัย
มงคลคาถา ๑๐ รูป

ริมผนังด้านทิศตะวันออกทอดพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยเครื่องราชูปโภค มีพานพระขันหมาก
ทองคำลงยาไม้สิบสอง พระมณฑลปรัตนภรณ์ที่ พระสุพรรณศรี และพระสุพรรณราช
หลังพระราชอาสน์ทอดพระแสงปืนโบราณและพระแสงของ้าวคำมคมทองสลักลาย
ด้านซ้ายของพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ทอดพระราชอาสน์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์
สยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า โสมสวลี พระวรชายา และเก้าอี้
สำหรับพยาบาลพระพี่เลี้ยงเชิญเสด็จพระเจ้าหลานเธอ ด้านขวาของพระราชอาสน์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระราช
อาสน์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งเก้าอี้ที่ประทับสมเด็จพระเจ้าลูก
เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิ
วัฒนา ที่เสด็จหลังพระราชอาสน์ ตั้งเก้าอี้สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่าย
กลางห้องพระราชพิธีตั้งเสาศะดิงหัวเม็ดทรงมันปิดทอง ตัวเสาทาสีแดง ขาสลักลายดอกไม้
ปิดทอง ผูกมลัยจำปาที่หัวเสา สำหรับแขวนพระอุ่ ด้านหน้าเสาศะดิงตั้งโต๊ะวางพักพระอุ่
ข้างเสาศะดิงตั้งโต๊ะทอดราชภัณฑ์เครื่องพระอิสริยยศ สำหรับขึ้นพระอุ่มเหมือนวันก่อน หน้า
พระอุ่ตั้งโต๊ะสำหรับพราหมณ์วางสมุดคัมภีร์มนตร์เห่กล่อมขึ้นพระอุ่
ต่อจากพระอุ่ออกมาตั้งโต๊ะสี่เหลี่ยมสลักลายมังกรปิดทองทำสิงห์ ปูผ้าขาว ที่มุมโต๊ะมีราช
วัติไม้ทาสีขาวประดับดอกเบญจรงค์ ยอดราชวัติปักฉัตร ชง กลางโต๊ะตั้งขันพระสาครอม
บรรจุน้ำมีฝาชีปูผ้าขาวคลุม ที่มุมโต๊ะด้านใต้ทางซ้ายวางต้นมะพร้าวนาฬิกาปิดทอง ๑ ต้น มี
พานรองรับ ที่มุมโต๊ะด้านใต้ทางขวาวางต้นมะพร้าวนาฬิกาปิดเงิน ๑ ต้น มีพานรองรับ
ระหว่างช่องราชวัติด้านใต้ตั้งพานพระแสงกรรไกรไทย ที่มุมโต๊ะด้านเหนือทางขวาวางกรง
ปลาเงิน กุ้งเงิน อย่างละ ๑ ตัว ระหว่างช่องราชวัติด้านเหนือตั้งพานพระเศาศีลาจารึกอักษร

บรรจุนำพระพุทธรูปซึ่งแบ่งจากครอบพระกริ่งเมื่อวันที่เจริญพระพุทธรูป มีพานรองรับ ถัดออกมาตั้งโต๊ะลายทองบุผ้าขาววางบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน ๕ ชั้น สำหรับใหญ่ หุ้มใบตองและคลุมด้วยผ้าเยียรบับ บายศรีแต่ละชั้นบรรจุขนม นม เนย ต่างๆ และตั้งโต๊ะเงินบรรจุเครื่องคาว ๑ โต๊ะ เครื่องหวาน ๑ โต๊ะ เครื่องว่าง ๑ โต๊ะ ครอบด้วยผ้าชีนุผ้าขาว แว่นแก้ว ทอง เงิน ปักในขันหมก น้ำวัก พลูคะแนนและเครื่องสำหรับเวียนเทียนไว้พร้อม

ข้างห้องพระราชพิธีจัดเป็นที่สำหรับองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประธานศาลฎีกา ข้าราชการชั้นปลัดกระทรวง ที่เกลียดนอกห้องพระราชพิธีจัดเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฝ่าย ส่วนที่ห้องพระโรงหลัง (โรงละคร) ตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการทหาร พลเรือน ฝ่าย

สมาคมด้านใต้พระที่นั่งอัมพรสถาน ตั้งประำพนักงานประโคม สังข์ แตร และเป่าพาทย์ของกรมศิลปากร

พื้นชั้นล่างใต้พระที่นั่งอัมพรสถาน ตั้งศาล มี ห้วหมู บายศรีต้น ๕ ชั้น ดอกไม้ รูปเขียน สำหรับโหรหลวงบูชาพระฤกษ์ หันหน้าศาลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จากพระราชพิธีสมโภช ๓ วัน สมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ (เพลินพิศ, ๒๕๒๓ : ๒๘-๒๙)

การตกแต่งสถานที่สำหรับประกอบพิธีจะมีการตกแต่งแตกต่างกัน แต่ก็ขึ้นอยู่กับพระยศ หรือว่าพระราชบิดาหรือพระราชมารดานั้นมีพระยศใด แต่ในพระเจ้าหลานเธอ พระองค์ เจ้าพัชรกิติยาภา กับ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าชิษณุพงศ์ เหมือนกันเพราะมีพระยศเท่ากัน

(เดชน์ สัมภวคุปต์, สัมภาษณ์, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๐)

พระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่ การตกแต่งในเรื่องของสถานที่นั้นผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าสถานที่ในการประกอบพระราชพิธีในแต่ละรัชกาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ก็จะแตกต่างกันออกไป เป็นไปตามกฏมณเฑียรบาลที่ได้บัญญัติไว้ ซึ่งจะเกี่ยวเนื่องในเรื่องของพระยศ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของราชวัติฉัตรธง ที่ประกอบในพระราชพิธี

ขั้นตอนในการประกอบพระราชพิธี

การทำขวัญเดือนให้กับเด็กในสมัยก่อนนั้น ไม่ได้หมายความว่า พอเด็กอายุครบ 1 เดือนจะต้องทำทันที แต่ก่อนทำพิธี จะต้อง นำ วัน เดือน ปี เวลาตกฟากของเด็กไปให้โหรผูกดวงกำหนด

ฤกษ์ให้ว่า วันประกอบพิธีควรจะเป็นวันใด เวลาใด พร้อมกับตั้งชื่อเด็กให้ถูกต้องตามเดช ศรี คือ ถ้าเป็นเด็กชายให้เป็น “เดช” นำหน้า ถ้าเป็นหญิง ให้เป็น “ศรี” นำหน้า จากนั้นจึงจะประกอบพิธีได้

ในปัจจุบัน ประเพณีมีการยืดหยุ่นไปบ้าง เพราะเหตุผลและความจำเป็นหลายๆ อย่างในชีวิตประจำวันบังคับ อย่างเช่น ในเรื่องของฤกษ์ยามาที และ ขั้นตอนการประกอบพิธี อาจจะไม่ได้เคร่งครัดเหมือนยุคก่อน

การพิธีทำขวัญเดือน ในการประกอบพิธีกรรมนั้นได้ประกอบพิธีกรรมทั้งทาง ศาสนาพุทธ และ ศาสนาพราหมณ์ เริ่มด้วยพิธีของศาสนาพุทธก่อน มีการนิมนต์พระสงฆ์มาให้ศีล อาราธนาพระปริตร และ เจริญพระพุทธมนต์ จากนั้นจึงเริ่มเข้าสู่พิธีพราหมณ์ โดยผู้ที่มาประกอบพิธีในครั้งนี้คือ พระราชครูวามเทพมุนี

ในส่วนของพิธีพราหมณ์นั้นค่อนข้างจะมีรายละเอียดมาก เช่น จะต้องมีการเตรียม เครื่องสังเวชนียวัตถุ บน โต๊ะที่ปูด้วยผ้าขาว มี บายศรี 5 ชั้น เป็นบายศรีดอกไม้ ที่มีต่างกันทั้งหมด ห้าสีและจะเป็นชนิดเดียวกันก็ได้ขอให้สีต่างเท่านั้น บายศรีห้าชั้นนี้จะเป็นตัวแทนของเทวดา บายศรีปากชามอย่างน้อยต้องมีหนึ่งที่บายศรีปากชามนี้ คือตัวแทนของ เขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดา ถั่ว งา นม เนย ข้าวตอกดอกไม้ ขนมห่มแดง-ห่มขาว ผลไม้ ได้แก่ กกล้วย มะพร้าว เผือก มันเป็นต้น เครื่องสักการะนี้สามารถเพิ่มเติมกันได้ตามความเหมาะสม

นอกจากนี้ พิธีของพราหมณ์ จะต้องมีส่วนของ อื่นๆ ที่จำเป็น เช่น เครื่องดนตรี 3 ชิ้น ได้แก่ สังข์ บัณเฑาะว์ ฆ้อง พร้อมผู้ประโคม ถาดสามขา สำหรับรองเครื่องพิธี คือ สังข์รดน้ำ 1 สังข์พร้อมมังศรี(พานรองสังข์) , โถยอคปริก ใส้กระแจะ สำหรับจุ่มเจิม กรอบใส่น้ำเทพมนตร์ กรรไกรกรรบิด(กรรไกรแบบโบราณ) มีดในพิธี 3 เล่ม คือ มีดทอง มีดนามิดเงิน และ มีดอีกชนิดคือมีดโกนเปล

ในสมัยโบราณ เปล หรือ พระอู่ (ใช้เรียกสำหรับ พระองค์เจ้าขึ้นไป) จะใช้สายสร้อยทองมาทำเป็นสายชักเปล แล้วยังต้องมี แมวมมีชีวิตจริงๆหนึ่งตัวแต่งตัวให้สะอาด หินบดอย่างโบราณ พร้อมทั้งลูกบด ลูกถั่วทอง 1 ลูก ลูกข้าวตอก 1 ลูก ลูกข้าวเปลือก 1 ลูก ลูกถั่วเขียว 1 ลูก ฟักเขียว 1 ลูกทาแป้งให้ตลอดทั้งลูก สมุด ดินสอ สำหรับผู้ที่ได้บุตรชาย ด้าย เข็ม สำหรับผู้ที่ได้บุตรหญิง ขันน้ำพานรอง ใส้ข้าวสารเสมอปากขัน แวนเทียน 3 แวน กล้วยน้ำไท 1 หวี มะพร้าวอ่อน 1 ผล ขนมห่มแดง-ห่มขาว อย่างละ 1 จาน ผลไม้ ขนมห่มที่ไม่มีไข่และน้ำมันเจือปน ใบบัวหรือใบบอนทำเป็นกระทงสำหรับใส่ผมหเด็ก

แต่ถ้าเป็นการจัดพิธีในปัจจุบัน สิ่งที่ต้องเตรียมนั้น อาจจะมีไม่ครบกับที่กล่าวมาข้างต้นก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี จะเป็นผู้ให้คำปรึกษาว่าจะตัดออกหรือใช้สิ่งใดทดแทนกับสิ่งของที่หาได้ยากในยุคนี้

เมื่อใกล้เวลาฤกษ์ เด็กจะถูกอุ้มเข้ามาในพิธี พรหมณ์เริ่มทำพิธี เจ้าภาพจะต้องเชิญแขก ผู้ใหญ่สามท่าน เข้ามาขลิบผมเด็ก โดยพรหมณ์จะส่งสังข์ให้รดน้ำที่ศีรษะเด็ก จากนั้นใช้กรรบิดขลิบผม ตามด้วย มีดทอง มีคนากและมีดเงิน ตามลำดับ

พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ เมื่อพระราชกุมารมีพระชันษาครบหนึ่งเดือนบริบูรณ์ มีการประกอบพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ ทำนองเดียวกับพิธีทำขวัญเดือน โคนผมไฟ และนำทารกลงเปลของสามัญชน

ก่อนประกอบพระราชพิธีนี้ โหรหลวงกำหนดพระฤกษ์และผูกดวงพระชาตาพระราชกุมาร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระนามให้พระราชกุมารด้วย พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ กระทำเป็นเวลา 2 วัน กล่าวคือ

วันแรก เป็นการประกอบพิธีทางศาสนา พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และทำน้ำพระพุทธมนต์สำหรับพระราชกุมารสงในวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันพระฤกษ์ขึ้นพระอู่

วันที่สอง เป็นวันที่เจริญพระเกศาและขึ้นพระอู่ตามพระฤกษ์ที่กำหนดไว้ ตอนเช้าเลี้ยงพระที่เจริญพระพุทธรูปตั้งแต่ในวันแรก เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วเริ่มประกอบพิธีทางศาสนาพรหมณ์ พระครูพรหมณ์ประกอบพิธีทำน้ำสำหรับทรงพระราชกุมารในชั้นพระสาคร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ลงในชั้นพระสาครซึ่งแวดล้อมด้วยราชวัตรฉัตรขนาดเล็กทำด้วยกระดาษ ในบริเวณราชวัตรนั้นมีกรงอย่างกรงนก เสียบกึ่งเงินกึ่งทอง ปลาเงินปลาทอง ใว้บนคอน และลูกมะพร้าวอกปิดกระดาษเงินผลหนึ่ง ปิดกระดาษทองผลหนึ่งวางอยู่ด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์พรพรชทานแด่พระราชกุมาร และทรงจรดพระกรรไกรขลิบเส้นพระเกศา ทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ เทพมนตรีจากพระเต้า แล้วทรงผูกค้ายพระขวัญต่อจากนั้นทรงเจิมพระราชกุมาร พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พรหมณ์เป่าสังข์พนักงานภูษามาลาไกวบัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคม มโหรี ชัย สังข์ แตร และดุริยางค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากห้องพิธี

เมื่อประกอบพระราชพิธีเจริญพระเกศาเรียบร้อยแล้ว พระครูพรหมณ์นำกรงกึ่งปลาเงินทอง มะพร้าวเงินมะพร้าวทอง ชูบน้ำในชั้นพระสาครก่อน แล้วทำพิธีสงฆ์พระราชกุมารที่ชั้นพระสาครนั้น

เมื่อสงฆ์พระราชกุมารแล้ว จึงประกอบพิธีรับขวัญพระกุมาร ของที่จัดเตรียมสำหรับพิธีนี้ได้แก่ บายสีแก้ว เงิน ทอง และบายสีปากชาม พร้อมด้วยข้าวสารวางไว้ในชั้นถมซึ่งมีพานทองรองรับ นอกจากนี้มีแว่นแก้วปักเทียนชัย มะพร้าวอ่อนปอกเปลือก

เงาะปากพร้อมซ้อนเล็กวางไว้ในพานทอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระครูพรหมณัฏถายน์น้ำเทพมนตรีด้วยสังข์พิธีของพราหมณ์ที่พระหัตถ์ของพระราชกุมาร ต่อจากนั้นพระพี่เลี้ยงอุ้มพระราชกุมารเตรียมเชิญลงบรรทมในพระอุ้

พระอุ้สำหรับพระราชกุมารนั้น สานด้วยไม้ไผ่ตัน รอบตัวหุ้มผ้าขาว มีไม้คานหัวเม็ดปิดทองขนานอยู่ทั้งสองข้าง มีการจัดเตรียมสิ่งของสำหรับพระราชกุมารวางไว้ในพระอุ้ก่อน ได้แก่ ศีลาบค ผลฟักเขียวทาคินสอพองขาว ถุงผผ้าบรรจุเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ เครื่องอิสริยยศสำหรับพระราชกุมาร ดวงพระชานดาและพระนามของพระราชกุมาร ซึ่งจารึกไว้ในกระดาศปิดบนทองคำแห่ง นอกจากนี้มีใบมะตูม 1 ใบ วางไว้ที่เสาสะดึงของพระอุ้ ภาพแม่ซื้อประจำวันประสูติแขวนไว้เหนือพระอุ้ พร้อมทั้งจัดเตรียมวิฬาร์ 1 ตัว

เมื่อพระครูพรหมณัฏถายน์น้ำเทพมนตรีที่พระอุ้และเจิมพระอุ้แล้ว จึงนำวิฬาร์วางลงในพระอุ้พอเป็นพิธี แล้วนำวิฬาร์ออกจากพระอุ้ ต่อจากนั้นเชิญพระราชกุมารลงบรรทมในพระอุ้ พระครูพรหมณัฏถายน์น้ำเทพมนตรี พราหมณ์เป่าสังข์ พนักงานภูษามาลาไกวบังฉาจะว้เจ้าพนักงานประโคมฆ้องชัย สังข์ แตร และดุริยางค์ พราหมณ์ผีช่วย 2 ท่านถวายมนตร์เห่กล่อม

มนตร์เห่กล่อม

บท ๑ องค์กรยมมะหัดทรูปรัดตีตรัดตรา สะทานำตระนะมะเตนะมัดชะเซ ทะดักเขตตะระบียละวลีสถานะตุรี อามาทะคุคันทิทะมุดักกิมคักกะ ยิตตะวาทันนะติคีรี หัดสะวินุโรหะริหะวะโร องค์กรยมมะหัด ทรูปรัดตีตรัดตรา พรหมมะตรัดตระวัดไย รุปรัดตีตรัดตรา ทะระมะยิกยานำ ยพไวราระมุถำ สะทานำตระวิมุคตินะนะมัดเต นะ-มัดเตระ ไยยะวะทะนะภูโส อัดสะนะรูป่าอุการะ ละยังปราบประนิเวดตะติยา ทะระมายิกยานำยะไวราระมุถำ สะทานันจะวิมุคสะตินะนะมัดเตนะมัดเตระ สะการัมชะคุรุ สุเทวานาม มะการายะนโมนะมะ จะอาการำตโถวะจะ เอตามาตา ระยัตตระมันตระมา กัดตัดทาร์มวา จะสะระวะปะติตาสำภูกะกักโก ทิวัดทियามมะ-คำยะเต

จบบทพราหมณ์เป่าสังข์

บท ๒ จำเเนะการว่า นะสีระกาย่าย กัดตะบุระนะก่าว นะสระกาย่อ ทะระมะระกาย่ายจะตาละราย่อ นะมัดสิวาย่าย จะนะมัดสิวาย่อ ยิริปัดตรีกะนำ मुखล่ำสะทาย่าย ไกรโลกกะลังหารือมะตคมะระการาย่าย เกริมะราย่าย มะรือมะตคสะราย่าย นะมัด-สิวาย่าย จะนะมัดสิวาย่าย กาไลนไยยะภาย่าย ไลจะนาย่าย จะตารือปึงเกอจะรูย่ายโลไก

จะนาเต ทิริจะปะติเต นะมັคสิวายย่าย จะนะมັคสิวายย่าย อะระคำสำนุณย่ำสิวิรุค
ตระไลเก กามะยะเมหะยะเต

จบบทพราหมณ์เป่าสังข์

บท ๓ ภาระภาสุระภี สະนะสັคสการาย ทะนุวันทิตะวา สุขิราคะระนำ อุปะโส ทิ
ตะภูตะคานาทิปะตำ ะระเทวะมะวิกะนะวินายะการัม ะระเทวะระนิมมะระ ละนิ
ตะวะน้ำ คะนะนายะกะ มุคติกะรันจะยุกาย อุปะโคหิตะทิ สุรุกรันจะยุคำ ะระเท
วะมะวิกะนะวินายะการำ

จบบทพราหมณ์เป่าสังข์

บท ๔ หะริโอมปะระทะมะหาเดวะ ชิตियตุมะหะสะวะระระ ตระติย่ำสังคะรันใจะ จັคตุ
ทะวะรັคะภักตยะย่ำ ปันจะมุนสุนละปานัจจะ สิปปะตะมำกามาง คะนาคะนะนำ สับ
ตะมิสะวะรำ โปรกกะตำชาทะสำสิวะรุคจะเต เอทานิทาทะสะมานิตริฏคทะยา ปะเต
สะ-วะระคะโหระนัจจะ ะคะรันจะคุรนามรุคตัดตะ ปะกะอิตีภะลาละคนใจะ สุรา-
เบนนะนัจจะวะจะ อุจะเตสะวะระปาปะพะโย สิวะโลเกสะกัคชะติ หะริโอมอะวิมกะวา
ผ่ำวะละลีسانی ปิตุปราคุมะหะสะวะระ ลีชีปะระทะมาสีจะ ลีชีพระมะหาคาวรี ตริกริด
อิดสะวะระวาซึ่งسانی ตระติสันทะยาปะยุทะ รุคสะเอกาทะสำใจะ มุคะลิดจำสะวะ
ระมั่งกะล่ำ เทวะเทวำมะเทวตำ ปะระติถำนำ เทวะสะวะระกำตริกริดสะปะระทักสิทตะ
ย่ำ หงษะรูป่ำสิวาไลย่ำ รุคสะโลเกมะหาสุยะ อิติมั่งกะล่ำกะสิระสะมุคตร่ำวะโลปรัคติ
สุทะสิวะวิสะวะพรหมประมำ ลิวำ ะรັคตะล่ำวิมรุคสะใจะสะมะทาร์อูจะ สะวะระมา
ปะตำ

จบบทพราหมณ์เป่าสังข์

จบแล้วพราหมณ์เป่าสังข์ พนักงานภูษามาลาแก้วบั้งเทาะว้ เจ้าพนักงาน
ประโคนห้องชัย สังข์ แตรและครุยกัอีกครึ่งหนึ่ง พระครุพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน
สมโภช พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่รับแว่นเวียนเทียนสมโภชจนครบ 3
รอบ เสร็จแล้วพระครุพราหมณ์ดับเทียนและประมวลควันด้วยใบพลู และถวายน้ำเทพ
มนตร์ที่พระบาทพระราชกุมาร พร้อมทั้งเจิมและผูกค้ายพระขวัญที่พระบาททั้ง 2 ข้าง
ต่อจากนั้นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ทรงเจิม

พระหัตถ์พระราชกุมาร และพระบรมวงศานุวงศ์รวมทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ถวาย
ของขวัญแก่พระราชกุมารจึงเสร็จพระราชพิธี

(ทรงสรรค์ นิลกำแหง ,๒๕๒๒:๑-๒)

สำหรับพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ นั้นสามารถสรุปได้ว่ามีหลักสำคัญ ๓ ประการดังนี้

๑. ทรงขริบเส้นพระเกศา (เจริญพระเกศา) ในสมัยโบราณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงขริบพระเกศาด้วยพระแสงกรรไกรไทย พระแสงกรรไกรบิดด้ามทอง ด้ามแก้ว และด้ามนาค แต่ในรัชกาลปัจจุบันโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระแสงกรรไกรไทยเพียงอย่างเดียว ซึ่งพระแสงกรรไกรไทยนี้ใช้สำหรับถวายทรงพระเครื่อง (ตัดผม) พระเจ้าแผ่นดินทุกรัชกาล

๒. พระราชทานพระนาม และราชกัญท์เครื่องพระอิสริยยศ

๓. การขึ้นพระอู่ ซึ่งในรัชกาลปัจจุบันโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากบรรทมในพระกระดั่งมาบรรทมในเปล และแต่เดิมในพระราชพิธีนี้ พระอู่จะต้องปูรองด้วยหนังหมี ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้งดหนังหมี เมื่อคราวประสูติสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริวัฒนาพรรณวดี โดยถือเป็นราชประเพณีปฏิบัติมาถึงรัชกาลปัจจุบัน และเมื่อเจริญเสด็จพระราชโอรส พระราชธิดามาบรรทมในพระอู่แล้ว พราหมณ์จะเริ่มไกวพระอู่ และถวายมนตร์เห่กล่อม

อนึ่ง พระยานุমানราชชน ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับมนตร์เห่กล่อมนี้ว่า เป็นบทกล่อมเดียวกับคำสรรเสริญพระเป็นเจ้าในเวลากล่อมหงส์ ในพิธีโล้ชิงช้า

มนตร์เห่กล่อมดังกล่าวนี้ใช้สำหรับกล่อมตั้งแต่พระราชกุมารขึ้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ลงมาจนถึงระดับสามัญชน หากแต่กันที่ความยาวของมนตร์เห่กล่อมเท่านั้น กล่าวคือ พระราชกุมารขึ้นเจ้าฟ้าใช้มนตร์เห่กล่อมทั้งบทมีความยาวประมาณ 1 เล่มสมุดไทย พระกุมารชั้นรองๆลงมาใช้มนตร์เห่กล่อมเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังตัวอย่างเช่น มนตร์เห่กล่อม

ส่วนมนตร์เห่กล่อมสำหรับสามัญชนใช้เพียงสั้นๆ ว่า “ จะอาการ้าตะโถวะ จะเอตตามาตา ระยัคตระมันตระมา กัดตัดทาร์มา จะสะระวะปะติตาสาฎุกะกัถโก ทิวัดทियามมะต่ายะเต ”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานคำอธิบายเพิ่มเติมไว้ในหนังสือสำเนาวิจารณ์เห่ช้าลูกหลวง ความว่า

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์สองคนเป็นผู้ขับกล่อมแทนการเห่กล่อมตามแบบเดิม มนตร์เห่กล่อมของพราหมณ์นี้แต่งขึ้นทำนองจะให้เป็นพระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ जानึกด้วยตัวอักษรฤกษ์ มีเนื้อความกล่าวถึงการสรรเสริญขอความคุ้มครองจากพระเป็นเจ้า เป็นการขอพระพรจากองค์มหาเทพต่างๆ ได้แก่ พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ พระพิฆเนศ และในตอนท้ายกล่าวถึงการส่งเสด็จพระเป็นเจ้า การเห่กล่อมนี้จึงเท่านี้จึงเท่ากับสวดสรรเสริญขอให้พระเป็นเจ้าเสด็จมาประทานพรแก่พระราชกุมาร

นอกจากนี้ ยังมีพระราชพิธีประกอบ อันได้แก่ เวียนเทียนสมโภชทำขวัญที่ทรงเจริญพระชนมายุ ในสมัยโบราณเวียนเทียน 5 รอบ รัชกาลปัจจุบันโปรดเกล้าฯ ให้เวียน 3 รอบ

พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเมื่อครั้งสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเป็นผู้ผูกดวงพระชะตาถวาย ซึ่งพระราชพิธีที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นนั้นอนุโลมตามราชประเพณีในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 แต่ได้เปลี่ยนแปลงในส่วนที่ไม่ใช่หลักการของพระราชพิธีเพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัย ส่วนพุทธกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี นั้น เนื่องจากทรงประสูติที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จนิวัตประเทศไทย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีเวียนสมโภชตามราชประเพณีที่พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต และในปีพุทธศักราช 2522 ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีสมโภชเดือนขึ้นพระอู่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระธิดาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร กับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดตามาตุ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

จากพระราชพิธีสมโภช ๓ วัน สมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ (เพ็ญพิศ ,๒๕๒๓ : ๒๘-๒๙)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	ชัยณะ หินอ่อน
วัน เดือน ปี เกิด	เกิดวันจันทร์ที่ 28 เมษายน ๒๕๒๓
สถานที่เกิด	จ.กาญจนบุรี
ภูมิลำเนาเดิม	๑๕๑/๓ ม.๑ ต.ลาดหญ้า อ.เมือง จ.กาญจนบุรี
ภูมิลำเนาปัจจุบัน	๙/๘ อาคารดร.เสนาะ อุณาภุช ๒ มหาวิทยาลัยบูรพา ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๕ การศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) ดุริยางคศาสตร์ไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๔๑ จบการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนวิสุทธิรังษี จังหวัดกาญจนบุรี
สถานที่ทำงาน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย